

**KORUMA ODAKLI KIRSAL ALAN PLANLAMASI:
BİR MODEL ÖNERİSİ**

SONUÇ RAPORU

Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ (Proje Yöneticisi/PYG Bşk.-KTÜ)

KOKAP YÖNETİCİ ÖZETİ

25 MART 2015

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ (KTÜ)
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ (SÜ)

KORUMA ODAKLI KIRSAL ALAN PLANLAMASI: BİR MODEL ÖNERİSİ

SONUÇ RAPORU

Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ (Proje Yöneticisi/PYG Bşk.-KTÜ)

YÖNETİCİ ÖZETİ

25 MART 2015

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ (KTÜ)
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ (SÜ)

Proje Adı : Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi
Proje No : 108 G 173, 108 G 187 Nolu TÜBİTAK-KAMAG 1007 Projesi

Müşteri Kurum : TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
Proje Yürütücüsü Kurumlar : Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ)-Trabzon
Selçuk Üniversitesi (SÜ)-Konya

Proje Yöneticisi (PYG Başkanı) : Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ-KTÜ

Proje Yürütücüsü (PYG Üyesi) : Doç. Dr. Rahmi ERDEM-SÜ
Doç. Dr. Mehmet Çağlar MEŞHUR -SÜ
(01.12.2013 Tarihinden Sonra)

Proje Bütçesi : 1 158 272.- TL
Proje Başlangıç Tarihi : 01.12.2010
Proje Süresi : 36 Ay (3 Yıl)
Ek Süre : 6 Ay

Proje Onay Süreci ve Aşamalar:

1. Projenin TÜBİTAK'a ilk sunumu : 2006
2. Projenin TÜBİTAK'a ikinci sunumu : 2007
3. Projenin TÜBİTAK'a üçüncü sunumu : 2010
4. Projenin TÜBİTAK'ça Kabulü : 05.11.2010
5. Projenin başlama tarihi : 01.12.2010
6. 1. Gelişme Raporu : Temmuz 2011
7. 2. Gelişme Raporu : Mart 2012
8. 3. Gelişme raporu : Kasım 2012
9. 4. Gelişme Raporu : Mayıs 2013
10. 5. Gelişme Raporu : Kasım 2013
11. Sonuç Raporu : Ağustos 2014
12. Düzeltilmiş Son Rapor Teslimi : Mart 2015

* Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi (KOKAP) adlı bu proje müşteri kurum olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kırsal alan planlamasına rehber niteliğinde, Bakanlığın Türkiye ölçeğindeki uygulamalarına temel olmak üzere hazırlanmış, uygulama süreci Proje Sonuçları Uygulama Planı (PSUP) çerçevesinde hayatiyet kazanacak bir projedir. Projenin her hakkı saklı olup, faydalanılması TÜBİTAK'ın KAMAG 1007 Programı Mevzuatı çerçevesinde yer alan yönetmelikler (Fikri Haklar Esasları) ve TÜBİTAK, Müşteri Kurum (ÇŞB) ve Proje Yürütücüsü Kurumlar (KTÜ ve SÜ) arasında yapılan sözleşme hükümleri çerçevesinde güvence altına alınmıştır. Proje belirtilen bu hükümlere aykırı olarak izinsiz kullanılamaz, kısmen veya tamamen elektronik, mekanik, fotokopi veya başka herhangi bir yolla basılamaz. Yayımı, çoğaltılması ve dağıtımı yapılamaz.

* Proje bilimsel-akademik çalışmalarda atıfta bulunmak kaydıyla yararlanılabilir.

- Bu bağlamda metin içi referanslarda numara verilmeyecekse iş paketi sorumluları, soyadı, adının baş harfi ve yılı verilmelidir.
- Kaynaklarda ise: "Araştırmacılar (önce iş paketi sorumlularının soyadı ve adının baş harfi üzere raporlarda belirtilen sıra ile yazılır), Yılı, Yayın adı (İDA no-iş paketi adı), Proje yöneticileri, Projenin genel adı, TÜBİTAK projesi olduğu yazılacak biçimde Proje nosu" şeklinde belirtilerek verilebilir.

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Selçuk Üniversitesi

YÖNETİCİ ÖZETİ

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER DİZİNİ.....	V
TABLOLAR DİZİNİ	VI
ÖNSÖZ	VII
1. GİRİŞ	1
2. PROJE ALANININ TANITIMI VE ÖZELLİKLERİ.....	3
3. PROJENİN AMACI	5
4. PROJE KAPSAMINDAKİ ALT PROJELER.....	6
4.1. İDA 1.1 VERİ TABANI TASARIMI.....	6
4.2. İDA 1.2 ARAZİ KULLANIM HARİTALARININ HAZIRLANMASI.....	9
4.3. İDA 2.1 KAYNAK DEĞERİ VE DUYARLILIK ANALİZİ	11
4.3.1. Giriş.....	11
4.3.2. Amaç.....	12
4.3.3. Kullanılan Yöntem	13
4.3.3.1. Kullanılan Metot: Analitik Hiyerarşi Süreci.....	16
4.3.3.1.1. Faktörlerin Alt Kategorilere Ayrılması.....	19
4.3.3.1.2. Eğitim Faktörünün Değerlendirilmesi	19
4.3.3.2. Görsel Peyzaj Kalitesi Yöntemi	20
4.3.3.2.1. Görsel Peyzaj Kalitesi Değerlendirme Süreci.....	22
4.3.4. Yapılan Çalışmalar	24
4.3.5. Sonuçlar	24
4.4. İDA 2.2 KIRSAL ALAN TİPOLOJİLERİ.....	26
4.4.1. Kırsal Alan Tipolojileri Çalışmasının Amacı.....	26
4.4.2. Kırsal Alan Tipolojileri Çalışmasında Kullanılan Yöntem.....	27
4.4.3. Kırsal Alan Tipolojileri İş Paketinde Yapılan Çalışmalar	29
4.4.4. Elde Edilen Çıktılar	35
4.5. İDA 3.0 KIRSAL GELİŞME ÇERÇEVE POLİTİKALARI OLUŞTURMA.....	37
4.5.1. İş Paketinin Amacı ve İlişkili Olduğu İş Paketleri.....	37
4.5.2. İş Paketi Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar, Kullanılan Yöntem Ve Teknikler (Süreç Adımları)	38
4.5.3. Çalıştay Sonuçları	41
4.5.4. Elde Edilen Çıktılar.....	42
4.6. İDA 4.1 KIRSAL YERLEŞME PLANLAMASI, PLANLAMA EL KİTABININ HAZIRLANMASI	43
4.6.1. Planlama ve Kırsal Alan.....	44
4.6.2. Farklı Ülkelerde Kırsal Alan Planlaması.....	47
4.6.3. Türkiye’de Planlama Mevzuatı ve Uygulamaları	49
4.6.3.1. Planlama Kademelenmesinde Kırsal Alanlar ve İdari Yapı.....	49
4.6.3.2. Kırsal Alanlara Yönelik Yasal Düzenlemeler	50
4.6.3.3. Türkiye’de Planlama Pratiğinde Plan Kademelenmesi	51
4.6.3.3.1. Türkiye’de Kırsal Alan Planlamasına Yönelik Politika ve Düzenlemeler ...	52
4.6.3.3.2. KOKAP Çalışma Bölgesinde Kırsal Nitelikli İlçe ve Belde Belediyelerin Yürürlükteki İmar Planlarının Değerlendirilmesi.....	53
4.6.4. Kırsal Planlamaya İlişkin Norm Oluşturma Çalışması	54
4.6.4.1. Örnek Yerleşmelerde Görüşme Tekniğinin Kullanılması	55
4.6.4.2. Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formunun Hazırlanması	55

4.6.4.3. Görüşme Çözümlerinde Uygulanacak Analiz Tekniği	56
4.6.4.4. Bulguları.....	57
4.6.5. Öneri Kırsal Planlama Sistemi	58
4.6.5.1. Sorunlar	59
4.6.5.2. Öngörülen Planlama Yaklaşımı ve İlkeler.....	60
4.6.5.2.1. Öngörülen Planlama Yaklaşımı	60
4.6.5.2.2. Planlama İlkeleri	62
4.6.5.3. Planlama Sistemi	63
4.6.5.3.1. Plan Kademelenmesi ve Plan Türleri.....	63
4.6.5.3.2. Planlama Süreci	67
4.6.5.4. Planlama Sisteminin Yasal-Yönetmelik Yapı ve Politika Belgelerindeki Yeri	74
4.6.5.5. Sonuç	75
4.6.6. Örnek Plan Çalışması.....	75
4.6.6.1. Yapısal Plan Çalışması (Trabzon-Salacık örneği)	76
4.7. İDA 4.2 KIRSAL YERLEŞME ÖRNEK EYLEM PLANI	87
4.7.1. Eylem Planını Kapsam ve İçeriği	87
4.7.2. Eylem Planlamada Kullanılan Metot ve Teknikler	90
4.7.3. Öneri Kırsal Yerleşme Eylem Planları Belirleme ve Projelendirme Süreci.....	90
4.7.4. Uygulama Deneyimleri: Salacık (KTÜ) ve Emen (SÜ) Örnekleri	94
4.7.5. Sonuç.....	96
4.8. İDA 4.3 YEREL KOŞULLARA UYGUN KONUT PLANLARI ÜRETİLMESİ, TASARIM EL KİTABININ HAZIRLANMASI	97
4.8.1. Giriş.....	97
4.8.2. Literatür Taraması	98
4.8.3. Alan Çalışması	104
4.8.4. Katılımcı Tasarım	105
4.8.5. Tasarım Rehberi.....	107
4.8.6. Sonuç.....	109
4.9. İDA 5.1 YASAL YÖNETSEL DEĞİŞİKLİK ÖNERMELERİ.....	111
4.9.1. İş Paketinin Amacı ve İlişkili Olduğu İş Paketleri	111
4.9.2. İş Paketi Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar	111
4.9.3. Elde Edilen Çıktılar	113
5. SONUÇ	114
KAYNAKLAR.....	115
EKLER:	121
EK TABLO 1. TRABZON VE SAMSUN İLLERİNDE ÖRNEK ALAN ÇALIŞMASI İÇİN SEÇİLEN YERLEŞMELER.....	121
EK TABLO 2. KONYA VE MERSİN İLLERİNDE ÖRNEK ALAN ÇALIŞMASI İÇİN SEÇİLEN YERLEŞMELER.....	122
EK TABLO 3 YERLEŞMELERİN GEREKSİNİM DUYULAN KOLAYLIKLARA VE HİZMETLERE İLİŞKİN SORU MATRİSİ.....	123

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. KOKAP Projesi İş Paketleri Akış Şeması	2
Şekil 2. KOKAP Çalışma Alanları	3
Şekil 3. Ülkesel değerlendirmede üst-grup sınıflaması - Trabzon çalışma alanı	31
Şekil 4. Ülkesel değerlendirmede alt-grup sınıflaması - Trabzon çalışma alanı	32
Şekil 5. Ülkesel değerlendirmede kullanılan değişkenlerin sınıflaması-Trabzon çalışma alanı	33
Şekil 6. Trabzon nüfus faktörlerinin mekânsal dağılımı-faktör yüzeyleri	35
Şekil 7. KAMAG-KOKAP Projesinde alt proje ilişkileri ve İDA 3'ün konumu	37
Şekil 8. KAMAG-KOKAP Projesi Kamu Politika Analizi Çerçevesi	40
Şekil 9. KOKAP çalışmasında önerilen plan kademelenmesi.....	64
Şekil 10. Öneri plan kademeleri, kurumsal yapı ve ilişkiler.....	66
Şekil 11. Planlama süreci	68
Şekil 12. Yapısal plan çalışma alanı (Akçaabat-Salacık)	77
Şekil 13. Yapısal plana altlık sentez haritası (Salacık örneği)	79
Şekil 14. Salacık yapısal planı, plan notları ve eylemler.....	86
Şekil 15. Kırsal yerleşme eylem planları belirleme ve projelendirme süreci	91
Şekil 16. Kırsal Mimarinin oluşumunda etkili olan faktörler	100
Şekil 17. Geleneksel köy evinde yaşayan kullanıcılar tarafından oluşturulan plan şemalarına örnekler	106
Şekil 18. KAMAG-KOKAP projesinde yasal- yönetsel değişiklikler iş paketinin konumu	112

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. KOKAP Çalışma Alanı Köy ve Belde Sayılarının Dağılımı	3
Tablo 2. Görelİ Önem ölçęęi (Saaty, 1994).....	18
Tablo 3. Ekolojik Duyarlılık Analizinde kullanılan faktörler arası karşılaştırma matrisi ve faktörlerin ağırlık puanları	18
Tablo 4. Kırsal Planlama ve Ekoloji ile ilgili yapılan çalışmalarda kullanılan eğitim grupları	20
Tablo 5. Eğitim faktörünün duyarlılık analizinde kullanılan değerleri ve puanlaması	20
Tablo 6. Peyzaj karakterlerini oluşturan başlıca bileşenler ve değerlendirilmesi	23
Tablo 7. Değişken-kod matrisi	30
Tablo 8. Değişkenlerin kodlarına göre isimlendirmesi	30
Tablo 9. Kaynak değeri ve duyarlılık analizinden gelen duyarlılık düzeyinin tipoloji çalışmasında kullanımı-yeniden kodlandırılması.....	33
Tablo 10. Planlamadan sorumlu kurumlar (Plan yapma ve/ veya onaylama)	50
Tablo 11. Kırsal alanları kapsayan plan türleri	50
Tablo 12. Trabzon, Samsun çalışma alanlarında arazi kullanım kararlarının dağılımı.....	54
Tablo 13. Köy odası/konağı (A1)	58
Tablo 14. Öneri planlama sistemi çerçevesinde planlama kurumunun ilkeleri.....	62
Tablo 15. Öneri planlama sistemi çerçevesinde planlama ilkeleri	62
Tablo 16. Kentleşme Şurası ve KOKAP'ta önerilen planlama kademelenmesi	63
Tablo 17. KOKAP çalışması plan kademeleri ve ilgili kurumlar	65
Tablo 18. Planlama Birimi/ Bürosu kadrosunda yer alacak kişinin/kişilerin meslek alanları ...	69
Tablo 19. Plan uygulama araçları	73
Tablo 20. Plan uygulama araçları, düzenleyici idare ve kırsal planlamada kullanılabilirliği	74
Tablo 21. Yerleşmenin doğal yapısına yönelik CBS verileri ve kapsamı (Salacık-1. veri grubuna örnek).....	78
Tablo 22. Eylem planının içeriği.....	88
Tablo 23. Geleneksel Köy Evlerinin Mekan Kurgusu ve Cephe Analizlerine	105

ÖNSÖZ

Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi (KOKAP) adlı proje, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'nca (TÜBİTAK'ın) kısaca 1007 programı olarak bilinen Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı çerçevesinde desteklenen bir projedir. Projenin müşteri kurumu Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'dır.

Kırsal alanların nasıl planlanması gerektiğine yönelik bir model oluşturmayı hedefleyen bu araştırma, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kırsal alanları planlamasına bir rehber olacaktır. Bu bağlamda kırsal alan planlamasına yönelik süreç adımlarının neler olacağı, hangi yöntem ve tekniklerin kullanılacağı, bunun için yapılması gereken yasal ve yönetsel değişiklikler bu araştırma ile önerilmektedir.

Proje öncelikle kuramsal ve uygulamaya yönelik bir veri tabanı altyapısı kurma, bu altyapıdan hareketle planlamaya yönelik harita altyapısı oluşturma, alanları ekolojik açıdan duyarlılıklarını da belirleyerek kolay bir şekilde sınıflama/ gruplama, kırsala ilişkin politika oluşturma, sınıflanan alanlara yönelik planlama, tasarım yapma, eylem planı yapma, bu alanlara yönelik yöresel konut elde etme, örnek uygulamalardan hareketle rehberler oluşturma kurumsal, yasal, yönetsel değişiklik önermelerinde bulunma süreçlerini gerçekleştirmiştir.

01.12.2010 tarihinde başlanan projenin normal süresi 36 ay olup, 01.12.2013 tarihinde sonuçlandırılması programlanmıştır. Projenin tamamlanması açısından bu süreye ek olarak 6 ay daha ilave süre kullanılmış ve proje yönetmelikte belirtilen süreler içerisinde 01.08.2014 tarihinde teslim edilmiştir.

Proje ağırlıklı olarak Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) Şehir ve Bölge Planlama Bölümünce programlanmış, geliştirilmiş ve önerilmiştir.

KOKAP projesinin hazırlanması, sunulması ve gerçekleştirilmesindeki tüm aşamalarda, projenin gerçekleştirilen tüm iş paketlerinin kuramsal çerçevesi ve altyapısı KTÜ grubunca oluşturulmuş ve bazı iş paketlerinde daha ağırlıklı olmak üzere SÜ'nin sınırlı kalan desteği ile işbirliği içinde geliştirilmiştir. Bununla birlikte; KOKAP projesi KTÜ grubunun sorumluluğundaki Trabzon ve Samsun illeri ile SÜ'nin sorumluluğundaki Konya ve Mersin illerinde yürütüldüğünden, her iki grup oluşturulan kuramsal çerçevede projenin alansal çalışmalarını kendi sorumluluk alanındaki bölgelerde yürütmüşlerdir. Bu bağlamda proje yöneticisi/ yürütücüsü kurum Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Selçuk Üniversitesi'dir. KTÜ ekibi Trabzon ve Samsun illerinde seçilmiş 5 ilçede, SÜ ekibi Konya ve Mersin illerinde seçilmiş 3 ilçede çalışmıştır.

Proje çıktısı olarak, proje öneri formunda önerilen İDA 1.1 Veri tabanı tasarımı, İDA 1.2 Arazi kullanım haritalarının hazırlanması, İDA 2.1 Kaynak değeri ve duyarlılık analizi, İDA 2.2 Kırsal alan tipolojileri, İDA 3.0 Kırsal gelişme çerçeve politikaları oluşturma, İDA 4.1 Kırsal yerleşme planlaması, İDA 4.2 Kırsal yerleşme örnek eylem planı, İDA 4.3 Yerel koşullara uygun konut planları üretilmesi, İDA 5.1 Yasal-yönetsel değişiklik önermeleri iş paketlerine ilişkin raporlar, bu iş paketlerinin uzmanlarla tartışmaya açıldığı 2 adet çalıştay raporu, 1 adet Planlama/ tasarım el kitabı, 1 adet Yönetici özeti kitabı, 1 adet Kırsal alan bibliyografyası ve

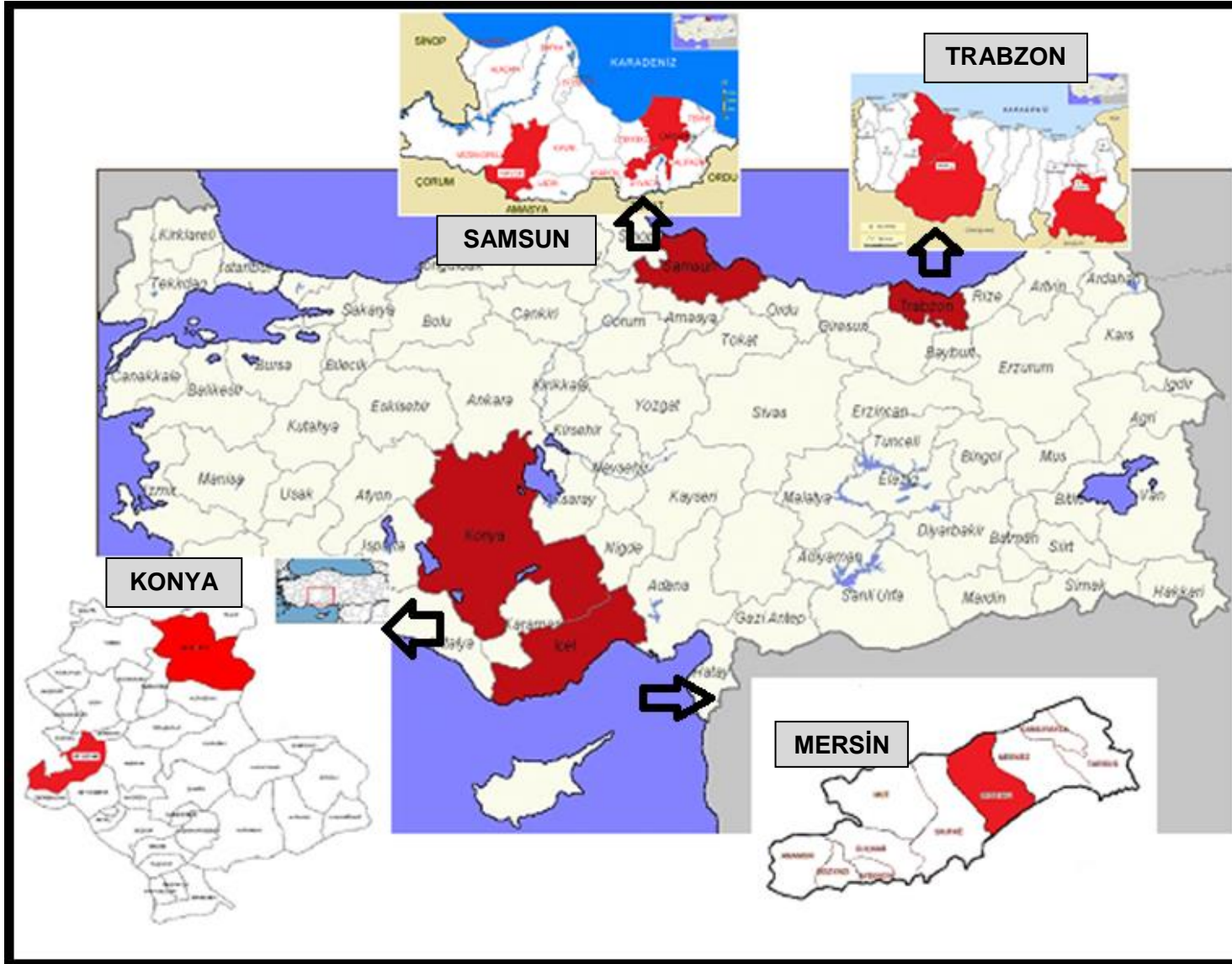
ayrıca 2 adet kitap hazırlanarak müşteri kurum olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve TÜBİTAK'a sunulmuştur.

Yönetici Özeti kitabı kapsamı ve çıktıları çok geniş olan KOKAP projesinin ilgili kesimler tarafından daha kolay anlaşılabilmesi, tüm çıktıları incelemeye gerek kalmadan projenin geneli hakkında fikir sahibi olmayı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Kuşkusuz bu çalışma ülkemizdeki kırsal alanların planlama sorunlarını kısa sürede ve kökten çözecek sihirli bir formül içermemektedir. Kendi içinde tutarlı bir bütünsellikle ele alınmaya çalışılan KOKAP projesinin tartışılacak ve eleştirilecek birçok yönü olabilir. Ancak kırsal alanların planlanması açısından bir başlangıç olması, üzerinde yükselilecek sağlam bir temel oluşturması önemlidir. Akademik çevrelerden ve uygulamadan gelebilecek eleştiriler ve katkılar önerilen projenin daha da gelişmesine, Ülkemiz koşullarında uygulanabilirliğinin artmasına katkı sağlayacaktır. Kırsal alan planlaması sorunsalının çözümünde KOKAP projesi siyasi otorite ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından kurumsal olarak sahiplendiği ölçüde bir başarı elde edebilecektir.

Tamamlanarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na ve TÜBİTAK'a sunulan Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi (KOKAP) projesinin Ülkemize, ilgili kurumlara ve planlama ortamına olumlu katkı getirmesini diliyorum. Destekleyen kurum olarak TÜBİTAK'a, Müşteri Kurum olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na, Yürütücü Kurumlar olarak KTÜ ve SÜ Rektörlüklerine ve ayrıca göstermiş oldukları özverili çalışmalarından dolayı tüm proje personeline, proje sürecinde katkı veren tüm kurum, kuruluş ve kişilere teşekkürlerimi sunuyorum.

Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ
Proje yöneticisi-PYG Bşk.-KTÜ

Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi (KOKAP) Çalışma Alanı

KORUMA ODAKLI KIRSAL ALAN PLANLAMASI: BİR MODEL ÖNERİSİ ÇALIŞAN PERSONEL LİSTESİ

KOKAP projesinde çalışan personelin bir kısmı sadece bir iş paketinde çalışmışken, bazı personel birçok iş paketinde aynı zamanda veya ardışık sürelerde görev alarak katkı vermiştir. Bu nedenle çalışan personel listesi iş paketleri bazında verilerek, birden çok iş paketinde görev alan personelin katkı verdiği alanlar olabildiğince belirtilmeye çalışılmıştır.

KOKAP PROJE YÖNETİCİSİ (PYG BAŞKANI): Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ (KTÜ)	
KOKAP YÜRÜTÜCÜLERİ	Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ (KTÜ GRUBU) Doç. Dr. Rahmi ERDEM (SÜ GRUBU) Doç. Dr. Mehmet Çağlar MEŞHUR (SÜ GRUBU) (01.12.2013 Tarihinden Sonra)

İDA 1.1 VERİ TABANI TASARIMI

İŞ PAKETİ YÜRÜTÜCÜLERİ	Yrd. Doç. Dr. Aygün ERDOĞAN (KTÜ) Doç. Dr. Recep NİŞANCI (KTÜ) Doç. Dr. Rahmi ERDEM (SÜ)
ARAŞTIRMACILAR: KTÜ GRUBU	Yrd. Doç. Dr. Aygün ERDOĞAN Doç. Dr. Recep NİŞANCI Doç. Dr. Cenap SANCAR
SÜ GRUBU	Doç. Dr. Tayfun ÇAY Yrd. Doç. Dr. Ali Osman ÇIBIKDİKEN
BURSİYERLER: KTÜ GRUBU	Arş. Gör. Şevket BEDİROĞLU
SÜ GRUBU	Arş. Gör. Mehmet Akif SAĞ Arş. Gör. Sinan LEVEND Har. Müh. Nurullah OSMANLI

İDA 1.2 ARAZİ KULLANIM HARİTALARININ HAZIRLANMASI

İŞ PAKETİ YÜRÜTÜCÜLERİ	Yrd. Doç. Dr. Aygün ERDOĞAN (KTÜ) Doç. Dr. Recep NİŞANCI (KTÜ) Doç. Dr. Rahmi ERDEM (SÜ)
ARAŞTIRMACILAR: KTÜ GRUBU	Yrd. Doç. Dr. Aygün ERDOĞAN Doç. Dr. Recep NİŞANCI
SÜ GRUBU	Doç. Dr. Rahmi ERDEM Doç. Dr. Tayfun ÇAY Doç. Dr. İbrahim KALAYCI Yrd. Doç. Dr. Ali Osman ÇIBIKDİKEN
BURSİYERLER: KTÜ GRUBU	Arş. Gör. Mesut YEŞİLTEPE Arş. Gör. Şevket BEDİROĞLU Arş. Gör. Yaşar Selçuk ERBAŞ
SÜ GRUBU	Öğr. Gör. İbrahim ASRI Arş. Gör. Mehmet Akif SAĞ Arş. Gör. Sinan LEVEND Arş. Gör. M. Serhat YENİCE Har. Müh. Nurullah OSMANLI

İDA 2.1 KAYNAK DEĞERİ VE DUYARLILIK ANALİZİ

İŞ PAKETİ YÜRÜTÜCÜLERİ		Prof. Dr. Öner DEMİREL (KTÜ) Yrd. Doç. Dr. Banu KURDOĞLU (KTÜ) Prof. Dr. Serpil ÖNDER (SÜ)
ARAŞTIRMACILAR:	KTÜ GRUBU	Prof. Dr. Öner DEMİREL Yrd. Doç. Dr. Banu KURDOĞLU Dr. Cem Sultan BAYKAN (ÇŞB. Temsilcisi)
	SÜ GRUBU	Doç. Dr. Çiğdem (ÇİFTÇİ) ULUSOY Yrd. Doç. Dr. Ergün PEHLİVAN Prof. Dr. Refik UYANÖZ Doç. Dr. Hüseyin ÖZAYTEKİN Doç. Dr. Şükrü DURSUN Doç. Dr. Ahmet Tuğrul POLAT Yrd. Doç. Dr. Filiz (AKLANOĞLU) ÇELİK
BURSİYERLER:	KTÜ GRUBU	Arş. Gör. Buket ÖZDEMİR Arş. Gör. Ertan DÜZGÜNEŞ Arş. Gör. Yasemin CINDIK Arş. Gör. Zeynep PİRSELİMOĞLU Peyz. Mim. Mevlüt GÜNAYDIN
	SÜ GRUBU	Arş. Gör. Mert DEDEOĞLU Arş. Gör. Fadim YAVUZ Pey. Mim. Azize ÖZTÜRK

İDA 2.2 KIRSAL ALAN TİPOLOJİLERİ

İŞ PAKETİ YÜRÜTÜCÜLERİ		Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ (KTÜ) Doç. Dr. Çiğdem (ÇİFTÇİ) ULUSOY (SÜ) Yrd. Doç. Dr. Ali Osman ÇIBIKDİKEN (SÜ)
ARAŞTIRMACILAR:	KTU GRUBU	Prof. Dr. Saliha AYDEMİR Doç. Dr. Dilek BEYAZLI Doç. Dr. Cenap SANCAR Yrd. Doç. Dr. Ersin TÜRK Yrd. Doç. Dr. Aygün ERDOĞAN
	SÜ GRUBU	Prof. Dr. Abdullah TOPÇUOĞLU Prof. Dr. Orhan ÇOBAN Doç. Dr. Rahmi ERDEM
BURSİYERLER:	KTU GRUBU	Arş. Gör. Beytullah SULAK Arş. Gör. Seda ÖZLÜ Arş. Gör. Muhammet İkbâl EKŞİ Şeh. Plancısı Atilla ATEŞ
	SÜ GRUBU	Yrd. Doç. Dr. Elif GÜNDÜZ Dr. Neslihan SERDAROĞLU SAĞ Arş. Gör. Mehmet Akif SAĞ Arş. Gör. Sinan LEVEND Arş. Gör. Hale AKSEKİ Arş. Gör. Mert DEDEOĞLU Har. Müh. Nurullah OSMANLI

İDA 3.0 KIRSAL GELİŞME ÇERÇEVE POLİTİKALARI

İŞ PAKETİ YÜRÜTÜCÜLERİ		Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN (KTÜ-ASÜ) Prof. Dr. Saliha AYDEMİR (KTÜ-Em.) Doç. Dr. Mehmet Çağlar MEŞHUR (SÜ)
ARAŞTIRMACILAR:	KTU GRUBU	Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN Prof. Dr. Saliha AYDEMİR
	SÜ GRUBU	Prof. Dr. Abdullah TOPÇUOĞLU
BURSİYERLER:	KTU GRUBU	Arş. Gör. Sezen ÖZEN
	SÜ GRUBU	Arş. Gör. Mehmet Akif SAĞ Arş. Gör. Aslı BOZDAĞ

İDA 4.1. KIRSAL YERLEŞME PLANLAMASI

İŞ PAKETİ YÜRÜTÜCÜLERİ		Doç. Dr. Cenap SANCAR (KTÜ) (01.12.2013 Tarihine Kadar) Doç. Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ ULUSOY (SÜ) (13.09.2013 Tarihine Kadar) Dr. Neslihan SERDAROĞLU SAĞ (SÜ) (13.09.2013 Tarihinden Sonra)
ARAŞTIRMACILAR:	KTÜ GRUBU	Prof. Dr. Saliha AYDEMİR Doç. Dr. Cenap SANCAR Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ Doç. Dr. Dilek BEYAZLI Yrd. Doç. Dr. Ersin TÜRK Yrd. Doç. Dr. Aygün ERDOĞAN
	SÜ GRUBU	Dr. Fatih EREN
BURSİYERLER:	KTÜ GRUBU	Arş. Gör. Şeyda BÜLBÜL Arş. Gör. Beytullah SULAK Arş. Gör. Seda ÖZLÜ Arş. Gör. Meltem DURAN Arş. Gör. Sinem DEDEOĞLU
	SU GRUBU	Arş. Gör. Mehmet Akif SAĞ Arş. Gör. Sinan LEVEND Arş. Gör. Hale AKSEKİ Arş. Gör. Aslı BOZDAĞ Arş. Gör. Mert DEDEOĞLU Öğr. Gör. Mustafa Nevzat ÖRNEK Arş. Gör. Hasan Hüseyin ÇEVİK Har. Müh. Nurullah OSMANLI

İDA 4.2 KIRSAL YERLEŞMEDE ÖRNEK EYLEM PLANI

İŞ PAKETİ YÜRÜTÜCÜLERİ		Doç. Dr. Dilek BEYAZLI (KTÜ) Dr. Neslihan SERDAROĞLU SAĞ (SÜ)
ARAŞTIRMACILAR:	KTÜ GRUBU	Doç. Dr. Dilek BEYAZLI
	SÜ GRUBU	Dr. Neslihan SERDAROĞLU SAĞ Yrd. Doç. Dr. Elif GÜNDÜZ

BURSİYERLER:	KTÜ GRUBU	Arş. Gör. Şeyda BÜLBÜL Arş. Gör. Seda ÖZLÜ Arş. Gör. Sinem DEDEOĞLU
	SU GRUBU	Arş. Gör. Mehmet Akif SAĞ Arş. Gör. Sinan LEVEND Arş. Gör. Hale AKSEKİ Arş. Gör. Aslı BOZDAĞ Öğr. Gör. Mustafa Nevzat ÖRNEK Arş. Gör. Hasan Hüseyin ÇEVİK

İDA 4.3: YEREL KOŞULLARA UYGUN EV PLANLARI ÜRETİLMESİ VE TASARIM EL KİTABININ HAZIRLANMASI

İŞ PAKETİ YÜRÜTÜCÜLERİ:		Yrd. Doç. Dr. Hamiyet ÖZEN (KTÜ) Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin BAŞAR (SÜ)
ARAŞTIRMACILAR:	KTÜ GRUBU	Yrd. Doç. Dr. Hamiyet ÖZEN Doç. Dr. Dilek BEYAZLI Doç. Dr. Nihan ENGİN Yrd. Doç. Dr. Fatih ŞAHİN
	SÜ GRUBU	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin BAŞAR Yrd. Doç. Dr. İlhan KOÇ
BURSİYERLER:	KTÜ GRUBU	Arş. Gör. Servet KELEŞ
	SU GRUBU	Arş. Gör. H. Abdullah ERDOĞAN
YARDIMCI PERSONEL:		Abdurrahman GÖKÇELİ (KTÜ Mim.Böl.YL.Öğr.) Fatih YAZICI (KTÜ Mim. Böl.YL.Öğr.)

İDA 5.1 YASAL YÖNETSEL DEĞİŞİKLİK ÖNERMELERİ

EDİTÖRLER:	KTÜ GRUBU	Prof. Dr. Saliha AYDEMİR(KTÜ-Em.) Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ (KTÜ)
	SU GRUBU	Doç. Dr. Mehmet Çağlar MEŞHUR (SÜ) Arş. Gör. Mehmet Akif SAĞ (SÜ) Arş. Gör. Sinan LEVEND (SÜ) Arş. Gör. Sinem DEDEOĞLU (SÜ) Har. Müh. Nurullah OSMANLI (SÜ)

İDA 5.2a KIRSAL ALAN BİBLİYOGRAFYASI

EDİTÖRLER:	KTÜ GRUBU	Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ(KTÜ) Arş. Gör. Sinem DEDEOĞLU (KTÜ) Arş. Gör. Seda ÖZLÜ (KTÜ)
	SÜ GRUBU	Dr. Neslihan SERDAROĞLU SAĞ (SÜ) Yrd. Doç. Dr. Elif GÜNDÜZ (SÜ) Arş. Gör. Sinan LEVEND (SÜ) Arş. Gör. Hale AKSEKİ (SÜ)

İDA 5.2b PLANLAMA/TASARIM EL KİTABI

EDİTÖRLER	Doç. Dr. Dilek BEYAZLI (KTÜ) Yrd. Doç. Dr. Aygün ERDOĞAN (KTÜ) Prof. Dr. Saliha AYDEMİR (KTÜ)
YAZARLAR:	Yrd. Doç. Dr. Aygün ERDOĞAN (KTÜ) Prof. Dr. Öner DEMİREL (KTÜ) Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ (KTÜ) Doç. Dr. Cenap SANCAR (KTÜ) Doç. Dr. Dilek BEYAZLI (KTÜ) Yrd. Doç. Dr. Hamiyet ÖZEN (KTÜ)
YARDIMCILAR:	Dr. Şeyda BÜLBÜL (KTÜ) Arş. Gör. Beytullah SULAK (KTÜ) Arş. Gör. Seda ÖZLÜ (KTÜ) Arş. Gör. Meltem DURAN (KTÜ)

YÖNETİCİ ÖZETİ

EDİTÖR	Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ (KTÜ)
YAZARLAR:	İDA 1 1-Yrd. Doç. Dr. Aygün ERDOĞAN (KTÜ) İDA 1 2-Yrd. Doç. Dr. Aygün ERDOĞAN (KTÜ) İDA 2 1-Prof. Dr. Öner DEMİREL(KTÜ) İDA 2 2-Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ (KTÜ) İDA 3 0-Doç. Dr. Mehmet Çağlar MEŞHUR (SÜ) İDA 4 0-Doç. Dr. Cenap SANCAR (KTÜ) İDA 4 2-Doç. Dr. Dilek BEYAZLI(KTÜ) İDA 4 3-Yrd. Doç. Dr. Hamiyet ÖZEN (KTÜ) İDA 5 1-Doç. Dr. Mehmet Çağlar MEŞHUR (SÜ)

ARAŞTIRMACI VE BURSİYER LİSTESİ:

KTÜ GRUBU

Prof. Dr. Saliha AYDEMİR
Prof. Dr. Öner DEMİREL
Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN
Prof. Dr. Neşe ÖZGEN
Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ
Doç. Dr. Cenap SANCAR
Doç. Dr. Dilek BEYAZLI
Doç. Dr. Recep NİŞANCI
Doç. Dr. Nihan ENGİN
Yrd. Doç. Dr. Aygün ERDOĞAN
Yrd. Doç. Dr. Ersin TÜRK
Yrd. Doç. Dr. Hamiyet ÖZEN
Yrd. Doç. Dr. Banu KURDOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Fatih ŞAHİN

SÜ GRUBU

Prof. Dr. Abdullah TOPÇUOĞLU
Prof. Dr. Refik UYANÖZ
Prof. Dr. Orhan ÇOBAN
Prof. Dr. Serpil ÖNDER
Doç. Dr. Rahmi ERDEM
Doç. Dr. Mehmet ÇAĞLAR MEŞHUR
Doç. Dr. Tayfun ÇAY

Doç. Dr. Hüseyin ÖZAYTEKİN
Doç. Dr. İbrahim KALAYCI
Doç. Dr. Şükrü DURSUN
Doç. Dr. Ahmet Tuğrul POLAT
Doç. Dr. Çiğdem ÇİFÇİ ULUSOY
Yrd. Doç. Dr. Ali Osman ÇIBIKDİKEN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet EMİN BAŞER
Yrd. Doç. Dr. İlhan KOÇ
Yrd. Doç. Dr. Ergün PEHLİVAN
Yrd. Doç. Dr. Filiz (AKLANOĞLU) ÇELİK
Dr. Neslihan SERDAROĞLU SAĞ
Dr. Fatih EREN

* BURSİYERLER:
KTÜ GRUBU

Arş. Gör. Şeyda BÜLBÜL
Arş. Gör. Mesut YEŞİLTEPE
Arş. Gör. Beytullah SULAK
Arş. Gör. Seda ÖZLÜ
Arş. Gör. Meltem DURAN
Arş. Gör. Sinem DEDEOĞLU
Arş. Gör. Zeynep N. İŞİTAN
Arş. Gör. Zeynep Y. BAYRAM
Arş. Gör. Servet KELEŞ
Arş. Gör. Yasemin CINDIK
Arş. Gör. Buket ÖZDEMİR
Arş. Gör. Şevket BEDİROĞLU
Arş. Gör. Ertan DÜZGÜNEŞ
Arş. Gör. Zeynep PİRSELİMOĞLU
Arş. Gör. Berna Sezen ÖZEN
Arş. Gör. Muhammet İkbal EKŞİ
Peyz. Mim. Mevlüt GÜNAYDIN
Peyz. Mim. Yaşar Selçuk ERBAŞ
Şeh. Plancısı Atilla ATEŞ

SÜ GRUBU

Yrd. Doç. Dr Elif GÜNDÜ
Dr. Neslihan SERDAROĞLU SAĞ
Arş. Gör. M. Akif SAĞ
Arş. Gör. Sinan LENEVD
Arş. Gör. Hale AKSEKİ
Arş. Gör. Mert DEDEOĞLU
Arş. Gör. Mustafa Nevzat ÖRNEK
Arş. Gör. Hasan Hüseyin ÇEVİK
Arş. Gör. H. Abdullah ERDOĞAN
Öğr. Gör. İbrahim ASRI
Arş. Gör. M. Serhat YENİCE
Arş. Gör. Mert DEDEOĞLU
Arş. Gör. Fadim YAVUZ
Arş. Gör. Aslı BOZDAĞ

Arş. Gör. Ali BOZDAĞ
Har. Müh. Nurullah OSMANLI
Pey. Mim. Azize ÖZTÜRK

* ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI:

Pınar ZORAL (Y. Şehir Plancısı)
Simge POYRAZ (Mimar)
Özen ABANOZ (Mimar)
Hande YEŞİLYURT (Mimar)
Sevgen SEZER (Şehir Plancısı)
Cem Sultan BAYKAN (Dr. Peyzaj Mimarı-Trb.)

1. GİRİŞ

Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi (KOKAP) projesinin, bir anlamda kırsal alanların/ yerleşimlerin planlanmasındaki kurumsal, yasal ve uygulamaya yönelik boşluğu doldurma çabasından çıktığı söylenebilir.

Diğer yandan kırsal alanlar sahip oldukları potansiyelleri ile kentin bir uzantısı, ona kaynak sağlayıcı, kent tarafından yönetilen ve onun ihtiyaçlarını karşılamakla görevli alanlar olarak görülmektedir. Kırsal kalkındırılması ve planlanması söz konusu olduğunda ise, kalkınmaya yönelik genellikle ekonomik veya tarımsal iyileştirme temelli, planlamaya yönelik ise dayanağını 3194 sayılı imar yasasından alan kent planlama temelli, imarcı yaklaşımlar söz konusu olmaktadır. Oysa kırsal alanlar sahip oldukları doğal, kültürel, coğrafi, ekonomik, sosyal vb. özellikleri ile çok farklı özelliklere sahip biricik alanlar olup sadece ekonomik, tarımsal üretim temelli ya da imarcı yaklaşımla ele alınamayacak kadar özeldirler. Dolayısıyla bu özel durumları anlayarak, analiz ederek kırsal alanların biricik özelliklerini geliştirici yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

Bu bağlamda KTÜ tarafından kurgulanarak SÜ ile işbirliği içerisinde yürütülen Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi adlı bu araştırma TÜBİTAK tarafından desteklenmektedir. Müşteri Kurum olarak ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yer almaktadır. Kırsal alanların planlanmasına bir model oluşturmak ve böylece ilgili kurumlara ve uygulayıcılara yol göstererek rehberlik etmek üzere hazırlanan KOKAP projesi bu amaca hizmet etmek üzere bir dizi alt projeden oluşmaktadır.

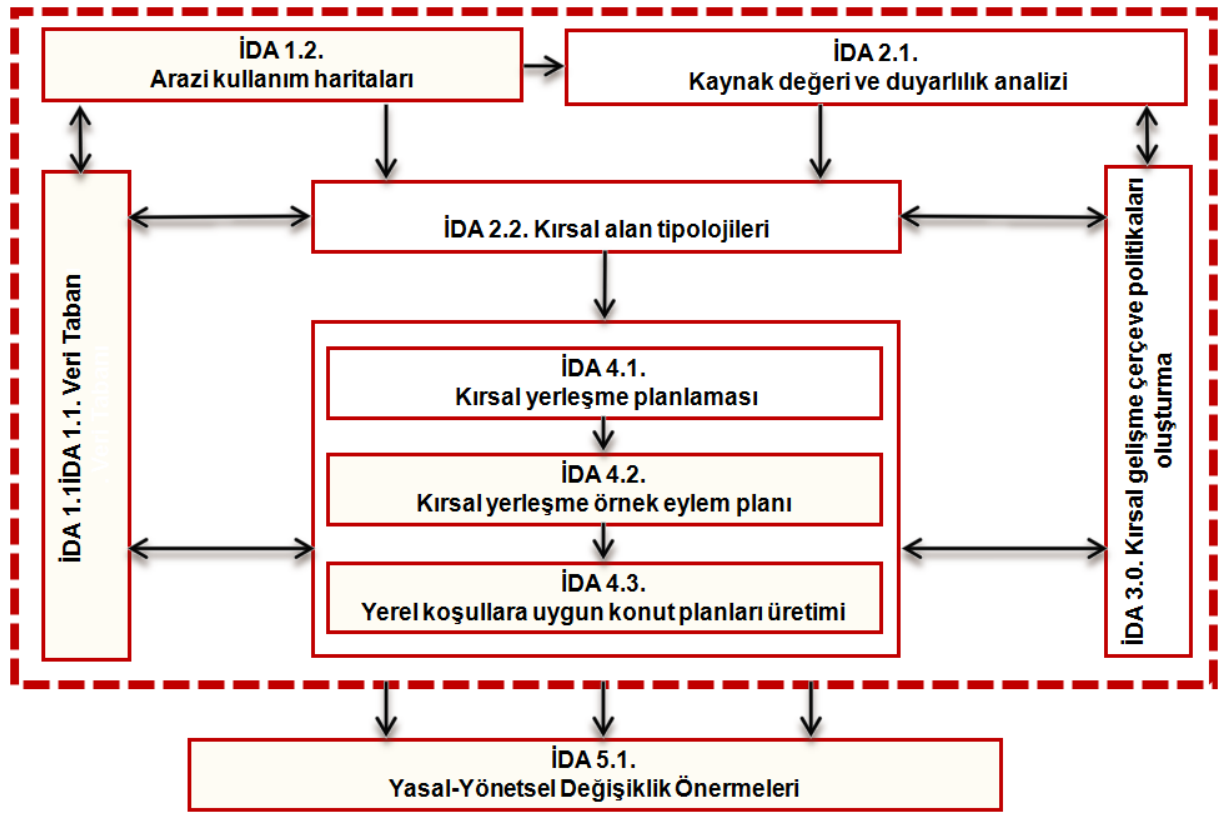
KOKAP projesinde İş Paketi olarak adlandırılan alt proje ya da alt araştırma diye ifade edilebilecek bu çalışmaların listesi aşağıda verilmiştir:

- İDA 1.1 Veri Tabanı Tasarımı
- İDA 1.2 Arazi Kullanım Haritalarının Hazırlanması
- İDA 2.1 Kaynak Değeri ve Duyarlılık Analizi
- İDA 2.2 Kırsal Alan Tipolojileri
- İDA 3.0 Kırsal Gelişme Çerçeve Politikaları Oluşturma
- İDA 4.1 Kırsal Yerleşme Planlaması, Planlama El Kitabının Hazırlanması
- İDA 4.2 Kırsal Yerleşme Örnek Eylem Planı
- İDA 4.3 Yerel Koşullara Uygun Konut Planları Üretilmesi, Tasarım El Kitabının Hazırlanması
- İDA 5.1 Yasal Yönetimsel Değişiklik Önergeleri

KOKAP Yönetici Özeti adlı bu kitapta yukarıda adları verilen her bir iş paketi için yapılan çalışmalar özetlenmiş, bu çerçevede her bir iş paketi özelinde genel olarak amaç, kapsam, yöntem, yapılan çalışmalar ve elde edilen bulgulara açısından açıklamalara yer verilmiştir. KOKAP projesinin kurgusunda her bir iş paketinin (alt araştırmanın) çıktısı diğer iş

paketlerine girdi olabilecek şekilde düzenlenmiştir. Burada geri dönüşüm içeren süreçler söz konusudur. İş paketlerinin birbirine göre konumlarını ve proje sürecini gösteren şekil aşağıda verilmiştir (Şekil 1).

Her biri için özgün ve ayrıntılı raporları olan bu iş paketlerinden başka süreç içerisinde iki çalıştay yapılmıştır. Çalıştaya konu olan iş paketlerini amaç, yöntem, süreç ve bulgular açısından uzman gruplara tartıştırmak ve buradan elde edilen bulgularla iş paketlerini yeniden değerlendirmek amacı olan bu çalıştayların sonuçları raporlanmıştır. Birinci çalıştayda İDA 2.1 Kaynak Değeri ve Duyarlılık Analizi, İDA 2.2 Kırsal Alan Tipolojileri ve İDA 3.0 Kırsal Gelişme Çerçeve Politikaları Oluşturma iş paketleri tartışılmış, İkinci çalıştayda ise İDA 4.1 Kırsal Yerleşme Planlaması, Planlama El Kitabının Hazırlanması iş paketi içerisinde yer alan Önerilen planlama süreci ve kırsal alan planlama normları tartışılmış ve yapılan öneri ve eleştiriler çerçevesinde çalışmalar yeniden gözden geçirilerek düzenlenmiştir.

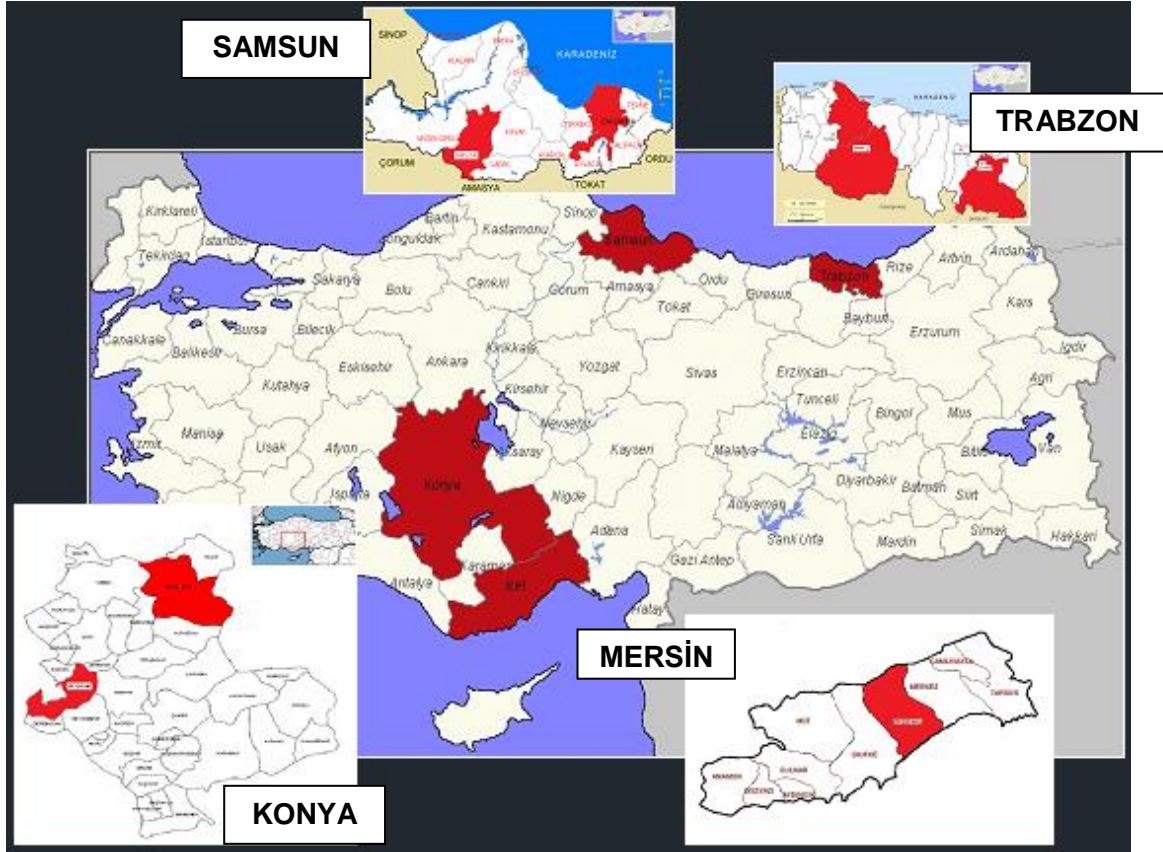
Şekil 1. KOKAP Projesi İş Paketleri Akış Şeması

Bu çalışmalara ek olarak proje öneri formunda taahhüt edilen kırsal alan bibliyografyası hazırlanmıştır. İDA 2.1 Kaynak Değeri ve Duyarlılık Analizi ve İDA 2.2 Kırsal Alan Tipolojileri iş paketinden ortak bir kitap ve İDA 4.1 Kırsal Yerleşme Planlaması iş paketinden de ayrıca bir kitap olmak üzere iki kitapta proje çıktıları olarak hazırlanmış ve müşteri kurum olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve TÜBİTAK'a teslim edilmiştir. Proje çıktısı olarak teslim edilen dokümanlardan sonuncusu kırsal alan planlamasına rehber olacak el kitabıdır. Bu bağlamda KOKAP projesinde iş paketi olarak yapılan tüm başlıkların el kitapları, uygulayıcılara rehberlik yapmak üzere ortak bir el kitabı formunda düzenlenmiştir.

2. PROJE ALANININ TANITIMI VE ÖZELLİKLERİ

KOKAP projesi kapsamında KTÜ sorumluluk alanında Trabzon ilinden Akçaabat, Maçka ve Çaykara ilçeleri ile Samsun ilinden Çarşamba ve havza ilçeleri olmak üzere toplam 5 ilçe, SÜ sorumluluk alanında ise Konya ilinden Cihanbeyli ve Beyşehir ilçeleri ile Mersin ilinden Erdemli ilçesi olmak üzere toplam 3 ilçe seçilmiştir (Şekil 2).

KOKAP kapsamında seçilen ilçe sayısı 8 olup, bu ilçelerde toplam belde sayısı 75, toplam köy sayısı 436 olmak üzere toplam kırsal yerleşme sayısı 511'dir.

Şekil 2. KOKAP Çalışma Alanları

KOKAP çalışma alanında yer alan yerleşmelerin il, ilçe adları ile belde ve köy sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. KOKAP Çalışma Alanı Köy ve Belde Sayılarının Dağılımı

İLİ	İLÇESİ	BELEDİYE/ BELDE SAYISI	KÖY SAYISI
TRABZON	Akçaabat	15	50
	Maçka	3	57

	Çaykara	5	27
SAMSUN	Çarşamba	5	119
	Havza	3	80
KTÜ		31	333
KONYA	Cihanbeyli	14	21
	Beyşehir	19	37
MERSİN	Erdemli	11	45
SÜ		44	103
TOPLAM		75	436

KOKAP projesinin hazırlanma sürecinde çıkartılan Büyükşehir yasası ile tabloda verilen birçok belde belediyesi kaldırılmış, köyler ise mahalleye dönüşmüştür.

Yerleşmelerin seçiminde Ülkemiz açısından belli coğrafyalar açısından örnek teşkil edebilecek yerleşmeler, yine proje yürütücüsü iki farklı kurumun bulunduğu bölgelerden seçilmiştir. Bunlardan Trabzon bölgesinde seçilen yerleşmelerin özellikle kıyı (Akçaabat), iç (Maçka) ve yüksek kesim (Çaykara) yerleşmesi olması ve bu nedenle ortaya çıkabilecek farklı özelliklerin yansıtılması istenmiştir. Samsun bölgesinde seçilen yerleşmelerden biri yine kıyı yerleşmesi olup (Çarşamba) tarımsal üretim açısından özellikli bir bölgedir. Samsunda seçilen ikinci yerleşme ise iç bölgeden seçilmiş (Havza), tarımsal üretim deseni ile birlikte sosyal ve ekonomik yönü farklılaşmaktadır.

Konya bölgesinden seçilen iki yerleşmenin ikisi farklı özelliklerde olup bölge özelliklerini yansıtmaktadır. Bunlardan biri iç Anadolu tarımsal üretim desenine sahipken (Cihanbeyli), diğeri göl kıyısı yerleşmesidir (Beyşehir). Mersin ilinde seçilen yerleşme ise (Erdemli) hem Akdeniz kıyı yerleşim özelliklerini bünyesinde taşıırken hem de aynı zamanda iç bölge özelliklerini kısmen taşımaktadır.

3. PROJENİN AMACI

İlk girişimi 2007’de yapılan KAMAG- KOKAP Projesinin genel amacı; Ülke bütünündeki kırsal alanların farklılık ve çeşitliliklerini dikkate alan, fiziki ve sosyal boyutlarıyla bütünsel, ilkeleri kaynak koruma, koruma- kullanmada etkililik, sürdürülebilirlik ve sosyal içerme olan; kırsal, planlama hiyerarşisinde kente eşdeğer bir varlık olarak ele alan bir planlama modelinin geliştirilmesi, bileşenlerinin yöntem ve tekniklerinin ortaya konmasıdır. Planlama yaklaşımının ilkeleri kaynak koruma, koruma- kullanmada etkililik, sürdürülebilirlik ve sosyal içermedir.

Bugün gelinen nokta itibariyle projenin, hem Kırsal Kalkınma Planı’nın ve KENTGES’in hedefleriyle hem de İl Özel İdarelerinin değişen/ genişleyen rolü ile örtüştüğü görülmektedir.

Kırsal planlama için Çevre ve Şehircilik Bakanlığına ve Bakanlık öncülüğünde tüm yetkili kurum ve kuruluşlar ile uygulayıcılara rehberlik edilmesi, Ülkemiz açısından kuramsal, teknik ve uygulamaya yönelik bir altyapıya öncü olması hedeflenmiştir.

4. PROJE KAPSAMINDAKİ ALT PROJELER

4.1. İDA 1.1 Veri Tabanı Tasarımı

Bu iş paketinin amacı; koruma odaklı kırsal alan planlamasında temel veri kaynağı olan konumsal (fiziki, sosyal, ekonomik, kültürel, vb.) ve konumla ilişkili öznitelik verilere yönelik Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) destekli ilişkisel bir veri tabanı modeli oluşturmak ve sonrasında bu verilerin bilgisayar ortamında sistematik şekilde saklanması, güncellenebilmesi, analiz edilebilmesi ve başka yazılım ortamlarında da kullanılabilir olabilmesi için bu veri tabanı modeli içinde tanımlanan koşullarda sisteme girişini sağlamaktır.

Modelin ortaya konması sırasında gerçekleştirilen ilk aşama olarak veri tabanının hazırlanması olan bu süreç, tüm planlama çalışmalarında olduğu gibi korumanın temel alındığı bu kırsal alan planlama çalışmasında da öncelikle ele alınmıştır. Bu yaklaşım, genel olarak bir modelin geliştirilmesinde ilk aşama olan problem tanımından sonra, problemin çözümüne yönelik değişkenlerin -ya da genel bağlamda verilerin- neler olduğunun tespiti ve elde edilmesini kapsayan (Dökmeci, 2005) sistem yaklaşımı ile de uyumludur. Bu kapsamda, her iki türlü veriyi de doğru ve güncel olarak bir arada bulunduracak ve gerektiğinde yeni verilerle geliştirilebilir iyi kurgulanmış bir veri tabanı sisteminin oluşturulması ve kullanımı temel bir aşama olmuştur.

İDA 1.1 iş paketi kapsamında öncelikle KOKAP Projesi ile geliştirilen modelin üst ölçekli kırsal alan sınıflamasına temel teşkil edecek ve üst ölçekli mekânsal plan kararlarında kullanılacak nitelik ve detayda veriler derlenmiştir. Bu veri tabanı; günümüzde geniş alanlardan konumsal veri sağlayan uzaktan algılama teknolojileriyle birlikte veri tabanı yönetim sistemiyle birlikte çalışabilen, konumsal veri yönetimi, konumsal analiz ve grafik görüntüleme kapasitesi olan CBS ortamında hazırlanmıştır. Böylece CBS'den projenin sonraki aşamalarında kullanılacak altlık haritaların hazırlanmasını ve planlamaya yönelik analizlerin gerçekleştirilmesini daha hızlı ve verimli şekilde yürütecek bir araç olarak (Chan, 1997) yararlanılmıştır.

Proje sürecinde gereken her noktada veri eklenebilirliğine imkân tanıyan bir sistemle, verilerin etkin kullanımının sağlandığı bu CBS destekli veri tabanı; öncelikle projenin çalışma alanı olan Trabzon, Samsun, Konya ve Mersin İllerinde yer alan toplam sekiz ilçeye yönelik olarak oluşturulan üst ölçekli verileri kapsamaktadır. Bu kapsamda; raster ve büyük ölçüde öznitelikli vektör (konumsal objelerin alan, çizgi ve nokta ile temsil edildiği) ve haritaların kullanıldığı ilişkisel veri tabanı modeli (tabloların birbirine anahtar sütunlarla bağlanarak etkin veri kullanımına elverişli) ile Trabzon ilinde Çaykara, Maçka, Akçaabat; Samsun ilinde Çarşamba ve Havza; Konya ilinde Beyşehir ve Cihanbeyli; Mersin ilinde ise Erdemli ilçeleri bütününe yönelik bir veri tabanı tasarlanmıştır. Sisteme ihtiyaç duyulan noktada veri eklenebilirliğinin sağlanmasıyla, çalışmanın veri tabanı bütününde İDA 4.1 iş paketinde, alt

ölçekte seçilen örnek alanlar (Trabzon-Salacık, Konya-Emen) kapsamında detaylı bir veri tabanı tasarlanmış ve oluşturulmuştur. Bu verilerin içeriği, veri tabanı dosyalama yapısı, katmanları ve kullanılan CBS veri modelleri de İDA 1.1 iş paketinde özetlenmiştir.

Üst ölçekli CBS destekli veri tabanının projenin kapsamı ve hedefi doğrultusunda gerekecek veri içeriği tespit edilmiştir. Bu tespitin sonrasında önceden yapılmış olan benzer içerikli çalışmalardan yararlanılmıştır. Bunlar; şehir ve bölge planlama eğitimi amaçlı kullanılan sistemin içeriğinden tezlere, kurumsal sistemlerden, Avrupa Birliğinin konuyla ilgili veri tabanlarına ve literatüre kadar farklı nitelikte çalışmaları kapsamaktadır. Bunun sonucunda başlangıçta tespit edilenlere ilave veri içeriği zenginleştirilmiş ve böylelikle verilerin mevcut olup olmadığına bakılmaksızın kırsal alan planlamasına özgü veri tabanı şeması taslağı oluşturulmuştur.

Sonrasında, disiplinler arası olarak yapılan proje toplantılarında, projede sorumlu olan ve her bir konunun ilgili uzmanlarıyla görüşülerek fikirleri alınmış, önceki çalışmalardan elde edilen ve kurumsal verilere olan ihtiyaçların da genel olarak belirtildiği veri tabanının bu ilk taslağı üzerinde kıyaslamalar yapılmış, olumlu olumsuz, gerekli ve gereksiz bölümleri tartışılmıştır. Ayrıca, bu seri toplantılarda uzman görüşlerinin derlenmesinde giderek daha iyi biçimlenen ve sade bir hale dönüşen veri tabanının; katmanları, tabloları, kodlama sistemleri, veri modelleri, projeksiyon sistemleri gibi standartlaştırılması gereken hususlarda da fikir birliği oluşmuş ve tasarım buna göre sonuçlandırılmıştır. Ancak; korumanın odak olduğu kırsal alan planlamasında her bir yerelin farklı niteliklerinden kaynaklanabilecek ve veri tabanı sistemine sonradan eklenmesi olası yeni katman ve tabloların bu esnek yapı içerisinde yer alabilmesinin doğru bir yaklaşım olduğu düşüncesiyle veri tabanı buna elverişli biçimde ortaya konmuştur.

Buna göre, üst ölçekte oluşturulacak veri tabanında aşağıda sıralanan 14 veri grubu içerisinde yer alan toplam 53 farklı katman ve öznitelik tablolarının yer alması gereği tespit edilmiştir. (1) Topografik Veriler; (2) Hidroloji; (3) Hidrojeoloji; (4) İklim; (5) Yeraltı ve Yerüstü Doğal Kaynaklar; (6) Jeoloji; (7) Toprak Verileri; (8) Koruma Statüleri; (9) Orman Verileri; (10) Yerleşim Verileri; (11) Arazi Örtüsü Verileri; (12) Teknik Altyapı; (13) Çevre Sorunları; (14) Harita Verileri ve (14) Üst Ölçekli Planlar. Ancak bu veri tabanının oluşturulmasında ulaşılan ve ulaşılan verilerden üretilen katman ve öznitelik tabloların yanı sıra; bazı verilerin ilgili kurum ve kuruluşlarca üretilmelerine karşın elde edilememiş ve veri tabanına veri olarak eklenmeyen veriler de bulunmaktadır. Diğer bir durum ise verilerin istenilen düzeyde bulunamayışı veya o yerelde hiç bulunmaması durumudur. Ancak veriye ulaşılamaması veya verinin o yerel için olmayışı ya da istenen düzeyde bulunmayışı; bu verilerin koruma odaklı kırsal alan planlaması veri tabanı tasarımında yer almaması anlamına gelmemektedir. KOKAP veri tabanı içerisinde “Yerleşim Verileri” veri grubu içinde oluşturulan “Köy Sınırı” katmanı ile dışarıdan bir veri tablosu olarak birleştirilebilecek olan sosyo-ekonomik durumu gösterir birçok TÜİK verisi de veri tabanı oluşturma sürecinde elde edilmiştir.

KOKAP veri tabanı ana klasöründe her bir veri grubu ve altında tanımlı katmanın ayırt edilebilir kısaltmalarla kurgulandığı bir CBS dosyalama yapısı içinde Trabzon ve Samsun illeri için iki ayrı dilimde 3°'lik değiştirilmiş UTM projeksiyonu; Orta Anadolu ve Akdeniz bölgesindeki ilçelerin bütünü için ise 6°'lik UTM projeksiyonu kullanılmıştır. Datum olarak ise

ED-50 Datumu seçilmiştir. CBS destekli çalışmalarda büyük öneme sahip her bir veri katmanı kapsamında kullanılan kaynak verilerin “veri ile ilgili veri” olarak tanımlanan “metaveri”leri ile oluşturulan verilerin “veri sözlüğü” bilgileri detaylı olarak tanımlanmıştır.

Aynı zamanda, kurulan veri tabanının oluşturulma amacını yerine getirebilecek kalitede, doğrulukta ve gerçekçi olmasına dikkat edilmiştir. CBS veri tabanının KOKAP Projesinde kullanım amacına göre, veri tabanı verilerinin doğruluğu ve hassasiyeti belirlenmiştir. Veri tabanının ölçeği, veri kaynağına bağlıdır. Veri kaynağı hangi ölçekte elde edilmişse, o ölçek veri tabanının ölçeğini ve doğruluğunu ifade eder. Buna göre, KOKAP Projesinde İDA İş paketi 4.1.’de bahsedilen örnek kırsal alanların seçimi ve devamındaki ayrıntılı çalışmalara temel oluşturan veri tabanının pafta ortamındaki harita kaynağı, genel olarak 1/25.000 ölçekli ve daha küçük haritalardan oluşmaktadır ki bu, ilçe düzeyinde ve bölgesel çalışmalarda kullanılabilir nitelikte olduğunu göstermektedir. Veri tabanı sistemi, yukarıda da belirtildiği üzere, İDA 4.1 İş Paketinde daha ayrıntılı çalışmaların yapıldığı Trabzon-Salacık ve Konya-Emen örnek alanlarına yönelik elde edilen detayı ve hassasiyeti daha yüksek verilerin eklenmesine elverişli yapıda oluşturulmuştur.

Veri tabanındaki öznitelik bilgilerinin doğrulukları ise, konumsal veriler hakkında detaylı bilgi içermeleri ve konumsal veri ile güvenli bir şekilde ilişkilendirilmeleri ölçüsünde belirlenir. KOKAP veri tabanında öznitelik bilgiler, çalışmanın amacını yerine getirebilecek nitelikte ve konumsal veri katmanları temel alınarak elde edilmiş ve düzenlenerek veri tabanı sistemine girilmiştir.

CBS destekli projelerin bir bileşeni de kullanılan yazılım ve donanımlardır. KOKAP Projesinde kullanılan bu teknolojik imkânlar, projede her iki üniversitenin de yazılım ve donanımlarını içermektedir.

İDA 1.1 iş paketi kapsamında hazırlanan veri tabanında yer alan veriler ya bütünüyle ya da kısmen; KOKAP Projesinin sırasıyla İDA 1.2, İDA 2.1, İDA 2.2, İDA 4.1, İDA 4.2, İDA 4.3 bölümlerinde kullanılmış, İDA 5.1 ve İDA 5.2 bölümlerinde ise gerekli metinlerin oluşturulmasında esas alınarak yorumlanmıştır. İDA 4.1 kapsamında sırasıyla İDA 4.1.6.1’de Salacık ve İDA 4.1.6.2’de Emen örnek alanlarında gerçekleştirilen yapısal planlama çalışmaları için (1) Yerleşmenin Doğal Yapısı, (2) Yerleşim ve Çevre Yerleşmeler, (3) Kentsel ve Kırsal Altyapı, (4) Yerleşmenin Sosyal Yapısı, (5) Yerleşmenin Ekonomik Yapısı, (6) Çevresel Durum, (7) Yerleşmenin Mülkiyet Yapısı başlıkları altında detaylandırılan veri tabanları İDA 1.1’de oluşturulan veri tabanına eklenmiştir.

4.2. İDA 1.2 Arazi Kullanım Haritalarının Hazırlanması

Bu iş paketinin amacı; koruma odaklı kırsal alan planlamasına yönelik bir modelin ortaya konduğu KOKAP projesinde İDA 1.1 iş paketi kapsamında oluşturulan veri tabanı sisteminde verilerin bulunduğu, ulaşıldığı ve üretildiği sayısal haritaların bir kısmından yararlanarak projenin çalışma alanı olan ilçelere yönelik üst ölçekte İDA 2.1 ve İDA 2.2 iş paketlerinde sırasıyla gerçekleştirilecek baskıya duyarlılık ve kırsal alan sınıflamasına temel teşkil edecek -genel ifade ile- arazi kullanım haritalarının hazırlanması ve yorumlanmasıdır. Ancak, bu amaçla kullanılacak arazi kullanım haritaları; planlamada temel araç olan mevcut koşulların analizinde ve raporların hazırlanmasında kullanılan çeşitli özellikteki haritalar olarak görülmelidir. Bu iş paketinde (İDA 1.2) içerikleri ve yapım süreçleri ayrıntılı olarak anlatılan ve genel anlamda arazi kullanım haritaları olarak adlandırılan haritalar, KOKAP veri tabanı ile gerektiğinde farklı analizlere ya da kullanıcı ihtiyaçlarına (uygun yerleşim yeri analizleri, nüfus ve sosyal yapıya ilişkin haritalama vb.) yönelik hazırlanabilecek diğer haritalar için yalnızca bazı örnekler teşkil etmektedir. Diğer bir deyişle, bir veya birden fazla temel haritanın belirli kriterlerle analiz edilmesiyle de oluşturulabilecek benzer başka haritalar burada ele alınanlarla sınırlı değildir. Buna göre, bu iş paketinde çalışma alanlarını kapsayan sekiz ilçenin üst ölçekteki doğal ve beşeri yapısının görselleştirilmesi ve yorumlanmasıyla bu alanlara yönelik genel fikrin oluşturulabilmesi amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda, İDA 1.2 iş paketi kapsamında hazırlanabilecek haritaların çeşitliliği ve içeriğinden yola çıkılarak; genel anlamda arazi kullanım haritalarının Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) ortamında hazırlanmasına ilişkin yerli ve yabancı literatürden çeşitli örnekler incelenmiş; bu çalışmaların büyük çoğunluğunda verilerin girilmesinin vektör veri modeli ile gerçekleştirilmiş olsa da modelleme ve simülasyon işlemlerinin raster modele dönüştürülmeleri sonrasında yapıldığı görülmüştür. Devamında; CBS bileşenleri ile arazi kullanım haritalarına yönelik verilerin derlenmesinde karşılaşılan sorunlar genel olarak ele alınmış; donanım, yazılım, veri, insan ve yöntemlerden oluşan CBS bileşenlerinden verinin, genelde olduğu (Reis, 2003) gibi KOKAP projesinde de maliyet ve zamanın en fazla kullanıldığı bileşen olduğundan söz edilmiştir.

İDA 1.2 iş paketi kapsamındaki haritaların hazırlanmasında genelde kullanılan yöntemlerin bir yansıması olarak arazi kullanımı ve diğer harita verilerinin elde edilmesi sırasında mevcut verinin türüne göre analog (kağıt ortamında harita veya pafta) olanlar için tarama ve sayısallaştırma yönteminden, sayısal ortamda olanlar için ise veri formatı dönüşüm yönteminden faydalanılmıştır. Dönüşüm aşamasında koordinat ve projeksiyon dönüşümleri, mevcut veriler sayısal hale getirildikten sonra yapılmıştır. Bu kapsamda, şu dört farklı dönüşüm yönteminden en az birini gerektiren durumla karşılaşılmıştır: (1) Analog verilerin herhangi bir lokal koordinat sisteminde olması durumu, (2) Analog verilerin üzerinde herhangi bir koordinat bilgisi olmaması durumu, (3) Analog verilerin raster veriye dönüştürülmesi durumu ve (4) Verilerin farklı projeksiyon sisteminde olması durumu.

Bu çerçevede, İDA 1.1'de üst ölçekli çalışmalar içinsıralanan toplam 14 veri grubundan sekizinde yer alan katman ve öznelik tablolarından CBS ortamında ve genel ifade ile arazi kullanım haritaları olarak nitelenen haritalar her bir ilçenin bütününde aşağıda listesi verilen 13 başlık altında ele alınarak hazırlanmıştır. Bu haritaların sunumunda okunabilirliklerinin en iyi düzeyde olması amacıyla hazırlanmaları sırasında gerekli kartografik düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre haritalarda, arazi yapısının iyi ve açık şekilde algılanmasını sağlamak ve görsel olarak yüksek kaliteli haritalar oluşturmak amacıyla altlık olarak sayısal arazi modeli kullanılmıştır. Tüm paftalarda yerleşmelerin sınırları olduğundan ve yerleşmelerin adları belirtildiğinden ayrıca bir idari bölümlenme haritası yapılmasına gerek görülmemiştir. Haritaların tümünde (teknik altyapı veri grubu içindeki ulaşım haritaları hariç) okunabilirliğin artırması açısından önem ifade eden büyük nehirler, göller, ana devlet yolları, il yolları ve varsa geniş alan kaplayan yerleşmelerin makroformları gerekli görüldüğü yerlerde gösterilmiştir. Ayrıca haritalardaki komşu yerleşme gösterimlerinin veya komşu il gösterimlerinin tipi, yazı şekli ve dokusunun aynı olmasına çalışılmıştır.

- (1) Topografik Veriler (Yükseklik)
- (2) Topografik Veriler (Eğim)
- (3) Topografik Veriler (Bakı)
- (4) Hidroloji (Suyla İlgili Teknik Altyapılar Dahil)
- (5) Jeoloji (Jeolojik Formasyon, Fay)
- (6) Toprak Verileri (Arazi Kullanım Kabiliyeti)
- (7) Toprak Verileri (Erozyonla Birlikte Heyelan Alanları Dahil)
- (8) Arazi Örtüsü Verileri (Arazi Örtüsü)
- (9) Teknik Altyapı (Ulaşım Hattı)
- (10) Teknik Altyapı (Enerji İletim Hatlarıyla birlikte Telefon Hatları Dahil)
- (11) Yeraltı ve Yerüstü Doğal Kaynaklar (Maden-Taş Ocağı)
- (12) Yerleşim Verileri (Sınırlara Göre TÜİK Nüfus Değişimi Verileriyle)
- (13) Yerleşim Verileri (Sınırlara Göre TÜİK Eğitim Düzeyi Verileriyle)

4.3. İDA 2.1 Kaynak Değeri ve Duyarlılık Analizi

4.3.1. Giriş

Toprak, su, hava, bitkiler ve hayvanlar yaşamın doğal temellerini oluştururlar. Bugün, hayatın doğal temelleri tehlike altındadır. Toprak, su ve hava zararlı maddeler, gübreler ve tarım ilaçları ile kirlenmiştir. Küresel iklim değişiklikleri dünyayı tehdit etmektedir. Birçok bitki ve hayvanın yaşama alanlarını barındıran doğal peyzaj ile kırsal yaşamın ağırlıklı olduğu organik üretimin hala devam ettiği köyler, bozulma sürecine girmiş, yoğun arazi kullanımı ve büyük çaplı büyüme projeleri tarafından zarar görmüştür. Ana amaç, ekosistemin kapasitesini korumak ve gözetmektir. Bu da; toprak, su, hava, iklim, bitki ve hayvan türleri gibi doğal kaynakların aralarındaki karmaşık ilişki ve sahip oldukları geniş, fiziksel, kimyasal ve biyolojik evrelerin korunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bütün bunlar çevreyi nasıl kullandığımıza bağlıdır. Arazi kullanımları, doğal çevrenin duyarlılığını ve etkilenebilirliğini dikkate almalıdır. Bu çevresel problemlerle savaşmak ve yenilerinin yaratacağı zararı engellemek için uzağı görebilen öngörüye sahip bir planlama gereklidir.

Toplumsal, fiziksel, yönetim ve obje planlaması olarak dört başlık altında sınıflandırılan planlamayı mesleği bir temele indirirsek ilgi alanımızın-*fiziksel planlama*-üzerinde yoğunlaşmakta olduğunu görürüz. *Fiziksel Planlama* ise; doğal ve sosyo-ekonomik bilimlerin yöntem ve araştırma sonuçlarını etkileyen ve bunların koordinasyonunu sağlayan geniş kapsamlı araştırma ve teknik bir sistemdir. O halde fiziksel planlama, fiziksel çevredeki değişimlerle ilgili olduğu kadar geniş bir sosyal programın bir parçası olarak, daha iyi bir toplum yaşantısı için fiziksel temelleri sağlamak misyonunu da üstlenmiştir. Bunu yapmak için; arazi (kent-kır-kıyı) kullanımında düzen ve denge kurmak, sınırlı arazi kullanımı için talepleri uzlaştırmak ve daha iyi bir fiziksel çevre yaratmak gerekmektedir.

DPT tarafından *8.Beş Yıllık Kalkınma Planı* çalışmaları çerçevesinde hazırlanan Kırsal kalkınma *Özel İhtisas Komisyonu Raporu*; kırsal alanın, "kentsel alanlar dışındaki mekanlar" olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir. Buna göre; kırsal alanlarda yaşam ve ekonomik faaliyetler önemli ölçüde doğal kaynakların doğrudan kullanım ve değerlendirilmesine bağlıdır (DPT, 2000). Sayıca çok, alansal olarak büyük, özellikler ve sorunlar açısından çok çeşitlilik gösteren kırsal alanlar ve yerleşmeler, sahip oldukları nitelikler (doğal-kültürel), ülke içindeki coğrafi konumları, ülke ekonomisi içindeki yerleri, kentsel odaklara yakınlıkları gibi nedenlerle farklı türde ve düzeyde baskılara ve gelişme dinamiklerine sahiptirler. Ayrıca, "özel nitelikli alanlar (koruma bölgeleri-turizm alanları ile tematik alanlar)"ın çoğunluğu kırsal alan statüsündedir. Bu alanların/yerleşmelerin gelişme eğilimleri, denetlenmesi, planlama çalışmaları kentsel alanların imarına yönelik bir içerikte olan 3194 sayılı İmar Yasası (1985) ile yönlendirilmektedir.

Kırsal alanların, barındırdığı ekolojik ve kültürel değerler açısından korunan/korunması gereken özellikleri ile sürdürülen ekonomik amaçlı tarımsal ağırlıklı uğraşlar, bu alanların "kente eşdeğer bir varlık" olarak değerlendirilmesini ve planlanmasını mümkün kılmamaktadır. Ancak bununla birlikte "Ulusal Kırsal Gelişme Stratejisi" (2004) ile ve İmar Yasası'nı değiştirmeye yönelik çalışmalarla (yasa tasarısı taslakları), "*kırsal planlama*", yasal temel kazanacaktır. Yeni hazırlanan tasarıya göre (6.İmar Planı Tasarı Taslağı) kırsal *yerleşme planı* ilave edilmekte olup bu planları kimin yapacağı soru işareti olarak ortadadır.

Korunan alanlar, yerkürede farklı toplumların yaşadıkları coğrafyalarda uzun yıllar boyunca doğal kaynakları korumaya yönelik olarak oluşturulmuş önemli koruma yapıları ve sistemleri olarak önem kazanmışlardır. Korunan alan sistemlerinin oluşturulmasındaki temel düşünce, korunan alanların sahip olduğu doğal ve kültürel kaynak değerlerinin koruma değerini taşıyıp taşımadığının belirlenmesi ile bu değerlere yönelik insan kaynaklı tehditlerin varlığı ve bu tehditlere karşı tedbir alma zorunluluğudur. Korunan alanlar ve koruma yapıları, koruma-ekonomik değer ve sosyal fayda açısından küresel ekolojik ağın ve ekonomik hareketliliğin çok önemli elemanları olup ülkelerin koruma ve kaynak kullanma politikalarının vazgeçilmez bir aracı olarak kabul edilmektedir.

Ülkemizde 6 farklı kanunla koruma altında bulunan Ulusal Korunan Alanlar ile Uluslararası Sözleşmelerle de yükümlülük altına girdiğimiz Uluslararası Koruma Statülerinin büyük çoğunluğunun kırsal nitelikli alanlarda bulunmaları nedeniyle tüm peyzajı (kent-kır-kıyı) kapsayan ve temsil eden bir boyuta sahiptir. Ülkemizde, Korunan Alan Planlama çalışmaları, çok boyutlu yönetim planlarının eksikliği yanında koruma ekonomilerinin oluşturulamamış olması, yasal boşluklar, örgütlenme ve eğitsel sorunlar gibi çok yönlü yaklaşımlardan uzak bir görünüm sergilemektedir. Oysa korunan doğal alanlarda doğal, kültürel ve görsel kaynak değerlerinin akılcı ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması için bütüncül, katılımcı ve uygulanabilir "yönetim plan"larının yapılması gerekmektedir.

4.3.2. Amaç

Ülkemiz açısından durum incelendiğinde; kentsel ve kırsal alanla ilgili politikaların daha çok birbirinden ayrı olarak düşünüldüğü ve kırsal alan ile ilgili sorunlara parçacıl bir yaklaşımla değinildiği görülmektedir. O halde kırsal yerleşmeler bakımından ülkemizdeki planlama pratiklerine bakılacak olursa, kırsala ilişkin ve kırsal planlamayı ilgilendiren 20'ye yakın kanun, yönetmelik ve kanun hükmünde kararnameler bulunmakta olup, bunlar içinde en belirleyici olanı 3194 sayılı İmar Yasası ve ona bağlı olan yönetmeliklerdir. Bu yasa, ülke yerleşmeler sisteminin gelişmesini yönlendirecek, ülkesel ve bölgesel önemdeki kaynakların korunmasını güvence altına alacak kapsamlı bir yasa değildir. Daha çok yerleşme düzeyinde yapılaşmayı yönlendirecek içeriktedir. Bu araştırma projesi; "Kırsal Alanların Planlanmasında Koruma Odaklı Bir Yaklaşım" temelinde ekolojik dengenin korunmasını hedefleyen ve dört büyük koruma kuruluşu tarafından (WWF-IUCN-UNEP ve FAO) 1981 yılında Dünya Koruma Stratejisi (World Conservation Strategy) ile ortaya konan en önemli prensiplerden biri olan "Dünya Doğru ve Kesin Envanter Temeline Dayanan Kaynak Yönetimini Planlama Gereksinimi"nden yola çıkarak tüm peyzajın, kent-kır-kıyı ayırımı yapmaksızın disiplinler arası üretilmesini öngören bir fiziksel planlama önerisini tanımlamaktadır. *Bu çalışmanın genelde kırsal, özelde korunacak nitelikli kırsal alanların planlanmasındaki amacı;* kırsal

alanların taşıdığı farklı niteliklerin tanımlanması, özel nitelikli alanların korunması, kırsal kalkınma politika ve uygulamalarına eşlik edecek mekânsal ve sosyo-ekonomik müdahalelerin ülke/bölge ölçeğinde kalkınma ve gelişme stratejilerinin uygulanmasına yönelik çalışmalara rehberlik edecek olmasıdır.

1999 yılında *Avrupa Birliği Mekansal Gelişme Komitesi* tarafından hazırlanan ve üye ülkelerde kabul edilen "*Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi*", ortak hedef ve politikaları içermekte olup daha alt ölçeklere inildiği zaman ise mekansal gelişim politikasının dengeli ve çok merkezli kentsel sistemler, yeni kent-kır ilişkileri önerdiği görülmektedir. Nüfusunun % 80'inin kentsel alanlarda yaşadığı Avrupa'da (ülkemizde % 65 nüfus kentlerde yaşamaktadır) kentsel yaşam kalitesi büyük önem taşımakta olup 2004 yılında "*Kentsel Çevre Üzerine Tematik Bir Stratejiye Doğru*" başlıklı raporda, Avrupa kentlerinin yeniden canlandırılmasının önemine işaret edilmektedir. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (European Landscape Convention)'nin de temelini oluşturan bu yaklaşımlar ve kentsel ve kırsal alanlara yönelik bu politikalar, Türkiye gibi peyzaja dair bütüncül politikaları olmayan ülkeler için hayati önem taşımaktadır.

Çalışma alanının ekolojik değerler başta olmak üzere kültürel ve görsel kalite değerlerinin önem düzeylerinin ve bunların insan kaynaklı baskıya duyarlılıklarının belirlenmesi çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu iş paketi, öncelikle bu amaca yönelik olarak çalışma alanı sınırları içinde Biyolojik Kaynak Değerleri ile Korunan Alan Formlarını tanımlayarak, bu veriler ile ilgili Trabzon, Samsun, Konya ve Mersin İlleri Korunan Alanlar ve Kaynak Değerleri Haritalarının oluşturulması sağlanmış ve devamında ekolojik faktörlerin; dışarıdan gelen baskı veya ekolojik çevre kalitesinin zarar görmesine yönelik durumlara karşı uyum gösterebilme kabiliyeti/uyuma yeteneği olarak tanımlanan Ekolojik Duyarlılık Haritalarının oluşturulabilmesi için ise Analitik Hiyerarşi Yöntemi kullanılmıştır.

Ayrıca çalışmanın amaçlarından bir diğeri de, mevcut doğal ve kültürel çevrenin manzara güzelliğinin ve bir takım projelerle çevrede meydana gelen değişikliklerin görsel etki değerlendirilmesini yaparak önemini ve rolünü tanımlamaktır. Çünkü manzara bakımından önemli peyzajlar sadece orada yaşayan ya da onları yaşayan bireylere değil alanın kendi çekiciliğine fayda sağlayarak bölgenin ekonomik kalkınmasında önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu amaca yönelik olarak Görsel Peyzaj Kalitesi değerlendirme çalışmaları, pilot çalışma alanı olan Salacık (Akçaabat-Trabzon) ve Emen kasabası (Konya) yerleşimlerinde yapılmış ve Görsel Peyzaj Kalitesi raporu hazırlanmıştır. Görsel peyzaj analizi ve değerlendirmesi ile elde edilen sonuçların alan kullanım planlamacıları ve doğal kaynak yöneticilerine görsel açıdan zengin olan peyzajların korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bu alanların kalkınma stratejilerine entegrasyonu konularında katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

4.3.3. Kullanılan Yöntem

Ekolojik Duyarlılık Haritaları'nın oluşturulmasına yönelik olarak ekolojik duyarlılık analizi yapılmıştır. *Ekolojik Duyarlılık Analizi*; ekolojik faktörlerin; dışarıdan gelen baskı veya dışarıdan gelen ekolojik çevre kalitesinin zarar görmesine yönelik durumlara karşı uyum

gösterebilme kabiliyeti/uyma yeteneği olarak tanımlanmakta olup duyarlılık analizi insan etkilerine karşı ekolojik çevrenin duyarlılığını ve ekosistemin esnekliğini analiz eder.

STATİP ve Koruma Alanları Haritalarından yararlanılarak oluşturulmuş olan korunan alan faktörüne ait bu haritalar;

ÇED yönetmeliğinde belirtilen ülkemiz mevzuatınca korunması gereken alanlar; "Milli Parklar", "Tabiat Parkları", "Tabiat Anıtları", "Tabiat Koruma Alanları", "Yaban Hayatı Koruma Sahaları ve Yaban Hayvanı Yerleştirme Alanları", "Kültür Varlıkları", "Tabiat Varlıkları", "Sit" ve "Koruma Alanı", "Özel Çevre Koruma Bölgeleri", ile Uluslar Arası Sözleşmeler uyarınca korunması gereken alanlar; "Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi" (BERN Sözleşmesi) "Önemli Deniz Kaplumbağası Üreme Alanları"nda belirtilen I. ve II. Koruma Bölgeleri, "Akdeniz Foku Yaşama ve Üreme Alanları", "Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi" (Barselona Sözleşmesi) uyarınca korumaya alınan alanlar, "Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarının Korunmasına Ait Protokol" gereği ülkemizde "Özel Koruma Alanı" olarak belirlenmiş alanlar, "Akdeniz'de Ortak Öneme Sahip 100 Kıyısız Tarihî Sit", Cenova Deklarasyonu'nun 17. maddesinde yer alan "Akdeniz'e Has Nesli Tehlikede Olan Deniz Türlerinin" yaşama ve beslenme ortamı olan kıyısız alanlar, "Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Sözleşmesi"nin 1. ve 2. maddeleri gereğince Kültür Bakanlığı tarafından koruma altına alınan "Kültürel Miras" ve "Doğal Miras" statüsü verilen kültürel, tarihi ve doğal alanlar, "Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi" (RAMSAR Sözleşmesi) uyarınca koruma altına alınmış alanlar, belirtilen tüm bu alanlar yasal statüye sahip olduklarından, iyi korundukları varsayımı ile koruma duyarlılığı düşük (1 Puan) olarak belirlenmiştir.

Yasal olarak genel bir koruma statüsü olan Orman, Mera ve Tarım alanları koruma statüsü bakımından (orta derecede korunabildikleri varsayımı ile) Orta duyarlı olarak (5 puan) değerlendirilmiştir.

Hiçbir koruma statüsünde olmayan STATİP'te Çayır ve Fundalık alanlar ile STATİP'te Diğer Alanlar olarak belirtilen yerler (çalışma yapılan yerlerde bulunan tarım dışı alanlar, Çıplak Kayalar, Daimi Karla Kaplı Alan, Irmak Yatakları, Sahil Kumulları, Sazlık Bataklıklar), koruma statüsü bakımından Yüksek Duyarlı (hiç korunmadıkları için) olarak (10 puan) değerlendirilmişlerdir. Bununla birlikte alanda bulunan koruma statüsü dışında yer alan ÇED yönetmeliğinde belirtildiği şekliyle; sulak alanlar, doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suların durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gel-git hareketinin çekilme devresinde 6 metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, başta su kuşları olmak üzere canlıların yaşama ortamı olarak önem taşıyan bütün sular, bataklık sazlık ve turbiyerler ile bu alanların kıyı kenar çizgisinden itibaren kara tarafına doğru ekolojik açıdan sulak alan kalan yerler, göller, akarsular, yeraltı suyu işletme sahaları, bilimsel araştırmalar için önem arz eden ve/veya nesli tehlikeye düşmüş veya düşebilir türler ve ülkemiz için endemik olan türlerin yaşama ortamı olan alanlar, biyosfer rezervi, biyotoplar, biyogenetik rezerv alanları, benzersiz özelliklerdeki jeolojik ve jeomorfolojik oluşumların bulunduğu alanlar yüksek duyarlı (hiç korunmadıkları için) olarak (10 puan) değerlendirilmişlerdir.

Ekolojik duyarlılık analizine ait ana kriterler belirlenirken kaynaklarda ele alınmış farklı yaklaşımlardan faydalanılmıştır. Ces (2002), Ces (2008), Vromans et. Al. (2010)'un ele aldığı duyarlılık analizi kriterleri ve puanlama yöntemleri incelenerek çalışma alanımıza ait ekolojik duyarlılık ana kriterleri, alt kriterler ve alt kriterlerin puanları belirlenmiştir. Koruma statüsü ana kriterine ait alt kriterler ve puanlama yöntemi de bu kaynaklardaki şekliyle ele alınmıştır (URL-1).

Koruma statüsü duyarlılığı değerlendirilirken diğer kriterlerin tersi yönde bir puanlamaya gidilmiştir. Burada birinci sebep bu alanların korunuyor olmasından kaynaklı duyarlılığının korunmayan alanlara göre daha az olduğudur. Çünkü bu kriter "koruma statüsü olan alanların tam korunuyor oldukları ve koruma statüsü olmayan alanların korunmadıklarından dolayı daha duyarlı oldukları" varsayımını kabul ederek oluşturulmuştur. İkinci sebep ise katsayısı en yüksek ana kriter olan Biyolojik Çeşitlilik kriterine ait alt kriterler arasında yer alan "korunan alan statüsüne sahip olma" durumunun, bu ana kriter (Biyolojik Çeşitlilik) altında en yüksek puan olan 10 puanla değerlendirilmesidir. Şayet koruma statüsü ana kriteri diğer kriterlerdeki gibi puanlanacak olsaydı diğer ana kriterlerin değerlendirmeye katılma oranlarını düşürecekti. Yöntemde; yükseklik, su, eğim, erozyon, toprak duyarlılığı olan korunmayan alanların duyarlılıklarını da değerlendirmeye dengeli bir şekilde katabilmek amacı ile böyle bir yol izlenmektedir. Aksi takdirde duyarlılık haritalarında en duyarlı alanlar koruma statüsü altındaki alanlar olarak dengesiz bir eğilim göstereceklerdi. Korunan alanların, korunuyor olmalarından kaynaklanan riskler karşısındaki dirençleri yok sayılamazdı.

Bu amaçla; projemiz kapsamında seçilmiş Trabzon ilinde Akçaabat, Maçka ve Çaykara ilçeleri, Samsun ilinde Havza ve Çarşamba İlçeleri ile Konya ilinde Beyşehir, Cihanbeyli ve Mersin ilinde Erdemli ilçeleri için ekolojik duyarlılık analizleri yapılmıştır. Bu analizler yapılırken T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın hazırladığı STATİP projesi kapsamında oluşturulan sayısal alan kullanımı haritaları ile toprak haritalarından yararlanılmıştır. Ayrıca T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığında alınan sayısal koruma alanları haritaları ile av sahaları haritalarından, ayrıca çalışma alanına ait Harita Genel Komutanlığından Alınan sayısal uydu görüntülerinden faydalanılmıştır. Kısa adı STATİP olan Sorunlu Tarım Arazilerinin Tespiti esas olan Toprak ve Arazi Sınıflaması Standartları Teknik Talimatına göre Tarım Arazileri Sınıflamasında;

Mutlak Tarım Arazileri (MT)

Bu araziler sulu veya kuru tarım yapıp yapılmadığına göre SMT veya KMT sembolleri ile gösterilir. Öncelikle arazide yapılan etütlerle tesirli toprak derinliği, arazinin genel eğimi ve üzerinde yetiştirilebilen bitkiler değerlendirilerek MT olup olmadığına karar verilir. Bunun için;

- Tesirli toprak derinliği en az 50 cm olan
- Arazinin genel eğimi yörede yıllık ortalama yağış miktarına göre;
  - a) Yağış 640 mm den az ise en fazla % 3
  - b) Yağış 640 mm den fazla ise en fazla % 8 olan
- Yöreye adapte olmuş tarımı yapılan her tür bitkinin münavebeye girebildiği ve yöre ortalaması ve üzerinde ürün alınabilen araziler MT olarak belirlenir.

Özel Ürün Araziler (OT)

Bu araziler tarımsal üretim için mutlak tarım arazilerinden daha fazla toprak (tuzluluk,taşlılık, drenaj...vb.) ve topoğrafik (bakı, meyil) sınırlamalara sahiptir.

Dikili Tarım Arazileri (DT)

Özel ekolojik şartlarda çok yıllık ağaç, ağaççık ve çalı formunda bitkilerin dikili olduğu tarım arazileridir. Tür ve cinsi dikkate alınarak yöre için ekonomik olacak sayıda ağaç, ağaççık veya çalı formundaki bitkilerin bulunduğu araziler, il müdürlükleri tarafından değerlendirilerek dikili tarım arazisi olup olmadığına karar verilir. Tapu kayıtlarında dikili alan olarak görülen yerler cins değişikliği yapılmadıkça ve dekarında en az aşağıda cinsi ve sayısı yazılı ağaç, fidan veya kök bulunan yerler dikili alan olarak kabul edilir.

Ülkemizde bölgeler itibariyle çeşitli ekolojik şartlar altında dikili bulunan araziler mevcuttur. Bunlar ürün çeşidine göre şu sembollerle ifade edilir:

DTF: Fındık, DTÇ: Çay, DTZ: Zeytin, DTB: Bağ, DTK: Kestane, DTN: Narenciye, DTG: Gül, DTA: Antep fıstığı, DTM: Dikili sert veya yumuşak çekirdekli meyveler (Elma, armut, vişne, kiraz, dut, ceviz, kayısı.,vb.)

Marjinal Tarım Arazileri (TA)

Mutlak tarım arazileri, Özel Ürün Arazileri ve Dikili Tarım Arazileri dışında yerel önemi veya yerel ihtiyaçlar nedeniyle tarıma açılmış arazilerdir.

Örtü Altı Tarımı Arazileri veya Seralar (SA)

Üretim ortamını kontrol altına almak için cam, naylon ve benzeri malzeme kullanılarak oluşturulan örtüler altında ileri tarım teknikleri kullanılarak yapılan tarım şeklidir. Örtü altı tarımında yukarıda belirtilen her sınıf arazi kullanılabilir. Arazi geliştirme ve örtü altı yapıları önemli olup arazi kullanımını sınırlayan faktörler suni olarak azaltıldığı için doğal arazi sınırlamalarının önemi azdır.Tarım arazileri önem sınıflamasında arazilerin kuru veya sulu tarım arazisi olduğunu belirtmek için sembollerin başına (S) veya (K) harfi getirilerek belirtilir (Örnek: SMT, KMT, SOT, KOT, SDT, KDT, STA, KTA).

Diğer Araziler

Etüt yapılan yerlerde bulunan tarım dışı alanlar (Çıplak Kayalar ÇK, Daimi Karla Kaplı Alan DKK, İrmak Yatakları İY, Sahil Kumulları SK, Sazlık Bataklıklar SB, Yerleşim Alanları Y), Mera Kanunu kapsamındaki meralar (M) ve çayırlar (Ç), Ormanlar (O), bitkisel üretim için toprağı bulunmayan hali arazilerin (H) sembolleri haritaya işlenir ve raporda arazi hakkında kısa bilgi verilir ve varsa ilgili olduğu kanun belirtilir.

4.3.3.1. Kullanılan Metot: Analitik Hiyerarşi Süreci

Analitik hiyerarşi süreci (AHP) ilk olarak 1968 yılında Myers ve Alpert tarafından ortaya atılmış, daha sonra 1977 yılında Thomas L. Saaty tarafından bir model olarak geliştirilmiş, çok geniş alanda, çok kriterli karar verme problemlerinin çözümünde kullanılan metotlardan birisidir. Bu yöntemin ana avantajı, çok yönlü kriterlerin kolaylıkla yönetilmesidir. Bununla birlikte, AHP'nin anlaşılması daha kolay olup gereksiz matematiksel işlemler içermemektedir (Başlıgil, 2005). AHP, temel olarak belli kriter ve/veya alternatiflerin ikili olarak

karşılaştırılmasından elde edilen öncelik değerlerine dayalı bir ölçüm teorisidir (Yılmaz, 1999).

AHP'de karar vericinin temel amacı doğrultusunda, kriterlerin ve ona ait olan alt kriterlerin belirlenip, hiyerarşik AHP'nin temeli her alan için farklı olan etmenlerin-faktörlerin belirlenmesi ve uzman görüşleri doğrultusunda bunların ağırlıklandırılarak alana uygulanmasından oluşmaktadır. AHP'de karar vericinin temel amacı doğrultusunda, kriterlerin ve ona ait olan alt kriterlerin belirlenip, hiyerarşik yapının oluşturulması ile ilk adım oluşmaktadır. Bu bağlamda, AHP'de ilk önce amaç belirlenir ve bu amaç doğrultusunda her bir kriter ortaya konulmaktadır. Daha sonra her bir kriter için alternatifler belirlenmekte ve karar için hiyerarşik bir yapı oluşturulmaktadır (Scholl, 2005).

Amaç programlama adı altında ortaya konulan çoklu kriter problemleri zaman içinde eş anlı olarak gelişen modelleme yöntemleri ve çözüm teknikleri ile ele alınmaya başlanmıştır. Geliştirilen bu model ve tekniklerden bir kısmı önkilerden farklı olarak kantitatif bilgilerin yanı sıra kalitatif bilgiyi de girdi kabul edecek yapıya sahip olmuşlardır. Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) sözü geçen bu modelleme ve problem çözme tekniklerinden birisidir (Erdem ve Kavrukkoca, 2005). Bu özelliklerinden dolayı AHS, kantitatif ve kalitatif bilginin birlikte değerlendirilmesini gerektiren çeşitli disiplinlerde geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Örneğin, uzun dönemli stratejik planların oluşturulması konularında AHS yoğun olarak kullanılmaktadır. AHS ile karar süreci, aşamalı olarak genel bir yapıda aşağıdaki gibi verilebilir:

- Karmaşık karar probleminin hiyerarşik bir yapıda ortaya konulması,
- Her bir hiyerarşi seviyesindeki değişik elemanların göreceli önemlerinin/ ağırlıklarının tespit edilmesi için ikili karşılaştırmalar yapılması,
- Karar seçenekleri üzerinde bir değerlendirme yapabilmek için göreceli ağırlıkların/önemlerin bütünleşik bir yapıya dönüştürülmesi.

Karar vericiler birbiri ile ilişkili bileşenlerin (kaynaklar, hedeflenen çıktılar, kısıtlar vb.) oluşturduğu karmaşık yapıda bir sistem ile karşılaştıklarında, öncelikle bu sistemin yapısını iyi bir şekilde anlamaya çalışırlar. Böylece verilen hükümler ve kararlar daha sağlıklı olur. Ancak bu durumdaki karmaşık bir karar problemini çözmek isteyenler, aynı yöntemi kullansalar dahi farklı kararlar alabilirler. Bunun nedeni, kişilerin değer yargılarının farklı olmasıdır. Farklı değer yargıları sonucunda farklı öncelikler ortaya çıkacaktır. Bir başka ifadeyle sistemin elemanlarına, farklı karar vericiler tarafından farklı öncelikler verilebilir. İşte AHS tekniği, karar vericilerin farklı kişisel değer yargılarını doğrudan dikkate almak suretiyle diğer karar verme yaklaşımlarından ayrılmaktadır (Roper-Lowe ve Sharp, 1990).

Alternatif arazi yönetim stratejileri arasından en uygun olanının seçilmesi işleminde AHS tekniği kullanılmıştır. AHS tekniği, arazi ve orman kaynakları yönetimine yönelik birçok karar verme problemi çeşidine uygulanabilir yapıdadır. Bu tekniğin sahip olduğu önemli özellikler, karmaşık karar verme problemlerinin çözümünü kolaylaştırmaktadır. Bu özellikler; karar verme probleminin yukarıdan aşağıya olmak üzere genel amaç, kriterler, alt kriterler ve karar alternatiflerinden meydana gelen bir hiyerarşi düzeninde parçalara ayrılabilmesi, bu hiyerarşinin her bir düzeyindeki elemanların kendi aralarında ikili olarak karşılaştırılması ile bu elemanların her birine sayısal ağırlıkların atanabilmesi ve sonuçta bu ağırlıkların

toplanması (agregasyonu) suretiyle karar alternatiflerine genel amaca göre toplam bir öncelik puanı verilebilmesidir. Ekolojik duyarlılık için belirlenen ana faktörler; Eğitim, Erozyon, Toprak Sınıfı, Koruma Statüsü, Yol Koruma Zonu, Yükseklik (Rakım), Biyolojik Çeşitlilik ve Su olarak seçilmiştir. Bu faktörlerin AHP metodu kullanılarak ağırlık puanları belirlenmiştir. AHP metodunda kullanılan faktör ağırlıklarının hesaplanmasında benimsenen Saaty'e ait değerlendirme cetveli Tablo 2' de özetlenmiştir.

Tablo 2. Görelî Önem ölçęđi (Saaty, 1994)

Önem Derecesi	Tanımlı	Açıklaması
1	Eşit Önemli	Her iki eylem de amaca eşit katkıda bulunur.
3	Orta Önemli	Tecrübe ve değerlendirmeler sonucunda bir eylem diğerine göre biraz daha fazla tercih ediliyorsa
5	Güçlü Önemde	Tecrübe ve değerlendirme sonucunda bir eylem diğerine göre çok daha fazla tercih ediliyorsa
7	Çok Güçlü Önemde	Bir eylem diğerine göre çok güçlü şekilde tercih ediliyorsa.
9	Son Derece Önemli	Bir eylem diğerine göre mümkün olan en yüksek derecede tercih ediliyorsa
2,4,6,8	Yukarıdaki değerler arasındaki ara değerler	Bir değerlendirmeyi yapmakta sözler yetersiz kalıyorsa, sayısal değerlerin ortasındaki bir değer verilir.

Bu değerlerden hareketle çalışmada Ekolojik Duyarlılık Analizinde kullanılan faktörlerin ağırlıklarının hesaplanması için oluşturulan "Faktörler Arası Karşılaştırma Matrisi" ve matrise göre hesaplanan ağırlık puanları Tablo 3' de verilmiştir.

Tablo 3. Ekolojik Duyarlılık Analizinde kullanılan faktörler arası karşılaştırma matrisi ve faktörlerin ağırlık puanları

	Eğim	Erozyon	Toprak Snf.	Koruma Sts.	Yol Krm.Z.	Yükseklik	Biyolojik Çeş.	Su	Ağırlık Puanı*
Eğim	1	1/3	3	2	2	1/3	1/9	1/7	0,053
Erozyon	3	1	3	5	5	2	1/2	1/2	0,136
Toprak Sınıfı	1/3	3	1	3	3	1/2	1/7	1/5	0,048
Koruma Statüsü	1/2	1/5	1/3	1	1	1/3	1/9	1/7	0,026
Yol Koruma Zonu	1/2	1/5	1/3	1	1	1/3	1/7	1/7	0,028
Yükseklik	3	1/2	2	3	3	1	1/9	1/9	0,073
Biyolojik Çeşitlilik	9	2	7	9	7	9	1	2	0,359
Su	7	2	5	7	7	9	1/2	1	0,276

UI=0,05 (Uyumluluk indeksi=0,05 olmak üzere ağırlık puanları hesaplanmıştır.)
* Öncelik Vektörü olarak da hesaplanır.

Belirtilen faktörlere ait alt kategoriler; Düşük (1 Puan), Orta (5 puan) ve Yüksek (10 Puan) olarak belirlenmiştir. CBS ortamında ArcMAP programı kullanılarak her faktör için, alt kategorilere ait sayısal haritalar oluşturulmuştur. Ağırlık ve kategori puanları girilmiş ve bu şekilde tüm faktörler için tek tek duyarlılık haritaları oluşturulmuştur. Düşük, Orta ve Yüksek Duyarlı olarak sınıflandırılan bu haritalar vektörel olarak oluşturulmuştur.

Tüm faktörlerin birleştirilmesiyle oluşturulan Ekolojik Duyarlılık Haritaları için bu haritalar Rastes veriye dönüştürülmüştür. Raster haritaları çalışma alanlarını 30X30m. pikseller

şeklinde tanımlanmıştır. Her bir piksel de Ekolojik Duyarlılık değeri formülü ile hesaplanmıştır.

$$ED_p = \sum AP_p \times KP_p$$

Burada ED; ekolojik değeri, p piksel (30x30 m), AP Ağırlık Puanı, KP kategori puanı (1, 5 veya 10) ifade etmektedir (Her piksel için, her bir faktöre ait kategori puanı ile ağırlık puanları çarpılmış ve bulunan değerler toplanmıştır.). Elde edilen puanlar her bir ilçe için ayrı ayrı CBS ortamında “Spatial Analysis” metodu ile 5 kategoriye (Ekolojik Duyarlılığı En Düşük Olan Alanlar, Ekolojik Duyarlılığı Düşük Olan Alanlar, Ekolojik Duyarlılığı Orta Olan Alanlar, Ekolojik Duyarlılığı Yüksek Olan Alanlar ve Ekolojik Duyarlılığı Çok Yüksek Olan Alanlar) ayrılmıştır. Böylece her ilçe için Toplam Ekolojik Duyarlılık Haritası oluşturulmuştur.

4.3.3.1.1. Faktörlerin Alt Kategorilere Ayrılması

Ekolojik duyarlılık analizinde kullanılan tüm faktörler, kendi içinde 3 alt kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler Düşük, Orta ve Yüksek duyarlılık şeklinde olup sırasıyla 1, 5 ve 10 puan üzerinden değerlendirilmiştir (Ces, 2002). Tüm çalışma alanları için bu faktörlere ait haritalar oluşturulmuştur. Verilen puanlar arasındaki farkın sebebi; alanlar arasındaki farklılığı daha net ortaya bir şekilde ortaya koyabilmek içindir. Örnek olarak aşağıda eğim faktörü verilmektedir.

4.3.3.1.2. Eğim Faktörünün Değerlendirilmesi

Eğim haritaları; bir alanın topoğrafik yapısındaki farklı eğim gruplarını sınırlandırılmış lekeler halinde gösteren haritalardır (Altunkasa, 1998). Ekolojik çalışmalarda doğal bir veri olarak değerlendirilen eğimin ekolojik önemini Çepel (1988) şu şekilde özetlemiştir (Tablo 4).

- Bir peyzajın lokal iklimi
- Toprak özellikleri
- Arazi kullanma üzerinde etkilidir.

Tablo 4. Kırsal Planlama ve Ekoloji ile ilgili yapılan çalışmalarda kullanılan eğim grupları

Kaynak	Arazi Eğim Sınıfı	Eğim %
Çepel, 1988	Düz	0-3
	Orta Eğim	3-9
	Çok Eğimli	9-17
	Dik	19-36
	Sarp	58-100
	Pek Sarp	100 den çok
Altan, 1982	Düze Yakın	0-2
	Hafif Eğimli	2-6
	Orta Eğimli	6-12
	Dik Eğimli	12-20
	Çok Dik Eğimli	20-30
	Sarp Olarak	30 dan fazla
Golney and Belton, 1999		0-5
		6-10
		11-20
		21-30
		dan büyük

Bu eğim grupları göz önüne alınarak eğim grupları ekolojik duyarlılık açısından eğim gruplaması ve duyarlılık analizinde verilen puanlar Tablo 5' de verilmiştir.

Tablo 5. Eğim faktörünün duyarlılık analizinde kullanılan değerleri ve puanlaması

Eğim Grupları	Duyarlılık Düzeyi	Duyarlılık Puanı	Ağırlık Puanı
% 0 - 6	Düşük	1	0,053
% 6,1-20	Orta	5	
% 20,1 ≥	Yüksek	10	

4.3.3.2. Görsel Peyzaj Kalitesi Yöntemi

Ortaya konulan bu çalışmada görsel peyzajın sağladığı yararları düşünerek, proje alanında görsel peyzaj analizi ve değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, projenin bu bölümünün amacı - proje alanı ve yakın çevresinde görsel kalite açısından zengin ve çeşitli olan peyzaj karakterlerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesini kapsamaktadır. Belirtilen amaca ulaşmak için şu aşamalar izlenmiştir:

- Görsel açıdan kaliteli/zengin olan peyzaj karakterlerinin belirlenmesi;
- Görsel peyzaj karakter tipleri ve bileşenleri arasındaki ilişkinin sorgulanması;
- Görsel peyzajın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için potansiyel önlemlerin sorgulanması.

Görsel peyzaj kalite değerlendirmesinin temeli, Trabzon İli, Akçaabat İlçesi Salacık Köyü ile Konya İli Emen Kasabası'ndaki farklı karakterdeki özelliklere sahip alanların kırsal kimliğinin ortaya konmasıdır. Bu kapsamda çok sayıda makale, tez, bilimsel araştırma raporları ve projeleri içeren literatür taranmış, en ideal değerlendirme parametreleri kullanılarak anket, analiz ve veri değerlendirmeleri gerçekleştirilmiştir (Rogge ve ark., 2007; Lokocz ve ark., 2011; V.A. Cloquell-Ballester ve ark., 2012).

Bu noktadan hareketle;

- Yüksek görsel kalite değeri sunan peyzajlar belirlenmiş,
- Bu yerleşimlerdeki benzer kullanımlarda en çekici algı noktaları ortaya konmuş,
- Uzmanlar ve diğer toplum üyeleri tarafından yapılan değerlendirme farklılıkları ortaya konmuştur.

Araştırmanın yöntemi temelde ***Scenic Beauty Estimation*** yöntemine dayanmaktadır (Daniel ve Boster, 1976). Genel siluet ve köyler içindeki yerleşim dokuları (konut alanları) mimari açıdan da ele alınmıştır. Bu doğrultuda Geşalt kuramı ilkeleri ve mimari ilkeler göz önünde bulundurulurken görsel kalite değerlendirmesi yapılmıştır (Türk, 2006).

Çalışma alanı olarak belirlenen kırsal yerleşimlerin peyzaj karakterleri, görsel değerlendirme yapılmak üzere Salacık için 7 (Akçaabat-Trabzon) ve Emen Kasabası (Konya) için 6 adet peyzaj karakteri ünitesine ayrılmış ve bu kısımlara ait fotoğraflar uzmanlar tarafından çeşitli parametreler üzerinden değerlendirilmiştir. Ardından elde edilen veriler istatistiki olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Pilot Araştırma Alanı olarak belirlenen Trabzon İli Salacık Köyü Örneğindeki fotoğraflama çalışması, 2013 yılı Kasım ve Konya İli Emen Kasabası için 2014 yılı Mayıs döneminde gerçekleştirilmiştir. Çalışma alanında gerçekleştirilen arazi çalışmalarında, 10:00-16.00 saatleri arasında fotoğraflama yapılmıştır. Her iki alan için çekilen 500'ün üzerinde çok sayıda fotoğraf arasından çalışma amacına uygun olanlar seçilmiş ve değerlendirme sürecinde kullanılmak üzere Konya İli Emen Kasabası için 24 ve Trabzon İli Salacık Köyü için ise 28 adet fotoğraf kullanılmıştır.

Uzman ekip tarafından değerlendirilen görüntüler değerlendirmenin daha sağlıklı yürütülmesi amacıyla Trabzon İli Salacık Köyü için 7 adet Peyzaj Karakter Ünitesi ve Konya İli Emen Kasabası için ise 6 adet Peyzaj Karakter Ünitesi şeklinde sınıflandırılmıştır. Trabzon İli Salacık Köyü için 7 adet Peyzaj Karakter Ünitesi saptanmıştır

1. Genel Siluet (GS)
2. Yarı Doğal Peyzaj (YDP)
3. Sahil Yol Peyzajı (SYP)
4. Kırsal Yol Peyzajı (KYP)
5. Tarım Peyzajı (TP)
6. Kültürel Peyzaj (Konut dokusu)(KP)
7. Deniz Peyzajı (DP)

Ayrıca Konya İli Emen Kasabası için ise 6 adet Peyzaj Karakter Ünitesi saptanmıştır.

1. Genel Siluet (GS)
2. Yarı Doğal Peyzaj (YDP)
3. Kırsal Yol Peyzajı (KYP)
4. Tarım Peyzajı (TP)
5. Kültürel Peyzaj (Konut dokusu)(KP)
6. Nehir Peyzajı (NP)

Genel Siluet: Kırsal yerleşimin bütün halinde kadrja girdiği görüntüleri ve peyzajları ifade etmektedir.

Yarı Doğal Peyzaj: Kırsal yerleşme içinde ve yakın çevresinde bulunan bitki örtüsü görüntülerini ve peyzajlarını ifade etmektedir.

Sahil Yol Peyzajı: Kırsal yerleşme ile deniz kıyı bandı arasında bulunan, yerleşime ulaşımı sağlayan ana yol güzergahı görüntülerini ve peyzajlarını ifade etmektedir.

Kırsal Yol Peyzajı: Kırsal yerleşme içinde bulunan, yerleşime ulaşımı sağlayan ana yol güzergahı görüntülerini ve peyzajlarını ifade etmektedir.

Tarım Doku: Kırsal yerleşimin ana bileşenlerinden olan tarım alanlarını ve yakın çevresini içine alan görüntüleri ve peyzajları ifade etmektedir.

Kültürel Peyzaj: Kırsal yerleşimin odağında yer alan, konut ve yaşam alanlarını barındıran cami, sokak, meydan gibi mimari unsurların yer aldığı görüntü ve peyzajları ifade etmektedir.

Deniz Peyzajı: Kırsal yerleşme kıyı bandında bulunan doku ve peyzajları ifade etmektedir.

Nehir peyzajı: Nehir kıyısı ya da nehir boyunca konumlanan nesnelere ve ortamları betimleyen resimlerdir.

4.3.3.2.1. Görsel Peyzaj Kalitesi Değerlendirme Süreci

Pilot Araştırma Alanı olarak belirlenen Trabzon İli Salacık Köyü Örneği anlatılmaktadır.

Çalışmada uzman grubu, Mühendislik Fakültesi Jeoloji Bölümü (4), Mühendislik Fakültesi Jeofizik Bölümü (4), Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü (4), Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümü (4), Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü (4), Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü (4), Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü (4) ile Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü (4) olmak üzere toplam 32 öğretim üyesinden oluşmaktadır.

Öncelikle katılımcıların görüntüleri değerlendirme süreci çalışmanın amacının açıklanması ve yorumlama sorunlarını önlemek amacıyla verilen bir bilgilendirme yapılmıştır. Ardından çekilen fotoğraflar arasından her bir görsel peyzaj tipini temsil eden 4 fotoğraf belirlenip uzmanlara hangisini daha çok tercih ettikleri sorulmuştur. Böylelikle belirlenen her bir görsel peyzaj tipinin bir fotoğrafla temsil edilmesi sağlanmıştır. Bu aşamadan sonra aynı uzman gruba ikinci görüşmede her bir görüntüye ait düşüncelerini önceden belirlenmiş ölçütler doğrultusunda -2 ile +2 arasında puanlandırmaları isteneceği bir anket formu hazırlanmıştır. Bu anket formunda katılımcı profili, görsel peyzaj değeri en yüksek olan alanların belirlenmesi ve görsel peyzajı oluşturan bileşenlerin sorgulanması gerçekleştirilmiştir.

Her görsel peyzaj tipini oluşturan ölçütler; canlılık, peyzaj çeşitliliği, doğallık, uyum/harmoni, etkileyici ve gizemlidir. Bu ölçütlerin geliştirilmesinde Arriaza ve ark., (2004), Bulut ve Yılmaz (2007), Daniel (2001) araştırma bulgularından yararlanılmıştır. Belirtilen değerlendirmede “-2” en düşük, “+2” en yüksek değeri ifade etmektedir. Bu değerlendirme ile her görsel peyzaj tipi için ortalama görsel kalite değeri hesaplanmıştır. Sonuç olarak ise görsel kalite değeri yüksek olan peyzaj tipleri belirlenmiştir.

Bu aşamadan sonra belirlenen her görsel peyzaj tipini oluşturan bileşenler sorgulanmıştır. Literatür analizi (B.C. Ministry of Forests, 1997; Countryside Agency and Scottish Natural

Heritage, 2002; Çakıcı, 2007; Environmental Agency Midlands Region, 2008; Scottish Natural Heritage, 2005; Julie Martin Associates ve ark., 2007; Macaulay Land Use Research Institute, 2009; Arriaza ve ark., 2004; Bulut ve Yılmaz, 2007; Wissen ve ark., 2008; Fry ve ark., 2009 and 2010; Lothian, 2000) ve arazi çalışması sonucunda, proje alanında görsel peyzaj tiplerini oluşturan başlıca bileşenler belirlenmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Peyzaj karakterlerini oluşturan başlıca bileşenler ve değerlendirilmesi

Peyzaj bileşeni	Ölçüm			
	1	2	3	4
Bitki örtüsü				
Bitki örtüsü ile kaplı alan	%0-25	%25-50	%50-75	%75-100
Bitki örtüsünün tipi	Çıplak alan	Ot & çalı	Karışık (ağaç & çalı)	Orman
Topoğrafya				
Topoğrafyanın tipi	Düz	Engbeli	Dağlık	Çok dağlık
Doğallık				
Doğallık derecesi	Doğal olmayan	Yarı-doğal	Doğala yakın	Doğal
Su kaynağı				
Suyun varlığı	Yok	Kanal	Dere	Deniz
İnsan-yapımı elementlerin varlığı				
Pozitif-insan yapımı elementler	%0-25	%25-50	%50-75	%75-100
Negatif-insan yapımı elementler	%0-25	%25-50	%50-75	%75-100
Renk				
Renk çeşitliliği	1 renk	2 renk	3-5 renk	Çok renkli

Kaynak: Bulut ve Yılmaz, 2007'den geliştirilerek

Görsel peyzaj bileşenleri "1-4 ölçümü" ile değerlendirilmiştir. "1" en düşük değeri, "4" en yüksek değeri ifade etmektedir. Örneğin; topoğrafya bileşeni kapsamında; düz alanların peyzajı zenginleştirmede düşünülerek "1", çok dağlık alanların ise peyzajı zenginleştirdiği düşünülerek "4" olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak görsel peyzaj analizinde çekilen fotoğrafların yorumlanmasıyla elde edilen veriler kuramsal temellere dayandırılarak işlenmiş ve Salacık Köyü'nde peyzajın yüksek olduğu bölümler haritalanmıştır. Yöntem dahilinde uygulanan anket çalışması üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada çalışma alanı ile ilgili çekilen 460 fotoğraf arasından her bir peyzaj tipini temsil eden 4 fotoğraf belirlenmiştir. Fotoğrafların belirlenmesinde ilgili peyzaj tipinin niteliğini ortaya konmasına dikkat edilmiştir. Ardından bir anket formu oluşturularak sekiz farklı bölümden dörder öğretim elemanı olmak üzere toplam 32 kişiye anket çalışması gerçekleştirilmiş ve ilgili peyzaj tipini en iyi ifade eden fotoğrafı seçmeleri sağlanmıştır. Bu değerlendirme sonucunda peyzaj tiplerinin ortalama görsel kalite değeri ve etkin görsel değerlendirme parametreleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında çalışma alanı içerisinde belirlenen yedi farklı peyzaj tipini görsel kalite değerlerine göre dört farklı gruba ayırarak görsel kalite değerlendirme gruplarını içeren alanlar noktasal olarak üretilen haritada gösterilmiştir.

4.3.4. Yapılan Çalışmalar

Literatür inceleme, değerlendirme/ çalışma alanları ile ilgili koruma değeri taşıyan biyolojik veriler ile ilgili yapılmış olan kaynaklar (tez, rapor, proje, makale, bildiri, kurumsal dökümanlar, kitap, internet vb.) korunan alanlar, yaban hayatı, bitki örtüsü, kuş varlığı ve habitatlar ile ilgili temalar başlığı altında incelenerek raporlanmıştır.

Çalışma alanı ile ilgili olan harita verilerinden yararlanarak ve arazi ortamında sayısal olarak alınan veriler CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) ortamında hazırlanmıştır. Verilerin aktarımı tamamlandıktan sonra gerekli olan haritalar oluşturularak çıktıları elde edilmiştir. Coğrafi Bilgi Sistemleri teknikleri kullanılarak, haritaların sayısallaştırılması, katmanlara ait veri tabanlarının oluşturulması ve analiz işlemlerinin yapılmasında Arc-Gis 9.3, ArcView 3.2, Unix Arc-Info 7.2.1; uydu görüntülerinin rektifikasyonu, yol ve parsel bilgilerinin güncellenmesi işlemi için Erdas Image 8.3.1 program ve yazılımları ile yer tespiti koordinatlandırma çalışmalarında küresel konumlama aleti (GPS) kullanılmıştır.

- Peyzaj yapısı ile ilgili çalışmanı alanı ve yöntemini içeren literatürler;
- Çalışma alanı özelinde, kaynak değerlendirme ve sınıflama ilke yöntem ve tekniklerini içeren rapor;
- Korunan Alan Formlarının (2873, 2863 ve 2872 sayılı kanunlar ile diğer koruma alan statülerinin) belirlenmesi;
- Çalışma alanları ile ilgili doğal ve kültürel kaynak değerleri (koruma değeri taşıyan) sayısal haritaları elde edilmiştir.
- AHP tekniği yardımıyla insan kaynaklı baskıya duyarlılık sınıflandırması gerçekleştirilmiş ve duyarlılık haritaları elde edilmiştir.
- Görsel Peyzaj Kalite değerlendirme çalışmaları yapılmış ve buna bağlı potansiyel bitki envanteri raporu hazırlanmıştır.

Projenin ilk aşamasında çalışma alanları ile ilgili literatür incelemeleri tamamlanmış ve doğal-kültürel kaynak envanterleri çıkarılmıştır. Bu doğrultuda elde edilen veriler Coğrafi bilgi sistemleri ortamında sayısallaştırılarak depolanmış ve haritalanmıştır.

AHP tekniği yardımıyla insan kaynaklı baskıya duyarlılık sınıflandırması yapılarak baskıya duyarlılık haritaları ilçe bazında elde edilmiştir.

Görsel Peyzaj Kalitesi değerlendirme çalışmaları Pilot çalışma alanı olan Salacık (Akçaabat-Trabzon) ve Konya İli Emen Kasabası Yerleşimlerinde yapılmış ve Görsel Peyzaj Kalitesi raporu hazırlanmıştır.

4.3.5. Sonuçlar

Bu planlama yaklaşımı ile çevre duyarlılıkları üst düzeyde değerlendirilerek, kalkınma ve mekansal gelişmenin çevreye zarar vermeden gerçekleşmesi için önemli bir planlama aracı olarak ortaya konulmuştur. Koruma odaklı bu planlama yaklaşımı, peyzajı ve peyzajı oluşturan tüm ekosistemleri bir bütün olarak değerlendirmesini yapan yöntemleri içermektedir. Bu bağlamda ülke mekansal planlama sürecinde canlı coğrafyanın ve ekolojik

veri tabanının şehir ve bölge planlama sürecinde bir altlık olarak değerlendirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir.

Peyzajın planlanması ile kırsal alanlarda katılımcı bir anlayışla mekanın nasıl organize edileceği, tüm bu süreçte planlama ve tasarım arasındaki bağlantılar, mekansal planlama kararlarının nasıl alınacağı, ekolojik temelli planlama çalışmalarının nasıl yapılacağı ortaya konulmaktadır. Ayrıca koruma amaçlı yapılacak tüm planlarda da koruma odaklı planlama yaklaşımı önemli bir yol gösterici olacaktır. Burada önemli olan ortaya konan bu planlama yaklaşımının diğer fiziki planlarla bütünleşmesinin nasıl sağlanacağı konusunda yol gösterici olacak bir çalışma grubunun oluşturulması ve sonuca gidilmesidir. Bütün bunlarla birlikte ayrıca yapılan tüm bu çalışmalar döküm olarak önemli veri setlerini içermektedir. Ancak unutulmaması gereken konu ise yapılan çalışmanın uygulanabilirliğini sağlayacak olan yasal zeminde yasa ve yönetmeliklerce tanımlanmasının yapılmasıdır.

4.4. İDA 2.2 Kırsal Alan Tipolojileri

Kırsal alan tipolojileri çalışması kırsal alanın planlanmasına temel olacak alan sınıflamasının yapıldığı bir aşamadır. Bu çalışmada İDA 1.1 Veri tabanı tasarımı, İDA 1.2 Arazi kullanım haritalarının hazırlanması ve İDA 1.2 Kaynak değeri ve duyarlılık analizi gibi önceki iş paketlerinden elde edilen veriler temel alınmıştır. Özellikle, kullanılan temel veriler veri tabanı tasarımından alınmış, karşılıklı olarak bu çalışmada kullanılması düşünülerek üretilen verilerde veri tabanı tasarımına girdi oluşturmuştur. Yine arazi kullanım haritaları başlığındaki haritalardan faydalanılarak çalışmalar yürütülmüş ve sonuçta kırsal alanın sınıflamasını gösteren, bu iş paketi için özgün haritalar elde edilmiştir. Bu iş paketine koruma kavramı çerçevesinde girdi veren en önemli iş paketi İDA 2.1 Kaynak değeri ve duyarlılık analizi iş paketidir. Bu pakette doğal (ekolojik) özellikleri açısından baskıya duyarlılıkları belirlenen ve buna göre tanımlanan/ sınıflanan alanlar belirlenmiş ve kırsal alanın sınıflamasında İDA 2.2 kırsal alan tipolojileri iş paketine girdi oluşturmuştur.

Kırsal alan tipolojileri iş paketinin çıktıları İDA 3.0 Kırsal gelişme çerçeve politikalarının oluşturulması, İDA 4.1 Kırsal yerleşme planlaması, İDA 4.2 Kırsal yerleşme örnek eylem planı ve İDA 4.3 Yerel koşullara uygun konut planları üretilmesi ve İDA 5.1 Yasal- yönetsel değişiklik önermeleri iş paketlerine ve diğer çalışmalara temel girdi oluşturmuştur.

4.4.1. Kırsal Alan Tipolojileri Çalışmasının Amacı

KAMAG- KOKAP projesi içinde İDA 2.2 Kırsal Alan Tipolojileri başlıklı alt projenin amacı, kırsal alan planlaması/ kırsal gelişme kararlarında etkinliğin artırılması, sürdürülebilir gelişmeyi kollayacak kırsal alan tipolojisinin oluşturulmasıdır. Bu çerçevede, kırsal alanın kaynak değerleri, önem dereceleri, baskıya duyarlılıkları ve gerek alanda yaşayan gerekse alan dışından (bölgesel, ulusal, uluslararası) gelen kullanım baskısı şiddeti bazında sınıflanmasıdır.

Kırsal alanlar sahip oldukları coğrafi özellikler, doğal ve kültürel değerler, kaliteler, ekonomik ve sosyal yapı, erişebilirlik, kent ile ilişkiler vb. açılardan geniş çeşitlilik gösterirler. “Özel nitelikli alanlar’ın” çoğunluğu kırsal alan statüsündedir. Bu nedenle kırsal alanların planlanması, uygun mekânsal gelişme ve kalkınma politikalarının ortaya konabilmesi, giderek deneyimlenen değişimlerin/ gelişimlerin gözlenebilmesi, öncelikle, dünyada ülkeleri arasında pek de uzlaşma olmadığı bilinen “kırsal alan” kavramının anlamı üzerinde durulmasını gerektirmiştir. Çok çeşitli ve özgün olan kırsal alanların özellikleri itibarı ile sınıflandırılarak, benzer nitelikteki alanlar için benzer planlama modelleri kurgulanması, kırsal alanların planlama pratiğine olumlu katkılar sunabilecek, planlamadan sorumlu olan kurumlara planlama bağlamında kıra nasıl yaklaşılacağı açısından yol gösterici bir rehber olabilecektir.

4.4.2. Kırsal Alan Tipolojileri Çalışmasında Kullanılan Yöntem

İDA 2.2 Kırsal alan tipolojileri iş paketinde üzerinde çoğunlukla uzlaşlamayan ve çok farklı sosyo ekonomik parametrelere dayalı olarak açıklanmaya çalışılan kırsal alan kavramının KOKAP çalışması için çerçevesinin çizilmesi gerektiğinden hareket edilmiş ve bu kavramın kuramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda literatürde kır, kırsal, kırsal alan tanımları hem uluslararası literatürde ve hem ülkemizdeki literatür, mevzuat ve kurumlar açısından araştırılmıştır.

Kuramsal araştırmalardan görüldüğü gibi, kırsal alanlar ister tek, ister çok değişken üzerinden tanımlansın, tanım kendi içinde örtük ya da açık olarak kırsal alan bünyesinde var olan farklılıklara işaret eder. Alanları, toplumları, nesnelere ortak özelliklerine göre gruplayarak sınıflara ayırma, her bir sınıfın tipik karakterini ayırt etme/ tanımlama yöntemi olan "tipoloji" kırsal alandaki farklılıkları ortaya koymanın nesnel bir yoludur.

Çok sayıda ampirik veri gerektiren tipoloji niceliksel ve operasyonel bir sınıflamadır (Copus vd., 2008). Burada iki temel ele alıştan söz edilebilir; a) basit kırsal- kentsel karşıtlığı üzerine kurulan ve sıklıkla kent- kır kutupları arasında derecelenen farklı mekan tiplerinin belirlendiği "mekansal" tipolojiler; b) kurumsal, sosyal, ekonomik ve çevresel göstergelerle bağlantılandırılan "performans" tipolojileridir. İki tipoloji türü arasındaki fark; mekansal tipolojiler kırsal- kentsel ilişkilerinin mevcut durumunu gözetmesi, performans tipolojilerinin ise kırsal ve kentsel bağlantılı dinamiklere ve problemlere gönderme yapmasıdır (Bengs, Schmidt-Thomé, 2005). Tipoloji çalışmasının türünü, büyük ölçüde, çalışmanın amacı belirler.

Kırsal tipoloji literatürü değerlendirildiğinde amaçların dört grupta toplanabileceği görülmektedir; politika oluşturma, karşılaştırma, sıralama ve araştırma ön aşaması. Bunlara ek olarak, kendi başına bir amaç olmaktan çok, bu dört amaçtan biriyle kombine biçimde yer alan "tipoloji oluşturmaya yönelik uygun yöntemin/ tekniğin araştırılması" (örneğin, Hodge, Monk, 1996; Ballas vd., 2003; Raupeliené, Jazepčikas, 2009) da sayılabilir.

İDA 2.2 Kırsal alan tipolojileri iş paketinde iki farklı yöntem kullanılarak iki farklı düzeyde tipoloji oluşturulmuştur. Tipoloji oluşturma sürecinde ölçeğe karar verme önemli bir kriterdir. KOKAP çalışmasında da iki etaplı bir değerlendirme yapılmasına karar verilmiştir. İlk etap, genel bir bakış açısı sağlaması açısından ülke bazındaki sınıflamayı içerir. İkinci etap ise, yerel nitelikli olup ilçe bazındaki değerlendirmeyi/ sınıflamayı içermektedir.

- Ülkesel ölçekte yapılacak sınıflama için kullanılacak olan değişkenler, birçok farklı denemenin ardından belirlenmiştir. Bu işlemler sırasında tartışmalar, doğru değişkenleri seçebilmek ve bu değişkenlerin eşik değerlerini doğru belirleme üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışmanın önceki kısmında, literatürde yer alan ve/veya resmi belgelere giren seçilmiş kırsal tipoloji örneklerinin değerlendirilmesi ile elde edilen veriler çerçevesinde, olası değişkenler listelenmiştir.

Ülkesel ölçekte yapılan sınıflama için 4 farklı değişken seçilmiştir. Bu değişkenler Nüfus yoğunluğu, Tarımda çalışan oranı, Yaşlı bağımlılık oranı ve Merkeze uzaklık

değişkenleridir. Ülkesel sınıflamada çalışma alanındaki her bir kırsal yerleşme için bu değişken değerleri üzerinden ortaya çıkabilecek kombinasyonlar tanımlanmış, kodlanmış ve sınıflanmıştır. Ülkesel değerlendirme açısından bu değişkenler üzerinden öncelikle bir temel sınıflama ortaya konulmuştur. Bu “Ülkesel değerlendirmede üst grup sınıflaması”dır. Ancak bu sınıflamaya ulaşırken 4 farklı değişkenin gruplanarak oluşturduğu 36 farklı durum üzerinden ortaya çıkan ve “Ülkesel değerlendirmede alt sınıf gruplaması” olarak adlandırılan sınıflamadan hareket edilmiş, bu sınıflamadaki yerleşmeler Ülkesel düzeyde kolaylıkla değerlendirilip yorumlanabilecek 5 gruba ayrılmıştır. Bunun dışında kırsal yerleşmeler özelinde daha ayrıntılı yorumlamaya olanak vermesi açısından Ülkesel değerlendirmede kullanılan değişkenlerin sınıflaması da yapılmıştır. Bundan sonraki adımda İDA 2.1 Kaynak değeri ve duyarlılık analizi iş paketinden gelen ve kırsal alanın duyarlılık düzeylerini 5 farklı düzey duyarlılığa ayıran çalışma verileri bir dizi dönüşüme tabi tutularak hesaplanmış ve belli kabullerle 5. Değişken olarak kullanılmıştır. Böylece koruma öncelikleri açısından duyarlı olan alanlar sınıflamaya dahil edilmiştir.

- Yerel ölçekte yapılan sınıflama çalışmasında faktör analizi tekniği kullanılmıştır. Tümevarımcı olan bu yaklaşımla, önceden belirlenen ölçütler çerçevesinde, özellikleri benzer olan kırsal alanlar istenilen sayıda küme içinde gruplanırlar (Ballas vd., 2003). Tümevarım yaklaşımı iki aşamalıdır. Her iki aşamada da “çok değişkenli istatistiksel analiz” teknikleri kullanılır; önce faktör analizi ile tipoloji değişkenlerinin sayısı azaltılır, ikinci skorlar kullanılarak birimler “kümeleme (cluster) analizine” katılırlar.

Bu yaklaşımın ilk adımını oluşturan faktör analizi ile tipoloji değişkenleri azaltılarak yeni faktörler oluşturulmuştur. Değişken azaltma aşaması için iki kademeli bir yaklaşım denenerek, ilk adımda her bir göstergesi temsil eden değişkenlerin belirlenmesi ve ikinci adımda bu değişkenlerle faktör analizi yapılması işlemine karar verilmiştir. İlk aşamada, her gösterge için tüm değişkenler içinden, göstergesi temsil gücü (communality) en yüksek değişkenler seçilerek değişken sayısı azaltılmıştır. Ardından seçilen değişkenlerle yeniden faktör analiz yapılarak her tipoloji göstergesini tanımlayan faktörler elde edilmiştir.

Sonuçta, bu çalışmanın iki aşamalı olarak gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Ön analizle her bir gösterge için ayrı ayrı göstergesi temsil gücü (communality) en yüksek değişkenler seçilerek değişken sayıları belirlenmiştir. Ardından her bir göstergesi temsil eden değişkenlerle yine faktör analizi yapılmıştır. KMO değerleri hesaplanmış ve “varimax” rotasyon işlemi ile elde edilen faktörler isimlendirilerek çalışma tamamlanmıştır.

Sonuçta her bir faktör için elde edilen faktör skorlar haritalandırılarak faktör yüzey haritaları elde edilmiştir. Her aşamada elde edilen sonuçlar haritalanmış ve mekânsal ilişkiler değerlendirilmiştir.

4.4.3. Kırsal Alan Tipolojileri İş Paketinde Yapılan Çalışmalar

İDA 2.2 Kırsal alan tipolojileri iş paketinde yapılan çalışmalar yukarıda da belirtildiği gibi kırsal alanın ve buna ilişkin kavramsal çerçevenin çizildiği kuramsal çalışmayla başlamıştır. Bu bağlamda literatürde kır tanımı araştırılmıştır. Bir alanın kır ya da kırsal kabul edilebilmesi için hangi özelliklere sahip olması gerektiği incelenmiş, bu yönde dünyadaki kabuller belirlenmiştir. Değişik tanımlarda “kırsal”ın temel özelliğinin ekonomide tarımın ağırlığı ve düşük nüfus sayısı ya da yoğunluğu olduğunda bir uzlaş/ görüş birliği bulunduğu görülen bu kavramın, yan kavramları, derecelenmesi ve farklı nitelikteki kırsal yerleşmeler üzerindeki görüşlerine de yer verilmiştir. Ayrıca Türkiye’deki kır tanımları; yürürlükteki mevzuatta kır tanımları, resmi istatistiklerde kır tanımları ve resmi kurum belgelerindeki kır tanımları olarak incelenmiştir.

Bu iş paketi tipoloji oluşturmaya yönelik olduğu için kuramsal olarak incelenen konulardan birisi de kırsal alan tipolojisidir. Burada; tipoloji oluşturma gerekçesi, tipoloji oluşturma yönteminde tipoloji oluşturma süreci, tipoloji oluşturmada göstergeler ve değişkenler ile tipoloji oluşturma yaklaşım ve teknikleri incelenmiştir. Kuramsal çalışmada bu çerçevede yapılan bir diğer inceleme de literatürdeki/ uygulamadaki kırsal tipoloji örnekleri üzerine olmuştur.

Kırsal tipoloji çalışmaları son 10’lu yıllarda yaygınlaşmış, oldukça geniş bir literatür oluşmuştur. Literatürde yer alan ve/veya resmi belgelere girmiş kırsal tipoloji örnekleri arasından amaç, ölçüt, gösterge, değişken, yöntem vb. konularda farklılıklar içerenler seçilerek her biri için “tipoloji kimlik kartı” oluşturulmuş ve İDA 2.2 iş paketi raporunda ayrıntılı verilmiştir. Bu çalışmalar ile incelenerek tipoloji kimlik kartı oluşturulan 10 çalışma ve diğer kaynaklar değerlendirilerek, tipoloji oluşturmaya yönelik kırsal tipoloji çalışmalarında kullanılan göstergeler, değişkenler, ölçütler çıkartılmıştır. İDA 2.2 iş paketi raporunda ayrıntılı bir tablo halinde verilen bu ölçütler; Nüfus ve göç; Ekonomik yapı ve performans- Sektörler; Ekonomik yapı ve performans- Rekabet edebilirlik; Fiziksel yapı ve Erişebilirlik; Yaşam kalitesi ve sosyal refah; Doğal yapı, değerler, kaynaklar; Çevre Sorunları olmak üzere 7 göstergeden oluşmaktadır. Bu göstergelerin altında bunlara bağlı 36 alt gösterge ve 131 değişken tespit edilmiştir.

KOKAP projesi kapsamında İDA 2.2 Kırsal alan tipolojileri iş paketinde kullanılacak değişkenler, çalışmanın ölçütlerine, erişilebilecek veri türüne ve niteliğine bağlıdır. Bir tipoloji çalışmasında genel eğilim; çalışmada mevcut veri setinin kullanılması, birincil veri üretilmesine gerek duyulmamasıdır.

Bu çerçevede, tipoloji ölçütleri;

- kırsal nüfusun sosyal yapısını ve yaşam kalitesini kavrayabilmek,
- ekonomik yapıyı, performansı ve dış dinamiklerle ilişkisini ortaya koymak,
- genelde kırsal çevre, özeldede doğal ve kültürel değerler ve kaynakları üzerindeki kırsal toplumdaki gelen (içsel baskı) ve kentsel kullanımlardan (dışsal baskı) kaynaklanan baskıların türü, şiddeti ve dağılımı hakkında bilgi edinmek, olarak belirlenmiştir. Ardından, kırsal alanları sıralanan özellikler ile tanımlamak için yapılacak analiz çalışmasında kullanılacak göstergeler ve olası değişkenler belirlenmiştir. İDA 2.2 Kırsal alan

tipolojileri iş paketinde kullanılabilceği belirlenen değişken sayısı 9 gösterge üzerinden toplam 48 değişkendir. Bu değişkenlere ilişkin veriler, TÜİK ve diğer kurumsal bilgiler dışında kalanlar, muhtar anketleri ile tek tek köy muhtarlarına sorularak elde edilmeye çalışılmıştır.

Kuramsal bilgi olarak verilen son bilgi çalışma alanına ilişkindir. Çalışma alanı olarak seçilen Trabzon, Samsun, Konya ve Mersin illerine ilişkin genel nüfus, idari yapı ve jeomorfolojik özellikler yanında bu illerdeki 8 ilçenin tüm köylerine ilişkin de Demografik yapı, İşgücü yapısı, Eğitim ve Sosyal ve teknik altyapı hizmetleri ile ilgili verileri toplanmıştır.

İDA 2.2 Kırsal alan tipolojileri iş paketinde yapılan sınıflama 2 düzeyde ele alınmıştır. Bunlardan birincisi Ülkesel sınıflama, diğeri ise yerel ölçekte ilçe düzeyindeki sınıflamadır. Ülkesel sınıflamada kullanılan değişkenler literatürden belirlenen değişkenler olmanın yanında kolay elde edilebilme yönünden Ülke olanakları da düşünülerek oluşturulmuştur. Zira temel amacı kırsal planlamanın uygulamasına bir model oluşturmak olan bu çalışmada verilerin ülkenin her kesimi için kolay elde edilebilen, ayrıntılı alan çalışması gerektirmeyen veriler olması önemlidir.

OECD'nin (1994) "nüfus yoğunluğu" göstergesine dayanan tek değişkenli kırsal alan tanımı her ne kadar tek başına yeterli görülme de nüfus yoğunluğunun önemli bir gösterge olduğu tüm çalışmalarca kabul edilmiştir. Tipoloji literatüründe en çok rastlanan göstergeler, kırsallık, uzaklık ve periferidir. Tipoloji oluşturmada mümkün olduğunca az değişken kullanılması şeffaf ve net sonuçlara erişmek için önkoşul olarak görülmektedir (Novotny vd., 2008). Aksi halde, çok farklı göstergelerin kombinasyonu sonucu karmaşıklaşan (çok tipli) tipoloji, tiplere özgü "biricik" yaklaşımlara neden olacağından politika uygulamaları çok parçalı hale gelecektir.

Bu nedenle hem değişken sayısı hem de değişkenlerin eşik ölçü değerinin belirlenmesi aşamasında açıklanamayacak/ anlamlandırılmayacak çok fazla tipin oluşmamasına dikkat edilmiştir. Sonuçta Nüfus yoğunluğu, Tarımda çalışan oranı, Yaşlı bağımlılık ve Merkeze uzaklık olarak dört değişkene indirgenen çalışmada (Tablo 7), doğal değerlerin 2.1. Kaynak değeri ve duyarlılık analizi iş paketi çalışmasında değerlendirilmesi, ardından çıkan sonucun 5. değişken olarak kullanılması öngörülmüştür.

Tablo 7. Değişken-kod matrisi

DEĞİŞKEN/ KOD	1	2	3
Nüfus yoğunluğu	+150 kişi/ km ²		0-150 kişi/ km ²
Tarımda çalışan oranı	% 0-48.0	% 48.01-82.90	+ % 82.91
Yaşlı bağımlılık	% 0-10.0	% 10.01-50.0	+ % 50.01
Merkeze uzaklık	0-50 km.		+ 50.01 km.

Tablo 8. Değişkenlerin kodlarına göre isimlendirmesi

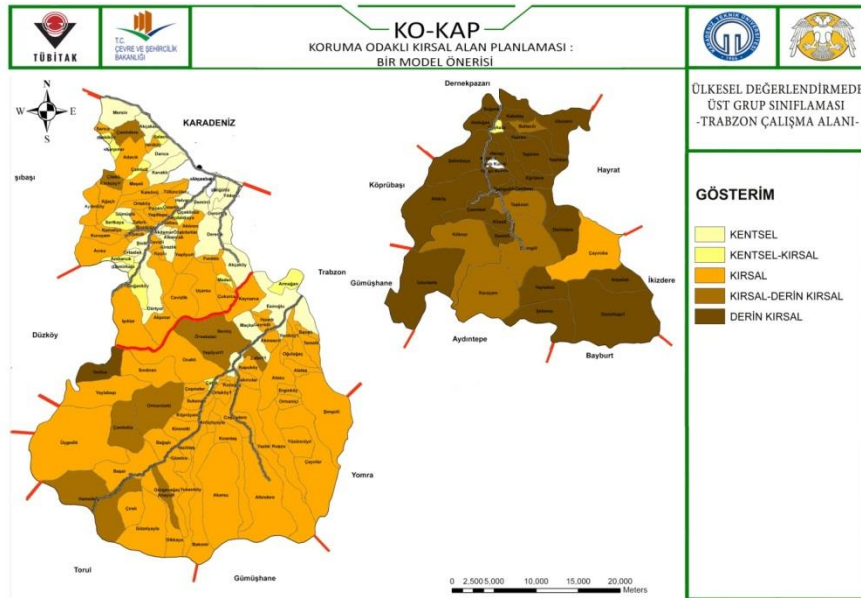
DEĞİŞKEN/ KOD	1	2	3
Nüfus yoğunluğu	Kentsel		Kırsal
Tarımda çalışan oranı	Kentsel istihdam	Kırsal istihdam	Derin kırsal istihdam
Yaşlı bağımlılık	Dengeli nüfus	Yaşlı nüfus	Yüksek yaşlı nüfus
Merkeze uzaklık	Kente yakın		Uzak kırsal

Nüfus yoğunluğu ve merkeze uzaklık değişkenleri ikişer sınıf, yaşlı bağımlılık ve tarımda çalışan oranı üçer sınıf olacak şekilde yapılan değerlendirmenin sonucunda toplam 36 sınıf (kombinasyon) oluşmuştur. Elbette ki değişken sayısını arttırmak olasıdır. Ancak ülkesel ölçekte böyle bir değerlendirmenin yapılabilirliği için değişkenlerin kolay elde edilebilir olması ve çok fazla sınıfa ayrılmamış olması gerekir. Çalışmanın ölçeği değiştikçe değişkenler ve değişkenlerin kategorileri de değişebilecektir. Kırsallığın pek çok göstergesi vardır. Ancak temel belirleyicilerin neler olduğu ve bu göstergelerin hangi sınırlılıklarda değerlendirilmesi gerektiği önemlidir.

İDA 2.2 Kırsal alan tipolojileri iş paketinde yapılan 2 düzeydeki sınıflamadan birincisi olan Ülkesel sınıflama başlığında 1 temel sınıflama yapılmıştır.

- **Ülkesel değerlendirmede üst grup sınıflaması:**

KOKAP projesinde tipoloji oluşturmaya yönelik belirlenen dört değişkene bağlı olarak oluşturan 36 sınıf, yeniden gruplandırılarak kentsel, kentsel-kırsal, kırsal, kırsal-derin kırsal, derin-kırsal olmak üzere 5 yeni gruba ayrılmıştır. Bu gruplama ile genel bir sınıflama amaçlanmaktadır. Böylece çalışma alanındaki kırsal yerleşmelerin ilçe düzeyinde dağılımının mekânsal olarak nasıl değiştiği ve bunun nedenleri üzerinde durulabilecektir. Çalışmada öncelikle bu 5 gruplamaya göre tüm çalışma alanı sınıflanmıştır. İDA 2.2 Kırsal alan tipolojileri iş paketinin raporunda çalışma alanındaki tüm yerleşmeler için verilen bu tipoloji haritalarından bir tanesi örnek olarak aşağıda Şekil 3' te yer almaktadır.

Şekil 3. Ülkesel değerlendirmede üst-grup sınıflaması - Trabzon çalışma alanı

- **Ülkesel değerlendirmede alt grup sınıflaması**

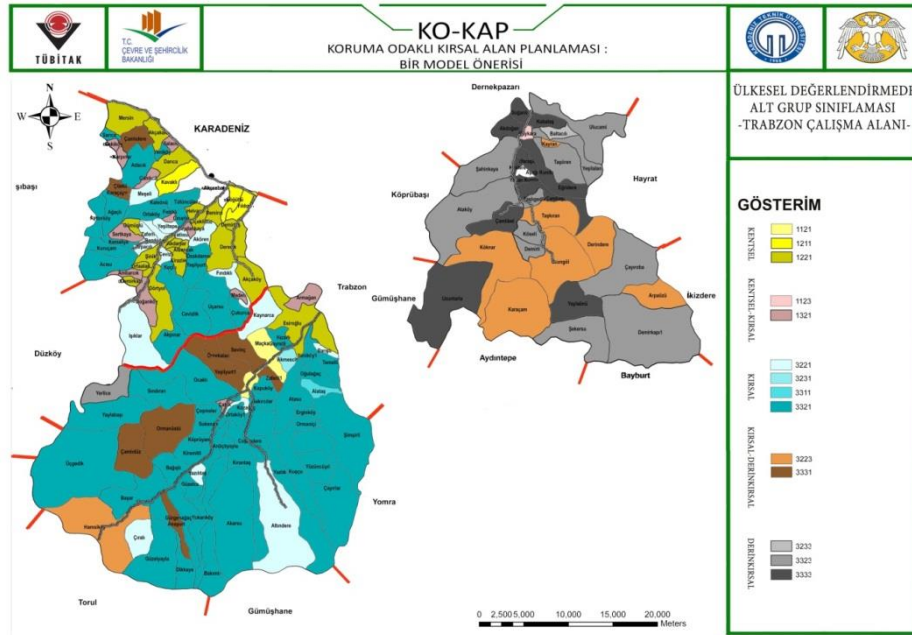
Her ne kadar üst sınıf gruplamasında 5 ana grup oluşturularak genel bir sınıflama yapılmışsa da sonuçta belirlenen 36 değişkenin koalisyonları için kırsal yerleşmelerin durumunun ne olduğunun belirlenmesi de önemli olmaktadır. Detayda bu bilgi kırsal yerleşmenin Tablo 8'te

belirlenen değişkenlerden hangileri ile ifade edildiğinin simgesel gösterimi olmaktadır. Örneğin: Tablo 8'teki verilerden (1121) şeklinde kodlanmış bir yerleşme; "yüksek yoğunluk, kentsel istihdam, yaşlı nüfus, kente yakın" bir yerleşmeyi ifade etmekte ve "kentsel az sorunlu bağımlılık" olarak adlandırılmaktadır.

Ülkesel değerlendirmede alt grup sınıflaması olarak adlandırılan bu sınıflama KOKAP projesi kapsamındaki tüm yerleşmeleri için yapılmış olup bunlara ilişkin bir örnek aşığıda Şekil 4'te verilmiştir. Alt grup sınıflaması kullanılan 4 değişkenin kombinasyonu sonucu oluşan 36 farklı durumu göstererek daha ayrıntılı bilgi vermekte, ancak Ülkesel düzeyde bir genelleme yapmaya pratik olarak olanak tanımamaktadır. Bu nedenle bu sınıflamanın genelleme yapılabilecek daha az sayıdaki bir sınıflamaya dönüştürülmesi daha pratik ve kaçınılmaz olmaktadır. Alt Grup sınıflaması Ülkesel değerlendirmede üst grup sınıflama için bir ön adım olmaktadır.

• Ülkesel değerlendirmede kullanılan değişkenlerin sınıflaması

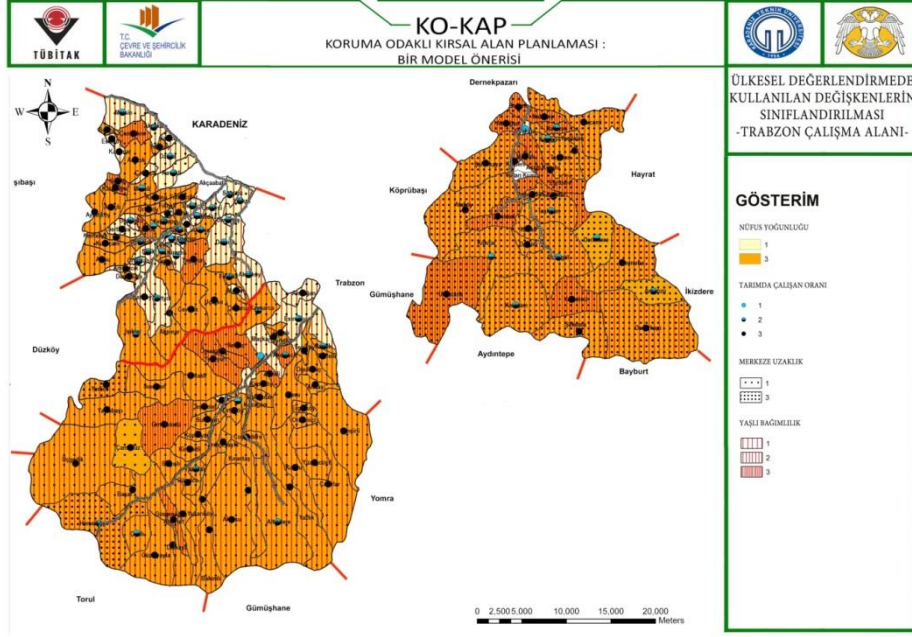
Bu sınıflama yerleşmelerin daha özel durumlarını açıklayabilmek için oluşturulmuştur ve Tablo 7'de verilen nüfus yoğunluğu, tarımda çalışan oranı, yaşlı bağımlılık ve merkeze uzaklık değişkenlerinin Tablo 8'te verilen durumlarının (1,2,3 ile ifade edilen) ne olduğunu gösteren sınıflamadır (Şekil 5). Böylece her bir değişkenin KOKAP çalışma alanındaki kırsal yerleşmelerdeki durumunun mekânsal dağılımı görünerek yorumlanabilmektedir. Örneğin; değişkenlerden nüfus yoğunluğunun kabul edilebilen yoğunluk sınıflamasına göre 1 (kentsel) veya 2 (kırsal) olma durumları izlenebilmektedir.

Şekil 4. Ülkesel değerlendirmede alt-grup sınıflaması - Trabzon çalışma alanı

Bu sınıflamaya ilişkin haritalar tüm KOKAP çalışma alanı yerleşmeleri için üretilmiş olup, bunlara ilişkin bir örnek aşığıda Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Ülkesel değerlendirmede kullanılan değişkenlerin sınıflaması-Trabzon çalışma alanı

5. değişken olarak değerlendirilen “duyarlılık” değişkenidir. Bu değişken 2.1. Kaynak değeri ve duyarlılık analizi iş paketinden gelmektedir. Burada duyarlılık sınıflaması yapılan alanları gösteren haritalar, CBS ortamına (Mapinfo programına) aktarılarak değerlendirilmiş ve böylece her bir kırsal yerleşmenin hangi duyarlılık düzeyinde olduğu saptanmıştır. İDA 2.1 Kaynak değeri ve duyarlılık analizi iş paketinde belirlenen 5 duyarlılık düzeyi, yerleşmelerin sahip olduğu duyarlı alanlar oranı üzerinden bir kabul ile dönüştürülmüş ve sonuçta Yüksek, Orta Düşük duyarlılık olmak üzere 3 duyarlılık düzeyinde ve 7 farklı sınıfta tanımlanarak yeniden kodlanmıştır (Tablo 9).

Tablo 9. Kaynak değeri ve duyarlılık analizinden gelen duyarlılık düzeyinin tipoloji çalışmasında kullanımı-yeniden kodlandırılması

5 DÜZEY DUYARLILIK (İDA 2.1)	3 DÜZEY DUYARLILIK	SINIF	TANIM	KOD
1	1	1. düzey duyarlılık	Yüksek duyarlılık	1
2		1. ve 2. düzey duyarlılık	Yüksek-orta duyarlılık	12
3		1. ve 3. düzey duyarlılık	Yüksek-az duyarlılık	13
4	2	1.,2. ve 3. düzey duyarlılık	Eşit duyarlılık	123
5		2. düzey duyarlılık	Orta duyarlılık	2
	3	2. ve 3. düzey duyarlılık	Orta-az duyarlılık	23
		3. düzey duyarlılık	Düşük duyarlılık	3

Toplam 7 ayrı gruba ayrılan duyarlılık düzeylerinin sosyo-ekonomik değerlendirmeyi içeren 4 değişkenli sınıflama ile birleştirilmesi oldukça zor bir anlatımı beraberinde getirdiğinden haritalama yapılmayıp, matris gösterimi yapılmış ve böylelikle sınıflamada yoğunlaşan hücrelerin saptanması mümkün olmuştur. Bu bağlamda KOKAP bölgesi içindeki yerleşmelerin ülkesel sınıflamasında hangi yerleşmelerin ne oranda duyarlılığa sahip oldukları tespit edilebilmiştir.

KOKAP çalışması sırasında her ne kadar başlangıçta Ülkesel düzeydeki sınıflama için tümevarımcı bir yol izlense de çalışmanın ilerleyen aşamalarında yapılan yerel ölçekteki sınıflama için karar verilen “tümdengelim” yaklaşımının hiç de göz ardı edilemeyecek düzeyde başarılı sonuçlar verdiği düşünülmektedir. Alan verileri ile teorik veri oldukça uyumlu ve anlamlı çıkmıştır.

KOKAP İDA 2.2 Kırsal Alan Tipolojileri başlığı altında yerel ölçekte yapılan sınıflama çalışmasında kullanılan değişkenler 87 tane olup bunlar 7 göstergeden oluşmaktadır.

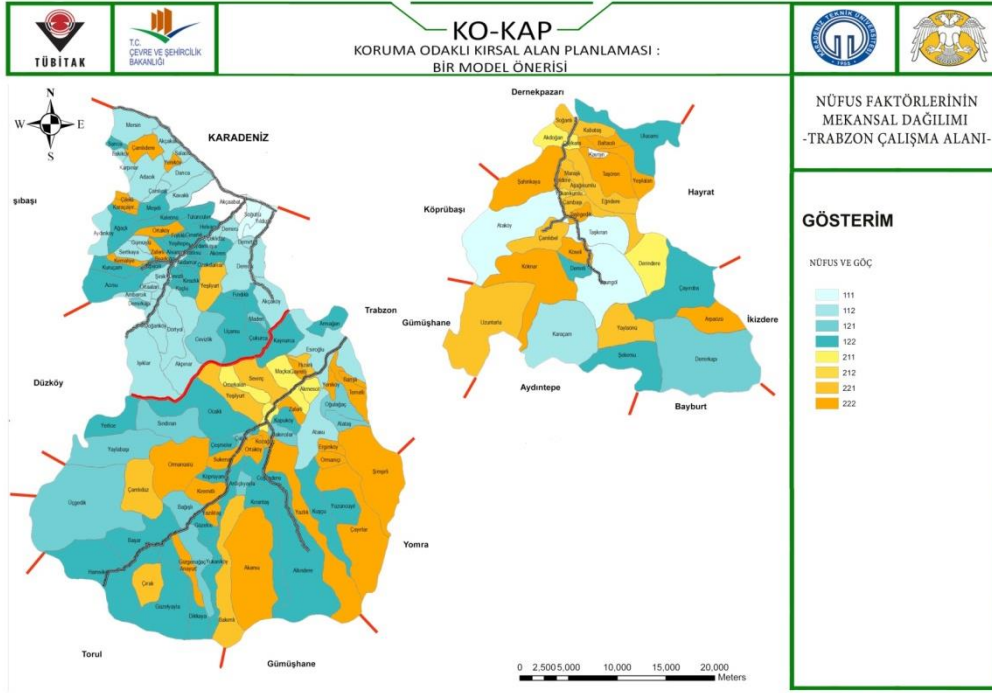
Yerel ölçekte yapılan sınıflama çalışmasında tümevarım yaklaşım kullanılmış, önceden belirlenen ölçütler çerçevesinde, özellikleri benzer olan kırsal alanlar istenilen sayıda küme içinde gruplanmışlardır. Tümevarım yaklaşımı iki aşamalıdır. Her iki aşamada da “çok değişkenli istatistiksel analiz” teknikleri kullanılır; önce faktör analizi ile tipoloji değişkenlerinin sayısı azaltılır, ikinci skorlar kullanılarak birimler “kümeleme (cluster) analizine” katılırlar.

Bu yaklaşımın ilk adımını oluşturan faktör analizi ile tipoloji değişkenleri azaltılarak yeni faktörler oluşturulmuştur. Ancak literatür çalışmalarından elde edilen bilgiler ışığında başta belirlenen göstergelerin tümünün temsil edilmediği ve kısmen bazı faktörler için isimlendirme yapılamadığı görüldüğünden başka bir yaklaşımın denenmesine karar verilmiştir.

Değişken azaltma aşaması için iki kademeli bir yaklaşım denenmiş, ilk aşamada, her gösterge için tüm değişkenler içinden, göstergelyi temsil gücü (communality) en yüksek değişkenler seçilerek değişken sayısı azaltılmıştır. Ardından seçilen değişkenlerle yeniden faktör analiz yapılarak her tipoloji göstergesini tanımlayan faktörler elde edilmiştir. Göstergelyi temsil gücü (communality) en yüksek değişkenler seçilerek her bir göstergelyi temsil eden değişkenlerle yine faktör analizi yapılmıştır. KMO değerleri hesaplanmış ve “varimax” rotasyon işlemi ile elde edilen faktörler isimlendirilerek çalışma tamamlanmıştır.

Sonuçta her bir faktör için elde edilen faktör skorlar haritalandırılarak çalışma alanının her bir bölgesinin ilçe düzeyinde faktör yüzey haritaları elde edilmiştir. Elde edilen faktör yüzey haritalarının yorumlanması elbette çok önemli ve yerel farklılıkların izlenmesi açısından yararlıdır. Yerel için üretilecek politikalarda kullanılması gereken bu değerlendirme sorun noktalarını, homojen-heterojen bölgeleri, vb. değerlendirmeleri içerebilir.

Her bir bölge için istatistiki olarak anlamlı olan nüfus ve göç, ekonomi, ekonomik yapı- rekabet, fiziksel yapı ve erişebilirlik, ulaşım ve erişim vb gibi her bir faktör yüzey haritaları İDA 2.2 Kırsal Alan Tipolojileri iş paketi raporunda gösterilerek yorumlanmıştır. Aşağıda Trabzon çalışma alanı içindeki ilçeler için nüfus faktörlerinin mekânsal dağılımı örnek olarak verilmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. Trabzon nüfus faktörlerinin mekânsal dağılımı-faktör yüzeyleri

Elde edilen tüm çıktılar değişik uzmanlık alanlarından seçilen uzman bir grupta yapılan çalıştayda tartışmaya açılmış, İDA 2.2 Kırsal Alan Tipolojileri iş paketine kapsam, kullanılan yöntem ve teknikler ile elde edilen bulgular ve yorumları üzerinden getirilen eleştiriler değerlendirilmiştir. Bu çalışmaya ilişkin rapor da ayrıca 1. Çalıştay Raporu dokümanı olarak hazırlanmıştır. Yapılan eleştirilerden bir kısmı çalışmayı genişleten ve KOKAP projesinin diğer iş paketlerinde yapılması planlanan iş ve araştırmalara odaklanmıştır ki, bu türden eleştiriler açıklanarak diğer iş paketlerinde değerlendirildiği ifade edilmiştir. Bir kısım eleştirilerin karşılığı iş paketi içinde çözümlenmiş, bir kısmı ise doğrudan iş paketi ile ilişkili bulunmamıştır. Bazı değerlendirmeler ise İDA 2.2 Kırsal Alan Tipolojileri iş paketinin amacından farklı amaçlara yönelen açılımlar sunmaktadırlar. Bütün bu eleştiriler çalıştay ve sonrasındaki süreçte değerlendirilmiştir. Çalıştayda doğrudan iş paketine yönelik yapıcı eleştiriler, yine değerlendirilerek bu yönde düzeltme, düzenleme ve ilaveler yapılmıştır.

4.4.4. Elde Edilen Çıktılar

İDA 2.2 Kırsal Alan Tipolojileri iş paketinde, KOKAP projesi kapsamında ele alınan tüm alanlar genel bir değerlendirmeye tabi tutulabileceği bir sınıflamayla kırsal alanlar için tanımlanan ve en kırsal olandan (bir anlamda en doğal olandan), en kentsel olana (bir anlamda kentsel yerleşmelere en yakın olan kır) göre derin kırsal, kırsal-derin kırsal, kırsal, kentsel-kırsal ve kentsel olarak 5 kategoride sınıflanmıştır. Ülkesel sınıflama diye adlandırılan bu sınıflama bize genelde kır için farklı planlama yaklaşımlarının benimsenebileceği kategorileri de tanımlamaktadır.

Ülkesel düzeyde genel olarak yapılan bu sınıflama dışında, belirlenen 5 kategori (derin kırsal, kırsal-derin kırsal, kırsal, kentsel-kırsal ve kentsel) içerisindeki kentsel yerleşmelerin Nüfus yoğunluğu bakımından kentsel-kırsal, Tarımda çalışan oranı bakımından, kentsel istihdam-

Kırsal istihdam-Derin kırsal istihdam, Yaşlı bağımlılık oranı bakımından Dengeli nüfus-Yaşlı nüfus-Yüksek yaşlı nüfus ve Merkeze uzaklık bakımından Kente yakın-Uzak kırsal sınıflarına göre ayrıntılandırıldığı ve bunların kombinasyonlarının verildiği bir diğer sınıflama yapılmıştır.

Ülkesel düzeydeki 3. sınıflama ise yine belirlenen bu 5 kategori içindeki yerleşmelerin nüfus yoğunluğu, tarımda çalışan oranı, yaşlı bağımlılık oranı ve merkeze uzaklık açısından hangi durumda olduğunun belirlendiği bir sınıflama olarak yapılmıştır.

Tüm bu sınıflamalar, 5. değişken olarak değerlendirilen ve İDA 2.1. Kaynak değeri ve duyarlılık analizi iş paketinden gelen “duyarlılık” değişkeni katılarak yapılmıştır.

Yerel düzeyde yapılan sınıflama çalışması ile KOKAP kapsamındaki kırsal yerleşmeler, yapılan faktör analizi sonucunda elde edilen faktör yüzeyleri haritaları ile, kentsel nüfus baskısı altındaki yerleşmeler, sorunlu kırsal nüfus dinamikleri olan yerleşmeler, yoğun kentsel baskıya sahip yerleşmeler, ekonomik açıdan kentsel sektörlerin ağırlık kazandığı kırsal yerleşmeler, eğitilmiş nüfusun yaşadığı yerleşmeler, fiziksel yapı ve erişebilirlik ya da ulaşım ve erişim faktörleri açısından iyi yerleşmeler, yaşam kalitesi ve refahı yüksek yerleşmeler, çevre sorunları olan yerleşmeler, doğal kaynaklara baskı olan yerleşmeler, afet riski yüksek yerleşmeler vb. gibi açılardan sınıflandırılmıştır. Böylece planlamaya temel olacak yerel farklılıklar ortaya konulmuştur.

Elde edilen tüm bulgular İDA 2.2 Kırsal Alan Tipolojileri’nden sonra yürütülecek olan İDA 4.1 Kırsal yerleşme planlaması, İDA 4.2 Kırsal yerleşme örnek eylem planı ve İDA 4.3 Yerel koşullara uygun konut planlarının üretilmesi iş paketlerinin kuramsal ve teknik çerçevesine temel oluşturmuştur. Bunun dışında diğer iş paketlerine de veri girişi sağlamıştır.

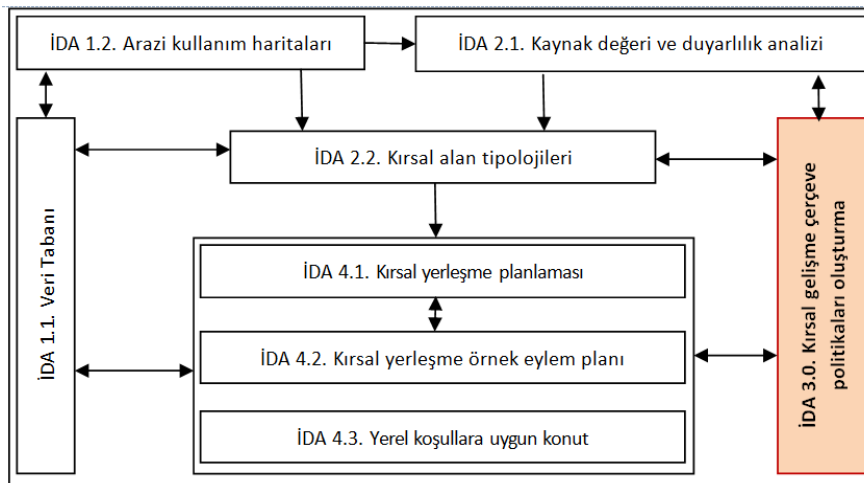
4.5. İDA 3.0 Kırsal Gelişme Çerçeve Politikaları Oluşturma

4.5.1. İş Paketinin Amacı ve İlişkili Olduğu İş Paketleri

Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi adlı projenin başlangıcında, temel amaç olarak ortaya konan “ülke bütünündeki kırsal alanların farklılık ve çeşitliliklerini dikkate alan, bu odaklanmayı kaynak koruma, koruma-kullanmada etkinlik ve sürdürülebilirlik boyutları ile destekleyen ve hepsinden önemlisi kırsalı, planlama hiyerarşisinde kente eşdeğer bir varlık olarak ele alan bir planlama modeli geliştirilmesi, yöntem ve tekniklerinin ortaya konması” hedefi, projenin gerçekleşme sürecinde her aşamada belirleyici unsur olmuştur. Bu hedef doğrultusunda, projenin önemli aşamalarından birini oluşturan **İDA 3.0 Kırsal Gelişme Çerçeve Politikaları Oluşturma iş paketinin temel amacı da, “ülke/bölge ve yerel ölçekte, kırsal alan tipolojisiyle tutarlı çerçeve politikaların çoğulcu bir süreçte üretilmesi, şeffaf biçimde gelişmenin denetimine yönelik kararlara dönüştürülmesi”** şeklinde belirlenmiştir.

Farklı iş paketlerinin kapsayan projede, İDA 3’ün konumu ve diğer iş paketleri ile ilişkisi Şekil 7’de görülmektedir. Oluşturulan politikalara temel olması açısından, İDA 3 ile en güçlü ilişkisi olan iş paketi İDA 2.2’dir. Bu iş paketi kapsamında geliştirilen Kırsal Alan Tipolojileri, hem projeye kattığı özgünlük, hem de İDA 3 paketine girdi sağlaması açısından önemlidir. İDA 3’e ikincil düzeyde girdi sağlayan diğer iş paketi ise İDA 2.1 Kaynak Değeri ve Duyarlılık Analizidir.

Yukarıda ifade edilen iki iş paketinden katkı alan İDA 3 paketi, projenin sonraki adımlarında gerçekleştirilen iş paketlerine katkı/girdi sağlamıştır. Özellikle, derinlemesine görüşmeler (DG) sırasında elde edilen bulgular; kırsal alanların planlanmasına yönelik geliştirilen yasal-yönetimsel çerçeve politikaları, İDA 4.1, 4.2 ve 4.3 iş paketleri açısından yönlendirici olmuştur.

Şekil 7. KAMAG-KOKAP Projesinde alt proje ilişkileri ve İDA 3’ün konumu

4.5.2. İş Paketi Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar, Kullanılan Yöntem Ve Teknikler (Süreç Adımları)

Projenin başlangıç aşamasında, İDA 3 iş paketi kapsamında yapılması hedeflenen faaliyetlerin 4 başlık altında gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bunlar sırasıyla;

- a- Literatürün incelenme ve değerlendirilmesi,
- b- Mevcut kırsal mekânsal gelişme politikalarının ortaya çıkma nedenlerinin, uygulama sonuçlarının/etkilerinin genel bir değerlendirilmesinin yapılması,
- c- Kamusal kararı gerektiren sorunun/ sorunların tanımlanması ve önceliğin/ önceliklerin ortaya konması, uygun seçeneklerin geliştirilerek politika belgesine dönüştürülmesine yönelik genel ilkeler ve önermeler biçiminde ifade edilmesi ve
- d- Politika oluşturma sürecinin akademik ve uygulayıcı kurum ve kuruluşlarca tartışılması ve değerlendirilmesine yönelik bir çalıştay düzenlenmesidir.

Yukarıda öngörülen faaliyetlerin yanı sıra, süreç içerisinde gelişen başka çalışmaları da kapsayan İDA 3 raporu/yazılı metni 4 bölümden oluşmuştur. **Temel kavramlar; kırsal kalkınma yaklaşımları ve politikaları; KAMAG-KOKAP Projesi kapsamında politika geliştirme/önerme ve kırsal kalkınma politikaları çalıştay** bölümlerinden oluşan rapor kapsamında yapılan tartışmalar ve elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Raporun **temel kavramlar** başlığı altında, yapılan tartışmaya çerçeve oluşturan, “kırsal alan”, “kalkınma”, “kırsal kalkınma” ve “sürdürülebilir kırsal kalkınma” kavramları üzerinde durulmuştur.

İş paketine ilişkin raporun en kapsamlı bölümü olan **kırsal kalkınma yaklaşımları ve politikaları** kapsamında ise, Dünyada ve Türkiye’deki kırsal kalkınma politikaları ayrıntılı biçimde irdelenmiştir.

Dünyadaki kırsal kalkınma politikaları, Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB) ve Avrupa Birliği’nce (AB) geliştirilen yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmış ve bu yaklaşımın tarihsel süreç içerisindeki değişimi ortaya konmuştur. Yapılan değerlendirmeler çerçevesinde, özellikle son dönemlerde bir kısmı doğrudan bir kısmı da dolaylı olarak kırsal alanla ilgili konuların BM, DB ve AB’nin gündeminde önemli bir yer tuttuğunu belirtmek gerekir. Bunların arasında, iyi yönetim, demokrasi, insan hakları ve barış gibi kırsal kalkınmaya dolaylı etkisi olan konuların yanı sıra, yoksulluğun giderilmesi, kadın-erkek eşitliği, çocuk ve anne sağlığının korunması, sürdürülebilir kalkınma, kuzey-güney farklılıklarının giderilmesi için uğraşılması gibi doğrudan kırsal kalkınmayı ilgilendiren konular da vardır. Geliştirilen yaklaşımlar açısından üç kurumun ortak noktası, kırsal kalkınma politikalarının diğer alanlardaki politikalardan bağımsız bir şekilde ele alınamayacağına belirtilmesi ve hayatın her alanındaki iyileşmeyi ifade eden sürdürülebilir kalkınma anlayışı benimsenmeden kırsal alanda atılacak adımların yetersiz kalacağına vurgulanmasıdır.

Türkiye’deki kırsal kalkınma politikalarının incelenmesinde ise **tek partili dönem, çok partili dönem ve 1980 sonrası** olmak üzere 3 dönem temel alınmıştır. Tarihsel süreç içerisinde yapılan bu incelemede, dönemleri niteleyen gelişme ve yaklaşımlara değinilmiştir. Türkiye’de kırsal kalkınma politikalarının değişimi açısından vurgulanması gereken en önemli nokta,

kırsal kalkınmanın uzunca bir süre tarımsal politikaların bir parçası olarak ele alınırken bu eğilimin, ancak yakın zamanda değişmeye başlamasıdır.

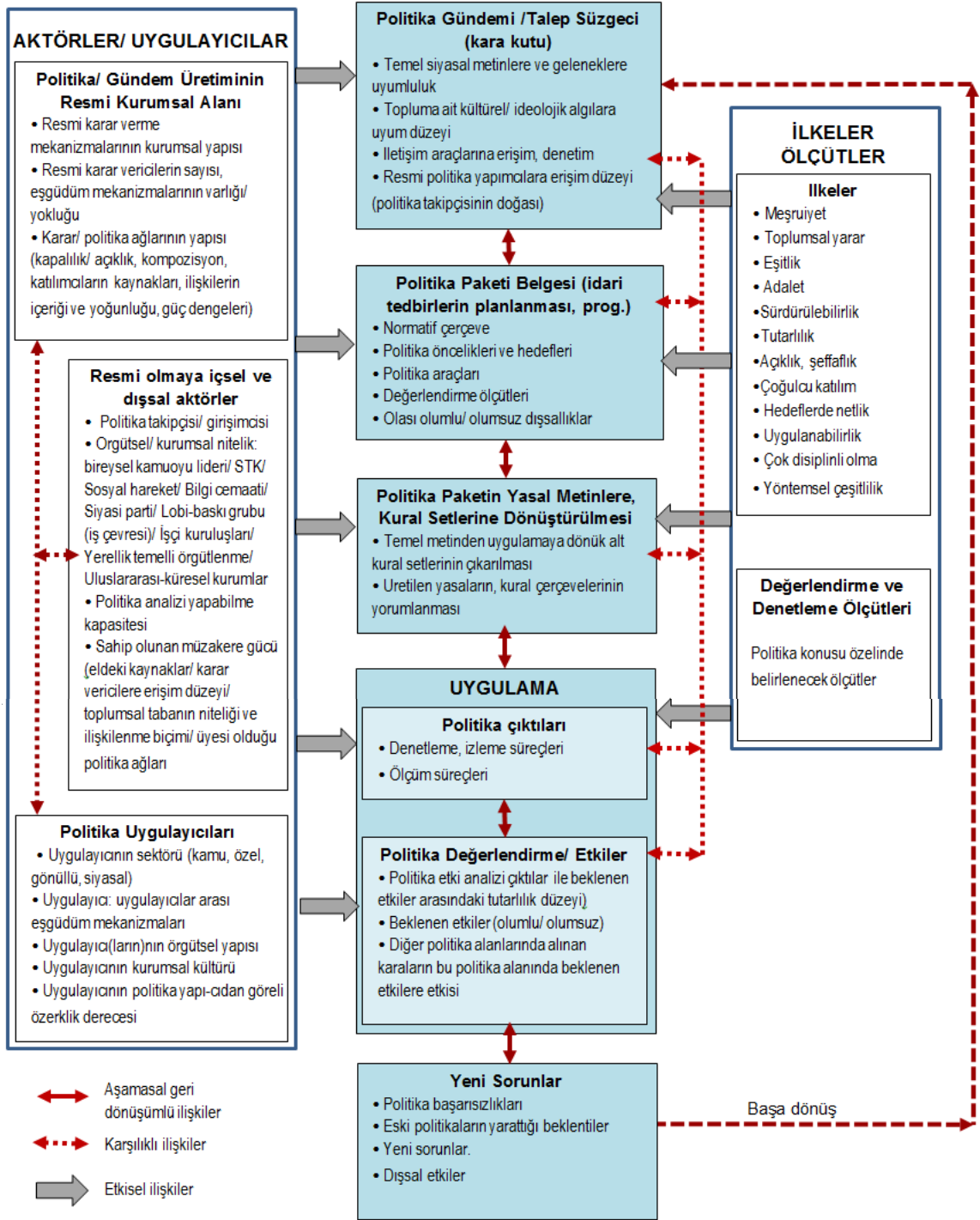
Türkiye’de farklı dönemlerde, kırsal kalkınmaya yönelik farklı yaklaşım ve modeller geliştirilmiştir. Toplum kalkınması, örnek köy, çok yönlü kırsal alan planlaması, merkez köy, köykent, tarım kent gibi adlar altında üretilen bu politikalar kırsal kalkınmanın düşünce olarak gelişiminde önemli birer yapı taşı olmuştur. Ancak, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kırsal alanlara yönelik üretilen birçok politika ve stratejiye karşın bugün devam eden sorunların temelinde, söz konusu politikaların farklı kırsal alan yapılanması ve özelliklerini yeterli düzeyde dikkate almayan, kırsal kalkınmayı tarım politikalarının bir uzantısı olarak gören ve halk katılımını göz ardı eden yaklaşımlardan kaynaklandığını vurgulamak gerekir. İfade edilen sorunların aşılmasına yönelik son yıllara damga vuran en önemli belge ise Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi olmuştur. 2006 yılında yürürlüğe giren, yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasını temel alan bu belgede, “mekânsal duyarlılık”, “işbirliği ve katılımcılık”, “sürdürülebilirlik”, “sosyal içirme”, “politika ve düzenlemelerde tutarlılık”, “etkin izleme” ve “kaynak kullanımında etkinlik” temel ilkeler olarak belirlenmiştir.

İDA 3 Kırsal Gelişme Çerçeve Politikaları Oluşturma iş paketine ilişkin yazılı metnin nüvesini oluşturan ve bu yönü ile çalışmanın en önemli kısmı olan bölüm, “**KAMAG-KOKAP Projesi Kapsamında Politika Geliştirme / Önerme**” başlığı altında kurgulanmıştır. Bu bölümde, öncelikle, kamu politikaları sınıflamaları, kamu politika analizi sürecinin aktörleri ve kamu politikası analizi yaklaşımları irdelenmiştir. Bu irdeleme doğrultusunda, İDA 3 iş paketinin en önemli belgelerinden biri olan **KAMAG-KOKAP Projesi Kamu Politika Analizi Çerçevesi** oluşturulmuştur. (Şekil 8) Bu belgede, proje kapsamında, diğer iş paketlerinde konu olan, kırsal planlama ve geliştirilen planlama modeli ile uyumlu bir kamu politika analizi çerçevesi çizilmektedir.

Önerilen çerçeve açısından vurgulanması gereken noktalar şu başlıklar altında özetlenebilir:

- Önerilen çerçeve, toplumun politika belirleme sürecindeki katılım taleplerine yanıt vermektedir. Bu, kamu politikası analiz sürecinde başından sonuna kadar devlet ile toplum arasında bir dengenin kurulmasını sağlayabilir.
- Yeni kamu yönetimi anlayışı ve onun bir aracı olan stratejik planlama ile bütünleşmektedir.
- Çeşitli kesimler ve idari kademeler arasında iletişim kanalları açık ve şeffaf oluşacağından yerel talepler ve öncelikler merkezi yönetime iletilebilecek, müzakere edilebilecek, üst ölçek strateji belgelerinde kendilerine yer bulabileceklerdir. Böylece üst kademe ve yereldeki strateji belgelerini bütünleştirilebilecek (bunun için uygun ortam ve araçlar oluşacak), kaynakların kullanım etkinliği artacaktır.

Şekil 8. KAMAG-KOKAP Projesi Kamu Politika Analizi Çerçevesi

KAMAG-KOKAP Projesi Kapsamında Politika Geliştirme / Önerme başlığı altında yapılan bir diğer çalışma, yürütülen saha araştırması sırasında kırsal alanla ilgili belirlenen sorunlara yöneliktir. Yerelde sorun olarak görülen konuların neler olduğunun belirlenmesinde, İDA 4.1 iş paketinde yapılan, planlı-derinliğine yarı yapılandırılmış, temel alanlarda önceden geliştirilmiş sorularla derinlemesine görüşme (DG) tekniği kullanılarak yapılan alan çalışmasından yararlanılmıştır. Görüşmelerde kullanılan yarı yapılandırılmış soru matrisi ile görüşülen kişinin “sosyal kolaylıklar/ olanaklar”, “iş hizmetleri/ örgütleri” ve “devlet hizmetleri”

hakkında talepleri, nedenleri, yerleşmede var olan kolaylıklara ve hizmetlere ilişkin görüşleri alınmış, çevresindeki kişilerin de kendisi gibi düşünüp düşünmediği sorgulanmıştır. Görüşmelerde ses kaydı yapılmış, daha sonra yazıya aktarılmış ve “içerik analizi” uygulanmıştır. İDA 3 iş paketinde hem doğrudan/ dolaylı mekân boyutu olan, hem yerel yönetimlerce çözüm üretilebilecek, hem de kamusal içerikli konularda analizler yürütülmüştür. DG verileri sosyal kolaylıklar/ olanaklar, iş hizmetleri/ örgütleri ve devlet hizmetleri temaları ana tema başlığında toplam 25 alt tema üzerinden kodlanmış, görüşülen kişi sayısı bu yöntem için fazla olduğundan her yerleşme için özet tablolar oluşturulmuştur.

İçerik analize 25 alt tema dahil olmasına karşın en yoğun görüş bildirilen temalar eğitim ve sağlık hizmetleri ile teknik altyapı konusunda olmuştur. Bu saptamadan hareketle, üzerinde en çok durulan sorunlardan biri olarak taşınmalı eğitim konusu, “**bir sorunu politika belgesine dönüştürme**” başlığı altında KTÜ proje ekibince ele alınmıştır.

Bu bölümde gerçekleştirilen ve KAMAG-KOKAP Projesinin özgünlüğünü yansıtan son çalışma ise **çalışma alanına yönelik geliştirilen politika önerileridir**. KOKAP’ın en önemli gerekçelerinden birisi, Türkiye’de kırsal alanlara yönelik üretilen birçok politika ve stratejiye karşın, söz konusu politikaların farklı kırsal alan yapılanması ve özelliklerini yeterli düzeyde dikkate almamasıdır. Bu bağlamda, İDA 2.2 Kırsal Alan Tipolojileri iş paketi kapsamında geliştirilen sınıflamalara yönelik üretilen çerçeve politika önerileri, bu bölümün en önemli çıktılarında biridir. Bu belge, **Kentsel, Kentsel-Kırsal, Kırsal, Kırsal-Derin Kırsal, Derin Kırsal** başlıkları altında kırsal alanlara yönelik getirilen sınıflamayı, “*Mekânsal Gelişme, Yapılaşma ve Yerleşme Kültürünün Korunması*”, “*Kamusal Hizmetlerin Sunumu*”, “*Kırsal Ekonomi*” ve “*Bilgi Altyapısı ve İzleme*” konuları ile bütünleştirilmeyi amaçlamıştır.

4.5.3. Çalıştay Sonuçları

Koruma Odaklı Kırsal Alan Plânlaması: Bir Model Önerisi projesinin önemli unsurlarından biri de 18-19 Nisan 2013 tarihlerinde Karadeniz Teknik Üniversitesi’nin ev sahipliğinde Trabzon’da gerçekleştirilen çalıştayıdır. KOKAP kapsamında gerçekleştirilmesi hedeflenen 2 çalıştayıdan biri olan bu organizasyonda, Proje öneri formundaki program ve zaman grafiğine göre, projenin 11 ve 12 aylarından -gerçek tarih olarak Ekim-Kasım 2011’de- sonra gerçekleşmesi programlanmışken, birbirine girdi veren iş paketlerinin önerilen zamanda ve beklenen düzeyde tam olarak bitirilememesi nedeniyle gecikme yaşanmıştır.

İDA 3 iş paketinin, en öğretici süreçlerinden biri olan çalıştay kapsamında, İDA 2.1. Kaynak Değeri ve Duyarlılık Analizi, İDA 2.2. Kırsal Alan Tipolojileri ve İDA 3.0. Kırsal Gelişme Çerçeve Politikaları tartışmaya açılmıştır. Çalıştaya katılan uzmanlar, iş paketlerindeki araştırmacı grupça önerilmiş; farklı üniversite ve kurumlardan gelen katılımcılardan o zamana kadar yapılan çalışmaları kritik etmeleri beklenmiştir. Tartışmaya açılan, kırsal gelişme çerçeve politikaları ve iş paketinde yer alan diğer çalışmalar, uzman görüşleri çerçevesinde yeniden değerlendirilmiş, iş paketinin yazılı metnine son şekli verilmiştir.

Çalıştayda, İDA 3 İş Paketine yönelik dile getirilen ve bu yönü ile alanına katkı sağlayacağı vurgulanan noktalar aşağıda sıralanmıştır:

- Yerel ihtiyaçlara odaklanması, kırsal alan planlama yaklaşımının olumlu yönde evrilmesi adına bir fırsattır.
- Projenin sistematik bir yaklaşım geliştirme çabası önemli görölmektedir.
- 1980'lerden bu yana kırsal alana olan azalan ilginin canlandırılması adına proje önemli bir rol üstlenecektir.
- Çalışmada kırsal kalkınmanın toplumsal boyutunun göz önünde bulundurulması önemlidir.
- Araştırma alanı, model önerisine altlık oluşturmaya yardımcı niteliktedir.
- Önerilen kırsal alan tipolojisinin gerçek anlamda yaşama geçirilmesi durumunda literatüre büyük katkı sağlanacaktır.
- Proje kapsamında geliştirilen kırsal alan sınıflandırılmasının, 5 yılda bir gözden geçirilmesi fikri önemli bulunmuştur.

4.5.4. Elde Edilen Çıktılar

Yukarıda, içerik, çalışma adımları ve kullanılan yöntem açısından özetlenen İDA 3 iş paketinin 5 temel çıktısı vardır:

- (a) Kırsal mekânsal gelişme politikalarını değerlendirme raporu
- (b) Çalışma alanı özelinde, politika oluşturma sürecini, ilke yöntem ve teknikleri ve kamu politika analizi çerçevesini içeren rapor
- (c) Kırsal tipolojiler bazında, ulusal/ bölgesel ve yerel ölçeklerde planlama hiyerarşisi çerçevesinde genel politikalar demeti
- (d) Çalıştay değerlendirme raporu ve
- (e) Literatür özeti.

4.6. İDA 4.1 Kırsal Yerleşme Planlaması, Planlama El Kitabının Hazırlanması

Türkiye’de planlama kuram ve pratiği ağırlıklı olarak kentsel alanlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Kimi kırsal alanlar sahip oldukları ekonomik, doğal ve kültürel kaynakları/ değerleri/ kaliteleri ve kent ile kurdukları ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkan gelişme dinamikleri (konut ve ikinci konut, turizm, sanayi, su temini, enerji, maden-mineral sağlama, atık salma/ depolama vd.) ile planlamanın nesnesi olmuşlardır. Çoğunluğu oluşturan kimi kırsal alanlar da, özellikle son 10lu yıllarda, büyük ölçüde kendi iç dinamikleri ile gelişmeye/ değişmeye bırakılmıştır. Ancak, 20. Yüzyılın son çeyreğinden günümüze artarak yaygınlaşan bazı gelişmeler kırsal mekânın çeşitlenen ve artan taleplere/ ilgilere bırakılamayacağını göstermektedir. Bunlardan birkaçı şöyle sıralanabilir:

- Kentlerden erişilebilir, kaynak değeri yüksek kırsal alanlar göç almakta, tarım kırsal ekonominin belirleyicisi olmaktan çıkmakta, uzak kırsal alanlar ise tersine nüfus kaybetmekte, nüfusu yaşlanmakta ve bunun yarattığı sorunları yaşamaktadırlar.
- Kırsal alanda temel sosyal ve ekonomik altyapıdaki önemli eksiklikler, başat sektör olan tarımın gerilemesi vd. nedenlerle artan, genelde *kır-kent arasında var olan eşitsizlikler, yoksulluk ve yoksunluk farkları kente göçenler arasında da asgari yaşam standardını yakalayamayan, Çukurçayır’ın (2002) ifadesiyle, “tutunamayanlar” olarak derinleşerek sürmektedir.*
- Nüfus artışı, artan talep ve çevre kirliliği baskısı ile ekilebilir arazilerin giderek azalması, su kaynaklarının tahribi, ormansızlaşma/ ormanların bozulması, iklim düzensizliği/ değişikliği ve bunun yol açtığı/ açacağı ekolojik bozulmalar vb. değişimler ekosistem hizmetlerini tehdit etmekte, doğal afet risklerini arttırmaktadır.
- Günümüz dünyasında birbirine koşut yaşana gelen çok yönlü değişim-dönüşüm süreci mevcut planlama ve demokrasi yaklaşımlarının eleştirilmesine neden olmuştur. Temsili demokrasiden katılımcı, çoğulcu demokrasiye geçiş çabaları içinde planlama da yeni ilkeler çerçevesinde yeniden tanımlanmıştır/ tanımlanmaktadır.
- Türkiye’de planlama alanında hem bir otorite ve plan karmaşası vardır, hem de bunlar arasında kademeli bir birliktelik bulunmamaktadır. Planlama faaliyetlerini yönlendiren başta 3194 sayılı İmar Yasası olmak üzere imar mevzuatı ise kent ve rant eksenli, merkezi bir anlayışın ürünüdür. Bu anlayışla kırsal alanlara yapılan çoğu müdahale doğal kaynaklarda/ değerlerde kimi durumda geri dönülemez bozulmaya yol açmıştır/ açmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de kırsal alanların, farklılık ve çeşitlilikleri de gözetilerek her ölçekte, mekânının bütüncül işleyişi içinde fiziki ve sosyal boyutlarıyla bütünsel biçimde ele

alınmasını, kırsal ve kentsel alanlarda yaşanabilirliğin geliştirilmesini, doğal kaynak ve değerlerin sürdürülebilir kullanımını/ yönetimini sağlayacak, temel değerleri sürdürülebilirlik ve çoğulcu demokrasi olan bir planlama kurumunun çerçevesini oluşturmaktır.

Bu doğrultuda İDA 2 başlığında değerlendirilen “Kaynak değeri ve duyarlılık analizi” , “Kırsal alan tipolojisi” ile İDA 3 deki “Kırsal gelişme çerçeve politikaları oluşturma” başlığında elde edilen çıktılarından yararlanılarak imar planına ve/ veya tasarım rehberine gerek duyulan yerleşmelerde plan/tasarım rehberi hazırlanması sürecini örneklemek, planlama yöntem ve teknikleri tanımlamak, kırsal gelişmeyi yönlendiren mevcut mevzuatı değerlendirmektir.

İDA 4.1 Kırsal Yerleşme Planlaması iş paketi dört tane çıktı elde edilmesi öngörülmüştür. Bunlar;

- literatür inceleme ve değerlendirmesi,
- KOKAP çalışma alanı alan bulgularına dayanarak kırsal alan ve kırsal yerleşme planlamalarına girdi oluşturacak arazi kullanımı normlarına ilişkin değerlendirmeler,
- kırsal alan ve kırsal yerleşme planlama modelleri tartışması ve öneri kırsal alan planlama modeline ilişkin değerlendirmeler,
- seçilen bir kırsal yerleşmede (Trabzon-Salacık, Konya-Emen) yapılan plan uygulamasının değerlendirmesi,

şeklinde. Kırsal Yerleşme Planlaması başlığında, iş paketi çıktıları da dikkate alınarak her biri farklı başlıklar altında incelenmiştir.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kırsal alan kavramı ve planlama disiplindeki kimi gelişmelere değinilmekte, ikinci bölümde ağırlıklı olarak üç ülkenin kırsal planlama kural ve kuruluşları ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde Türkiye'nin planlama sisteminin genel bir değerlendirmesi yapılarak ilke ve değerleri ortaya konan bir planlama sisteminin (kademelenme, planlama ve plan uygulama araçları, kurumsal yapı) çerçevesi çizilmekte, mevcut planlama mevzuatı ile ilişkisi irdelenmektedir. Kırsal planlamada kullanılabilecek normlara ilişkin yapılan araştırma ve bulguları dördüncü bölümde yer almaktadır. Beşinci ve sonuç bölümü ise 3. bölümde ortaya konan çerçeve kapsamında tanımlanan planlama süreci işletilerek, iki kırsal yerleşme planlaması deneyimleri üzerinden değerlendirmeler ve öneriler sunulacaktır.

Bu başlıklar: (1) Kırsal alan planlaması; (2) Farklı ülkelerde kırsal alan planlaması; (3) Türkiye’de kırsal alanlara yönelik mevzuat ve uygulamaları; (4) Kırsal planlamaya ilişkin norm oluşturma çalışması; (5) Öneri kırsal planlama çalışması; (6) Örnek planlama çalışması başlıkları şeklinde sıralanmaktadır.

4.6.1. Planlama ve Kırsal Alan

Öncelikle “kırsal alan” ve “kırsal yerleşme” kavramlarına açıklık getirilmesi bu ve kitabın izleyen başlıklarında/ bölümlerinde karışıklığa yol açmaması açısından önemlidir. Kırsal yerleşme, büyüklük eşiği ülkeden ülkeye değişse de sınırları belirli bir idari birimdir. Kırsal alan ise kentsel yerleşmelerin idari sınırları dışında kalan alanların tümünü kapsayan, diğer bir deyişle, içinde yer alan kırsal yerleşmelerin alanları toplamından daha büyük bir alandır. Bu nedenle bu çalışmada hem kırsal alan hem de kırsal yerleşme planlamasından söz

edilmekte, “kırsal alan planlaması” ifadesi planlama hiyerarşisinde ilçe, il, bölge, ülke gibi yerleşme üstü ölçekler için kullanılmaktadır. Bir kırsal yerleşmenin (örneğin köyün) idari sınırlarını kapsayan planlama faaliyeti ise “kırsal yerleşme planlaması” olarak ifade edilmektedir.

PlanAfric (2000) kırsal planlamanın üç temel ögesini; kırsal planlamanın içeriği, kurumsal ve yasal çerçevesi, kırsal planlama sistemi olarak açıklamıştır.

Burada;

- *içerik*, kırsal planlamanın temelini oluşturan strateji ve politikaları,
- *kurumsal ve yasal çerçeve*, kırsal planlamayı yönlendirecek ve gerçekleştirecek kurumsal ve yasal yapılanmayı,
- *sistem* planlamada sık görülen aşağıdan yukarıya ya da yukarıdan aşağıya olan ele alışı ifade etmektedir (aktaran: Dalal –Clayton vd. 2003: 7).

Kırsal yerleşme planlamasında öncelikli olarak planlama sistemleri ve yaklaşımlarından (kırsal alan kavramı ve planlama disiplindeki kimi gelişmelerden) bahsedilerek, kırsal alan planlamasındaki ölçek ve plan türlerine değinilmiştir.

Planlama kuram ve pratiğinin bugüne kadar kentsel alanlarda yoğunlaştığı ancak kırsal alanlarda yaşanan değişimler, kırsal mekân üzerinde artan ve çeşitlenen talepler/ ilgiler kırsal değişim ve gelişim sürecinin kendiliğinden yürümesine ve/veya bu alanların “kent” ile olan ilişkileri çerçevesinde gelişme dinamiklerine bırakılmayacağını göstermektedir. Çünkü bu durumda, kırsal kaynak kullanımı ve kırsal alanlarda yaşanabilirlik çalışmaları/ politikaları etkililiğini kaybetmekte, kırsal politikaların mekânsal yansımaları göz ardı edilebilmekte, çoğu kırsal alanda bulunan korunan/ korunması gereken alanlara yönelik bütüncül bir ele alış olanaksızlaşmaktadır.

Bu bağlamda İDA 4.1’in amacı, yukarıda da ifade edildiği üzere ülke bütünündeki kırsal alanların farklılık ve çeşitliliklerini dikkate alan, fiziki ve sosyal boyutlarıyla bütünsel, ilkeleri olan; kırsal alanı planlama hiyerarşisinde kente eşdeğer bir varlık olarak ele alan bir planlama ve kırsal yerleşme planlaması modellerinin ortaya konmasıdır.

Planlama sistemi mekân ve zaman bağlamında sosyal ve politik durumların bir yansıması olduğu, yasal mevzuat ve sosyal kurallar ile ifade edilir. Hukuki, idari düzenlemelere ek olarak üzerinde uzlaşmış sözlü, geleneksel davranış kuralları gibi başka kurallar da vardır (Amber vd., 1999: 19). Bu bağlamda planlama sistemi (PS) ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği şekliyle, çok genel bir ayırımı göre üç tipten söz edilebilir: (1) Merkezi Planlama sistemi, (2) Merkez dışı (âdem-i merkezîyetçi/ yerinden yönetilen) Planlama sistemi ve (3) Karışık Planlama sistemi olarak ayrılabilir.

Dünya genelinde yaşanmakta olan sosyoekonomik dönüşüm ve buna bağlı olarak ortaya çıkan temsiliyet, rekabet edebilirlik vb. sorunlar yeni yaklaşım ve yöntem arayışlarından özellikle modern ve post-modern planlama paradigmalardan bahsedilerek karşılaştırmalı değerlendirmesi yapılmıştır. Modern planlamadaki “akılcılık” ın yerine “iletişimsel akılcılık”ı koyan bu planlama yaklaşımı, kaçınılmaz olarak, paradigma değişimini de beraberinde

getirmiştir; daha iletişimsel, müzakereci, etkileşimsel ve katılımcı (Bülbül, 2012: 2), çeşitli bilgi kaynağı, başarıya yatırım vd..

Post-modern planlamanın birbiri arasındaki ilişkileri zayıf olan, konuya odaklı projeler dizisinden oluşması, pazar mekanizmasının yönlendirmelerine açık olması gibi sorunları “stratejik planlama” yaklaşımı ile büyük ölçüde aşılmaktadır.

Çalışma kapsamında da benimsenen stratejik planlama (SP), toplumca arzu edilen bir vizyona erişmeye yönelik, toplumsal gereksinimlere çok disiplinli (çevresel, fiziksel, sosyal, ekonomik) ve kapsamlı yaklaşan, gereksinimleri ve sorunları birbiriyle ilişkili ve eşgüdümlü ele alan (Royal Town Planning Institute, 2001), değer yönlendirmeli ve eylem odaklı bir planlama yaklaşımıdır.

Kırsal alanlar, kentsel alanlar gibi, planlamanın her ölçeğinde yer alırlar ve birlikte ele alınırlar. Bu ele alışıta kırsal alanların kentsel alanlarla ilişkisi, karar verici gücün özelliğine ve tercihlerine göre, karşılıklı, ortak yararların ve karşılıklı çıkarların kollandığı bir ilişki türü olabileceği gibi kenti ya da kırsal baskın olduğu bir ilişki biçimi de olabilir. Kademelenmenin her aşamasında; hedefler, politikalar, önceliklerinden bahsedilerek hangi plan ölçeğinde ele alındığından bahsedilmektedir.

Kır ile kentin ilişkisi nasıl olursa olsun temelde iki planlama türünden söz edilebilir: “Arazi Kullanım Planlaması (Land Use Planning) ve “Mekânsal Planlama” (Spatial Planning).

İster Mekânsal Planlama ve/veya ister arazi kullanım planlaması olsun her planlama eylemi birey, toplum ve/ veya kamu haklarına müdahale eder. Bu nedenle çeşitli kesimlerin farklı düzeylerde de olsa plana dirençleri olabilir. Bu başlık altında geleneksel biçimiyle arazi kullanım kararı ile mekânsal planlama arasında önemli farklılıkları planlama çerçevesinde (kapsam, sınırlar), kurumsal düzenlemeler, planların ve stratejilerin içeriği, planlama süreci ve uygulama olarak karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Kırsal alanda nüfus yoğunluğu düşük, yerleşmeler parçalı (mahalleler ve/ veya köy bağımlıları) birbirinden kopuk ve yerleşmeler arası mesafeler uzaktır. Genelde dağınık olan kırsal yerleşme dokusunda, altyapı ve servis yatırımlarında öncelik büyüme potansiyeli olan kırsal alanlara/ yerleşmelere tanınmakta, uzak ve/veya gelişme potansiyeli olmayan/ düşük olan kırsal yerleşmelere hizmet sağlama maliyet etkin olmadığından ihmal edilebilmektedir. Halbuki, insanların, yaşadıkları yerde, hiç değilse belirli bir düzeyde yaşam kalitesine sahip olmaları (temel hizmetlere ve alternatif istihdam olanaklarına erişim, uygun nitelikte konut, altyapı vb.) bir vatandaşlık hakkıdır ve bu konu hemen her ülkede, bölgesel birliklerde kırsal ve bölgesel kalkınma politikalarının ana hedeflerinden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda “kırsal servis merkezleri”, “çok merkezli mekânsal gelişme”, “nüfusun servis merkezlerinde yoğunlaşması” (kırsal büyüme merkezleri) gibi mekânsal politikalar çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Kırsal yerleşmelerin maruz kaldıkları dışsal ve içsel etkilerden konum, ekonomik yapı, refah düzeyi ve sosyal yapı açısından farklılıklarından, kırsal yerleşme planlaması konusundaki

literatür değerlendirmeleri yapılmış ve hangi yaklaşımla ele alınırsa alınsın, kırsal yerleşme planlamasında öne çıkan unsurlar;

- öncelikle amaç ve hedeflerde kapsamlılık (toplumun tüm yönlerini kapsamalı), süreçsel olarak süreklilik, hukuksal ve mali olarak yapılabirlik ilkelerinin benimsenmesi,
- üst ölçekli plan, politika ve stratejilerle bütünleşmesi,
- çok sektörlü olması ve bütüncül ele alınması, ama esnek olması,
- kasabanın/ köyün işlevinin/ rolünün, amaçlar/ vizyon çerçevesinde, içinde yer aldığı bölge ile ilişkili olarak tanımlanması,
- iklim değişikliğini azaltma ve iklim değişikliğinin olası etkilerine uyum konusunda, bölgedeki diğer yerleşmelerle işbirliği de yapılarak, yerleşmede izlenecek politikaların ve önlemlerin ortaya konması, eylemlerin tanımlanması,
- yaşam kalitesini iyileştirmeye, gelişmeye ve/veya dönüşüme ilişkin yeni ve/veya mevcudun iyileştirilmesine yönelik faaliyetlerinin nerede, ne kadar, nasıl olmasının çerçevesinin çizmesi, yatırımları destek için gerekli özel ve kamu kaynaklarının/ hizmetlerinin tanımlanması, nerede, nasıl yer alacaklarının belirtilmesi,
- bölgesel/ ulusal/ uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılarak, doğal/ tarihi/ kültürel mirasın korunması konusunda politikaların oluşturulması, önerilerin belirlenmesi ve eylemlerin tanımlanması,
- “yer hissi”ni ve yerel karakteri oluşturan elemanların (mekân, yapı, peyzaj vd.) sistematik olarak belirlenmesi, sürdürülmesi ve geliştirilmesi için kuralların oluşturulması,
- bütün bunları kapsayan gerekli tüm eylemlerin iyi tanımlanmış, detaylı “eylem plan”larının belirlenmesi, önceliklendirilmesi ve programlanması ve
- yerel paydaşların (halk, işletmeler, STKlar vd.) karar mekanizmasında nasıl yer alacağını (katılım biçiminin, gerekli araçların ve tekniklerin) belirlenmesi olarak sıralanabilir.

4.6.2. Farklı Ülkelerde Kırsal Alan Planlaması

Planlama belirli bir yönetsel sistem içinde gerçekleşir ve gücünü, ülkenin yasal sisteminin bir parçası olan yasa ve yönetmeliklerden alır ki bunlar ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Literatürdeki genel uzlaşma, özellikle Avrupa ülkelerinin hukuk ve yönetim sistemlerinin, kendi içlerinde homojen olmasalar da beş grupta ele alınabileceği yönündedir; Fransız, Alman, İngiliz, İskandinav aileleri ve karışık yapılar (Newman, Thornley, 1996: 30).

KOKAP İDA 4.1. alt projesinde kırsal alan planlamada yabancı ülke deneyimleri; Almanya, Fransa, İngiltere, Hollanda, İsrail gibi ülkelerde kırsal alan planlaması (KAP) incelenmiştir¹. Bunlardan ilk üçü üzerinde daha detaylı durulmuştur.

Kırsal planlama mekân planlama sisteminin bir parçası olduğundan ülke sistemleri, özellikle plan kademelenmesi bağlamında bütünde ele alınmış, ama bu kademelenmede kırsal planlamaya odaklanılmıştır.

Seçilen ülkelerde idari kademelenmenin nasıl olduğu, mekânsal planlama yönetim kademeleri arasında hiyerarşik ilişkinin nasıl olduğu ve farklı yönetim düzeylerinin sayısı ve

¹ İncelenen ülkelerin seçiminde yayın dili temel belirleyici olmuştur.

ortalama nüfus büyüklüklerinin nasıl bir dağılım gösterdiği hususları, ülkemiz idari kademelenmesiyle karşılaştırmak amaçlı değerlendirilmiştir.

Özellikle seçilen ülkelerin (Almanya Fransa, İngiltere ve kısmen Hollanda ve İsrail) mekânsal planlama kademelenmesindeki plan türleri ve bunlara yönelik açıklamalar ile planlamayı yönlendiren temel ilkelerinden bahsedilmektedir. Özellikler kırsal gelişme için varsa kırsal kademelenme dikkate alınarak ulusal düzeyde üretilen politikalardan bahsedilmiştir.

Bu ülke deneyimlerinden ülkemiz için yeni bir yaklaşım olacak mekânsal planlama kademelenmesindeki plan türleri arasında kırın yerini tanımlama ve buna yönelik açıklama ve planlamayı yönlendiren temel ilkelerin neler olduğunun ortaya konulması açısından yol gösterici olacaktır.

Bu çerçevede seçilen ülkelerin mekânsal planlamada kırsalın yerine tanımlamaya yönelik değerlendirmesi sonunda ülkelerin planlama sistemleri hakkında karşılaştırmaya olanak vererek, yeterli güncel bilgiye erişilebilen, detaylı açıklaması yapılan ülkelerin genelde planlama sistemleri, özeldir kırsal alan planlaması karşılaştırmalı olarak; ülke plan kademelenmesindeki yerleri, nüfus büyüklükleri, genel ilkeleri olarak değerlendirilmesi yapılarak ülkelerin özelliklerine bağlı farklılıkları ve bazı benzerlikleri ortaya konulmuştur.

Kırsal yerleşme planlamasında seçilen ülkelere göre özellikle Almanya, Fransa ve İngiltere’de kırsal alana yönelik kasaba ve köy ölçeğinde planlama, genelde ülkeye özgü durum sergilemekte olduğu, buna rağmen pek çok benzerlik de taşıdığı ortaya konulmuştur.

- Planı olmayan kırsal alanlarda ve buralarda yer alan kırsal yerleşmelerde yapı denetimi çok sıklıkla yapılır. Yalnızca tanımlanan özel koşullarda yeni yapı yapılmasına veya mevcutta gelişmeye izin verilmektedir. Farklı olarak Almanya’da “kamu yararı” ölçütü de bulunmaktadır. Kamu yararına uygun olmayan durumlar belirlenmiştir.
- Kırsal yerleşmenin büyüklüğüne, yer aldığı bölgenin özelliğine ve üst ölçekli politikalarla/ planlarla ilişkisine göre farklı tür ve kapsamda planlama araçlarından yararlanılmaktadır. Kırsal yerleşmelerde yerel kimliğin korunması, yaşanabilirliğin geliştirilmesi gibi ilkelerin benimsendiği “tasarım”da sosyal sürdürülebilirlik ya da ekonomik sürdürülebilirlik amaçları öne çıkabilmektedir. Almanya’da ise tasarımda da ekolojik sürdürülebilirliğin daha yaygın bir amaç olduğu görülmektedir.
- Kırsal yerleşmelerde yaşayanlar yerleşmelerinin planlanması ve/ veya tasarım kurallarının/ önermelerinin belirlenmesi ve uygulanması sürecine doğrudan katılmaktadırlar. Üst kademe kurumlar/ kuruluşlardan teknik destek de almaktadırlar (örneğin İngiltere).
- Ayrıca, yerleşmeler arası birlikler ve/ veya ağsal ilişkiler kurularak (özellikle Fransa) ya da birlikte çalışılarak (özellikle Almanya) bilgi/ beceri kapasitelerini genişletmektedirler. Ağsal ilişkiler kırsal yerleşmeler arasında olduğu gibi kentsel-kırsal yerleşmeler arasında da oluşturulabilmektedir.
- Arazi kullanım planlaması yerine mekânsal planlama benimsenmiştir.
- Plan uygulamalarında yerel aktörlerin de aktif yer aldığı kamu-özel işbirlikleri yaygındır.

4.6.3. Türkiye’de Planlama Mevzuatı ve Uygulamaları

Dünya üzerinde genellikle de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde genel politikaların kentleşme olgusu üzerinde yoğunlaşması, buna bağlı kırsal alanlarda yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm, kırsal planlama kavramı üzerinde yoğunlaşmaya sebep olmaktadır. Kırsal planlamanın üç temel ögesinden biride kırsal planlamayı yönlendirecek ve gerçekleştirecek olan ‘kurumsal ve yasal çerçevesidir. Bu nedenle İDA 4.1. in üçüncü başlığında kırsal planlama ile bağlantılı yasal düzenlemeler ve kurumların neler olduğu kırsal planlamaya nasıl bir girdi oluşturduğu konusunda değerlendirmeler yapılmıştır.

Türkiye’de genelde planlama, özelde kırsal planlama ile ilgili çok sayıda kurum, kısaca mevzuat olarak adlandırdığımız pek çok yasa, kanun hükmünde kararname, yönetmelik, genelge gibi hukuk dokümanları ve bunlara dayanılarak üretilen planlar vardır. Özellikle son yıllarda yasalarda sıkça ve kimi zaman torba yasalarla yapılan değişiklikler izlenmesi güç bir hale gelmiştir. Ayrıca, çalışma sürecinde değişik tarihlerde yazılan kısımların ortaya çıkan yeni durumlar çerçevesinde yeniden gözden geçirilmesi gereği de hem araştırma ek yük getirmiş, hem de gözden kaçan düzenlemelerin olabilme olasılığını arttırmıştır.

4.6.3.1. Planlama Kademelenmesinde Kırsal Alanlar ve İdari Yapı

Ülkemiz imar mevzuatında kırsal alanlar ayrı bir planlama kademesi olarak tanınmaz, bölge planı, çevre düzeni planı ve turizm master planı, tarım master planı gibi sektörel amaçlı planlar kapsamında ele alınır. Bunların hepsi de çok boyutlu planlama ürünü olmaktan çok arazi kullanım ağırlıklı planlardır. Ayrıca, mekânı çok sektörlü ve bütüncül bir yaklaşımla ele alması beklenen bölge planlaması 2000li yıllara kadar, az sayıda tekil örnek bulunsa da ülke genelinde etkinliği olmayan, idari anlamda bir sahibi de bulunmayan bir plan kademesi olarak kalmıştır. Dolayısıyla kırsal alanlar çeşitli bakanlıkların (yerelde uygulayıcı olarak ilgili taşra teşkilatlarının) kendi görev alanlarına ilişkin faaliyette buldukları alan olmuştur.

2000li yıllarda birçok havza için planlar yapılmış, 2006 yılından itibaren planların uygulamasını yönlendirecek Bölge Kalkınma Ajansları kurulmuşsa da çeşitli kamu kurumlarının bireyci, sektörel yaklaşımı değişmemiş, ayrıca, kurumsal parçalanma yaşanmış (Köy Hizmetleri-İl Özel İdaresi-Büyükşehir gibi) ve hala devam ediyor olmasıdır. Kırsal alanlar 18 kurumun yetkisinde (Tablo 10) olan 50’nin üzerinde plan türü kapsamı içinde yer almaktadır (Tablo 11). Bunda, sektörel kanunlarla sektörlerle tanınan plan yapma ve uygulama yetkisinin de payı büyüktür.

Tablo 10. Planlamadan sorumlu kurumlar (Plan yapma ve/ veya onaylama)

Kurum	Alt birim	Kurum	Alt birim
Bakanlar Kurulu			Kalkınma Bak.(Kalkınma İdareleri ve Ajanslar)
Yüksek Kurullar	Boğaziçi İmar Yüksek Koor. Kurulu	Bakanlıklar	Kültür ve Turizm Bakanlığı
	Özelleştirme Yüksek Kurulu		Kültür Varlıkları Bölge Koruma Kurulu
	Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu		Orman ve Su İşleri Bakanlığı
Başbakanlık	TOKİ		Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
	Afet ve Acil Durum Yönetim Kurumu Bşk.		Ulaştırma, Denizcilik ve İletişim Bakanlığı
Bakanlıklar	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı		Valilik
	Bilim Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı	Belediye	Belediye
	Eneji ve Tabii Kay. Bak. (BOTAŞ/ Lisans sahibi firma)		Büyükşehir Belediyesi

Kaynak: Duyguler (2014)'den özetlenmiştir.

Tablo 11. Kırsal alanları kapsayan plan türleri

Plan türü	Plan türü
1/100000 ölçekli Çevre Düzeni Planı (Birden çok il))	Mücadir Alan imar planı
1/25000 ölçekli Çevre Düzeni Planı (BİB)	Mücadir Saha planı (Çev. Düz. Planının ilk ismi)
1/50000 ölçekli Çevre Düzeni Planı (Örnek : Kocaeli)	Organize Sanayi Bölgesi imar planı
Bölge Eylem Planı	Özel Çevre Koruma Bölgesi Çevre Düzeni Planı
Bölge Planı (İmar Kanunu)	Özel Çevre Koruma Bölgesi İmar Planı
Bölge Planı (Kalkınma Ajansı- Düzey 2 bölgeler)	Özel Çevre Koruma Bölgesi Kıyı imar planı
Bölgesel Nitelikte Fiziki Plan (644KHK)	Özelleştirme Alanı Çevre Düzeni Planı
Bütünleşik Kıyı Alanları Planı	Özelleştirme Alanı imar planı
Doğal afetlerle ilgili planlama	Özelleştirme Alanı Kıyı imar planı
Doğalgaz Boru hattı imar planı.	Patlayıcı Madde Sahası İmar Planı
Endüstri Bölgesi imar Planı	Resen tasdik edilen planlar (Bakanlık)
Havza Planı	Sakınım Planı
İl Çevre Düzeni Planı	Sulama Alanı Uygulama Bölgesi köy imar planı
İl Stratejik Planı (ve Belediye Stratejik Planı)	Sulama Alanı Uygulama Blg. Tarımsal Arazi Kullanım Planı
Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Bölgesi planı	Tarımsal Amaçlı Arazi Kullanım Planı
Kıyı Uygulama İmar Planı (Bay. Ve İsk. Bak)	Teknoloji Geliştirme Bölgesi imar planı
Kıyı Yapıları Master Planı	Toplu konut iskan sahası planı
Koruma Amaçlı İmar Planı	Turizm amaçlı Kıyı imar planı
Köy imar planı	Turizm Master Planı
Köy Yerleşik Alan imar planı	Turizm Merkezi imar planı
Köy Yerleşme Planı	Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı
Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim B. imar planı	Ulaşım Ana planı
Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ÇDP	Ulaşım Master Planı,
Mekânsal Strateji Planı	Ulusal nitelikte fiziki plan (644KHK)
Metropolitan Nazım İmar Planı	Uygulama İmar planı
Mevzi İmar planı	Uzun Devreli Gelişme Planı
Mili Park Uzun Devreli Gelişme Planı	Ülke Planı (İmar Kanunu)
Milli Park imar planı	Yenileme Alanı imar planı

Kaynak: Duyguler (2014)'den sadeleştirilerek alınmıştır.

4.6.3.2. Kırsal Alanlara Yönelik Yasal Düzenlemeler

Türkiye planlama sistemi, istenirse bunlar “iyi uygulamalar” için önemli olanaklar sağlayabilen önemli bir yasal mevzuata sahiptir. Bunlar Duyguler’e (2014) atıfla dört grupta toplanabilir; genel mevzuat, yönetsel (kuruluş kanunları vb), sektör amaçlı mevzuat ve konumsal amaçlı mevzuat. Kırsal planlamanın yalnızca ve doğrudan fiziksel boyutunu ilgilendiren kanun ve ilgili yönetmelikler bulunmaktadır.

Ülkemizde kırsal alanların yönetilmesi sürecinde yararlanılan yürürlükteki mevzuatların tek tek ele alınması sonucunda elde edilen bulgular altı başlık altında; amacı, yerleşim ölçeği,

yetkili aktörleri, yerleşmenin fiziki gelişmesine etkisi, her mevzuatın çevrenin ve kırsal mirasın korunmasına olan etkileri ve son olarak da yerinden yönetime etkileri başlıklarında özetlenerek aktarılmıştır.

Kırsal gelişmeyi yönlendiren kurumsal yapı; Kırsal yerleşmelerin buldukları coğrafyaya bağlı sosyo-ekonomik, kültürel sorunlarına, yönetim biçiminden kaynaklı, çok başlılık ve birbiriyle çatışan sorunlar da eklenince, kırsal alan, ülkemiz için çözülmesi zor bir problem haline gelmiştir. Bu sorunların çözülmesi için çeşitli örgütlenme modelleri oluşturulmuş ve bu örgütlenmelerle kırsal alanların yönetsel, sosyal ve ekonomik olarak geliştirilmesi için çaba harcanmıştır (DPT, 2000a). Türkiye’de bu güne kadar uygulanmış olan kurumsal bakışlı politikaları içeren uygulamalar birçok farklılık göstermektedir. Kurumsal yapıyı; merkezi yönetim kuruluşları, yerel yönetim kuruluşları, diğer uluslararası kuruluşlar (FAO, UNDP, ILO, Dünya Bankası gibi) oluşturmaktadır. Bu kısımda Türkiye’de kırsal kalkınmaya yönelik uygulanan ve halen yürürlükte olan kurumsal yapı ve bu yapılara son yıllarda yapılan müdahaleler tanıtılarak değerlendirilmektedir.

Kırsal gelişmeyi yönlendiren Tablo 10’da verilen kurum ve alt birimlerin yetki/sorumluluk sınırları içerisinde özellikle kırsal alanlara yönelik; çevrenin korunması ve iyileştirilmesi ile çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik ne gibi ilke ve politikalarının olduğu; standart ve ölçütler var olup olmadığı; çevreye ve yapılaşmaya dair imar, çevre, yapı ve yapım mevzuatının olup olmadığı; her tür ve ölçekteki fiziki planlara ve bunların uygulanmasına yönelik temel ilke, strateji ve standartları belirlemek ve bunların uygulanmasına yönelik kararlar almak; ilgili bakanlığın yetkisindeki alanlar ile merkezi idarenin yetkisi içindeki kamu yatırımları, harita, plan, parselasyon planlarını ve değişiklikleri gibi konularda kırsal alanla ilgili sorumlulukları tablo şeklinde tanımlanmıştır.

Yerelde kırsal yerleşmelere hizmet veren merkezi yönetim ve yerel yönetim kurumları; başta il özel idareleri (bayındırlık, eğitim, tarım, ormancılık, sağlık ve sosyal yardım, ulaştırma ile ilgili görevler), valilikler ve kaymakamlıklar olmak üzere köy muhtarlıkları ve mücavir alanlarında yer alan kırsal yerleşmelerden sorumlu belediyeler ve/veya büyükşehir belediyeleri (2004 büyükşehir yasası) olarak sıralanabilir.

4.6.3.3. Türkiye’de Planlama Pratiğinde Plan Kademelenmesi

Günümüzde plan tür ve ölçekleri ile yetki ve görev dağılımlarıyla ilgili yaşanan karmaşa, dikkate alındığında, plan kademelenmesi önemli ve sorunlu bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Plan kademelenmesi ilkesi plancılar için bilinen bir ilke olmakla birlikte yasa hükmü olarak ilk kez 3194 sayılı İmar Kanunu’nda yer almıştır. İmar Kanunu ile belirlenen plan türleri ve ölçeklerinin çeşitlendirilmesinin yanı sıra bu planları yapan idarelerin sayılarının artışı, plan kademelenmesi konusunun önemini daha da vurgulayan bir gelişme olmuştur. İmar Kanunu ve ilgili yönetmelikleri, planlama hiyerarşisindeki yer alan planlamanın içeriğini oluşturması açısından yetersizdir. Kanunda, planlama ile ilgili konular birkaç madde ile sınırlı tutularak; yapı, ruhsat ve arazi düzenleme ile ilgili hükümler ağırlı olarak yer almaktadır. Genel anlamda planlama içeriği zayıf olan İmar Kanunu, kırsal alanların planlanması ile ilgili olarak da yetersizdir.

Türkiye’de planlama yetkisi merkezi hükümet ve yerel hükümet arasında dağıtılmıştır. Genelde, büyük ölçekli planlar (bölge planları, çevre düzeni planları gibi) merkezi hükümet kurumları tarafından, geri kalan kısmı ise yerel yönetimlerce hazırlanır. Çalışma kapsamında merkezi ve yerel hükümet arasındaki planlama hiyerarşisi ilişkileri özetlenmiştir.

Planların hazırlanması ve uygulamasından sorumlu çok sayıda kurum ve kuruluş (merkezi ve yerel) bulunmasına rağmen bunlar arasındaki koordinasyon son derece sınırlıdır. Her bir kurum kendi sorumluluk alanı içinde yürütmekten sorumlu olduğu yasalar çerçevesinde hareket etmektedirler. Ancak zaman zaman bu yetki ve sorumluluk alanları birbirleriyle çakışmaktadır. Diğer yandan da kimi zaman, merkezi ya da yerel yöneticiler planlama yetkilerini kendi politik çıkarları için kullanma eğiliminde olmaktadır.

İmar Kanunu ve ilgili yönetmeliklerinde plan türü olarak, *bölge planı*, *çevre düzeni planı* ve *imar planı* tanımları yapılmıştır. İmar planları, *nazım* ve *uygulama imar planları* olmak üzere iki plan türünden meydana gelmektedir. Bu planlar, eğer varsa bölge planı ve çevre düzeni plan kararlarına uygunluğu sağlanarak ilgili idarece onaylanarak yürürlüğe girerler.

4.6.3.3.1. Türkiye’de Kırsal Alan Planlamasına Yönelik Politika ve Düzenlemeler

Türkiye’de kırsal alanların planlanmasına yönelik olarak politika ve düzenlemeleri; kırsal alanlarda uygulanan kalkınma modelleri, kalkınma stratejisi, bütünleşik kentsel gelişme stratejileri üzerinden değerlendirilme yapılarak bu stratejilere bağlı olarak kırsal alanlara yönelik mevzuat oluşturmada girdi sağlanması amaçlanmıştır.

Ülkemizde kırsal coğrafyanın genişliği ve koşulların getirdiği zorluklar, köy ve bağlı sayısının çok olması, (35.139 köy ve 42.044 bağlı) köy yerleşimindeki dağınıklar, altyapı yetersizliği gibi olumsuzluklar, kırsal kalkınmanın önündeki başlıca engel olarak gösterilmektedir. Bunun yanı sıra kırsal kalkınma çalışmalarında yatırımların birden fazla kurum ve kuruluş tarafından götürülmeye çalışılması ve bunlar arasında koordinasyonun sağlanamaması da çalışmalarını olumsuz etkilemektedir.

Bu sorunları gidermek ve yatırımların bir program dâhilinde yürütülmesini sağlamak, hizmetlerin etkililiğini artırmak amacıyla çeşitli dönemlerde kırsal kalkınma modelleri uygulanmaya çalışılmıştır. Bunlar arasında Toplum Kalkınması Modeli, Örnek Köy Modeli, Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması Modeli, Köy-Kent Modeli, Merkez Köyler Modeli ve GAP Eylem Planı sayılabilir. Seçilen mekânsal modellerin amaçları, kapsamaları, yeterliliği ve olumlu olumsuz yönleri ile tartışılmıştır. Ayrıca kırsal alana fiziksel müdahale biçimleri (yerleşme düzeni, sosyal altyapı, hizmetler, konut gibi) neler olduğu, bunun dışında kırsal alanlara yönelik ekonomik, sosyal ve örgütsel müdahale yaklaşımları tanımlaması yapılmıştır.

Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı’nda (ÇŞB, 2010) da rapora atıfla yasal düzenleme öngörülen yeni mekânsal planlama sistemi irdelenerek çalışma kapsamında kabul edilen kademelenme ile karşılaştırılması amaçlanmıştır. Kentleşme şurasında mekânsal planlama dört kademelenmeden oluşmakta ve temel olarak stratejik planlama yaklaşımı benimsenmektedir; ülke mekânsal strateji planı, bölge/ alt bölge mekânsal strateji

planı, kentsel bölge ya da il mekânsal strateji planları ile bunların bir alt ölçeği olan ilçe mekânsal strateji planı ve uygulama planları ve projeleri olarak tanımlanmaktadır. Bir üst kademedeki plan stratejileri bir alt kademe planlama sürecinde yönlendirici olurken, bu kademe kendi gelecek vizyonunu oluşturabilecek, kendi özgün değerleri ve dinamikleriyle gelişimini sağlayabilecek bir ilişki söz konusudur.

Bu kapsamdaki bir planlama yaklaşımı, odağına yalnızca kentleri almayacak; kırsal yerleşimleri, kır-kent bütünlüğü içinde ve kırsal kalkınmayı hedefleyerek ve bunun araçlarını ve ortaklıklarını sağlayacak bir boyutu da içerecektir.

KENTGES Eylem Planının (2010-2023) temel hedeflerinden biri “Mekânsal Planlama Sistemini Güçlendirmektir” (Hedef 1). Bu bağlamda “kentsel ve kırsal yerleşmelerin mevcut durumlarının iyileştirilerek sağlıklı, güvenli ve düzenli gelişimine yönelik, bütüncül değerlendirmeye olanak sağlayan mekânsal planlama, kentleşme ve imar konularında kapsamlı bir Çerçeve Yasa çıkarılması” strateji olarak benimsenmiştir. Bu strateji için tanımlanan eylemde önerilen yasayla nasıl bir planlama sistemi ve planlama yaklaşımı öngörüldüğü ifade edilmektedir. Burada sistemin yapılanması konusunda 2009 Kentleşme Şurası Komisyon Raporları ve Sonuç Bildirgesi, KENTGES çalıştay dokümanları ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca (eski Bayındırlık ve İskân Bakanlığı) önceki yıllarda yapılan ve kamu kuruluşlarınca üzerinde mutabakat sağlanan mevzuat hazırlıklarının yönlendirici olacağı üzerinde durulmaktadır.

4.6.3.3.2. KOKAP Çalışma Bölgesinde Kırsal Nitelikli İlçe ve Belde Belediyelerin Yürürlükteki İmar Planlarının Değerlendirilmesi

Kırsal nitelikli ilçe ve belde belediyelerin yürürlükteki imar planları iki açıdan değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerden birincisi, kırsal nitelikli ilçe ve belde belediyelerinde plan bütününde sosyal ve teknik donatı alanlarını değerlendirmeye yöneliktir. İkinci değerlendirme ise yürürlükteki imar planının projeksiyon nüfusu ile nazım imar planı ve uygulama imar planı kapasite nüfusları arasında uygunluk/tutarlılık olup olmadığı hususundadır.

Kırsal nitelikli ilçe ve belde belediyeleri de, imar mevzuatına göre kentsel alan tanımlamasında yer aldığından, kentsel alanlar için belirlenen normlar dikkate alınarak plan bütünüde asgari düzeyde sosyal ve teknik altyapı donatı alanlarının sağlanması hukuki açıdan ve planlama ilkeleri açısından bir zorunluluk olduğu gibi nitelikli yaşam için de bu mekânsal ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. Bu amaçla nüfusu 20 binin altındaki kırsal nitelikli ilçe ve belde belediyelerinin mevcut imar planları ve plan raporları İller Bankası veya ilgili belediyesinden edinilerek; her bir yerleşime ait imar planının onay tarihi, projeksiyon yılı, projeksiyon nüfusu ve imar planına ait arazi kullanım dağılım tablosu hazırlanarak plandaki sosyal ve teknik altyapı alanlarının Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmeliğin Ek-1 kısmında öngörülen standartları sağlayıp sağlamadığı hususunda, çalışma alanında yer alan tüm ilçelerde eldeki belgeler doğrultusunda örnek olarak Trabzon/Akçaabat ilçesi Adacık beldesi arazi kullanım kararlarının dağılımının bir değerlendirme yapılmıştır (Tablo 12).

Tablo 12. Trabzon, Samsun çalışma alanlarında arazi kullanım kararlarının dağılımı

BELDE ADI		ADACIK (AKÇAABAT)				
2010 Yılı Nüfusu		1537				
Plan Onay Tarihi		1995				
Projeksiyon Yılı		2015				
Projeksiyon Nüfusu		3500				
Arazi Kullanım Türü	Planlanan Alan (m ²)	Toplam Alan İçindeki Oranı	Asgari Stand. (m ²)	Proj. Nüf. Göre Plan. Ger. Al. (m ²)	Proj.Nüf.Göre Kişi. Değ. (m2)	Stand. Fazla-Eksik Al. Büy.
Anaokulu&Kreş			1	3500		-3500
İlköğretim	12459.12	0.98	4	14000	3.56	-1540.88
Lise	5690.84	0.45	3	10500	1.63	-4809.16
Üniversite						
Sağlık	1354.52	0.11	2	7000	0.39	-5645.48
Sosya-Kültürel	2818.58	0.22	1	3500	0.81	-681.42
Dini Tesis	10892.84	0.86	0.5	1750	3.11	9142.84
Konut						
<i>Mevcut</i>						
<i>Gelişme</i>						
İdari Tesis	1210.09	0.10	3	10500	0.35	-9289.91
<i>Askeri Alan</i>						
Turizm						
Ticaret	8743.13	0.69			2.50	
Küçük Sanayi Sitesi						
Teknik Alt Yapı	7322.58	0.58	1	3500	2.09	3822.58
<i>Demiryolu</i>						
<i>Havaalanı</i>						
<i>Terminal</i>	7322.58	0.58			2.09	
Aktif Yeşil Alan	13711.29	1.08	10	35000	3.92	-21288.7
<i>Spor</i>	1248.85	0.10			0.36	
Pasif Yeşil Alan	49387.89	3.90			14.11	
Tarımsal Niteliği Korunacak Alan						
TOPLAM	1265749					

Çalışma alanı içerisinde (Trabzon, Samsun, Konya ve Mersin) kırsal sınıflamasına giren ilçe ve belde belediyeleri yürürlükteki imar planının projeksiyon nüfusu ile nazım ve uygulama imar planları kapasite nüfusları arasında uygunluk/tutarlılık olup olmadığı hususu incelenmiştir.

Nazım imar planı kapasite nüfusu, nazım imar planındaki brüt yoğunluk değerleri ile toplam mevcut ve gelişme konut alanları çarpılarak bulunmuştur. Yerleşmelerin öneri gelişme konut alanlarında brüt yoğunluk aralıkları tanımlanmıştır. Uygulama imar planlarında kapasite nüfus; yapı adasındaki yapı nizamına bağlı olarak toplam inşaat alanı belirlenmiş, ortalama konut büyüklüğünün 100 m² olduğu varsayımı ile toplam inşaat alanı ortalama konut büyüklüğüne bölünerek hane sayısı belirlenmiş ve TÜİK tarafından belirlenmiş ortalama hane halkı büyüklüğü ile hane sayısı çarpılarak uygulama imar planı kapasite nüfusu hesaplanmıştır.

4.6.4. Kırsal Planlamaya İlişkin Norm Oluşturma Çalışması

Bu çalışmada, İDA 2.1/2.2 başlığında değerlendirilen “Kaynak değeri ve duyarlılık analizi”, “Kırsal alan tipolojisi” ile İDA 3 deki “Kırsal gelişme çerçeve politikaları oluşturma” başlığında elde edilen çıktılardan yararlanılarak, ülkesel ve yerel ölçekte yapılan sınıflama çalışmaları sonrasında KTÜ ve SÜ çalışma alanlarında seçilen kırsal yerleşmelerde yapılacak

derinlemesine ve anahtar görüşmelerin çözümlenmesinde uygulanacak analiz teknikleri sonrasında kırsal planlamaya ilişkin norm ve standartların belirlenmesi amaçlanmaktadır.

KAMAG-KOKAP projesi kapsamında Trabzon, Samsun, Konya ve Mersin illerinde yüz yüze görüşmelerin yapılacağı kırsal yerleşmelerin seçiminde İDA 2.2. iş paketinde iki etaplı bir değerlendirme sonrasında belirlenmiştir.

Seçilen yerleşmelerin;

- ülkesel sınıflamadaki kategoriler içinden en az %10 temsil edilme,
- duyarlılık sınıflarından her biri için en az %10 temsil edilme,
- yerel ölçekteki kümelerden her il için en az bir adet,
- il ve ilçe düzeyinde yerleşme sayısının toplam içerisindeki oranı ile uyumlu olacak şekilde temsil edilebilmelerine olanak tanıyan bir yöntemle seçimi yapılmıştır.

Tüm bu değerlendirmelerin ışığında belirlenen yerleşmeler, ülkesel ve yerel ölçekte yapılan sınıflama çalışmasındaki kategorileri ve seçilen ilçelere göre dağılımları Ek tablo 1'de yer almaktadır.

4.6.4.1. Örnek Yerleşmelerde Görüşme Tekniğinin Kullanılması

Niteliksel içerikli araştırmalarda planlı-derinliğine ya da eylem mülakat olarak tanımlanan; yarı yapılandırılmış, temel alanlarda önceden geliştirilmiş sorular kullanan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmeler için bir matris hazırlanarak, bu matrise uygun düşen soruların sıralanması ve her bir görüşmecinin sorularda ortak bir yaklaşım izlemesi sağlanmalıdır.

Derinlemesine görüşme yaparken hedefimiz karşıdaki insanın kırsaldaki yaşam hikayesini dinlemektir. Çıktıların kırsalı temsil etmesi için derinlemesine mülakatı yapacağımız insanları, kırsal göç veren genç nüfusunun az olduğu gerçeğinde hareketle, yaş ve cinsiyet farklılıkları dikkate alınarak, kırsala bakış farklılıklarını anlama/öğrenmek amaçlanmıştır. Mülakat yapılanların ağırlıklı olarak köyde yaşayan ve köyü iyi tanıyanlar arasından seçilmesi ve bunların köyleri temsil eden kişi sayısına bakılarak kadın-erkek ve 40 yaş altı-üstü olarak dengeli dağılımına özen gösterilmiştir.

KOKAP çalışma alanında seçilen yerleşmelerde, her bir çalışma bölgesinde olmak koşuluyla (KTÜ ve SÜ) 200 tane derinlemesine 40 anahtar görüşme yapılacağı ve bunların yerleşmelere nasıl dağılım göstereceğini ise seçilen köy, belde ve ilçelerin nüfuslarının toplam nüfus içerisindeki oranı ile ilişkilendirilerek belirlenmiştir (Bkz. Ek tablo 1).

4.6.4.2. Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formunun Hazırlanması

Yarı yapılandırılmış mülakat formu ile farklı alanlarda yapılacak çalışmalar arasında eşgüdümün sağlamanın yanı sıra, aynı alanda çalışan ekipler arasında da ortak bir veri tabanı oluşturmak ve değerlendirme yapabilmek amaçlanmıştır. Mülakatın başlangıcında, kırsalın özeline yönelik gereksinim duyulan kolaylıklara ve hizmetlere ilişkin sorulara geçirmeden önce sürecin/yöntemin pozitif anlamda yönlendirilmesi için başlangıç olarak köy

veya kendi hayat hikâyesiyle ve daha hafif genel sorularla başlanmıştır. Daha sonra, kırsalın temel sorunlarına yönelik önceden 5 kademede (Kentsel, Kentsel-Kırsal, Kırsal, Kırsal-Derin Kırsal, Derin Kırsal) tanımlanan kırsal alanlar için tanımlanan sorular sıralanmıştır. Bu sorular;

1-a) Komşularınızla, köy/ kasaba halkıyla birlikte gerçekleştirdiğiniz ortak faaliyetleriniz var mı? Bu faaliyetler nerelerde yapılır? Bunun için uygun alanlarınız var mı? (sosyal kolaylıklar ve olanaklar)

1-b) Tarımda ve hayvancılıkta (ve tür diğer üretimlerinizde) ürünü üretirken, pazarlarken en çok ihtiyaç duyduğunuz hizmetler/ tesisler nelerdir? (iş hizmetleri ve örgütleri)

1-c) Sizce bu yörede devlet hizmetleri ne durumda? Şeklindedir.

Yukarıda tanımlanan soruların her birine karşılık Ek tablo 3 de görüldüğü üzere, (A) sütununda “gereksinim duyulan kolaylıklar, hizmetlere” yönelik cevaplar/yorumlar aranmıştır. Diğer sütunlarda (B,C,D) ise kırsalın sosyal kolaylıkları/olanaklarına, iş hizmetleri/örgütlerine ve devlet hizmetlerine yönelik olarak gereksinimlere ilişkin hedeflenen bilgilere/detaylara ilişkin sorulara yönlendirme yapılmaktadır. Yukarıdaki tanımlanan gereksinimlerin kullanım sıklığı/ yoğunluğu, büyüklüğü/yeterliliği ve konforu, plan ve tasarım rehberi oluşturma sürecinde, yani araştırmanın amacına ulaşması için sorgulanan yan sorulardır.

Mülakat formunun son aşamasında ise ağırlıklı olarak göç eden genç nüfus ile kadınlara yönelik sorular yer almaktadır.

4.6.4.3. Görüşme Çözümlerinde Uygulanacak Analiz Tekniği

Derinlemesine görüşmeler için oluşturulan matrisin düzenlenmesinde, bağımlı değişkenlerin (hizmet kurumları, hizmetleri ve faaliyetleri) bağımsız değişkenlerle (Kullanım sıklığı, Büyüklük/Yoğunluk ve Konfor) ilişkisi göz önünde tutulmuştur. Bu ilişki ağında, nitel çalışmaların yöntemine uygun davranılarak, nedensellik aramaktan ziyade sunulanlar ile ihtiyaçlar arasında ilişki (illiyet) bağları kurulması için çaba sarf edilmiştir.

Nitel çalışmacılarda elde edilen verilerin ilişkilerini izleme ve bu ilişkiselliklerin açık biçimde tanımlanabilmesine yol gösteren çok az yönerge vardır. Bu çalışmada da İçerik Analizi tekniği kullanılmaktadır. İçerik analizinin kırsal alana yönelik norm ve standartların, planlama ilkelerin belirlenmesinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İçerik analizi, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak amaçlı olarak, öncelikli olarak toplanan verilerin kavramsallaştırılması, daha sonrada ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde organize edilmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir. Bu çerçevede içerik analizi yoluyla verileri tanımlamaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışılmaktadır. Aslında içerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde anlaşılır bir biçimde organize ederek yorumlamaktır.

Tümevarımcı analiz yaklaşımı kullanılarak yerel ölçekte yapılan sınıflamada, kodlama yoluyla verilerin altında yatan kavramlar ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmaktır. Bu süreci “kuram oluşturma” süreci olarak adlandırılmaktadır (Strauss ve Corbin, 1990).

İçerik analizinde incelenen olguya temel teşkil edebilecek kuramların olmaması durumunda kodlamaya dayalı içerik analizi geçerlidir. Ortaya çıkan kodlar (kavramlar) ve bu kodlar arasındaki ilişkiler (temalar), verilerin altında yatan olguyu ya da kuramı açıklamada kullanılan temel taşlar olarak görev yapmaktadır.

İçerik analizinde ‘kodlama’, ‘kavram’, ‘tema’ ağırlıklı olarak kullanılan terimlerdir. Bu terimlerden yola çıkarak, görüşme yoluyla elde edilen nitel araştırma verilerinin işlenmesinde nasıl kullanıldığı dört etapta gerçekleşir.

- Verilerin kodlanması
- Temaların bulunması,
- Kodların ve temaların organize edilmesi
- Bulguların tanımlanması ve yorumlanmasıdır.

Çalışma alanı olarak belirlenen Trabzon, Samsun, Konya ve Mersin illerinden seçilen kırsal yerleşmelerde derinlemesine görüşmeler için oluşturulan matrisin (bkz. Ek tablo 3) düzenlenmesinde, bağımlı değişkenlerin (gereksinim duyulan hizmet kurumları, hizmetleri ve faaliyetleri) bağımsız değişkenlerle (Kullanım sıklığı/Yoğunluğu, Büyüklük/ Yeterlilik ve Konfor) ilişkisi göz önünde tutularak yazılı metin üzerinden bir matris oluşturulmuştur. Bunun için yapılan derinlemesine ve anahtar görüşmeler ilk olarak düz metinlere dönüştürülmüştür.

Matrisin hazırlanmasında kırsala yönelik ilkeler, norm ve standartların belirlenmesine yönelik olarak sosyal kolaylıklar/olanaklar, iş hizmetleri/ örgütleri ve devlet hizmetleri sınıflaması dikkate alınarak gereksinim duyulan kolaylıklar ve hizmetler tanımlanmıştır. Trabzon-Samsun bölgesinde 240, Konya-Mersin bölgesinden 242 kırsal yerleşmede yapılan derinlemesine ve anahtar (key) görüşmelerle kırsal alanlarda gereksinim duyulan bu kolaylıklar ve hizmetlerin yoğunluk, büyüklük/yeterlilik ve konforuna yönelik ilkeler, norm ve standartlar araştırılmıştır.

4.6.4.4. Bulguları

İçerik analizi için, nitel çalışma yöntemine uygun davranılarak, nedensellik aramaktan ziyade sunulanlar ile ihtiyaçlar arasında bağların kurulması için çaba sarf edilmiştir. Toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak amaçlı olarak, öncelikli olarak toplanan verilerin kavramsallaştırılması, daha sonrada ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde organize edilmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekiyor. Bu çerçevede, gereksinimlere ilişkin hedeflenen bilgilere ulaşmak için öncelikli olarak bütün görüşmeler 25 başlık altında (A1: köy odası/konağı, A2: konut yakın çevresi, A3: boş zaman etkinlik alanları, A4: kamusal alanlar ...A25) toplanarak (bazıları gruplandırılmıştır) matrisler oluşturulmuş, (A1...A25) başlıkların her birinde içeriğine yönelik hedeflenen bilgilerin (ne sıklıkta/ yoğunlukta, büyüklük/yeterlilik ve konfor gibi) alınması amaçlanmıştır.

Görüşmeler sonrasında ortaya çıkan (A1...A25 içeren) başlıklarda Tablo 13 her birinin gereksinimlerine yönelik bilgiler için temalar oluşturulmuş, bu temalar dikkate alınarak ikinci bir matris oluşturulmuştur. Her bir görüşme yerleşmenin İDA 2.2 kapsamında belirlenen kırsal sınıflamaya göre (kentsel, kentsel-kırsal, kırsal, kırsal-derin kırsal ve derin kırsal) hangi sınıfta yer aldığı, köy nüfusu, görüşülen kişinin cinsiyeti ve yaşı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Tablolaştırma görüşme formunda belirtilen A1-Köy Konağı/Köy Odası, A2-Konut ve yakın yaşam çevresi vb. gibi başlıklarda yapılmıştır. Bu matriste de yukarıda belirtilen her bir sınıflama için, yine görüşme metinlerinden belirlenen kavramlar (temalar ve kodlar) çerçevesinde dile getirilen konular tablo metnine konulmuş ve bunun üzerinden seçilen kırsal alanlar için planlamaya ve tasarıma temel olacak ilkesel özellikler belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 13. Köy odası/konağı (A1)

	TEMA	KOD	1 KENTSEL	2 KENTSEL- KIRSAL	3 KIRSAL	4 KIRSAL- DERİN KIRSAL	5 DERİN KIRSAL
1	KO'na gider misiniz?						
2	KO'na ne amaçla gidersiniz?						
3	KO'na ne sıklıkta gidersiniz?						
4	Köy odasına ilişkin görüşü						
5	KO'nın nasıl olmasını istersiniz?						
6	(Kadınlar için) KO'sındaki toplantılara çağrılır mısınız?						

Burada elde edilen bilgilerden her bir kullanım için doğrudan bir standart elde etmek mümkün olmamıştır. Bu nedenle seçilen her başlığın kullanılıp kullanılmadığı, ne sıklıkta kullanıldığı, bu alanlar/meکانlar hakkındaki görüşleri ve nasıl olması konusunda görüş oluşturulmuştur. Bu nedenle bazı kullanımlar için yerleşme kullanım ilkeleri, bazı kullanımlar için ilkelerle birlikte aralıklar (uzaklık, büyüklük vb. gibi) elde edilebilecekken, bazı kullanımlar için ise kullanımın mimari çözümünden hareketle yapı ve alan büyüklükleri ile ilgili değerlere ulaşılabilmektedir.

4.6.5. Öneri Kırsal Planlama Sistemi

KOKAP'nin ortaya çıkış nedenlerinin odağında kırsal alanların ekolojik, ekonomik ve toplumsal değişiminin düzensiz ve kendiliğinden bir sürece bırakmayan, en genel anlamda, var olan varlıklarından etkin ve sürdürülebilir biçimde yararlanılmasını ve yönetilebilmesini sağlayan, mevcut sistemden farklı bir planlama sistemine gerek duyulduğu bulunmaktadır. Bu bölümde kırsal alanların ekolojik, ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirliği için önerilen planlama yaklaşımının ve planlama sisteminin ne olabileceğinin genel çerçevesi çizilmeye çalışılmaktadır. Nasıl bir planlama yaklaşımı, neden? Planlama yaklaşımının desteklediği sistemi ne olmalı? Hesap verebilir, yerel kapasiteyi ve tercihleri öncelerken, kırsalda yaşanan dönüşümlerin toplumsal ve mekânsal açıdan dengeli bir biçimde yönlendirilmesini sağlayacak bir üst bakış da içeren planlama süreci nasıl işlemeli? soruları yanıtlanmaya çalışılmaktadır.

Konu dört ana başlıkta ele alınmaktadır; 1) Sorunlar; 2) Öngörülen Planlama Yaklaşımı ve İlkeler; 3) Planlama Sistemi; 4) Tanımlanan Planlama Sisteminin Yasal, Yönetimsel Yapı İçindeki Yeri.

4.6.5.1. Sorunlar

Türkiye’de mekânsal planlama pratiğinin değişmesi gerektiği, hemen tüm paydaşların ortak görüşüdür ve bu ortak paydaya uzun yılların birikimi ile ulaşılmıştır. Türk mekânsal planlama sisteminin bu değişimin temel gereksinmesini belirleyen darboğazlar ile köy kademesinin de içinde yer aldığı yerel yönetim sistemine ilişkin eleştiriler özet olarak şöyle sıralanabilir:

- Ulusal kalkınma planlaması ile ilişkilendirilmiş bir mekânsal planlama sisteminin ve stratejilerinin yokluğu nedeniyle alt ölçek planları yönlendirmemesi,
- Çok başlılık, aynı mekânsal düzeyde birden fazla planlama otoritesinin var olması,
- Mevcut planlama sisteminde parçacı uygulamaların varlığı ve yetki karmaşası,
- Aynı mekânsal birimde birden fazla plan yapılması
- Mevcut planlama sisteminde dikey ve yatay işlevsel bütünlüğün ve tutarlılığın olmaması, plan kademelenmesinin ve kademelerin birlikte varlığının gelişmemiş olması,
- Farklı plan kademelerinde, tanımların net olmaması, farklı alan ve hedeflere dayalı hazırlanmalarına karşın ölçeğin gerektirdiği karar düzeyine uygun plan dilinin bulunmaması,
- Plan uygulamasına ilişkin finansal, hukuksal, teknik araçların yetersizliği, bunun da etkisiyle planların bir anlamda sanal belgelere dönüşmüş olması,
- Mevcut planlama sürecinin disiplinler arası olma özelliğinin yeterince kurumsallaşmamış olması
- Tüm planlama düzeylerinde katılımcı karar alma mekanizmalarının yetersizliği, kurumsallaşmış olmaması ve eşitlikçiliği gözetmemesi,
- İmar planlaması yaklaşımının ve uygulamasının yalnızca fiziki düzenleme boyutuyla sınırlı kalması, rant yaratma ve rantın dağıtımını dışında ekolojik, toplumsal, mekânsal ve çevresel açıdan yaşanabilir ve sürdürülebilir mekan üretmede yetersiz kalması,
- Mevcut planlama sistemimizde kırsal alan planlama kavramının, plan kademesinin ve normlarının bulunmayışı ve kırsal alanların kimliğini yitirmeye başlaması,
- Mevcut planlama pratiğinin tasarımıyla bağının kopmuş olması,
- Mevcut planlama sisteminde etkin bir denetim mekanizmasının bulunmayışı,
- Yetersiz denetim nedeniyle, denetim mekanizmasının büyük ölçüde yargı süreçleriyle sağlanması, bu durumun hem süreçleri yavaşlatması hem de yargı sürecine erişiminin kısıtlı, dezavantajlı grupların mağdur olması,
- İmar planı yapmakla yükümlü yerleşmelerin planlanmasında gelişme beklentisiyle ilişkisiz, gereksinimden çok fazla kırsal alanın kentsel kullanıma açılmasının ve kentsel saçaklanmanın hem kentleşme maliyetini yükseltmesi hem de kırsal alanlar/ çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratması,
- Doğal afetler ve yerleşme risklerinin azaltılmasına dönük müdahalelerin mevcut planlama pratiğinde yeterli düzeyde olmayışı,
- Bugünkü durumda, genelde merkezi ve yerel kurumların, özelde kırsal alanlardan sorumlu il özel idarelerinin illerin tamamının planlanmasında öncülük yapabilmesi için gerekli kurumsal, hukuksal ve kapasite sorunlarının olması (Canpolat, 2010: 9),
- Yerel (il/ ilçe) düzeyde stratejik öncelikleri belirleyerek planlamayı yapacak ve izleyecek bir planlama otoritesinin bulunmaması,

- Yereldeki hizmetlere ilişkin karar alma yetkilerin büyük ölçüde merkezde toplanması ve kamunun tek yönlü olarak karar alan/ uygulayan bir mekanizma olması (Canpolat, 2010: 18) nedeniyle merkezden alınan kararların (aktarılan kaynakların) yerel taleplerle/ önceliklerle uyuşmaması, dolayısıyla, hizmetlerde etkinlik ve etkililik sağlanamaması,
- Son 10lu yıllarda tarımsal üretimde yaşanan yapısal değişimler, giderek güçlenen/ yaygınlaşan “her tür gelişmenin önündeki engellerin kaldırılması” (Çamur, 2002: 101) söylemi ve buna yönelik eylemler karşısında gıda ve su güvenliğinin, kırsal çevrenin, tarım topraklarının ve su kaynaklarının sürdürülebilir yönetiminin zorunlu hale gelmesi. Bunun, kırsal nüfusun yaşam kalitesinin iyileştirilmesi konusu birlikte, kent ile kır arasında dengeli bir ilişkinin kurulmasını sağlayacak bütüncül bir mekânsal planlama anlayışını gerektirmesi,
- Kırsal alanlar uluslararası sermayeye açılırken yerel güçlerin kendilerini ifade edebilecekleri araçlara gereksinimleri olması (Öğdül, 2002: 49).
- Köy alanlarının ülke/ bölge/ alt bölge mekânının bütüncül işleyişi içinde ele alınmaması nedeniyle ortaya çıkan belirsizlik ve kaçış olanakları hem kentsel sorunların hem de doğal kaynak ve değerlerin sürdürülebilir kullanımını/ yönetimini engellemesi (Çamur, 2002: 101),
- Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında katılımcı bir ilişkinin bulunmaması nedeniyle ulusal planların bölgesel ve il düzeyindeki stratejik öncelikleri yeterince kapsayamaması, eylemlerde eşgüdüm sağlanamaması,
- Kamu ve yerel yönetimlerin kararlarında ve eylemlerinde saydamlık ve demokratiklik sağlanamaması (Canpolat, 2010: 3),
- Yerleşmelerde (kentsel, kırsal) “yer hissi” ve “yerel karakter”in kaybolması,
- Ulusal düzeyde mekâna referanslı bilgi toplama, arşivleme ve kullanıcılara sunum konusunda yetersizlikler olması.

4.6.5.2. Öngörülen Planlama Yaklaşımı ve İlkeler

4.6.5.2.1. Öngörülen Planlama Yaklaşımı

1980’lerden başlayarak planlama gündemine giren ekolojik içerikli bir kavram olan sürdürülebilirliğin, Dünya Sosyal Gelişme Zirvesi (2005) ile sosyal ve ekonomik boyut da kazanması vb. gelişmelerle kamu yönetimi ve “planlama kurumu” yeni paradigmalarda çerçevesinde yeniden tanımlanmaya başlamış, Yeni Kamu İşletmeciliği ve yeni ya da yenilenmiş planlama yaklaşımları, planlama araçları gündeme gelmiştir.

Yeni yönetim anlayışı;

- temsili demokrasinin yanı sıra katılımcı demokrasiyi,
- saydamlığı ve hesap verilebilirliği,
- etkinliği,
- vatandaş odaklı hizmet ve stratejik yönetim anlayışını, dolayısıyla katılımı ve yaşamına/ yaşadığı çevreye duyarlı ve sorumluluk üstlenen yurttaşlığı,
- yerelliği (kamunun ancak ulusal politikalar çerçevesinde yerelin kendi özgün potansiyellerini ortaya koymasında kolaylaştırıcı olduğu),
- girişimciliği,
- kurallara değil, misyona, amaca ve sonuca odaklanılmayı

içermektedir (Özdemir vd., 2009: 36, 37; Canpolat, 2010: 3).

Yeni planlama yaklaşımı ise;

- katılımcı, çok aktörlü olarak ve disiplinler arası uzmanlıklarla gerçekleştirilen,
- bilimsel temelli müzakerelere açık,
- eşitlikçi,
- saydam,
- dinamik, sürekli ve esnek,
- çok boyutlu,
- mutlaka yerinde, yerel aktörlerle birlikte yürütülen,
- farklı ölçekteki planların/ politikaların bütünleşik olduğu,
- yerel girişim gücünü, yerel özellikleri ve öncelikleri önceleyen,

kurallardan çok kurgulanmış ve gerçekleştirilebilir bir geleceğe (vizyona) ve eyleme odaklanılmayı içeren, mekânın birbirini bütünleyen üç bileşenine (mekânsal yapı, mekânsal gelişme ve mekânsal politika) teknik müdahale gerektiren “politik” bir süreçtir. Yeni planlama anlayışı, Mekânsal Planlama anlayışını tanımlar ve doğası gereği stratejiktir.

İDA 4.1. çalışmasının 2.1 ve 2.2’i başlıklarında ele alınan, genelde planlama sistemlerinin, özeldde kırsal alan ve kırsal yerleşme planlamasının karşılaştırmalı olarak değerlendirildiği örnek ülkelerde, ülkelerin özelliklerine bağlı olarak kimi farklılıklar bulunsa da yeni yönetim ve planlama anlayışlarını içeren bazı benzerlikler taşıdıkları da görülmektedir.

KOKAP Projesinde kırsal alan ve yerleşme planlamasına ilişkin;

- uluslararası söylemler ve incelenen ülke deneyimleri,
- Türkiye’de genelde planlama kurumunun, özeldde kırsal alan ve yerleşme planlamasının darboğazları,
- Türkiye Kentleşme Şurası çalışmaları ve
- 5018 Sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu (R.G.: 24.12.2003 tarih, 25326 sayı) ile strateji odaklı kamu yönetimi anlayışının benimsenmesi dikkate alınarak “Stratejik Mekânsal Planlama Yaklaşımı”nın (SMP) benimsenmesi kabul edilmiştir.

İDA 4.1. raporunun ilk bölümünde (Bölüm 1.2. ve 1.3) stratejik planlama yaklaşımı detaylıca açıklanmıştır. KOKAP araştırma ekibi stratejik yönetim ve planlama yaklaşımının Türkiye’de, merkezi ve yerel düzeyde, planlama alanında uygulanmasının, kamu yönetiminin ve planlama kurumunun iş görme anlayışından ve örgütlenme paradigmalarından kaynaklanan bazı sorunları olduğunun bilincindedir. Bu sorunlardan bazıları;

Türk kamu yönetiminde geleneksel olarak katı, hiyerarşik, tek taraflı iletişimin var olması, kamu örgütlenmesinde lider ve yöneticilerin stratejik yönetim anlayışını içselleştirme güçlüğü,

- (buna ek olarak) belediyelerin başkan odaklı karar almaya/ uygulamaya dönük yapısı ve her düzeyde toplumda katılım ve hesap sorma kültürünün gelişmemiş olması, hep birlikte, katılımcı yönetim anlayışının doğru ve yeterli biçimde benimsenmesini güçleştirmesi,
- Türk kamu yönetiminde kurumların yukarıdan aşağıya hiyerarşik örgütlenmesi, kamuda stratejik düşünme ve karar alma yeteneğini kısıtlaması yanında, topluluk için de katılımı anlamsızlaştırması (Canpolat, 2010: 6, 7, 10, 16),

- etkin katılım için önemli olan “sosyal sermaye”nin niteliğinin (sivil katılım, sosyal ağlar, gönüllü örgütlülük) yerelden yerele farklılıklar göstermesi,
- yerel kamu kurumlarının katılıma çok da hevesli olmayabilmesi (görev olarak görülmesi),
- planlama sürecini sahiplenecek, yerel sosyal sermaye yetersizliğini kapatacak güçlü bir aktör ve/ veya ileri görüşlü ve işbirlikçi liderin bulunmaması,
- etkin katılımın ve denetimin sağlanamadığı durumlarda, ortaya konan stratejik hedeflerin, önceliklerin ve eylemlerin genel temsiliyet sorununun olması, stratejik planlamanın özde içinin boşaltılarak, planlamanın rantı meşrulaştıran bir araca dönüştürülmesi riskinin bulunması (Gedikli, 2004: 257, 256, 238, 196) olarak sıralanabilir.

4.6.5.2.2. Planlama İlkeleri

Öngörülen planlama kurumu Tablo 14’de, planlama sistemi ise Tablo 15’de sunulan ilkeler çerçevesinde çalışacaktır. Yönetimsel ve hukuksal yapı bu çerçevede oluşturulacaktır.

Tablo 14. Öneri planlama sistemi çerçevesinde planlama kurumunun ilkeleri

Kurumsal Yapı İlkeleri	Açıklama
Yerinden planlama	Planlama ekibinin çalışmalarını planlanan birimde yürütmesi
Liderliğin ve yaratıcılığın desteklenmesi	Tek adam değil, kurum içi ve dışı değişim liderlerine fırsat verilmesi, vizyoner ve yenilikçi bakış açılarının öncelenmesi
Örgütlülük	Toplumda, siyasi/ ekonomik erkin vesayetinde olmayan ve toplum yararına çalışan sivil toplum kuruluşlarının sayıca artması, faaliyet alanı olarak çeşitlenmesi
Yönetişim	Kamunun tek yönlü karar alması, uygulaması yerine, toplumun değişik kesimlerinin karar almadan denetime kadar her aşamada yönetim sürecine aktif olarak katılımı
Yatayda ve düşeyde iletişim	Bir planlama kurumunun bulunduğu coğrafyanın bir parçası olduğu bilinciyle, çevresinde yer alan aynı/ alt/ üst kademe planlama birimlerinin strateji ve eylemlerinden haberdar olması
Hesap verebilirlik, Şeffaflık	“Sorumlu” kişilerin işleriyle ilgili yaptıklarının ve yapmadıklarının gerekçelerini üstlerine/ halka açıklamak zorunda olması
Demokratiklik	Toplumun her kesiminin eşit hakka sahip olması, fırsat eşitliğinin, tüm fikirlerin var olabildiği bir rekabet ve müzakere ortamının sağlanmaya çalışılması
Verimlilik	Her tür kaynak kullanımında verimliliğin sağlanması, tüm kamu mali kaynakların periyodik olarak izlenmesi, sonuçların kamuoyu ile paylaşılması

Kaynak: Canpolat (2010)’dan yararlanılarak düzenlenmiştir.

Tablo 15. Öneri planlama sistemi çerçevesinde planlama ilkeleri

Planlama İlkeleri	Açıklama
Tek yetkililik/ sorumluluk (bir plan-bir kurum)	Planlama kurumsal yapısının çok yetkili, çok parçalı olmaması, her bir plan kademesinden tek bir kurumun yetkili ve sorumlu olması.
Çok boyutluluk	Planlamanın fiziki boyutla birlikte çevre, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları da içermesi.
Çok disiplinlilik	Planlama sürecinin disiplinler arası uzmanlıklarla gerçekleştirilmesi.
Ortak gelecek kurma	Katılımı ve yönetimi öne çıkaran yaklaşımlarla her kademe üzerinde uzlaşılan bir ortak gelecek (vizyon) kurgulanması ve bunu gerçekleştirmeye yönelik ortak sorumluluk alınması.
Bütünleşik kademelenme (kademeli birliktelik)	Her plan kademesinde, plan ölçek ve türüne göre kendine has süreç, içerik ve buna bağlı olarak dilinin olması, her planın yürürlükteki üst düzey planların kararlarına uyması ve kademeler arası uyumu sağlayacak kuralların ve araçların tanımlanması.
Toplum yararı	Toplumun ve kamunun yararının her durumda kişisel çıkarın üzerinde tutulması.
Sürdürülebilirlik	Çevreyi koruma ve kullanma dengesinin doğru kurulması, yaşanabilirliğin geliştirilmesi.
Doğal çevrenin anaakımlaştırılması	Her kademe, planlama sürecinin daha başından itibaren doğal değerlerin korunması-kullanılmasını yönlendirecek araçın/araçlarının sürece dahil edilmesi.
Hakçalık	Planlama sürecinin tüm aşamalarında eşitliğin gözetilmesi, planlama ile yaratılacak tüm değerlerden/ iyiliklerden toplumun tüm kesimlerinin eşit ve adaletli olarak yararlanabilmesi, doğacak rantın toplum ve kamu yararına kullanılması.

Verimlilik, etkililik	Plan dokümanlarının ve aktarılan kaynakların yerel taleplerle ve önceliklerle uyumu, plan kararlarının gerçekleştirilmesine yönelik yeni uygulama araçları geliştirilmesi ve planın İzleme-Değerlendirme sisteminin olması.
Süreç tasarımı	Planlama eyleminin yerinde, sürekli, dinamik, esnek ve geri beslemeli bir süreç içinde gerçekleştirilmesi, planın uygulamayı yönlendiren bir yol haritası olarak ele alınması.
Bilgi temellilik	Planın ve projelerin hazırlanması ve uygulanması sürecinde bilimsel bilgi ve teknikler yanında yerel deneyim ve bilgi havuzundan, yerel insan kaynaklarından yararlanılması.
Yerel kimlik	Yöre yaşayanlarının yaşadıkları çevreye karşı sorumluluklarının, aidiyet duygularının gelişmesine olanak sağlaması, planlama ve tasarımı bütünleşmesi.
Planlama normlarında esneklik	Normlar/ kuralların genel planlama sistemiyle bütünleşme, planlama ilkeleriyle çelişme koşuluyla yerelden belirlenmesi

Kaynak: Amber vd.(1999), PlanAfric (2000), Özdemir vd.(2009)'dan yararlanılarak düzenlenmiştir.

4.6.5.3. Planlama Sistemi

Önerilen planlama sistemi; planlama ilkelerinin uygulandığı, mekânın ülke ölçeğinden köy ölçeğine dek ardışık ve kademeli birliktelik içinde geliştirilen bir bütünlük taşıdığı, “katılımcı rasyonelite” (Şengül, 2007: 87) anlayışının hâkim olduğu bir sistemdir. Sistem üç ana başlıkta (1)Plan Kademelenmesi ve Plan Türleri, (2)Planlama Süreci ve (3)Tanımlanan Planlama Sisteminin Yasal, Yönetmelik Yapı İçindeki Yeri olarak ele alınmaktadır.

4.6.5.3.1. Plan Kademelenmesi ve Plan Türleri

Kentleşme Şurasında (2009) dört plan kademesi tanımlanmaktadır (Şekil 10). Bu çerçevede KOKAP Projesinde benimsenen plan kademelenmesi ile özde uyumaktadır. İki noktada ayrılmaktadır;

- Şura Kentsel Bölge ve İl Mekânsal Planlamalarını Bölge/ alt Bölge planlamasından ayrı bir kademe olarak almaktadır. KOKAP ise bu planlamaları alt bölge planı olarak kabul etmektedir.
- Şura “ilçe”yi Kentsel Bölge ve İl Mekânsal Planlamalarının kapsamında, karar üretilecek idari birim olarak ele almaktadır. KOKAP’de ise ilçe ayrı bir kademedir (Tablo 16).

Tablo 16. Kentleşme Şurası ve KOKAP’ta önerilen planlama kademelenmesi

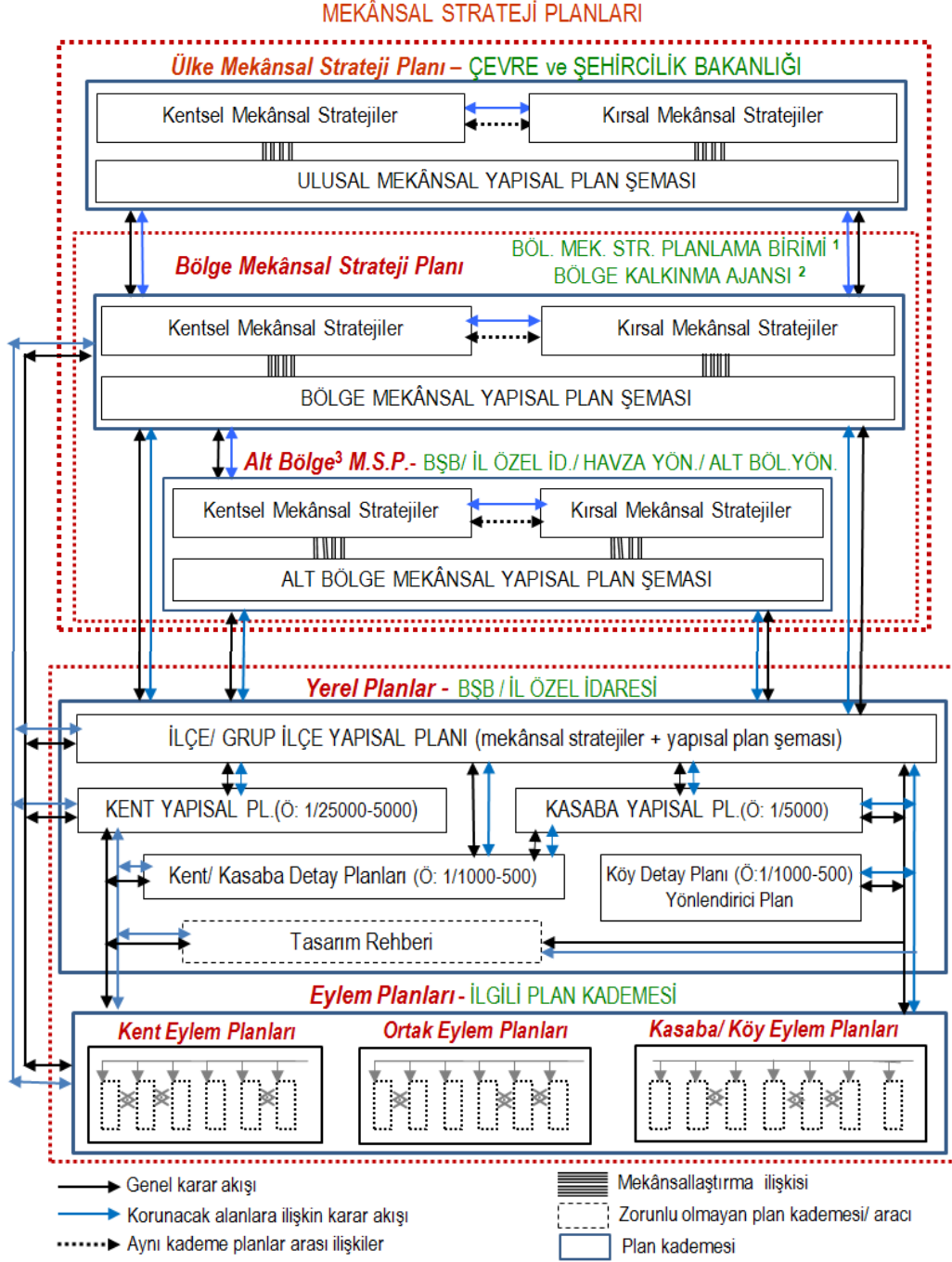
Kentleşme Şurası (2009)		Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (2014)		KOKAP	
1	Ülke	1	Ülke	1	Ülke
2	Bölge /Alt Bölge ¹	2	Bölge	2	Bölge (İBBS 2)
3	Kentsel Bölge İlçe	3	İl (çevre düzeni planı için)	3	Büyükşehir (İBBS 3) İl (İBBS 3)
4	Yerleşmeler	4	Yerleşme (bir ya da birden çok yerleşmenin tamamı ya da bir kısmı)		Bütünlük gösteren özel bölge ²
			Özel alanlar: kıyılar, sulak alanlar	4	İlçe/ Grup ilçe ³ (İBBS 4)
					Kentsel yerleşmeler Kırsal yerleşmeler
				5	Kademe bağımsız-Eylem planları

¹ Bölge ve alt bölge bütünlükleri ve sınırlarının “kısa ve orta döneme dönük olarak geliştirilen mekânsal stratejilere paralel olarak Ulusal Mekansal Stratejik Planlama Kurumu tarafından belirlenecektir” (Özdemir vd. 2009: 40) denmesi bölge tanımının ve sınırlarının esnek olduğuna işaret etmektedir.

² Birden fazla bölge, il veya il ve büyükşehir sınırları içinde kalan çeşitli nedenlerle (yeni büyüme odaklarının yaratılması, yeni sanayi kümelenmelerinin geliştirilmesi, çok özel doğal ve kültürel değerlerin korunması/ geliştirilmesi vb.) sektörel ilişkilerin yeniden planlanmasını gerektiren, birden fazla İBBS 2 ya da İBBS 3 istatistikî bölgesi içinde kalan alanlardır.

³ Küçük nüfuslu ve birbirine komşu olan, bir işlevsel bütünlük oluşturan, toplam nüfusları 50000’den düşük birden fazla ilçeden oluşan planlama birimidir. Bundan sonra “Grup İlçe” terimi kullanılmamış olsa bile “İlçe” terimi her yerde “Grup İlçe” terimini de kapsayacak biçimde kullanılmıştır.

KOKAP çalışmasında önerilen plan kademelenmesi kademeler arası ilişkiler Şekil 9'da, her kademede öngörülen kurumlar, kurumlar arası ilişkiler ve ürünleri Tablo 17 ve Şekil 10'da özetlenmektedir. Plan kademelerinin daha ayrıntılı açıklamasına geçmeden önce şu önemle vurgulanmalıdır ki aşağıda yer alan tüm plan kademeleri planlama ilkeleri ve kurumsal yapı ilkeleri ile birlikte okunması gerekir.

¹ Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlıdır.

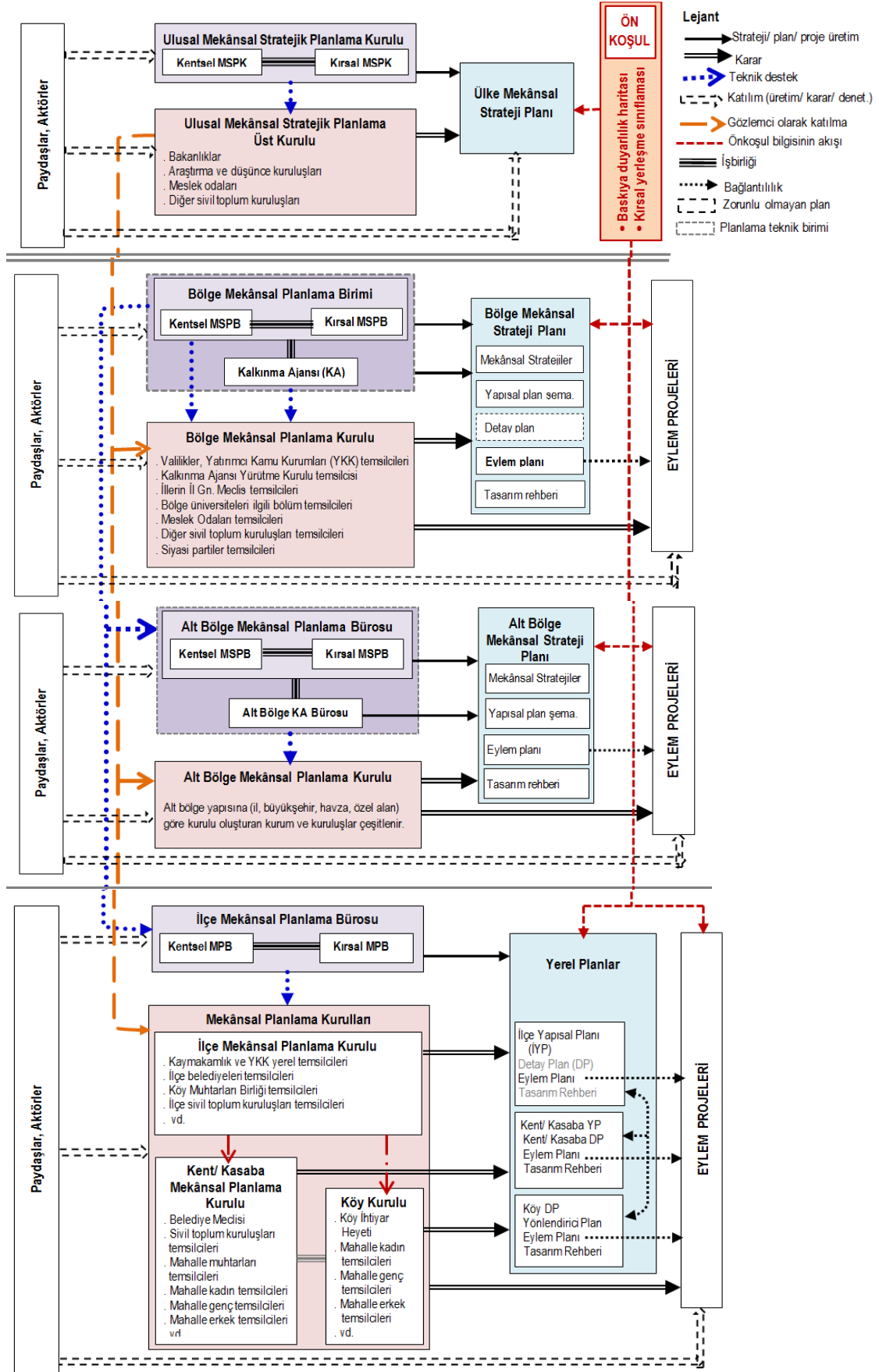
² Bölge mekânsal strateji planını uygulayıcısıdır. Bölge yatırımlarını eşgüdümleyicidir.

³ Alt bölge bir il, bir büyük şehir ya da bir havza olabileceği gibi birden çok ilin sınırları içinde yer alan birden çok ilçeden de oluşabilir. "Havza" Devlet Su İşleri tarafından tanımlanan bir ana havza ya da bütünlük içeren bir bölümü olabilir.

Şekil 9. KOKAP çalışmasında önerilen plan kademelenmesi

Tablo 17. KOKAP çalışması plan kademeleri ve ilgili kurumlar

Kad.	Plan türü	Coğrafya	Kurumlar	Kurullarda temsil edilecek yönetim ve toplumsal örgüt
1	Ülke Mekansal Strateji Planı	Tüm ülke	<ul style="list-style-type: none"> • Ulusal Mekansal Strateji Planlama Kurumu • Ulusal Mekansal Strateji Planlama Üst Kurulu 	
2	Bölge Mekansal Strateji Planı	İBBS (NUTS) 2	<ul style="list-style-type: none"> • Bölge Mekânsal Planlama Birimi • Bölge Kalkınma Ajansı • Bölge Mekânsal Planlama Kurulu 	<ul style="list-style-type: none"> • İl Kentsel Alanlar Belediyeler Birliği • İlçe Kırsal Alanlar Belediyeler Birliği • İlçe Köy Muhtarları Birliği
3	Alt Bölge (İl/ Büyükşehir/ Havza/ ...Alt Bölge) Mekansal Strateji Planı	İBBS 3	<ul style="list-style-type: none"> • İl/ Büyükşehir/ Havza/ ...Alt Bölge Mekânsal Planlama Bürosu • İl/ Büyükşehir/ Havza/ ...Alt Bölge Kalkınma Ajansı Bürosu • İl / Büyükşehir/ Havza/ ...Alt Bölge Mekânsal Planlama Kurulu 	<ul style="list-style-type: none"> • İlçe Kırsal Belediyeler Birliği • İlçe Köy Muhtarları Birliği
4	<p>Yerel Planlar</p> <ul style="list-style-type: none"> • İlçe Yapısal Planı • Kent/ Kasaba Yapısal Planı • Kent/ Kasaba Detay Planı • Köy Yapısal/ Detay Planı • Tasarım Rehberi 	<p>BBS 4</p> <p>Kent, Kasaba,</p> <p>Köy (İBBS 5)</p> <p>Her kademe</p>	<ul style="list-style-type: none"> • İlçe Mekansal Planlama Bürosu • İlçe Mekansal Planlama Kurulu • Kent/ Kasaba Mekansal Planlama Kur. • Köy Kurulu 	<ul style="list-style-type: none"> • İlçe Kırsal Belediyeler Birliği • İlçe Köy Muhtarları Birliği • Kent/ Kasaba/ Köy Mahalle Engelli Temsilcisi/ Temsilcileri • Kent/ Kasaba/ Köy Mahalle Kadın Temsilcisi/ Temsilcileri • Kent/ Kasaba/ Köy Mahalle Erkek Temsilcisi/ Temsilcileri • Kent/ Kasaba/ Köy Mahalle Gençlik Temsilcisi/ Temsilcileri
5	Eylem Planı	Her kademe	Kamu, Özel, Kamu-Özel	

Şekil 10. Öneri plan kademeleri, kurumsal yapı ve ilişkiler

4.6.5.3.2. Planlama Süreci

Mekânsal Stratejik Planlama (MSP) tek bir kavram, yöntem ve araçlar değildir. Bir kavramlar, yöntemler ve araçlar kümesidir ve arzu edilen sonuçlara ulaşmak için eldeki koşullara dikkatlice uyarlanması gerekir (Albrechts, 2001: aktaran a.g.e.: 240). Bu nedenle, aşağıda KOKAP'da öngörülen planlama süreci ana hatlarıyla ele alınacak, detay süreç planlama alanı özelinde kurgulanacaktır. Ancak, süreç tanımlamasına geçmeden önce, KOKAP'ın ön koşulunu açıklamakta yarar vardır.

- Ön koşul

KOKAP kapsamında önerilen planlama sisteminin iki ön koşulu bulunmaktadır. Planlama öncesinde mutlaka İDA 2.1 ve İDA 2.2 iş paketleri kapsamında tanımlanan çalışmaların tamamlanmış, kırsal alan baskıya duyarlılık haritalarının hazırlanmış, kırsal alan sosyo-ekonomik sınıflamalarının yapılmış ve sonuçlarının haritalanmış olması gerekir.

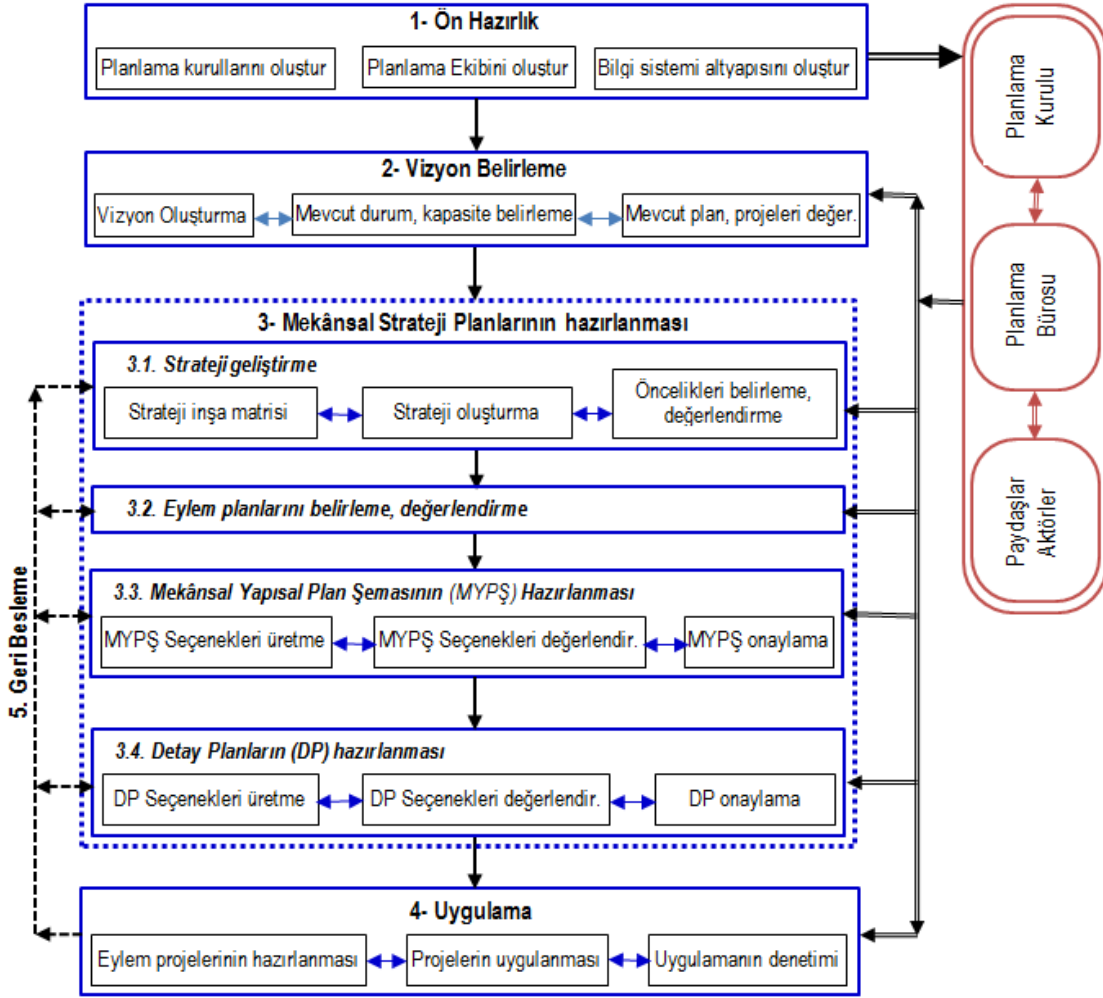
- Planlama sürecinin aşamaları

Hangi kademedede olursa olsun stratejik planlarının ve yerel yapısal planların hazırlanmasında;

- *Çiz*; vizyonu belirle- Arzu edilen ideal sonuç resim nedir?
  - *Gör*; bugünkü durum nedir? Bugünkü durum ile ideal durum arasındaki fark nedir?
  - *Düşün*; hangi özgül projeler/eylemler yapılmalıdır ki ideal duruma erişilebilsin?
  - *Planla*; Projeleri/Eylemleri hayata geçirmenin her tür kaynak talebi nedir? Bu kaynaklar nasıl sağlanabilir?
- yaklaşımı izlenecektir.

Bu yaklaşım ile yukarıda değinilen “stratejik mekânsal planlama” süreci birlikte değerlendirilerek KOKAP çalışmasında Şekil 11’de özetlenen planlama eylemi geri beslemeli, beş ana aşamadan oluşan bir süreç olarak ortaya konmuştur:

Aşağıda tanımlanan süreç, adımlar olarak genel, tüm planlama kademeleri için geçerli olsa da süreçte kullanılan teknikler, araştırma konuları vb. alt bölge (gelişmiş büyükşehirler-metropoller hariç) ve yerel planlama kademeleri için geçerlidir. Üst planlama kademelerinde planlamada rol alabilecek paydaşların (kurumsal ve bireysel) daha bilgi donanımlı olacağı düşünülmüşse, özellikle aşağıda adı geçen tekniklere göreli daha karmaşık/ sofistike/ uzmanlık isteyen tekniklere başvurulabilir.

Şekil 11. Planlama süreci

- *Ön hazırlık*
  - *Planlama ekibinin oluşturulması, seçenekler*

Her plan kademesinin, bir önceki bölümde açıklanan yükümlülükleri yerine getirecek, stratejik mekânsal planlamadan sorumlu bir planlama birimini/ bürosunu kendi bünyesinde kurması gerekmektedir.

Planlamanın doğası gereği çok disiplinli bir çalışma/ eylem alanı olması ve planlama ilkeleri dikkate alındığında planlama ekibinin olabildiğince geniş bir disiplinler yelpazesi içinde oluşturulması kaçınılmazdır. Plan kademesine ve planlama coğrafyasının özelliklerine göre planlama birimlerinin/ bürolarının kadrolarında büyüklük ve meslek alanı açısından farklılıklar olması doğaldır. Bu nedenle bu çalışmada en alt kademe de bulunması gereken “çekirdek meslek alanları” (Özdemir vd., 2009:47) ve “ek meslek alanları” olarak belirleme yapılmış (Tablo 18), planlama alanının niteliğine, büyüklüğüne, sorunlarına ve özgün koşullarına göre kadronun büyüklüğünün ve meslek alanlarının değişeceği/ gelişebileceği öngörülmüştür.

Tablo 18. Planlama Birimi/ Bürosu kadrosunda yer alacak kişinin/kişilerin meslek alanları

Çekirdek Meslek Alanları	Ek Meslek Alanları
Kent Ve Bölge Plancıları (Cbs'de Uzman Dahil)	İnşaat Mühendisliği (Ulaşım Alanında Uzman)
Mimar	İnşaat Mühendisliği (Altyapı Alanında Uzman)
Harita Mühendisi (Cbs'de Uzman Dahil)	Mimarlık (Koruma, Kentsel Tasarım Alanlarında Uz.)
Çevre Mühendisi	Peyzaj Mimarlığı
Jeoloji Mühendisi	Sosyoloji
Ziraat Mühendisi	İktisat (Bölge Ekonomisi, Kırsal Ekonomi, Kalkınma Ekonomisi Alanlarında Uzman)
	Kamu Yönetimi
	Biyoloji
	Orman Mühendisliği
	Veri Giriş Uzmanlığı

KAMAG-KOKAP projesi çerçevesinde benimsenen “Kurumsal Yapı İlkeleri”, yönetişimci bir planlama sistemini tanımlar.

Kurulların oluşturulması hem bir yasal düzenleme, hem de kimlerden oluşacağı, büyüklüğü vb. konularda çalışma yapılmasını gerektirir. Büyüklük ve kompozisyon kurulların içinde yer aldığı planlama kademesine ve yerel özelliklere (yerleşim yapısı, sosyal, ekonomik, kültürel vb.) göre, bazı temel ilkelere uyulması koşulu ile farklılık gösterebilir. Bu temel ilkeler;

- toplumun olabildiğince geniş temsiliyetinin sağlanması- çok aktörlülük,
- hiçbir katılımcının (aktör/ paydaş) tek başına egemen olmaması,
- katılımcıların fonksiyonel olarak otonom, kendi kendilerini yönetiyor olması,
- katılımcıların planlama disipliniyle ilgili olması, sorunlara çözüm üretebilecek kapasiteyi taşıması,
- katılımcıların doğrudan ya da örtük olarak kâr amacı gütmüyor olması olarak sıralanabilir. Ayrıca, katılımcılar arasında, katılımcı anlayışa sahip, sürükleyici toplum önderi kişi ve/veya kurum temsilcilerinin bulunmasına özellikle dikkat edilmesi gerekir.

- *Ulusal ağ ile bağlantılı bilgi sisteminin alt yapısının oluşturulması*

KAMAG-KOKAP projesinde öngörülen planlama sisteminde ülke düzeyinden başlayarak, en alt planlama kademesine kadar planlama süreçlerinde mekân referanslı çok sayıda veriye gereksinim vardır ki bunlar İDA 1.1 kapsamında detaylı olarak ele alınmıştır. Bunlardan bazıları TÜİK başta olmak üzere çeşitli resmi ve sivil toplum kurum ve kuruluşlarca, yeni teknolojilerden de yararlanılarak toplanmakta, bazıları da doğrudan planlama birimleri/ büroları tarafından arazi çalışmalarıyla elde edilmektedir/ edilecektir.

Kimi veriler İDA 2.1 ve 2.2 kapsamında olduğu gibi, planlama amaçlı sistematik biçimde işlenerek yeni bilgiler üretilmektedir. tüm bu verilerin verimliliğini arttırmak için bir ulusal veri tabanı oluşturulması ve merkezi bir veri bankasında toplanması gereklidir. Bu amaçla kurulacak “ulusal veri merkezi” tüm planlama kademelerinde, planlamadan sorumlu birimlerce veri alış-verişine açık olmalı, teknik alt yapı ve makine-teçhizat donanımları sağlanmalıdır.

- *Gelecek Resmi (Vizyon)Çizme*

Planlama ilkelerinden “Ortak gelecek kurma” çerçevesinde ve yukarıda değinilen Çiz-Gör-Düşün-Planla yaklaşımı bağlamında öncelikle plan vizyonu ortaya konur. Vizyon, toplumun

üzerinde yaygın olarak uzlaştığı, plan hedef yılı sonunda (genellikle 15-20 yıl) kendini görmek istediği durumu/ beklentilerini/ hayallerini kapsayan ve tanımlayan bir gelecek resmidir.

- *Vizyon toplantıları- vizyon belirleme*

Yukarıda verilen tanımından da anlaşılacağı gibi, “vizyon”un herkesçe paylaşılır olması/ sahiplenilmesi gerekir. Üretiminde ortak akıllı ve enerjiyi bir araya getirecek her kesimin katılımı şarttır. Vizyon çalışması Mekansal Planlama Kurulu (olası gelişme vizyonu konusunda fikir -Vizyon- Taslak 1- üretir) ve Mekansal Strateji Planlama birimi/Bürosu tarafından yürütülür:

- *Vizyon taslağını geniş paydaş kitlesi ile paylaşma*

Vizyon- Taslak 2’yi hazırlayan MPB, planlama kademesine ve planlama alanı özelliklerine göre değişebilen araçlardan (medya, ilan, broşür, halka açık toplantılar, web ortamı vb.) yararlanarak Vizyon Taslak-1’in ne olduğu, eğer bu toplum beklentileri ile tam örtüşmüyorsa, beklentilerin vizyonda nasıl yer bulduğunu topluma açıklar/ tanıtır. Vizyon- Taslak 2 bir anlamda “askıya çıkar”. Bu süreçteki temel ilke; toplumun her kesimine ulaşabilmektir.

- *Vizyon toplantıları- vizyon netleştirme*

MPK, MPB/ İMPB’ndan gelen Vizyon- Taslak 2’yi, toplumdaki gelen görüşleri ve yine MPB/ İMPB’nca hazırlanan Mevcut Durum Raporunu ve İKAS (Çok Değişkenli İl Kırsal Alan Sınıflaması) çıktılarını da dikkate alarak gözden geçirir; varsa gerekli düzeltmeleri/ değişiklikleri yaparak vizyonu netleştirir, topluma duyurur.

- *Mevcut durum ve kapasitelerin belirlenmesi*

Hangi ölçek ve kapsamda olursa olsun geleneksel planlama yaklaşımlarında esas amaç, genelde bir “iyileştirme”, “yardım etme”, “eksikliğin/ yetersizliğin giderilmesi”dir. Böylesi bir model KAMAG-KOKAP’da da benimsenen “vizyon” temelli planlama yaklaşımları için yetersiz kalmaktadır. Bu açıdan, günümüzde, planlama süreçlerini farklı yorumlayan, katılımcılık esaslı yeni yöntemler bulunmaktadır

Katılımcılık esaslı yeni yöntemlerden; katılım düzeyi en yüksek olan, her plan kademesinde ve planlama kapsamında yaygın olarak kullanılabilecek, özellikle yerel kapasiteye, yerelin özgün niteliklerine dayanması Varlık-Temelli Planlama Yönteminin KAMAG-KOKAP’da kırsal planlama için öncelikle yararlanılacak yöntem olabileceği düşünülmüştür.

Varlık temelli yaklaşımın taşıdığı potansiyeller pozitif, gerçekçi, kapsayıcı ve ilişkisel olmasıdır. (1) Mevcut Durum Saptama ve Varlıklar, (2) Mevcut Politika, Plan ve Projelerin Değerlendirilmesi ve (3) Kapasite Belirleme olmak üzere üç adımlı bir süreçtir. Her planlama kademesinde kademenin gerektirdiği detayda/ ölçekte veri derlenir. İDA 1.1’de de görüldüğü gibi verilerden bir kısmı TÜİK ve diğer kurumlardan derlenirken, özellikle varlık hakkındaki ve kırsal yerleşme bazındaki veriler daha çok yerinden sağlanır.

Bu süreçte amaç, en genel anlamda, planlama alanının sahip olduğu varlıkların vizyon eksenli stratejik değerlendirilmesidir; vizyonun gerçekleştirilmesini destekleyecek olumlulukların/ varlıkların ve önündeki engellerin/ kısıtların kısaca olumsuzlukların (Pozitif-Negatif Yaklaşım) saptanmasıdır. Bu aşamanın ürünü “Kapasite Belgesi”dir.

Kapasite belirleme çalışmasında, yerel planlama kademesinde ve kırsal yerleşme planlamasında, genel paydaş profili gereği GZFT gibi karmaşık olmayan, kolay kullanılabilir tekniklerin kullanılması KAMAG-KOKAP proje ekibinin de tercihidir.

o *Mekânsal Strateji Planlarının hazırlanması*

Vizyon hedeflerine odaklanmış gelişme stratejilerinin ortaya konduğu katılımcı bir süreçtir. Hangi ölçekte olursa olsun, planlama alanının gelişmesinde, gelişmenin sürdürülebilirliği açısından, öncelikle iç kaynakların harekete geçirilmesi önemlidir. Bu nedenle bu aşama varlıkların yönetimine- geliştirilmesine ve kullanılmasına- dayanır. Dört aşamada gerçekleştirilen, geri beslemeli bir süreçtir:

- Strateji geliştirme,
- Eylem planlarını belirleme, değerlendirme,
- Yapısal plan şemasının hazırlanması -seçenekler, değerlendirme/ seçim, onay,
- Detay planın hazırlanması- seçenekler, değerlendirme/ seçim, onay.

Yalnızca MPB/ İMPB teknik desteğinde MPK'nca yürütüleceği gibi kurulun talebi doğrultusunda tamamen ya da kısmen (belirli konularda) Kurul dışı paydaş katılımı da sağlanabilir.

▪ *Strateji toplantıları- vizyona dönük mekânsal stratejilerin belirlenmesi:*

Vizyon hedeflerine odaklanmış, Kapasite Belgesi bulgularına dayanarak, mekânsal gelişme stratejilerinin ortaya konduğu, önceliklerinin belirlenerek kilometre taşı olacak nitelikteki stratejiklerin/ stratejik hedeflerin saptandığı katılımcı bir süreçtir. Geri dönüşümlü olan üç aşamalı; (1) strateji inşa matrisinin hazırlanması, (2) Strateji oluşturma ve (3) önceliklerin belirlenmesi (planlama alanının geleceği için kilit önemdeki stratejiler sıralanır) gerçekleştirilir.

▪ *Eylem planlarını belirleme*

Eylem planı planlama alanının vizyonunu gerçekleştirme aracıdır. Bir eylem planı, stratejik hedeflere ulaşmaya yönelik atılacak eylem adımları tanımlayan hızlı, pratik, katılımcı, kaynak etkin, sürdürülebilir, somut sonuçlar üreten, toplum yönlendirmeli (dolayısıyla kültür özgül), performans standardı gibi kontrol mekanizmasına sahip planlama türüdür. İDA 4.2'de konu detaylı olarak ele alınmaktadır.

▪ *Mekânsal yapısal plan şeması taslaklarının hazırlanması*

Planlama alanı bütününde geliştirilen tüm stratejilerin bunlara bağlı eylemlerin birbiri ile eşgüdümленerek mekânsallaştırılmasını kapsayan aşamadır. Bu aşamada üretilen “mekânsal strateji planı”, planlama alanının gelişme vizyonunu, bu aşamaya kadar planlama sürecinde

yararlanılan bilgiyi (mevcut durum, varlıklar, ileriye dönük kestirimler ve değerlendirmeler), kilit gelişme stratejilerini, eylemleri ve önceliklerini kapsayan bir rapor ile tüm plan kararların mekânsallaştırıldığı bir plan şemasından oluşur.

- *Plan değerlendirme toplantıları- mekânsal yapısal plan şeması seçeneklerinin değerlendirilmesi*

MPK, MYPŞ/ İYP seçeneklerini ve değerlendirme raporunu MPB/ İMPB'nun teknik desteğinde ve kolaylaştırıcılığında tartışır. "Duyuru -Görüşler - Gözden Geçirme" döngüsünü çalıştırarak seçeneklerden birini doğrudan ya da değiştirerek kabul eder. "Mekânsal Strateji Planı"nın (MSP) bir parçası olan MYPŞ'nın ilgili kademe MPK'nca onayı ile MSP/ İYP kabul edilmiş olur.

- *Detay Planın yapılması ve onaylanması*

Detay planlar; kasaba ve kentlerde eylem planı projelerini, MSP'nda belirtilen yeni gelişme alanlarını (konut, iş, sanayi vb.), gelişme aksları, canlandırma gereken yerleşmeler, yenileme alanları, işlev değiştirecek alanlar gibi alanlar için hazırlanan hem planlama ilkelerine hem de kentsel tasarım ilkelerine dayanan, tasarım ve planlama tekniklerinin birlikte kullanıldığı, raporuyla bütün olan uygulama planlarıdır. Her bir planlama konusu yer seçimi, içerik, kapsam, kapasite, program vb. açılardan detay araştırma ve sorgulama gerektirir. Strateji ve eylem planı geliştirme sürecinde yapılan katılım toplantıları tutanakları, paydaşların alandan beklentileri konusunda önemli ipucu oluşturur. Detay planları İMPB ve/ veya alt bölge MPB tarafından hazırlanır.

Köy Detay Planı tek bir planlama tipini ifade etmez. Her köy için mekânsal planlama gerekmediği gibi, mekânsal planlama yapılabilecek köylerde de plan türleri farklı olabilir. Ancak her köyde Köy Kurulu yukarıda açıklanan "Vizyon- Strateji- Eylem Planı Belirleme" süreçlerini işleterek, köyün gelişmesi için bir yol haritası oluşturmak zorundadır. Bu süreçte alt bölge MPB'na ve/veya İMPB'na önemli rol düşer; teknik danışmanlık, sekretarya, güdüleyicilik vb.

- *Uygulama, gözleme/ kontrol ve gözden geçirme*

Eylem planı amacı, kapsamı, beklenen çıktıları, yeri, zamanı, sorumlusu ve parasal harcamalarının kaynağı belirlenmiş, onaylanarak yasallık kazanmış plandır. Ancak üzerinden doğrudan uygulama yapılamaz. Ağırlıklı olarak teknik içerikli ayrıntılı çalışmalar gerektirir. Ayrıca, planlama süresi ne olursa olsun (kısa, orta, uzun erimli) gelecek için, içinde teknolojik, politik, ekonomik, sosyal belirsizlikler barındıran bir takım öngörü ve kabullere dayanır. Bu nedenle sürekli izleme, öğrenme ve geri besleme, gerektiğinde planı gözden geçirme, diğer bir deyişle "sürekli planlama" anlayışı her şeyin hızla değiştiği günümüz ortamında kaçınılmazdır. İDA 4.2'de konu ayrıntılı olarak ele alınarak değerlendirilmiştir.

- Plan uygulama araçları

KAMAG-KOKAP projesinde önerilen genelde mekânsal planlama sisteminin, özelde koruma odaklı kırsal alan planlamasının amacına ulaşılabilmesi için, yerel yönetimlerin olabildiğince geniş bir yelpazede- uygun yeterlilikte ve çeşitlilikte- plan uygulama araçları ile donatılmış olması bir zorunluluktur. Aksi halde çok hassas analizlere dayanarak ve çok duyarlı olarak geliştirilmiş olsa bile, amaçlara ulaşılması güçtür (Özdemir vd., 2009: 34), hatta olanaksızdır. Mevcut plan uygulama araçları hem yetersiz, hem de kent merkezlidir. Tablo 19’ta görülen, son beş yılda çeşitli düzenlemelerle mevzuata giren araçlar da kent ağırlıklıdır.

Tablo 19. Plan uygulama araçları

Araç tipi	Mevcut araçlar	Öneri yeni araçlar
Yasalar, yönetmelikler, kurallar	İmar programı, Bölgeleme, Arsa-arazi düzenlemesi, Ayırma-Birleştirme işlemleri, Dönüşüm, Kamulaştırma, Arsa takası, Hisseli satış yasağı, Yapılanma (ve faaliyet) yasakları,	1. İmar hakkının aktarılması; 2. Kiralama-satın alma anlaşması; 3. Ortak satın alma; 4. Satın alma ve yeniden satma/ kiralama, 5. Arsa bedelini dondurma, 6.Öncelikli alım ve geri alım; 7. İkinci konut birimi; (Yapı ve çevre için) 8. Sürdürülebilir yerleşme etiketi; 9. Biyokütle ve yeşil kütle etiketi; 10. Performans standardı
Yönetmelikler (prosedürler)	Yapı ruhsatları, Mimari estetik kurallar, Korunan alanlar yönetimi, Yerel danışma toplantıları, Anlaşmazlıkların çözüm-ombusman,	11. Yeşil sertifika; 12. Alan yönetimi
Teşvikler, kısıtlar	Muafiyetler	13. Hediye yoğunluk, 14. İstisnai emlak vergilendirme; 15. Tercihli emlak vergi değerlendirme
Küçük alan planları	Özel proje alanları ve Özel planlama bölgeleri, Ada bazlı uygulama, Etaplama, Sakınım planı	16. Eylem projeleri; 17. Koruma tasarımı
Parasal	Arsa/ arazi tahsisi, Etki ücretleri, Vergiler (emlak, değer artış,...), Katkı payları, Resim ve harçlar,	18. Kullanıcı öder vergileme, 19. Değer artış vergisi; 20. Planlama kazanımlarının geri ödenmesi

Mevcut plan uygulama araçları hem yetersiz, hem de kent merkezlidir.

Plan uygulama araçları şu ilkeler çerçevesinde;

- arazi kullanımında çevresel verimliliğin teşvik edilmesi,
  - geliştirmenin altyapı ya da çevre üzerindeki doğrudan etkisini azaltacak yolların sağlanması,
  - imar hareketlerinden kaynaklanan taşınmaz değer artışının kamuya geri döndürülmesi ve
  - KENTGES’de belirlenen stratejileri desteklemesi.
- olarak geliştirilmiştir;

Tablo 20’de, mevcut uygulama araçlardan vazgeçilmeden onlara ek olarak önerilen plan uygulama araçları, düzenleyici idare ve kırsal planlamada kullanılabilirliği verilmiştir.

Tablo 20. Plan uygulama araçları, düzenleyici idare ve kırsal planlamada kullanılabilirliği

Uygulama araçları	Düzenleyici idare Merkezi/Yerel	Kırsal planlamada öncelikli kullanımı
İmar hakkının aktarılması	M	Tekil ve sit alanı kapsamındaki tarihi ve kültürel miras yapılarının, korunan/ korunması gereken doğal alanların, tarım alanlarının korunmasında ya da bir gelişme alandaki imar yoğunluğunun arttırılmasında kullanılabilir
Kiralama-satın alma anlaşması	M	Genel (kentsel ve kırsal alanlarda)
Ortak satın alma	M	Bu yolla yerel yönetimler arazi satın almanın mali yükünü paylaşırlar.
Satın alma ve yeniden satma/ kiralama	M	Özellikle kentin gelişme baskısı altındaki kırsal yerleşmelerde (başta kentsel ve kentsel-kırsal olmak üzere) korunması, işlevini sürdürmesi gereken, yeşil ağıın elemanı olan alanlarda etkin olabilir.
Arsa bedeli dondurma	M + Y	Genel
Öncelikli alım ve geri alım	M	Genel
İkinci konut birimi	M + Y	Baskıya duyarlı, yapılaşma kısıtı öngörülen kırsal yerleşme ve bağlısında yerel nüfusun artan konut gereksinimini karşılamak amaçlı kullanılabilir.
Sürdürülebilir yerleşme etiketi (SYE)	M	Genel
Biyokütle ve yeşil kütle etiketi	M + Y	Öncelikle baskıya çok duyarlı ve duyarlı alanların korunmasında, yeşil ağıın bütünlüğünün sağlanmasında etkin olabilir.
Performans standardı	M + Y	KAMAG-KOKAP Projesi performans standardının mevcut yoğunluk ve yükseklik bölgelemelerinin yerini almasını önermektedir.
Yeşil sertifika	M	Genel
Alan yönetimi	Y	Baskıya çok duyarlı, duyarlı alanlarda ve bunlara komşu kırsal alanlarda yararlı olabilir.
Hediye yoğunluk	M + Y	Baskıya duyarlı kırsal alanlara olan gelişme baskısını uygun alanlara yönlendirmede araç olabilir; Kırsal alanda, dağınık olan tekil gereksinimlerin karşılanabilmesi için "kendi evini yapana" gerekli tüm malzemeyi yerinde teslim edebilir.
İstisnai emlak vergilendirme	M + Y	Genel
Tercihli emlak vergi değerlendirme	M + Y	Öncelikli olarak kırsal alanlarda kullanılır
Eylem projeleri	Y	Genel
Koruma tasarımı	Y	Kasabalarda ve kentin gelişme baskısı altındaki kentsel ve kentsel-kırsal tipteki kırsal yerleşmelerde yararlı olabilir.
Kullanan öder vergileme	M + Y	Özellikle çok duyarlı ve duyarlı kırsal alanlarda faaliyet göstermek/ yer almak isteyen yatırımcıyı caydırıcı nitelikte olabilir.
Değer artış vergisi	M	Genel
Planlama Kazanımların Geri Ödenmesi	M + Y	Duyarlı kırsal alanlarda yapılaşmayı önleyici/ itici bir araç olabilir

4.6.5.4. Planlama Sisteminin Yasal-Yönetmelik Yapı ve Politika Belgelerindeki Yeri

Bu konu yukarıda açıklanan planlama sistemin getirdiği yenilikler üzerinden aşağıda verilen başlıklarda ele alınacaktır.

- Baskıya duyarlılık

Sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde kırsal alanların korunması, kullanılması ve geliştirilmesi tüm plan kademelerinin sorumluluğundadır. KAMAG-KOKAP Projesi, İDA 2.1'in ürünü olan korunan/ korunması gereken alanlar (sakıncalı alanlar dahil) ve baskıya duyarlılık bilgisini/ haritalarını planlamaya altlık oluşturacak olan mevcut durum haritaları ile bütünleştirmiştir. Böylece, bu bilginin tüm plan kademelerinde, sektörel plan ve programlarda daha başlangıç aşamasında dikkate alınması sağlanmıştır.

- Mekânsal duyarlılık

Planlamada kırsal alanların çeşitliliğini ve bölgelere göre farklılaşan koşullarını göz önünde bulunduran bir yaklaşım benimsenmiş, bu amaçla kırsal yerleşmeler ulusal ve il düzeyinde sınıflanmıştır. İDA 2.2'nin ürünü olan bu sınıflamaların ilki her kademedede, ikincisi ise il ve ilçe ölçeğindeki planlama politikaların ve normların ile bütünleştirilmiştir.

- Planlama sistemi

Öneri planlama sistemi mevcut planlama mevzuatından çok planlama ve kamu yönetime ilişkin politikalara uygunluk göstermekte, 3194 sayılı İmar Yasası yerine yeni bir yasa gerektirmektedir.

4.6.5.5. Sonuç

Bu bölümde mevcut planlama sistemimiz yerine önerilen yeni sistem ana hatlarıyla tanımlanmaya çalışılmıştır. Planlama süreci plan kademesinden bağımsız ele alınmıştır. Bu proje kapsamında yapılan, Bölüm 6'da ele alınan, çalışma alanlarında Trabzon ve Konya ilinden seçilen birer örnek kırsal yerleşmenin planlama çalışmaları ile sınanarak, ilk geri besleme sağlanacaktır.

4.6.6. Örnek Plan Çalışması

İDA 4.1. iş paketinin bu bölümünde; çalışma alanları olan Trabzon-Samsun ve Konya-Mersin il sınırları içerisinde her bir bölge için seçilen 40'a yakın kırsal yerleşme arasından iki örnek yerleşimin seçimi ve bu yerleşmeler için yapısal plan çalışmaları, bu iş paketinin ilk 5. bölümünde tanımlanan süreç ve teknikler deneyimlenerek gerçekleştirilmiştir. Mekansal stratejik planlama örnekleri olan yapısal plan çalışmalarını bu kapsamda, planlama sürecinde yerleşimler için belirlenen strateji ve eylemlerin mekanla ilişkilendirilmesi çalışması olarak tanımlamak da mümkündür. Yapısal planlar buna göre, plan, plan-eylem ilişkisini gösterir plan ve plan notlarıyla birlikte hazırlanmıştır.

Saha çalışmasında yapılan tespitler ve derinlemesine mülakat sonrasındaki izlenimlerin yapıldığı yerleşmelerden; Trabzon-Samsun bölgesinde Trabzon-Akçaabat-Salacık yerleşmesinin, Konya-Mersin bölgesinde ise Beyşehir-Emen yerleşmesinin seçimleri aşağıda sıralanan ölçütler dikkate alınarak yapılmıştır.

Trabzon-Salacık (KTÜ)

- Büyüyen ve baskı altında olan bir yerleşmede (kentsel-kırsal, kırsal sınıfında) olması,
- 1. Derecede duyarlı alan içerisinde olmaması,
- Erişim kolaylığının olması,
- Sosyal yapısı çalışmaya, katılıma uygun olması,
- Farklı yaş gruplarını içeriyor olması ve
- Kırsal karakterinin özgün ve yerleşme dokusunun nitelikli olması ve benzeri özelliklerle ekonomik, sosyal ve mekânsal çeşitlilik sunması.

Konya-Emen (SÜ)

- Tamamen kırsal bir özellik sergilemesi,
- Önemli doğal ve beşeri kaynaklara sahip olması,
- Büyüme potansiyeli olması,
- Erişilebilirliğinin yüksek olması,
- Sosyal yapısının çalışma yapmaya ve katılıma uygun olması,
- Kırsal karakterinin özgün ve yerleşme dokusunun nitelikli olması.

Bu yerleşmelere yönelik hazırlanan yapısal plan çalışmalarının tüm içerikleri (varlık temelli çalışmalar, planlama süreci, plan, eylemleri ve notları) İDA 4.1'in altında Bölüm 6.1.'de Salacık ve Bölüm 6.2'de Emen için detaylandırılmıştır. Ayrıca İDA 4.2 proje paketinin konusu olan "Eylem planlaması"nın da aynı yerleşimlerde yapılmasına karar verilmiştir.

Yapısal plan çalışmasının yapıldığı kırsal yerleşmelerde yukarıda sözü edilen verilerdeki eksikliklerin giderilmesine yönelik olarak yapılan anket çalışması temel verilerden biri olmuş, bu kapsamda, her iki yerleşimde hane halkı ve işyeri olmak üzere toplam iki konuda anket yapılmıştır.

İDA 4.1 iş paketinin bu bölümünde her iki yerleşme için de sürecin işletildiği yapısal plan çalışması bundan sonraki bölümlerde Salacık örnek alanı üzerinden anlatılmaktadır. .

4.6.6.1. Yapısal Plan Çalışması (Trabzon-Salacık örneği)

Salacık yapısal plan çalışması özet olarak dört aşama altında sunulmaktadır.

1. Varlık temelli çalışma amacıyla, elde edilen, hazırlanan ve analiz edilen harita ve tablo verilerine ve yorumlanması (mevcut durum saptama ve varlıklar) (Bölüm 6.1.1.-6.1.7)
2. Alana ilişkin 2030 yılı nüfus tahmini hesaplamaları (Bölüm 6.1.8)
3. Yapısal plan çalışmasının sürecinin adımlarının detaylı sunumu (Bölüm 6.1.9).
4. Gerçekleştirilen yapısal planın içeriğinin; plan kararları, plan kararlarının eylemlerle olan ilişkileri ve plan notlarıyla birlikte açıklanması (Bölüm 6.1.10)

1. ve 2. Aşamalar

Buna göre; "Mevcut Durum Saptama ve Varlıklar"ın anlatıldığı 6.1.1.-6.1.7. Bölümleriyle ilgili olarak; proje kapsamında coğrafi bilgi sistemi (CBS) veri tabanı yapısı oluşturulan (İDA 1.1 Proje Paketi) yerleşimlerden Karadeniz bölgesi çalışma alanları içinde İDA 4.1. Proje Paketi gereği olarak yapısal plan çalışması için seçilmiş olan Salacık yerleşimine ait planlamaya esas CBS veri tabanı oluşturulması amacıyla üst ölçekte hazırlanan verilerin yanı sıra Salacık özelinde kamu ve özel kurum ve kuruluşlardan elde edilen veriler ile çalışma alanında yürütülen alan gözlemleri, anketler ve yüzyüze görüşmelerden derlenen verilerden yararlanılmıştır.

Salacık'a yönelik veri tabanı oluşturulurken kullanılan verilerin gruplandırılmasında ve oluşturulmasında İDA 4.1 Bölüm 5'de, verilen "mevcut durum ve varlıkları belirlemeye yönelik

araştırılacak konular” başlıklı tablodan yararlanılmıştır. Salacık için “Mevcut Durum Saptama ve Varlıklar” aşağıda sıralanan yedi veri grubu altında değerlendirilmiştir.

1. Grup Veriler - Yerleşmenin Doğal Yapısı
2. Grup Veriler - Yerleşim ve çevre yerleşmeler
3. Grup Veriler - Kentsel ve kırsal altyapı
4. Grup Veriler - Yerleşmenin sosyal yapısı
5. Grup Veriler - Yerleşmenin ekonomik yapısı
6. Grup Veriler - Çevresel durum
7. Grup Veriler - Yerleşmenin mülkiyet yapısı

Salacık çalışma alanı konum itibariyle Trabzon İli, Akçaabat İlçesi batısında yer almakta olup kuzeydoğu yönünde bulunan denize olan kıyı uzunluğu 1,73 km’dir. 1/1000 ölçekli güncel kadastral haritası kullanılarak idari sınırları düzeltilen köyün alanı 2,36 km²’dir (Şekil 12).

Şekil 12. Yapısal plan çalışma alanı (Akçaabat-Salacık)

Salacık için “yerleşmenin doğal yapısı” veri grubu kapsamında bütün CBS veri katmanları aşağıda örnek olarak verilen değerlendirmeler diğer tüm veri grupları kapsamında tanımlanan veri setleri üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Salacık için, diğer veri gruplarında olduğu gibi, “Mevcut Durum Saptama ve Varlıklar: 1. Grup Veriler-Yerleşmenin Doğal Yapısı” değerlendirmelerinde CBS veri tabanı içerisinde

oluşturulan alt klasörler ve bunların içerisinde ise veri katmanlarının tutulduğu bir yapı benimsenmiştir. Bu sisteme göre veri gruplarından birincisinin veri katmanları (içeriği ve açıklamaları) ve içinde yer aldıkları klasör ve dosya yapıları ile CBS veri modellerini gösterir örnek aşağıda (Tablo 21) sunulmaktadır.

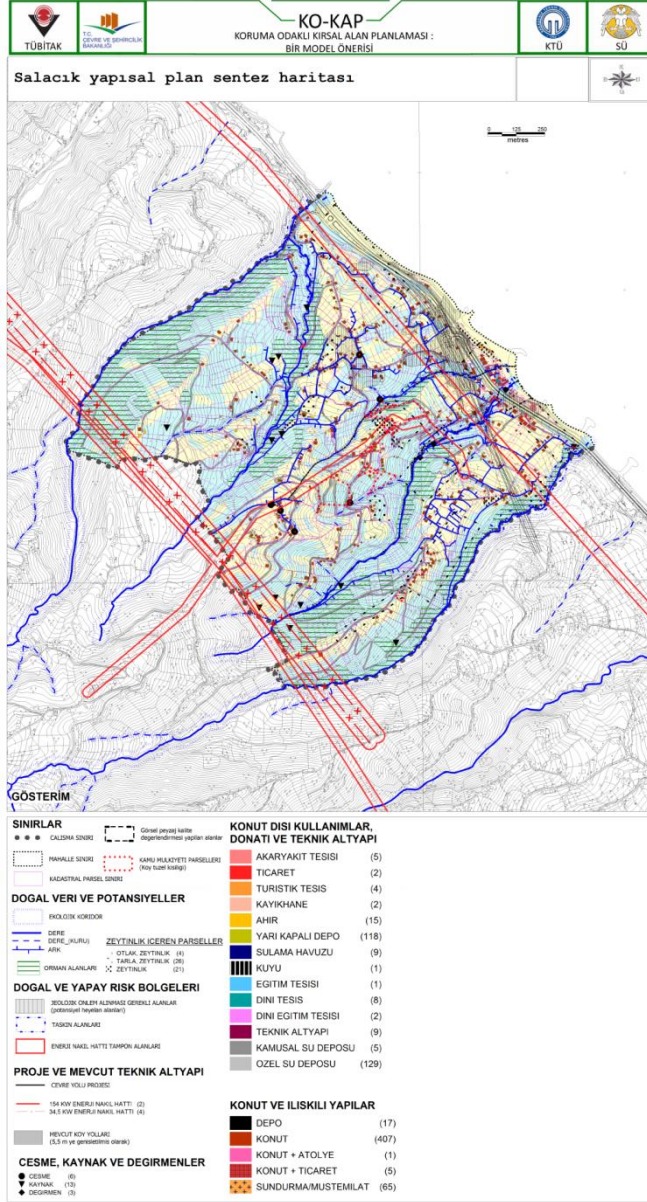
Tablo 21. Yerleşmenin doğal yapısına yönelik CBS verileri ve kapsamı (Salacık-1. veri grubuna örnek)

Veri açıklaması ve içeriği	CBS veri klasörü	CBS veri alt klasörleri	CBS katmanları	CBS veri modeli	
Topografya; eğim, yükselti, baki, 3B arazi modeli	DOG_YAP	TOPOGRAFYA	topografik_egriler	vektör-çizgi	
			topo_egriler-nokta	vektör-nokta	
			3B_arazi_modeli	raster	
			SAM_egim	raster	
			SAM_baki	raster	
			egim_haritasi	vektör-alan	
			baki_haritasi	vektör-alan	
Hidroloji; akarsular-kanallar; göller, göletler, barajlar; yeraltı suları; taşkın alanları, sazlık-bataklık; sulama alanları, havza ıslah projeleri; rekreatif vb. kaynak olma potansiyelleri		HIDROLOJİ	havza_siniri	vektör-alan	
			dere_yatagi_taskin	vektör-alan	
			akarsu_kanal_vb	vektör-çizgi	
İklim; meteoroloji istasyonları; eş yağış alanları (kar ve yağmur); eş buharlaşma alanları; güneşlenme ve rüzgâr potansiyelleri (yenilenebilir enerji üretimi/ kullanımı)		İKLİM	İklim haritaları sınırlı sayıda istasyondan elde edilen meteorolojik verilerden oluşturulmaktadır. Bu kapsamda yapılan haritalamalarda Salacık'ın bütünü tek bir sınıfta yer aldığından bu veriler metin olarak yorumlanmış, haritalanmamıştır.		
Jeoloji; jeolojik formasyonlar, jeolojik özellikli (korunması gerek) alanlar, kayalık-taşlık alanlar, kumullar; risk türleri (faylar ve depremsellikleri, heyelan, çığ, çökme) ve dağılımları (mevcut, potansiyel);		JEOLOJİ	depremsellik	vektör-alan	
			fay_hatları	vektör-çizgi	
			jeolojik_formasyon	vektör-alan	
Biyolojik çeşitlilik; flora ve fauna türleri, uluslararası, ulusal, bölgesel ve yöreye özgünlük durumları, yayılım alanları; ÖBA	BIYOLOJİK_CE SİTLİLİK	bitki_envan_sema	vektör- alan		
		orman	vektör-alan		
		* burada hidroloji verilerinden de yararlanılmıştır			
Baskıya duyarlı doğal, tarihi, arkeolojik alanlar ve sitler	BASKIYA_DUY ARLILIK	baskiya_duyarlilik (bu veri İDA 2.1 den alınmıştır.)			

Bu doğrultuda birinci veri grubu, diğer deyişle “Yerleşmenin doğal yapısı” için oluşturulan alt ölçekli veri katmanlarına ilişkin haritalar oluşturularak ve gereken analizler yapılarak yorumlanmıştır.

Salacık yapısal planına temel veri olarak doğrudan yerleşilebilirlik analizinde ele alınan veri katmanları (“Yerleşmenin Doğal Yapısı” kapsamında örneklendirildiği gibi) belirli koşullarla önceden oluşturulan orijinal veri katmanlarından seçilen veya hazırlanan yeni veri setlerinin CBS ortamında birleştirilmesiyle elde edilmiştir. Bunlar dışında kalan diğer veri gruplarındaki birçok katmanları ise doğrudan temel haritaya girdi oluşturmuştur.

Yapısal plan çalışması sürecinde oluşturulan temel yerleşime uygunluk haritasının üzerine planın sentezini oluşturmak üzere oldukça detaylı bir veri seçimi ve analizi yapılmıştır. Bu kapsamda oluşturulan sentez çalışması Şekil 13’te görülmektedir.

Şekil 13. Yapısal plana altlık sentez haritası (Salacık örneği)

Planlama sürecinin farklı aşamalarında ele alınan varlık temelli çalışmalardan (İDA 4.1. Bölüm 6.1.1-6.1.7) elde edilen bu ve diğer bulguların; yerleşim için yapılan 2030 yılı nüfus tahmini hesaplamaları (Bölüm 6.1.8), Salacık gelişme vizyonu, gelişme stratejileri ve eylemleriyle (İDA 4.1. Bölüm 6.1.9) birlikte değerlendirilmesi sonucu üretilen yapısal plana, eylemleri gösterir plana, plan açıklama raporuna ve plan notlarına yansıtılmıştır.

3. Aşama

“Yapısal Planlama Süreci (Trabzon-Salacık örneği)”nin yer aldığı 6.1.9. Bölümü aşağıda ayrı başlıklar altında sırasıyla özetlenmektedir.

KAMAG-KOKAP çalışmasında önerilen “stratejik mekânsal planlama” süreci İDA 4.1. Paketi 5. Bölümde detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Stratejik planlar ve yerel yapısal planlar

hazırlanırken; öncelikle yerleşmenin varlık değerleri tasvir edilip, eğilimler tanımlanır ve hedefler konulur. Daha sonra gelecek vizyonu belirlenir ve yol haritası oluşturulur.

KAMAG-KOKAP çalışmasında önerilen “stratejik mekânsal planlama” süreci (Bölüm 6,1.9.) doğrultusunda, ele alınan Salacık yerleşiminin katılımcı planlama sürecinin başlangıç aşamasında, mevcut durumun engelleri ve kısıtlayıcıları üzerine odaklanmanın, katılımcıların yaratıcılıklarını kısıtlayacağı ve idealleştirilmiş yeni bir gelecek tasarımını gerçekleştirmelerini engelleyebileceği görüşüyle, planlama sürecinde aşağıdaki adımların izlenmesi tercih edilmiştir:

- Arzu edilen ideal resmi çizme-vizyon belirleme
- Bugünkü durumu tasvir etme-Bugünkü durum ile ideal durum arasındaki farkı ortaya koyma
- Hangi özgül projeler/eylemler ile ideal duruma erişilebileceğini düşünme
- Projeleri/Eylemleri hayata geçirmek için ne tür kaynaklar gerektiğini ve bu kaynakların nasıl sağlanabileceğini tanımlama

Bu yaklaşım ve “mekânsal stratejik planlama” süreci ile birlikte değerlendirilen, geri beslemeli, beş ana aşamada tanımlanan (ön hazırlık; vizyon çizme; mekansal strateji planlarının hazırlanması; uygulama-eylem projeleri, izleme, değerlendirme; gözden geçirme) ve sürece uygun olarak gerçekleştirilen Salacık yerleşmesi katılımcı planlama süreci aşağıda özetlenmiştir.

- Ön hazırlık

Çalışma alanını tanımak ve paydaşlarla bağlantı kurmak için yaklaşık bir ay boyunca düzenli olarak yerleşimin tüm hanelerini kapsayan bir saha çalışması yapılmıştır. Topluma, gerçekleştirilmesi düşünülen planlama süreci hakkında bilgi verilmiş ve yerleşmeye ve buradaki yaşantıya dair derinlemesine bilgiler edinilmiştir. Salacık'ta yaşanacak olan katılımcı planlama sürecine katkılarını sağlamak için çalışma ekibi ve yerel halk arasında birliktelik ve aşinalık hissi oluşturulmaya çalışılmıştır.

• *Planlama ekibinin oluşturulması*

Planlama ekibinin (mekansal planlama bürosu/birimi-MPB) olabildiğince farklı disiplinlerden oluşan geniş bir yelpaze içinde oluşturulmasına dikkat edilerek; öncelikle mekânsal stratejik planlamadan sorumlu bir planlama birimi kurulmuştur. Planlama ekibine katılımını sağlamak için, ilgili bütün kurumlarla, projenin tanıtılması ve katkı vermelerine yönelik yazılı ve yüz yüze görüşmeler yapılmış, proje yetkililere aktarılmış ve bilgilendirme sağlanmıştır.

• *Planlama kurullarının oluşturulması*

Katılım gruplarının oluşturulması ve tüm paydaşlara resmi bilgilendirmenin yapılması amacıyla Salacık'lılara yüz yüze davetiye dağıtılmış ve belirtilen tarihte ilk toplantı yapılmıştır. Salacık halkının ve planlama ekibini oluşturan teknik ekibin de içerisinde yer aldığı yaklaşık 50 kişinin katılımının sağlandığı birinci halk toplantısında; projenin sunumu yapılarak toplumun olabildiğince geniş bir temsiliyi sağlamak amacıyla öncelikle planlamayı etkileyecek ve planlamadan etkilenecek tüm paydaşlar bilgilendirilmiştir. Salacık'ta yapılan birinci halk toplantısına iştirak eden katılımcılar arasından kadın, erkek ve genç katılımcı grupları

oluşturulmuştur. Bu grupların oluşturulmasında; katılımcı anlayışa sahip, sürükleyici toplum önderi kişi ve/veya kurum temsilcilerinin bulunmasına, mahallelerin dengeli temsiliyetine, katılımcıların istekliliğine ve sürecin devamlılığına uyabilecek olmalarına dikkat edilmiştir.

Katılımcı toplantıların takviminin oluşturulması için katılımcılardan kendilerine uygun gün ve saatleri belirtmeleri istenilmiş, iletişim bilgileri alınmış ve kadın, erkek ve genç katılımcılara yönelik eş güdümlü yürütülecek olan üç ayrı katılımcı toplantı takvimi oluşturulmuştur. Tanımlanan program dahilinde Salacık halkı ile katılımcı planlama toplantılarına başlanılmıştır. Çalışma gruplarının ilk toplantısında, Salacık Kurulu için mahalle temsilciliği için kadın, erkek ve genç gruplardan birer temsilci seçilmiştir. Salacık Kurulu; mahalle muhtarı (1), ihtiyar heyeti (4), mahalle kadın (3), erkek (3) ve genç (3) temsilcilerinden oluşan 14 kişi ile oluşturulmuştur.

- *Bilgi sisteminin alt yapısının oluşturulması*

Bu kapsamda yapılan çalışmalar yukarıda özetlenen ve 6.1.1.-6.1.7 Bölümlerinde ele alınan yedi farklı veri grubuna yönelik olarak gerçekleştirilen “Mevcut Durum Saptama ve Varlıklar”ın verilerin mekânsal planlama bürosunca (MPB) toplanması, veri tabanına girilmesi, analiz edilmesi, yorumlanması, haritalanması ve raporlanmasını ve böylece yapısal plana temel oluşturacak çıktılar elde edilmesini kapsamaktadır.

- Vizyon Belirleme

Planlama ilkelerinden “ortak gelecek kurma” çerçevesinde ve Çiz-Gör-Düşün-Planla yaklaşımı bağlamında öncelikle toplumun üzerinde yaygın olarak uzlaştığı, plan hedef yılı sonunda kendini görmek istediği durumu/ beklentilerini/ hayallerini kapsayan ve tanımlayan bir gelecek resmi/ plan vizyonu ortaya koymak hedefiyle yapılacak olan katılımcı toplantılar, tanımlanan program dahilinde Salacık halkı ile gerçekleştirilmiştir.

- *Vizyon toplantıları*

Vizyon toplantıları, belirlenen katılım grupları ile toplantı takvimine bağlı olarak yürütülmüştür. Bu süreçte, kadın-erkek ve genç katılım grupları arasında bilgi alışverişi yapılmadan, her grubun bağımsız bir şekilde süreci yönetmesi sağlanmıştır. Katılımcı grupların ürettiği üç farklı toplum hayal belgesinin Salacık Kurulunda tartışılması ile Salacık Toplum Hayal Belgesi Taslağı oluşturulmuştur.

Vizyon belirleme toplantılarında katılım grubunun geleceğe yönelik hayal kurması çok kolay olmamıştır. Özellikle problemleri aktarmaya şartlanan katılımcıların olumsuzlukları bir kenara bırakıp gelecek için beklentilerini ortaya koymaları için kolaylaştırıcı birkaç alıştırmaya denetlenmiştir. Salacık’a ilişkin beğendikleri özellikler ve köyün olumlu yanları konusunda yaratılan tartışma ortamı ile pozitif bir bakış açısının yaşanması amaçlanmıştır. İkinci vizyon toplantısında katılımcılara “Gelecekte nasıl bir Salacık’ta yaşamak istersiniz?” sorusu sorularak tartışma kapsamı genişletilmiş ve alana ilişkin haritalar üzerinde hayallere yolculuk başlatılmıştır. Katılımcıların kurdukları hayaller doğrultusunda her çalışma grubuna ait ayrı bir vizyon belirlenmiştir. Katılımcı gruplara ait üç ayrı vizyon, Salacık Kurulu ile yapılan toplantıda ortak bir vizyona dönüştürülmüş ve halkın görüşüne sunulmuştur.

- *Vizyon taslağını geniş paydaş kitlesi ile paylaşma*

Toplantıya gelemeyenlerin de vizyona ilişkin fikirlerini belirtebilmesi için köyün görünür yerlerine, üzerinde Salacık vizyonunun yazılı olduğu kutular asılmıştır. Bu vizyona eklemek ya da çıkartmak istedikleri herhangi bir konu varsa yazabileceklerini belirten bir bilgi notu kutuların yanına bırakılmıştır. Bu kutular bir hafta sonra toplanılmıştır.

- *Vizyon toplantıları-vizyon netleştirme*

Mekânsal planlama bürosundan (MPB) gelen vizyon taslağı, toplumdan gelen görüşler ve yine MPB tarafından hazırlanan “Mevcut Durum Saptama ve Varlıklar” raporunun çıktıları da dikkate alınarak mekansal planlama kurulu (MPK) (bu çalışmada Salacık Kurulu) tarafından gözden geçirilmiştir. “Toplumun her kesimini kapsayıcı mıdır?”, “Zor da olsa gerçekleştirilebilir bir hedef midir?” sorularına yanıtlar aranmıştır. Varsa gerekli düzeltmeler/değişiklikler yapılarak vizyon netleştirilmiş ve toplantı yoluyla topluma duyurulmuştur.

Vizyona ilişkin toplumdan gelen görüşler de dikkate alınarak toplantılarda vizyon tekrar görüşülmüş, Salacık Kurulunda görüşülerek, netleştirilmiş ve kabul edilmiştir. Kabul edilen vizyon, hem toplumsal uzlaşi belgesi olarak topluma tekrar duyurulmuş hem de MPB'ye iletilmiştir.

- **Mevcut Durum ve Kapasitelerin Belirlenmesi**

Yukarıda özetlendiği üzere Salacık özelinde Mevcut Durum Saptama ve Varlıklara yönelik alan verileri ve değerlendirmeleri; gerek kurumsal verilerden gerekse alanda yapılan gözlem, anket ve görüşmelere dayanmıştır.

Mevcut durum ve kapasiteye ilişkin bilgilendirme planlama ekibince Salacık Kuruluna yapılmış ve vizyonun gerçekleşebilme olanakları tartışılmıştır. Böylece planlama ekibine ve vizyona olan inancın kuvvetlenmesi sağlanmıştır.

- **Mekânsal Strateji Planlarının Hazırlanması**

Mekansal strateji planlarının hazırlanması aşamasında öncelikle üzerinde uzlaşılan vizyona ulaşmak için stratejiler ortaya konulmuştur. Hedef ve stratejilerin (ya da benzer kavramlarla stratejik amaç ve alt stratejilerin) ve tanımlanmasının ardından süreç eylem planlarının hazırlanması ile sonuçlanmıştır. Süreçte hedef, strateji ve eylem ilişkisinin uygun tekniklerle tartışılması aşaması, vizyon toplantıları ile katılımı deneyimleyen gruplar için daha verimli ve etkili geçmiştir.

- *Strateji toplantıları-vizyona dönük mekânsal stratejilerin belirlenmesi*

Salacık köyüne yönelik stratejilerin belirlenmesinde; öncelikle değişim için fırsatların neler olduğu üzerinde durulması ve fırsatların tanımlanması hedeflenmiştir. Salacık'a ait olumlu yönler listelenmiş ve gözden geçirilmiştir. Daha sonra, katılımcılara olumlu yönlerin hangilerini potansiyel olarak gördükleri sorulmuştur. Katılımcılardan, güçlü yönler ve potansiyellere, öncelik sıralamasına yönelik 1 den 10 kadar puan vermeleri istenilmiştir. Ardından zayıf yönler, olumsuzluklar ve sorunlar tartışılmıştır.

Strateji oluşturma aşamasında, planlama kurulu, kolay, anlaşılır ve yaygın kullanılan yöntemlerden biri olan GZFT (SWOT) analizini kullanmayı tercih etmiştir. Bu kapsamda, katılım toplantılarında GZFT analizi yapılırken, basitleştirerek, adım adım yaklaşılmıştır. Öncelikle mevcut durum analiz edilerek, olumluluklar incelenmiş, olumluluklar içinden fırsatlar tanımlanmıştır. Daha sonra olumsuzluklar incelenerek, olumsuzluklar içinden tehditler ayrılmıştır. Bu analizlerin ardından, puanlama yapılmıştır.

GZFT analizinde ortaya çıkan Salacık'a yönelik olumluluk ve olumsuzluklar Doğal/Ekonomik/Sosyal/ Altyapı/Fiziksel başlıklar altında sınıflandırılarak her katılımcı grup tarafından puanlandırılarak, puanlar çoktan aza doğru sıralanmıştır. Bir sonraki toplantıda olumlu ve olumsuzluklar üzerinde verilen puanlar tekrar gözden geçirilip eksik ya da fazla puanlanan maddeler üzerinde tekrar konuşulmuş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır. Daha sonra TFZT (TOWS) matrisi kullanılarak Salacık yönelik gelişme stratejileri belirlenmiştir.

- *Eylem planlarını belirleme*

Plan içinde ele alınabilecek eylemlere ilişkin sorunlara odaklanma ve bir dizi olası çözümler tanımlamak amacıyla problem/sorun ağaçları oluşturma yöntemine başvurulmuştur. Ele alınan bir sorunun neden-sonuç ilişkisini ortaya koymayı sağlayan problem ağacında, problemin analizi bir diyagram şeklinde sunulmuştur. Kadın, erkek ve genç gruplar ile sorunlar tablosu üzerinde ayrı ayrı konuşulmuş ve stratejiler hatırlatılmıştır. Stratejiler alt başlıklarda incelenmiş ve her alt başlık açıklanmıştır. Daha sonra bir sorun belirlenip bu sorunun nedenleri üzerinde durulmuş ve grupça bir problem ağacı yapılmıştır. Daha sonra her grupta ele alınmak istenilen problem ağaçları tanımlanmıştır. Ayrı ayrı tanımlanan problem ağaçları daha sonra planlama kurulu (MPK) ile birlikte konuşulup tartışılmıştır. çevre kirliliği-sahil kullanımı-güvenlik-ulaşım ana başlıklarında yapılan problem ağaçlarının ardından, sorunlardan nasıl eylem yazılabileceği ve bu eylemlerin hangi sorunların cevabı olabileceği açıklanmıştır. Sorunlara göre yazılan eylemler üzerinde konuşulmuştur.

Eylem-strateji eşleşmesi üzerinde (doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olanlar) bütün eylemler, katılımcılar tarafından tek tek önem sırasına göre ağırlıklandırılmışlardır. Strateji-eylem matrisleri oluşturularak, her bir eylem planının hangi strateji ile doğrudan-dolaylı ve kısmen dolaylı etkileri olduğu irdelenmeye çalışılmıştır.

- *Yapısal plan taslağının hazırlanması*

Planlama kurulu sentez çalışmasının ardından, vizyon ve gelecek haritası üzerinden özellikle mekansal karar seçeneklerinin elde etmiş, eylem tablolarında karma ve mekansal olmayan eylemlerin tanımlamasını yapmıştır. Katılımcı grupların geleceğe yönelik beklentilerini almıştır. Eylem planları arasından mekansal içerikliler olanlar ise özellikle harita üzerinde tanımlanmış ve sunulmuştur.

Mekansal planlama bürosunda, planlama alanı Salacık'a ilişkin mekânsal kararlar verilirken ve bu kararlar doğrultusunda yapısal plan hazırlanırken; daha önceki katılımcı toplantılarda üretilen ortak vizyon ve katılımcı grupların Salacık uydu görüntüsü üzerinde belirtmiş olduğu alana ilişkin mekânsal görüşler göz önünde bulundurulmuştur. Hazırlanan Salacık koruma odaklı yapısal plan taslağında, korunacak olan alanlar, mevcut ve öneri donatı alanlarının

konumları, doğal eşikler ve yerleşmenin iç-dış bağlantı yolları gösterilmiştir. Salacık mekânsal yapısal plan şeması taslağı hazırlandıktan sonra öncelikle MPK'na gösterilmiştir.

- *Plan değerlendirme toplantıları-Mekânsal yapısal plan şeması seçeneklerinin değerlendirilmesi*

Hazırlanan Salacık mekansal yapısal planını halka duyurmak amacıyla Salacık Ortaokulu'nun bahçesinde Akçaabat Belediye Başkanı'nın da katıldığı bir kutlama yapılmıştır. Salacık'ta yaşanan katılımcı planlama süreci kısaca değerlendirilmiştir. Salacık arazi maketi ve Salacık yapısal planı üzerinde, plana ilişkin katılımcıların olumlu ve olumsuz eleştirileri dinlenmiştir. Salacık yapısal planına yapılan eleştiriler doğrultusunda yeniden gözden geçirilmesine karar verilmiştir. Ayrıca bu toplantıda, eylem planlarından biri olarak gerçekleştirilen Salacık Zeytinalı Derneği'nin açılışı yapılmıştır.

- Gözden Geçirme

Katılımcı olarak yürütülen sürecin bu aşamasının ardından, yapısal plan taslağına yönelik alınan eleştiriler planlama ekibince değerlendirilmiştir. Daha sonra alana tekrar gidilerek Salacık Planlama Kurulu ile alınan eleştiriler tartışılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, büro ortamında yorumlamalar yapılmış ve Salacık yapısal planına ait raporun yazımı ve haritalama işlemlerinin gerçekleştirilmesi ile süreç tamamlanmıştır. Sonuç olarak, katılımcı, koruma odaklı bu proje çalışması ile Salacık halkının, Salacık'a yönelik olumlu-olumsuz görüşleri, beklentileri doğrultusunda tanımlanmış ortak vizyonu, toplumla birlikte gerçekleştirmek için olumlu adımlar atılmıştır. Ayrıca, Salacık'luların örgütlü, duyarlı ve sorumlu biçimde ilerlemelerine ve sürecin takipçisi olmalarına katkıda bulunulmuştur.

4. Aşama

“Yapısal Plan, Eylemler ve Plan Notları (Trabzon-Salacık örneği)”nin yer aldığı 6.1.10. Bölümü aşağıda ayrı başlıklar altında sırasıyla özetlenmektedir.

Yukarıda 3. Aşamada özetlenen süreçle gerçekleştirilen Salacık yapısal planının ortaya konmasında; alan için yapılan varlık temelli çalışmaların yanı sıra gerek alanda yapılan katılım toplantılarının belgeleri (haritalar, kayıt altına alınan sözel ifadeler, vb.), gerekse de paydaşların alandan beklentileri girdi oluşturmuştur. Salacık yapısal planı Bölüm Bölüm 6.1.9.1.1.'da açıklanan Mekânsal Planlama Bürosu (MPB) tarafından hazırlanmıştır.

Salacık yapısal planı, vizyona yönelik eylemlerin doğrudan veya dolaylı mekânsal kapsamının yansıtılmasına yönelik bir belgedir. Plan kapsamında hedef ve stratejiler doğrultusunda belirlenen toplam 74 eylemden mekanla doğrudan veya dolaylı ilişkisi olan eylemlerin (43) mekânsal karşılığı gösterilebilmiş ya da bu eylemler plan notu ile karşılık bulmuştur. Bununla birlikte plan, mekânsal karşılığı olmayan eylemlerin (31) de gereğine yönelik konuları da kapsamaktadır.

Yerleşmenin bütününde korumaya yönelik faklılaşan plan kararlarını odak alan, ancak bu korumanın da yerel halkın doğal kaynakları sürdürülebilir şekilde kullanımıyla mümkün olduğu temel yaklaşımı ile katılımcı bir süreçle gerçekleştirilen Salacık yapısal planı; plan-eylem ilişkisini gösterir plan ve plan notlarıyla birlikte hazırlanmıştır.

Salacık yapısal planının idari ve çalışma alanını kapsayan sınırları dışında, getirdiği kararlar; yerleşme, sosyal, rekreatif ve idari donatılar, ulaşım ve teknik alt yapılar ile doğal ve kültürel karakteri korunacak/geliştirilecek alanlar olmak üzere toplam dört başlık altında gruplanmıştır. Ancak, bu gruplamanın öncesinde çizim tekniği itibarıyla ele alınan plan kararlarının oluşturulma süreci alansal, noktasal, çizgisel kararlar ile genel olarak alanların sınır gösterimi ile tanımlandığı koruma kararları olmak üzere toplam dört başlık altında kararları kapsamaktadır: (1) Alansal kararlar, (2) Çizgisel kararlar, (3) Noktasal kararlar ve (4) Koruma Kararları.

- Yapısal Plan Kararları

• Alansal Kararlar

Yerleşimin farklı nitelikteki arazi yapısı/dokusu nedeniyle yapısal plan çalışmasının alansal kararları dört temel bölümde ele alınarak detaylandırılmıştır: (1) kıyı kesimi; (2) vadiler ve yakın çevreleri; (3) tarımsal nitelikli alanlar ve (4) zeytinlikler.

• Çizgisel Kararlar

Salacık'ın bütününde mevcut ulaşım (sahil yolu, diğer köy içi yollar ile aklar/ark yolları) ve çizgisel teknik altyapıların (enerji nakil hatları) yanı sıra dereler ve kuru dereler planda gösterilmekte olup bunlardan yola çıkılarak ve mevcut varlıklar değerlendirilerek yerel halkın ihtiyaç ve önerileri doğrultusunda planın çizgisel kararları oluşturulmuştur.

• Noktasal Kararlar

Salacık bütününde dört farklı plan kararı (yerleşme, sosyal, rekreatif ve idari donatılar, ulaşım ve teknik alt yapılar ile doğal ve kültürel karakteri korunacak/geliştirilecek alanlar) başlıkları altında değerlendirilen noktasal kararlar üretilmiştir. Ancak sembollerle gösterilen bu kararların alanlarının belirli ve tanımlı olduğu yerlerde, alanlarının üzerinde yerleri sembolik olarak tanımlanmıştır. Bunlar dışındakiler ise yalnızca mevcut/öneri noktasal gösterimlere karşılık gelmektedir.

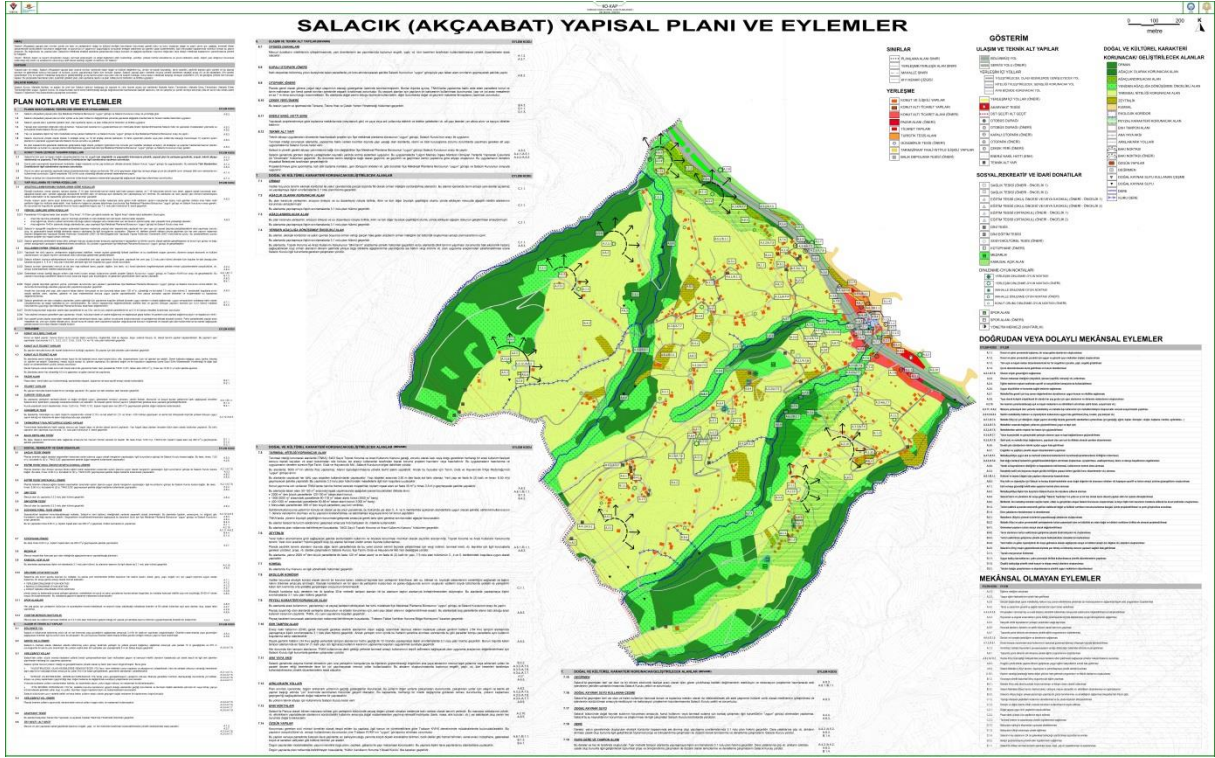
• Koruma Kararları

Korumanın odak olduğu yapısal planlama çalışmasının bir sonucu olan yapısal planda en fazla sayıda kararın üretildiği başlık "doğal ve kültürel karakteri korunacak/geliştirilecek alanlar"dır. Bu kapsamda oluşturulan toplam 19 karar ile Salacık yerleşiminin bütününde gerek doğal (orman, su, toprak) kaynaklar gerekse kültürel kaynakların (tarım, peyzaj, geleneksel doku/yapılar) korunması, geliştirilmesi ve bazı teknik altyapıların olumsuz etkilerinin en aza indirgenmesi hedef alınmıştır.

- Eylem Planları

Salacık yapısal planı; temelde vizyona yönelik belirlenen stratejik amaç (5) ve alt stratejilere (19) yönelik eylemlerden (74) 43 eylemin mekânsal karşılığının gösterilebildiği ya da karma eylem olup plan notu ile karşılık bulunduğu, buna karşın mekânsal karşılığı olmayan eylemlerin (31) de gereğine yönelik konuları kapsamaktadır. Yapısal planda plan gösterimlerine/kararlarına karşılık gelen ve plan üzerine gösterilen eylemler aynı zamanda her farklı gösterime yönelik geliştirilen plan notlarıyla da birebir eşleştirilmiş ve plan-eylemler paftasında gösterilmiştir (Şekil 14). Plan notlarına aktarılamayan nitelikteki eylemlerin eylem

planlarının yapılarak uygulanmasında Salacık Kurulunun sorumlu ve yetkili olduğu plan notlarında belirtilmiştir.

Şekil 14. Salacık yapısal planı, plan notları ve eylemler

- Plan Notları

Salacık yapısal planına ilişkin olarak plan notlarının yanı sıra plana yönelik temel bir metin olan ve planın amacı, kapsamı ve Salacık Kuruluna ilişkin tanımlamaların yapıldığı bir metin de plan üzerinde gösterilmiştir (Şekil 14). Plan notları aşağıda listelenen toplam yedi ana başlık altında ele alınmış olup her bir başlıkla ilgili hükümler atlarında detaylı olarak farklı maddeler şeklinde sıralanmıştır.

1. Planın onaylanması, yürürlüğe girmesi ve uygulanması
2. Konut yakın çevresi tasarım koşulları
3. Yapı kullanma ve yapma koşulları
4. Yerleşme
5. Sosyal, rekreatif ve idari donatılar
6. Ulaşım ve teknik alt yapılar
7. Doğal ve kültürel karakteri korunacak/geliştirilecek alanlar

4.7. İDA 4.2 Kırsal Yerleşme Örnek Eylem Planı

Kırsal Yerleşme Örnek Eylem Planı İş Paketinde, örnek yerleşmede yaşayanların kendi yaşamlarının gerçeklerini analiz ederek, kendi seçecekleri sorunlardan biri özelinde eylem planlaması sürecinin örnekleme amaçlanmaktadır.

Bu iş paketinin ilk önemli çıktısı, kırsal yerleşmede sorunların çözümüne yönelik kararlar alma ve eyleme geçme sürecinin yöntem ve tekniklerinin sunulduğu teorik çerçevedir. Eylem planlama sürecinde, katılımcı tekniklerin sunduğu olanakları ve kısıtları örnek yerleşmeler özelinde değerlendirildiği uygulamaya ilişkin rapor ise çalışmanın ikinci çıktısını oluşturmaktadır.

İş paketinin teorik çerçevesini oluşturan Bölüm 1-2 ve Salacık uygulama deneyimi bölümü Arş. Gör. Seda Özlü'nün paket sürecine paralel olarak hazırladığı yüksek lisans tezi temel kaynak alınarak hazırlanmıştır (Bkz. Özlü, 2014). Bu kapsamda, paketin çıktılarında olan kitap ve rapor kullanılırken onaylı tez mutlaka referans olarak verilmelidir.

Eylem planı yaratım süreci; yerel kaynak ve potansiyelleri kullanarak toplumun problemini kendisinin belirleyip önceliklendirildiği, çözüm için yerel halkın aktif olarak sorumluluk aldığı, etkin ve katılımcı bir süreçtir. Kırsal alanda yaşayan halkın potansiyel ve sorunlarını analiz ettiği, bilginin paylaşıldığı, ortak fikrin üretildiği, belirlenen problemin çözümüne yönelik eylemin planlandığı ve gerçekleştirildiği bir süreci amaçlar. Bu çalışma ile sürecin inşasında kırsal ve kentsel alanlar için eylem planları ve katılımcı süreçler incelenmiş; kırsal yerleşmeler için dokuz adımlı yeni bir kırsal yerleşme eylem planı süreci oluşturulmuştur.

Kırsal alanın eylem planı yaratım sürecinde; KTÜ ekibinin çalışma alanı olarak Akçaabat ilçesi Salacık köyü ve SÜ çalışma alanı olarak Beyşehir-Emen köyü seçilmiş; katılımcılık düzeyini arttırmaya yönelik yaklaşım ve tekniklerin uygulandığı bir atölye süreci oluşturulmuştur. Öncesinde hazırlanan yapısal plana paralel çalışmalar yürütülmüş ve belirlenen eylemler tartışılmıştır. Tasarlanan eylem planı süreci rehberliğinde gönüllü grubun katıldığı atölye süreçlerinde probleme odaklanılarak, hazırlanan eylem planları uygulamaya geçirilmiştir.

4.7.1. Eylem Planını Kapsam ve İçeriği

Kırsal alanlar nüfus yoğunluğunun az olduğu, ekonominin genel olarak tarıma dayalı ve sosyal imkânların yeterince gelişmemiş olduğu homojen alanlardır. Kırsal alanların geliştirilmesine yönelik bugüne dek ülkemizde birçok politika ve uygulama süreçleri izlenmiştir. Bu politikalar kırsal alandaki nüfusu korumayı, kır-kent arasındaki farklılığı azaltmayı ve özelde de kırsal sorunlara çözüm üretmeyi amaçlamıştır. Fakat kırsal alanlar için üretilen çalışmalar; parçacı yöntemler ile hizmet sağlamayı hedef alan tepeden inme

çalışmaların ötesine geçememiştir. Bunlara ek olarak; yerelin özelliklerini, farklılıklarını yansıtmayan ve yerel halkın katılımını sağlayamayan süreçlerde sadece fiziksel yapıya önem verilip sosyo-ekonomik gerçeklerin göz ardı edilmesi de bir diğer sorundur. Bunun sonucunda başlangıçta hedeflenen kırsal alanda yaşayan halkın yaşam kalitesini yükseltilmesi de başarılammıştır.

Bu noktada kendi yaşam koşullarını ve yerele özgü gerçekleri dile getirebilen; ihtiyaçlarını, sorun ve potansiyellerinin farkında olan yerel halkın cesaretlendirilmesi ve katılımının sağlanması ve yine uygulamalara yönelik desteklerinin alınması oldukça önemlidir. Bu beklentinin önemini doğrular biçimde uygulamaların birçoğu; yerel halkın katılımını dışlayan plan ve uygulama süreçlerinde başarı sağlanamadığını göstermektedir.

Eylem planı en kısa ifadeyle planlama alanının vizyonunu gerçekleştirme aracıdır. Bir eylem planı, stratejik hedeflere ulaşmaya yönelik atılacak eylem adımlarını tanımlayan hızlı, pratik, katılımcı, kaynak etkin, sürdürülebilir, somut sonuçlar üreten, toplum yönlendirmeli (dolayısıyla kültür özgül), performans standardı gibi kontrol mekanizmasına sahip planlama türüdür (TÜBİTAK, 2014). Amacı veya vizyonu gerçekleştirmenin aracı olan eylem adımlarının ne zaman, kim tarafından yapılması gerektiğini, eylemin gerçekleşmesi için hangi kaynak ve girdilerin gerekli olduğunu gösteren planlardır.

Eylem planı süreci sonucunda oluşan ve süreci özetleyen eylem planının uzun ve karmaşık bir doküman olmasına gerek yoktur. Ancak, eylem planının içermesi gereken temel kriterler ve sonuç ürünü aşağıdaki içeriğe göre tanımlanmalıdır (Tablo 22).

Tablo 22. Eylem planının içeriği

Amaç	Göstergeler	Eylemler	Maliyetler/ Girdiler	Sorumlular	Zaman
Ulaşılması gereken durumun tespit edilmesi	Çıktıların başarısını ölçen performans göstergeleri	Amaca ulaşmak için takip edilmesi gereken adımların belirlenmesi	İhtiyaç duyulan kaynak ve girdilerin belirlenmesi *Maliyet *İnsan Kaynakları *Materyaller *Ekipman	Her adımı başarıyla tamamlayacak sorumlu kişinin belirlenmesi	Her adımın gerçekleşeceği zamanı ve ne kadar süreceğini gösteren bir zaman çizelgesi

Kaynak: Country Agency (CA), (2004)

Eylem planı geliştirme süreci sistematik bir yaklaşımı gerektirir. Etkili eylem planının gerçekleştirilmesinin temel ilkeleri şunlardır:

- Özel/Spesifik: Eylem planı coğrafi bir alanda ve ortak konuda odaklanmıştır.
- Müzakere tabanlı: Paydaşlar arasında uzun diyaloglar ile görüşülen müzakere tabanlı bir çalışmadır.
- Ölçülebilir: Gerektiğinde düzenlenebilir ve gözden geçirilebilir olabilmesi için ölçülebilir ve izlenebilir eylem ve çıktılarının olması gerekir (URL-1, 2014).

Eylem planlamanın belirtilen genel ilkelerine ek diğer önemli ilkeler ise;

- Basitlik: Planın anlaşılabilirliği açısından yeterince basit olması gerekir.
- Önceliklendirme: Eylemlerden en acil olanını tanımlamaya yardımcı olur.
- Sorumluluk: Bireylere veya küçük gruplara belirli bir eylemi yapma için sorumluluk verilir.

- Zamanlama: Yapılması gereken her eylem için tarih belirleme, sürecin kontrolüne yardımcı olur.
- Esneklik: Alternatif rotalar tanımlanması eylem planlarında önemlidir.
- Gözden Geçirme: Eylem planı kâğıt üzerinde üretilmesine rağmen ideal olarak sürekli gözlemlenebilir, yeniden gözden geçirilebilir ve ihtiyaca göre güncellenebilir.
- Ortaklık: Birçok eylem farklı aktörlerce destekli olan bir ortak yaklaşımı gerektirir.
- Gerçeklik ve dürüstlük: Kaynak uygulamaları ve uygun finans yolunu düşünerek gerçekçi eylemler üretilmesi gerekir.
- Şeffaflık: Eylem planından etkilenecek herkesin süreç hakkında bilgisinin olması/bilgilendirilmesi önemlidir.

Eylem planlama sürecinin temelini oluşturan topluluk katılımı, planlamanın olmazsa olmaz koşuludur ve yeterli düzeyde sağlanmalıdır. Oldukça zor bir uygulama alanına sahip olan katılım, toplumun ve çalışma ekibinin yetenekleri ve ilgisine göre de farklı düzeylerde sağlanabilir.

Eylem Planı Hazırlama sürecinde temel ilkelerinden olan katılımın gerçekleştirilmesi için gerekli olan ve başarmak istenen katılım düzeyleri bu çalışmada eylem planı ile ilişkili olarak: Bilgilendirme, Danışma, Birlikte karar verme, Birlikte hareket etme ve Eylemi destekleme olarak beş adımda açıklanacaktır. Bu beş adımda tanımlanan katılım düzeyi tasarlanacak, uygulanacak ve başarması hedeflenen eylem planı süreci ve ilkeleri ile örtüşmektedir. Bu seviyeler katılımın çok farklı şeyler ifade ettiğini anlatır, fakat sadece birkaçı gücün ve fikirlerin anlamlı paylaşımını gösterir. Bilgilendirme aşamasından eylemi destekleme aşamasına doğru katılımın arttığı bilinmektedir. Bu istenen veya başarılan katılımın seviyesini açıklamada önemlidir.

Katılımın, ortaklığın, öğrenme ve güçlendirmenin sağlandığı kırsal gelişme süreçleri dört adımdan oluşmaktadır. Bunlar; Analiz, plan, yapma, gözden geçirmedir (VSO, 2004).

Analiz: Problem ve fırsatları analiz etmeyi kolaylaştırmak için uyumu inşa etme, güveni kurma ve kendi kendini yönetmeyi oluşturma sürecidir.

Plan: Planı geliştirme, amaç ve hedeflere karar verme, çözümleri düşünme, önceliklendirme sürecidir.

Yapma: Planlanmış eylemleri uygulama aşamasıdır. Yapma fazında eylemin iyi bilgilendirilmiş ve kabul edilmiş olması gerekir. Bu gözden geçirme aşaması ile örtüşmelidir. Çünkü katılımcılar tarafından eylemler izlenebilir olmalıdır.

Gözden geçirme: Eylemlerin amaçları karşılayıp karşılamadığını değerlendirir. Karşılamadığı durumların tespiti veya karşılayan durumlarda sürece yardım eden faktörlerin belirlenmesine yardımcı olur. Gelecekte ki eylemleri kabul etmek, yararları korumak, katılım ve sürdürülebilirliği desteklemek veya sorun ve engellere yanıt vermek için kullanılır.

4.7.2. Eylem Planlamada Kullanılan Metot ve Teknikler

Dünya’da ve ülkemizde geleneksel araştırma yöntem ve yaklaşımlarında çoğunlukla anket yöntemi ile derlenen veriler çok uzun bir süre sonunda işlenerek rapor haline getirilmekte; araştırma konusu ve hipotezlerinin seçiminde önerilerin belirlenmesinde üreticilerin veya kırsal kesim insanların çok az bir katılımı olabilmekte bazen hiç olamamaktadır. Bütün bu dışlayıcı sürecin sonunda belirlenen gündem ve hedefler çoğu zaman gerçeklere veya kırsal kesim insanların gereksinimlerine veya önceliklerine ters düşmektedir. Uygulanabilecek bazı sonuçlar ise hayata geçirilememekte veya çok geç geçirilmektedir (Özkaya vd., 1998). Bu bağlamda, başarılı eylem planlama için kullanılabilir farklı aşamalarda kullanılabilir farklı yaklaşımlar ve katılımcı teknikler bulunur.

Analiz ve Planlama Aşamasında ağırlıklı kullanılan Katılımcı Kırsal Değerlendirmeden başlayarak Hızlı Kırsal Değerlendirme, Katılımcı Düşünme ve Eylem veya Katılımcı Öğrenim ve Eylem yaklaşımları ile yerel toplumlara kendi hayat koşullarının bilgisini paylaşma, analiz etme, planlama ve eyleme geçirme gücünü kazandıran yaklaşımlar ve teknikler bu iş paketinde tartışılmıştır. Katılımcı kırsal değerlendirmede kullanılan tekniklerden bazıları şunlardır: Günlük ve Mevsimsel Takvimler, Transektler, Geçinme Analizleri, Haritalama, Matrisler, Sıralamalar, Skorlamalar, Refah Sıralaması, İkili Sıralama, Pay Grafikleri, Venn Diyagramı, İş ve Akış Diyagramları, Zaman Çizelgeleri, Problem Ağaçları. Farklı düzeylerde katılımı amaçlayan bu teknikler görsel, yazılı ve sözlü olarak gruplanır. Çalışılan toplumun sosyal yapısına, gelişmişlik düzeyine göre kullanılan teknikler farklı iletişim türlerini içerir ve çalışmanın amacına göre belirlenebilir.

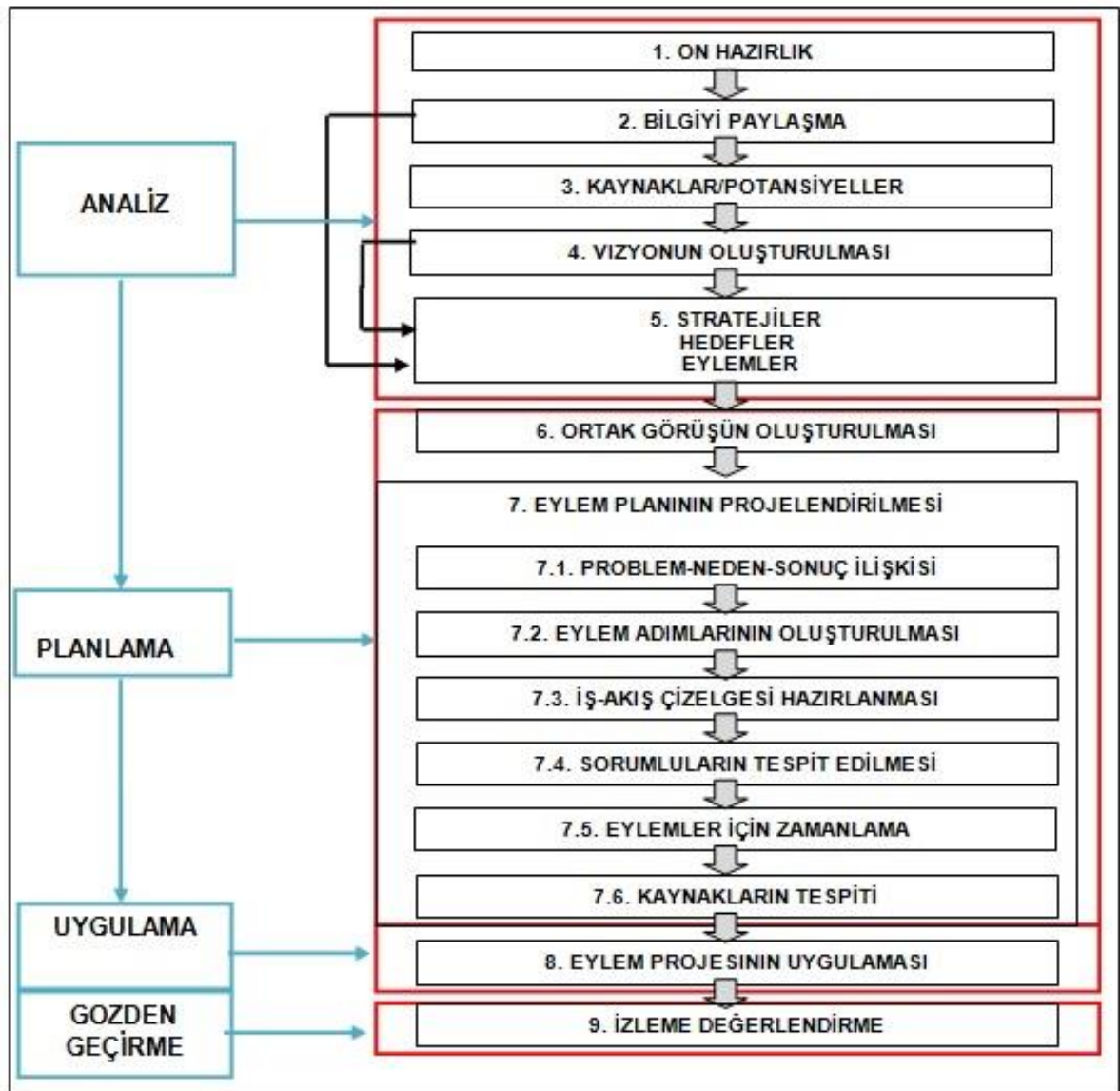
Mekânsal, zamansal, sosyal verilerin elde edildiği analiz ve planlama süreçlerinde sıklıkla kullanılmakla birlikte gözden geçirme süreçlerinde de kullanılan katılımcı değerlendirme ve izleme yaklaşımı gibi birçok teknik raporda tartışılmıştır. Bunlar dışında, geniş ölçekli ve çok sektörlü, diğerlerine alan içinde daha fazla odaklanan özel amaçlı metotlar da çalışma kapsamında tartışılmıştır. Bunlar; Paydaş analizi, katılımcı kurumsal değerlendirme, kalkınma için tiyatro, faydalanıcı değerlendirmeler, katılımcı çatışma yönetimi, cinsiyet analizi, entegre edilmiş çevre yönetimi ve sosyal kalkınma, katılımcı ve entegre havza yönetimi, sürdürülebilir geçim analizi, sarar, kaliteli hizmet yaklaşımı, katılımcı ilave sistemleri gelişimi, katılımcı beslenme projeleri, katılımcı etki yol araştırması gibi metotlar bu amaçla kullanılabilir (VSO, 2004).

4.7.3. Öneri Kırsal Yerleşme Eylem Planları Belirleme ve Projelendirme Süreci

İncelenen eylem planları ve katılımcı süreçler dikkate alınarak; yeni bir kırsal yerleşme eylem planı süreci tasarlanmıştır. Yerel bilgileri analiz etme, kaynakları belirleme ve eylemi hayata geçirmede sistematik ve izlenebilir bir sürece ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle süreç, aşamalarının ve kullanılacak tekniklerin belirtildiği dokuz adımdan oluşturulmuştur. Belirlenen bu adımlar planlama sürecinin temel adımları olan “analiz, planlama, yapma ve gözden geçirme” ile de ilişkilendirilmiştir. Alan hakkında bilgilerin toplandığı, yerelin gerçeklerinin (kaynaklar-problemler) ve gelecek hakkındaki düşüncelerin öğrenildiği aşama, sürecin analiz aşamasıdır.

Planlama aşaması; yerelin önceliklerinin belirlendiği ortak görüş ve eylem planının hazırlandığı adımları kapsar. Planının hayata geçirildiği sürecin sekizinci adımı yapma ve planının değerlendirildiği, geri görüşlerin yapıldığı son adım ise gözden geçirme sürecini oluşturur (Şekil 15). Süreç, aynı zamanda analiz, planlama, yapma ve gözden geçirme olarak özetlenmeye çalışılmıştır. kırsal yerleşme eylem planı sürecinin adımları detaylı olarak tanımlanmış ve sürecin sağlıklı yürütülebilmesi için bir kontrol listesi hazırlanmıştır.

Bütün planlama çalışmalarında olması gerektiği gibi başarılı bir eylem planı sürecinde de detaylı bir analiz çalışması gerekmektedir. Analiz aşamasının ilk dört adımı olan ön hazırlık-bilgi paylaşma-kaynaklar/potansiyeller-vizyon oluşturma, yapısal plan ve eylem planı için ortak yürütülen aşamalardır. Planlama alanının vizyonunu gerçekleştirme aracı olan eylem planlarının oluşturulmasında “stratejiler/hedefler/eylemler” adımı büyük önem taşımaktadır.

Şekil 15. Kırsal yerleşme eylem planları belirleme ve projelendirme süreci

Kaynak: Özlü, (2014) ten yorumlanmıştır.

Bu kapsamda önceliklendirilen ve projelendirme için seçilen eylemlerin yaratacağı etkiyi anlamada strateji-eylem planı matrislerinden yararlanılabilir. Böylelikle, yerleşmenin vizyonuna, stratejilerine ve hedeflerine doğrudan hizmet eden potansiyel odaklı bir eylem planı üretilmiş olur. Eylem planları yaratım sürecinin en önemli ve uzlaşma gerektiren kısmı ortak görüşün oluşturulması aşamasıdır. Ardından gelen eylem planının hazırlanması aşaması ise sürecin en kapsamlı ve önemli adımını oluşturur. Yapısal planın öngördüğü eylem planlarının uygulamaya konulması için projelendirilmesi gerekir. Bu kapsamda, sürecin 7. adımında bir yada birden çok eylem planı için eş zamanlı projelendirme yapılabilir. Eylem projesinin uygulanması ve izlenmesi ile süreç tamamlanır. İzleme aşamasında belirlenen performans ölçütleri ile değerlendirmeler yapılır ve plan ile gerçekleşen durum arasındaki farklılıklar izlenir, gerekli durumlarda plan gözden geçirilir.

Süreç, aynı zamanda analiz, planlama, yapma ve gözden geçirme gibi genel eylem planı süreçleri ile de ilişkilendirilerek kırsal yerleşme eylem planı sürecinin adımları detaylı olarak tanımlanmış ve sürecin sağlıklı yürütülebilmesi için bir kontrol listesi hazırlanmıştır. Bu liste, benzer çalışmaları yapacak kırsal yerleşmeler için yönlendirici bir nitelik taşımaktadır. Bu öğrenme sürecine katkı sağlayacak ve süreci özetleyen bir kontrol listesinin süreç başında hazırlanması; hem çalışma ekibinin hem de katılımcı ekibin süreci izleyebilmesi açısından önemlidir.

- Analiz aşaması

Süreçte çalışılacak alanın hassasiyeti düşünülerek kapsamlı bir analiz aşaması oluşturulmuştur. Yerel özelliklerin ve yaşayanların göz ardı edildiği bir sürecin aksine arazi çalışması ile başlayan süreçten itibaren yerel halkın ve alanın gözlemlenip, yaşayanların dâhil edildiği, uzun ama etkili olması düşünülen bir süreç tasarlanmıştır. Bu aşamanın alanı tanıma, yaşayanların güvenini kazanma, doğru ve temel sorun/potansiyelleri ortaya çıkarma da önemli olduğu bir gerçektir. Yaklaşık bir ay süren bu aşamada, köydeki tüm hanelerle yapılandırılmamış mülakat tekniği kullanılarak birebir görüşülmüştür. Bu aşamanın çok değerli ve gerekli olduğu, çalışma süresince toplumla kurulan pozitif etkileşim yoluyla ispat edilmiştir.

Ön hazırlık aşaması; basit olarak görülen bu süreç aslında çalışmanın en önemli adımını oluşturmaktadır. Arazi çalışmalarının sürdürüldüğü bu aşamada gönüllü, yetenekli, grup çalışmasına yatkın, köy hakkında konuşmaya istekli bireylerin belirlenmesi de mümkündür. Sürecin nasıl yürütüleceğinin anlatıldığı, katılımcı toplantıların atölye süreçlerinin hazırlandığı aşamadır. Çalışma ekibi ile yerel halkın karşılaştığı bu aşama karşılıklı güven duygusunun oluşması ve inancın inşası açısından gereklidir. Yaşayanlardan görüşlerinin alındığı bu aşamada anketlerden, yarı yapılandırılmış görüşmelerden, öneri kutularından yararlanılmıştır.

Bilgiyi paylaşma; katılımcı atölye süreçlerinin ilk adımı olan süreçte davet edilen ve belirlenen katılımcıların birbirleri ve çalışma ekibi ile fikir alışverişinde bulunduğu bu aşamada topluluk ruhunun oluşturulması amaçlanmıştır. Kişinin toplum içinde rahatlıkla görüşlerini söylemesinin gerekli ve değerli olduğunu hissetmesi önemlidir. Bu aşamada uygulanan

teknikler ile katılımcıların öncelikle kendileri, sonra da topluluk hakkında bilgi vermeleri hazırlanacak eylem planının temelini/konusunun oluşturması beklenmiştir.

Buz kırıcılar olarak tanımlanan, toplumla iletişimi güçlendiren ve topluluk hakkında bilgi almayı sağlayan bazı teknikler de bu aşamada kullanılabilir. Haritalar, insanların günlük ve mevsimsel rutinlerini anlatan takvimler, köyün geçmişten bugüne değişimini gösteren zaman çizelgeleri, anketler ve diyaloglar çalışma sürecinde kullanılan tekniklerdendir. Tekniklerin toplumun yapısına göre belirlenmesi gerektiği, örneğin görselleştirmenin katılımcıların konuşma eğiliminde olmadığı durumlarda yararlı olabileceği ya da rahat toplumlarda diyalogların zamanın etkin kullanımı açısından önemli olduğu süreçte deneyimlenmiştir.

Kaynak ve potansiyeller, köyde var olan doğal değerlerin ve insan kaynaklarının tespit edilmesi eylem planı hazırlama sürecinde önemlidir. Var olan kaynaklara göre gerçekçi ve sürdürülebilir bir plan hazırlanmalıdır. Bu nedenle; köyün fiziksel ve doğal kaynaklarının, hizmetlerinin gösterildiği kaynak haritaları, insan kaynaklarının listeleri ve belirlenmesi gereken kurumsal yapıyı gösteren Venn diyagramları bu aşamada oluşturulmuştur. Yerel halkın mevcut potansiyeller konusunda bilgilendirilmesi ve farkındalığın yaratılması bu aşamada sağlanmıştır.

Vizyonun oluşturulması; geçmişteki başarıların dikkate alındığı, yaşayanların gelecekte görmek istediği ve ulaşmayı hedefledikleri sonuç hakkında zihindekilerin söylediği aşamadır. Hiçbir kararın verilmediği bu süreçte görselleştirme, zihinsel haritalama, diyaloglar, listeleme araçları kullanılır. Vizyon cümleleri başarılmak istenileni özetlediği için topluluğu cesaretlendirme açısından önemlidir. Çalışmanın başında hayal kurmakta zorlanan yerel halkın, sonunda vizyonuna sahip çıkan ve savunan bir kimliğe bürünmesi yine sürecin başarısını gösteren en önemli göstergelerdendir.

Strateji/hedefler/eylemler: Vizyonu gerçekleştirecek stratejilerin, alt stratejilerin, hedeflerin belirlenmesi gerekir. Bu süreçler alanın sosyal, fiziksel ve ekonomik yönlerinin derinlemesine incelenmesini, kaynakların uzmanlarca tespitini ve sonrasında eylemlerin belirlenmesini gerektirir. Eylem tablolarının hazırlanması da bu süreçte tamamlanır.

- Planlama aşaması

Ortak görüşün oluşması; bu aşamada eylem tablosu içinden projelendirme için uzlaşılacak eylem/eylemler belirlenir. Öncesinde eylem planları bütünlük özeti yapıldığından her bir eylem için, sorumlular, süre, bütçe, performans ölçütü ve strateji-vizyon bileşeni ilişkisi kurulmuş olacaktır. Bu kapsamda üzerinde uzlaşılacak eylemin belirlenmesi aşamasında öncelik sıralaması, ikili sıralama, matris, skorlama vb. teknikler kullanılarak yapılabilir. Önemli olan bu noktada seçilen eylem planı üzerinde uzlaşının oluşması ve toplumca da onaylanmasıdır.

Eylem planının projelendirilmesi; eylem planında, amacın gerçekleşmesi için birden çok eylem gerçekleşmesi yada en zamanlı-sıralı olarak eylemlerin ilişkilendirilmesi gerekebilir. Eylemlerin türüne bağlı olarak üretilecek eylem projeleri farklılaşabilir. Eylem planının projelendirilmesi aşamasında; eylem projesi mantıksal çerçevesi ve, iş-zaman çizelgeleri hazırlanmalıdır. Eylem adımları, bütçeleme, sorumlular, göstergeler bu çerçevede

belirlenebilir. Bu aşamada problem analiz matrisleri, problem ağaçları, akış diyagramları, uygunluk analizleri ve odak gruplar kullanılabilir (Bkz. İDA 4.1. Bölüm 5.3.2.2.5.1).

- **Uygulama aşaması**

Üretilen eylem projelerinin hayata geçmesi, somut çıktılarının elde edilmesi aşamasıdır. Eylem planlama süreci, şeffaf ve katılımcı bir süreç olduğu için proje çıktıları'nın amaca uygunluğunu ölçen performans göstergelerini; projenin başarısını olumlu-olumsuz etkileyecek dışsal etmenlerin; projenin yapılabirlik koşullarının (parasal ve parasal olmayan gereksinimlerinin) tartışılması gerekir (Bkz. İDA 4.1. Bölüm 5.3.2.2.5.1). Sürecin her aşamasında paydaş olan halkın, uygulama aşamasında da katkısı ve projeye olan inancı uygulamayı kolaylaştıracak önemli bir etmendirdir.

- **Gözden geçirme aşaması**

Sürecin ve çıktıların sürekli değerlendirildiği, gerekli durumlarda uygun adımlara geri dönüşlerin yapıldığı bir adım olarak tanımlanabilir. Eylem projesinin hedeflerine ve kullanılan kaynaklara ulaşmada görülen ilerleme; projenin harcamalarına, kaynak kullanımına, eylemlerin uygulanmasına, sonuçlarının elde edilmesine ilişkin, proje performans göstergelerine bağlı ölçütler çerçevesinde sistematik bilgi toplanmalıdır. Bu aşamada öngörülemez durumlara karşı planın gözden geçirilmesi ve revize edilmesi gerekebilir (Bkz. İDA 4.1. Bölüm 5.3.2.2.5.1).

4.7.4. Uygulama Deneyimleri: Salacık (KTÜ) ve Emen (SÜ) Örnekleri

İDA 4.1. paketi çıktıları ve bu kapsamda yürütülen atölye süreci bulguları, bu uygulama deneyimleri için temel girdi oluşturmuştur. Katılımcı atölye çalışmalarına alışan yerel halkın eylem planı sürecinde daha deneyimli ve istekli olmaları, hazırlanan eylem planı ile belirlenen tüm eylemlerin uygulamaya geçmesinde izlenecek yolun sistematik olarak tanımlanmış olması nedeniyle, bu iş paketi yerel halk tarafından yeterince desteklenmiştir.

Projenin amaçlarının başarıya ulaşmasında katkı sağlayacak sonuçları almada ihtiyaç duyulan adımlar olan eylemler arasından yerel halk tarafından seçilen ve önceliklendirilen eylemler, her iki örnek alan içinde sosyal içerikli, sonuçları kısa zamanda alınabilecek, düşük fiyatlı/fiyatsız eylem türüne giren ve aynı zamanda stratejik, toplumsal yaşam üzerinde etkili insanlar için fırsat yaratan, toplumsal gelişmeyi sağlayacak, birden çok vizyon bileşenine hizmet eden, diğer eylemler için yol gösterici ve toplumu cesaretlendirici bir eylem olarak belirlenmiştir.

Bu eylemlere yönelik tasarlanan sürecin uygulama sonuçlarını kısaca söz özetleyebiliriz:

- **Salacık Eylem Planı**

Eylemler arasında yapılan önceliklendirmede ilk sırayı, "yaygın eğitim faaliyetlerinin yapılması/sürekli hale getirilmesi (A.2.5)", paralelinde yerel halkın örgütlenmesini, bir araya gelmesini sağlayacak mekanizmaların kurulması için karar verilen "Salacık derneğinin

kurulması (A.9.4)” ve “Kadının yarattığı/yaratacağı katma değeri görünür hale getirecek programların ve etkinlik alanlarının oluşturulması (A.10.1)” eylemleridir.

Bunun için katılımcı grup ilk olarak köyde bütün kadınların katılabilecekleri etkili bir kurs açmayı önermişlerdir. Alanda yaptıkları talep tespitinde de kadınların genellikle elışı kurslarına taleplerinin olduğu, bu yüzden de kursun konusunun “iğne oyası ve takı tasarımı” olmasına karar verilmiştir. Toplanan 20 imza ile Halk Eğitim Müdürlüğü’ne başvurmuşlardır. Muhtarın da desteği ile sahildeki eski sağlık evi binasının bir bölümü kadınlara kurs olarak ayrılmış ve 07.04.2014 tarihinde kurs açılmıştır. Böylece köyde basit olmasına karşın 30 yıldan beri başarılamamış bir faaliyetin gerçekleşmesi sağlanmıştır.

Yaygın eğitim faaliyetlerine paralel olarak yürütülen dernek kurma eylemi için dernek tüzüğü’nün oluşturulmasının ardından mekân sorunu çözülmüş ve kurucu üyelerinin kadın katılımcıların oluşturduğu, Salacık köyünün zeytininden ismini alan “Salacık Zeytindalı Derneği” 19.03.2014 tarihinde resmi olarak kurulmuştur. Eylem planı sürecinin planlama ve uygulama aşamasını ve Salacık Zeytindalı Derneğinin açılışını kutlamak amacıyla 20 Nisan 2014 tarihinde köy okulunun bahçesinde kutlama etkinliği düzenlenmiştir.

Salacık Zeytindalı Derneği’nin kurulmasının ardından; yaygın eğitim faaliyetleri ve sonrasında planlanan ekonomik hayata katılım eylemini gerçekleştirmek için gerekli ekonomik kaynağın temini için hibe programına katılımcı grupla birlikte proje yazılmış ve sonucu beklenmektedir. Bu hibe programından faydalanıldığı durumda derneğin teknik altyapısı ve mekânsal problemleri daha kalıcı bir şekilde çözümlenebilecek ve kadınların ekonomik hayata katılımını sağlayacak ticari mekânın yapılması sağlanacaktır. Dolayısıyla izleme aşaması gönüllük esasına dayalı olarak ekipçe devam ettirilmiştir.

- Emen Eylem Planı

Köyün tanınırlığını ve bilinirliğini artırmak üzere programlanan eylem planlarının (E10. Konya-Beyşehir devlet yoluna Emen’e dikkat çekecek ve yönlendirecek işaretler düzenlenmesi - E16.Köy web sitesi kurularak köyün tanıtılması- E19. Köy tanıtımı, dayanışma ve yardımlaşmaya yönelik dernek kurulması) uygulanmasına yönelik adımlar gerçekleştirilmiştir. E.10 kapsamında, Karayolları 3. Bölge Müdürlüğü, Konya Büyükşehir Belediyesi ile görüşmeler yapılmış, Beyşehir - Konya karayolu üzerinde Emen’e yaklaşıldığını, geleneksel taş evlerine de dikkat çeken, tanıtım ve ulaşım levhalarının konulmasına karar verilmiştir. Tabela tasarlanmış, halkın beğenisine sunulmuş, kabul edildikten sonra ise yaptırılma aşamasına geçilmiştir. Bu işaret levhası Mayıs 2014 itibariyle yerleştirilmiştir.

Köy web sitesi kurularak köyün tanıtılması (E16) aşamasında ise Konya Büyükşehir Belediyesi sorumluluk üstlenmiş ve www.beysehiremen.org internet adresi alınmış ve site aktif hale getirilmiştir. Site içinde köyün tanıtılmasına yönelik, tarihçesi, nüfus ve sosyo-kültürel yapı, iklim, ulaşım, doğal güzellikler, köy evleri, aktiviteler, yöresel gıda ürünleri linkleri aktif hale getirilmiştir.

Köy tanıtımı, dayanışma ve yardımlaşmaya yönelik dernek kurulması (E.19) ise yerel halkın örgütlenmesinde çıkan aksaklıklar nedeniyle gerçekleşmemiş, ilerleyen kısa-vadeli dönemde gerçekleşecek eylemler içerisinde yer almıştır.

4.7.5. Sonuç

Eylem planı; yerel kaynak ve potansiyelleri kullanarak toplumun problemini kendisinin belirleyip önceliklendirildiği ve çözümü için yerel halkın aktif olarak sorumluluk aldığı etkin ve katılımcı bir süreçtir.

Dinamik ve cesaretlendirici şekilde yürütülen katılımcı çalışmaların toplumu öğrenme sürecinin içine aldığı ve toplumsal gelişime katkı sağladığı, yaşanan eylem planı deneyimi ile ortaya konulmuştur.

Çalışma sonucunda, eylem grubunun çevrelerine ve çevrelerinde yaşanan sorunlara daha farklı ve detaylı bir şekilde baktıkları, çözüm yolları aradıkları ve bunları toplantılarda paylaştıkları gözlemlenmiştir. Birlikte çalışarak ortak karar almanın ve harekete geçebilmenin, köyün sorunlarının çözümünde etkisi olduğunun farkına varılmıştır. Eylem planlama atölyesi; köyün yönetiminde de artık hem grup hem de toplumsal olarak söz sahibi olmak istenildiğini ve bu nedenle katılımı sağlayacak planlama süreçlerine ve mekanizmalara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymuştur.

Eylem planı elde etme ve uygulama deneyimini ilk kez yaşayacak olan bir toplumda eylem türü elbette ki çok önemlidir. İster mekânsal isterse mekânsal olmayan eylem türü olsun, en önemli koşul başarılabilmesi ve sonuçlarının somut olarak görünebilmesidir. Ayrıca yaygın etkisinin fazla olması ve bir sonraki eylem planı için destekleyici etkisinin bulunması da önemlidir. Böylece yapılıp tamamlanan bir iş olarak değil, birbirini takip eden, başardıkça bir sonrakine geçme isteği yaratan ve zamanla daha büyük/karmaşık/zor eylemlere doğru elbette ki öncelikler çerçevesinde üretilen eylem planlarının devamlılığı sağlanmış olacaktır.

Kırsal yerleşme eylem planı sürecinde içerisinde izlenen yol ve yöntemlerin toplumdan topluma değişebileceği, toplumun dinamiklerinin ve yerelin özelliklerinin dikkate alınarak gerçekleşmesi gerekir. Eylem planlarının uygulanması ile başarı mümkün olacaktır ve her eylemin belirlenen performans ölçütleri ile başarı düzeyi belirlenebilecektir.

Bu sayede; kırsal yerleşmenin gelişmesi, yaşam konforunun artması ve toplum yapısına bağlı olarak talep edilen eylemlerin planlanması ve uygulanması mümkün olacaktır. Eylem planı sürecinde seçilen/uygulanan yaklaşım ve metotlara bağlı olarak birlikte öğrenmenin de sağlayabileceği, gerçekleşen deneyimle izlenmiştir. Sürecin başından sonuna kadar, etkin katılım araçlarının kullanılması, çalışma ekibinin, katılımcıların ve toplumun tutumu, desteği ve sürecin şeffaflığı başarıyı kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda öğrenmeyi öngören eylem planı süreci ile topluluğun kendisi için eylem planı üretmesi, uygulaması sağlanmıştır.

4.8. İDA 4.3 Yerel Koşullara Uygun Konut Planları Üretilmesi, Tasarım el Kitabının Hazırlanması

4.8.1. Giriş

Ülkemizde kırsal alanların boşalmasıyla, günümüz yaşam koşullarını ve konforunu karşılayamayan geleneksel yapıların yerine, çağdaş malzeme ve teknikler kullanılarak yeni binalar yapılmaktadır. Kırsal alanlarda yapılan bu yeni binalar tamamen kullanıcının kendi istek, düşünce ve maddi olanaklarının yapıları yanması şeklinde olmaktadır. Yerel koşulların göz ardı edildiği tamamen malzeme olanaklarının sağladığı “kimliksiz” her yerde olabilecek yeni yapılaşmalar giderek artmaktadır. Bu bağlamda yapısal ve yerleşme bazında sorunlar giderek artmaktadır. Bu nedenle kırsal alanlarda plansız ve kontrolsüz yapılaşma, karmaşa ve görsel çirkinliğe de yol açmaktadır.

KAMAG-KOKAP projesi içindeki İDA 4.3 iş paketi; Kırsal alandaki yapılaşmanın yozlaşmasını önleyecek, yerel taleplerle ve yerel koşullarla uyumlu, yerel halkın kolayca elde edebileceği, ev projelerinin üretimini hedeflemektedir. Bu paket çerçevesinde yapılacak olan çalışmalar, konuyla ilgili literatür incelemesi ve değerlendirmesi, kırsal mimarinin incelenmesi ve günümüz kırsal ev beklentilerinin saptanması, kırsal nüfusun gelişme eğilimleri ve nüfus yapısı (İDA 2.2) dikkate alınarak olası ev tercihlerinin ortaya konması, katılımcı tasarım süreci ile alanda kullanıcıların isteklerinin tespiti, kırsal alanda kullanılabilir kır evi tasarım rehber kitabının oluşturulması, bu kitabın verileri doğrultusunda tasarlanabilecek örnek kır evi projelerinin üretilmesi ve Türkiye'nin diğer bölgesinde kırsal alanlarda kullanılabilir bir kontrol listesinin oluşturulmasıdır.

Bu bağlamda paket kapsamında yürütülen çalışmalar üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konuya ilişkin teorik arka planın oluşturulmasına yönelik kapsamlı literatür incelemesi, ikinci bölümde alan çalışması ve yorumlanması, üçüncü bölümde ise elde edilen veriler doğrultusunda kırsal ev tasarım modelinin geliştirilmiş, rehber kitabın oluşturulmuş ve bu modelin esas alınarak örnek ev projeleri yapılmıştır.

İDA 4.3. Paketi, yerel koşullara uygun ev tasarımlarının yapılmasına yardımcı olabilecek **Eİ Kitabı** ya da **Rehber Kitap** hazırlanması çalışmalarını kapsamaktadır. Kırsal alandaki yapılaşmanın bozulmasının önüne geçecek, yerel koşullara uygun, taleplerle uyumlu, halkın katılımını sağlayacak, kolay uygulayabilecek ancak tipolojiden uzak alternatif kırsal ev projelerinin üretilebileceği bir modelin ortaya konmasını içermektedir.

Çalışmanın Yöntemi

İDA 4.3 paketinin çalışma yöntemi olarak; literatür taraması, alan çalışması ve bunların değerlendirilmesi olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır.

Alan çalışmasında Literatür taraması, kırsal alan, kırsal yerleşme, kırsal mimari, kırsal konut politikaları, sürdürülebilirlik, kırsalın korunması, katılımcı tasarım ev üretme modelleri ve rehber kitap başlıklarının ön çalışmalarını kapsamaktadır.

Alan çalışmasında, bu iş paketinin amacına uygun olarak örnek köylerde tespit, rölöve, anket ve katılımcı tasarım çalışmaları yürütülmüştür. Tespitlerde gözlem ve fotoğraflama yöntemi kullanılmış ve geleneksel mimariye örnek teşkil edecek evler üzerinde rölöve çalışması yapılmıştır. Rölöve çalışmasının analizleri üretilecek ev projeleri için önemli bir girdi olarak kullanılmıştır. Anket ve katılımcı tasarım çalışmaları ise; özellikle kırsal evlerde yaşayanların isteklerini ve beklentilerini ortaya koymak adına yapılmıştır.

Son olarak literatür ve alan çalışmasından elde edilen bilgiler değerlendirilerek analizler yapılmış ve rehber kitap çalışmasına veri oluşturacak şekilde kullanılmıştır. Çalışma, geliştirilen kırsal ev tasarımı rehber kitabının hazırlanmasıyla sonlandırılmıştır. Çalışma, geliştirilen kırsal ev tasarımı rehber kitabı ve kontrol listesinin hazırlanmasıyla sonlandırılmıştır.

4.8.2. Literatür Taraması

Çalışmada, öncelikle Dünyada ve Türkiye’de kırsal mimari mirasın korunması, konut politikaları, kırsal yerleşme düzeni ve kırsal mimari konularında genel değerlendirmeler yapılmış ve tasarım rehberleri incelenmiştir. Ülkemizde bu konu daha kısıtlı bir deneyimle tartışılırken, Dünya’dan pek çok uygulama rehber kitap için kaynak oluşturmuştur. Bu kapsamda iş paketinin çıktılara katkı veren literatür tartışmalarından kısaca bahsedilmektedir:

Kırsal Alan

Kırsal kavramı genel olarak kent merkezleri dışında kalan ve geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanan yerleşmeleri ifade etmektedir. Sosyolojik olarak, egemen geçim kaynağı tarım olan, tarımsal üretim aracının mülkiyeti aracılığıyla yeniden üretimin ve üretim ilişkilerinin belirlendiği bir toplumsal yapılanmayı tanımlarken, mekânsal olarak nüfus yoğunluğunun çok düşük olduğu alanı olarak tanımlanmaktadır (Urry, 1999). Bu tanımlama ülkemizde ve farklı ülkelerde farklı şekilde ele alınabilmektedir. Nüfus ve alan büyüklüğüne göre tanımlarda da yapılabilmektedir. Ülkemizde kır dediğimizde köyler ve beldeler anlaşılmalıdır. Bir başka deyişle kentsel sınırların dışında kalan alanlar “kır” olarak tanımlanabilmektedir

Kırsal Yerleşme Düzeni

“Kırsal yerleşme düzeni” kavramı, parsel ölçeğinden başlayarak yerleşme bütününe kadar arazi kullanımının kırsal peyzajda dağılım düzenini ifade eder. Tarih içinde yerleşme düzeni, en genel anlamda toplumun teknoloji düzeyinden, sosyal ve ekonomik durumlarından, yerleşilen alanın doğal yapısından etkilenmiştir. Daha detayda ele alınırsa, yerleşme düzeninin oluşumu ve gelişimi (Chandel, 2013; URL 1); Yerleşme düzeni çizgisel, toplu ve

dağınık form olarak sınıflanmaktadır. Bu bağlamda, KOKAP çalışma alanı köyleri kırsal yerleşme düzenine göre sınıflandırılmış ve tartışılmıştır.

Kırsal Mimari

Kırsal Mimari literatürde “halk mimarisi”, “yöresel mimari”, “ kırsal vernakular mimari” ve “mimarsız mimari” kavramları ile ifade edilmektedir (Bowyer, 1980; Sümerkan, 1990; Oliver, 2003; Heath, 2009). Bu çalışmanın amacına yönelik olarak “Kırsal Mimari” kavramının kullanımı tercih edilmiştir. “Ev” ve yakınında bulunan tarım ve hayvancılık yaşam gereksinimlerinin depolama ve barınak niteliğindeki yapıları “kırsal mimariyi ”oluşturmaktadır. Ancak bu yapıların dışında köy halkının ortak kullanımına yönelik ibadet yapısı, eğitim ve köy halkının bir araya gelmesini sağlayan köy odaları mevcuttur. Yapıların çevreleri yani peyzajları ise kırsal mimarinin önemli bir parçasıdır.

Bina biçimlenişini insan ve fiziksel çevre arasındaki etkileşim olarak tanımlayan Rapoport, yapı çevresini; biyolojik yapı, sosyal organizasyon, dünya görüşü, yaşam şekli, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar, kişi ve grup ihtiyaçları, fiziksel ihtiyaçlar gibi bileşenleri ile **insan**; iklim, yerleşim, malzeme ve teknoloji gibi bileşenleri ile **fiziksel çevre** arasındaki etkileşim olarak tanımlamaktadır. Bahsedilen bu bileşenler, bina biçimlenişinin belirleyicileri olarak fiziksel, davranışsal ve kültürel faktörlerin önemini ortaya koymaktadır (Rapoport,1969).

Kırsal Mimarinin Oluşumunu Etkileyen Faktörler

Kırsal yerleşimlerde üretim biçimi (tarım ya da hayvancılık) evin mekansal kurgusunun oluşumuyla çok bağlantılı hatta iç içe olduğundan, ev mekanı oluşumunda üretim biçimi çok önemli bir belirleyici ve kültür bileşenidir. Kırsal topluluklar ihtiyaçlarına cevap verecek çözümleri üretirken kendi kültürünü, sosyal norm ve de yaşadıkları doğal çevre koşullarını göz önünde bulundurduğu için evlerde de farklı içeriklere sahip mekan organizasyonlarına rastlanmaktadır.

Kırsal mimari oluşturan binalar, yerel ustalar ya da bina sahipleri tarafından yakın çevreden kolayca temin edilebilen malzemeler kullanılarak yapılmıştır. Dolayısı ile benzer doğal ve sosyo-ekonomik koşulları taşıyan yöreler arasında benzerliklere gözlenmekle birlikte, detaylarda farklılıklar söz konusudur. Bu alanda yapılan araştırma ve çalışmalarda “Kırsal Mimariyi” belirleyen faktörler doğal ve çevresel koşullar ve sosyo-kültürel etkenler olarak sıralanmaktadır (Şekil 16) (Rapoport, 1969; Özgüner, 1970; Sümerkan, 1990; Çorapçioğlu, 2008).

Şekil 16. Kırsal Mimarinin oluşumunda etkili olan faktörler

Kır yapıları, buldukları her bölgede yaygın ve gelenek olan yapı tipinin oluşmasına sebep olmuşlardır. Dolayısıyla, kır yapılarını meydana getiren ustaların ve insanların yapı yapma konusunda kendi anlayışlarının bir kısmını diğerlerine aktararak, asırları birbirine bağladıkları izlenir. Bir yapı yapma dili oluşmuştur ve adeta bir mimar tarafından yapılmış gibi ustalık sergilemektedir. Bu ustaların ve insanların bütün hünerlerini sergiledikleri, beceri ve cesaretle ürettikleri yapıların bilimsel izahını yapmak kolay olmasa da sanatçı gözü aynı yapılarda üst düzeyde bir organizasyonu hemen algılayabilir (Arana, 2000).

Dünya’da Kırsal Konut Politikaları

Kırsal konut politikaları gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde “Kırsal Konut Politikaları” yerel yönetimler tarafında ciddi olarak ele alınan ve bu amaca yönelik politikalar oluşturulmaktadır. Dünyanın her yerinde kırsal alanlarda yaşayan nüfus oranı giderek düşüş göstermektedir. Kırsal konut politikaları, kırsal alanın ihtiyaçlarını yerinde yapılan tespitlere dayalı hazırlanmasına özen gösterilmektedir. Öncelikle kırsalda yaşayan nüfusun niteliği saptanmaktadır. Buradaki en önemli parametre kırsal konutları kimin ve ne amaçla kullandığıdır. Öncelikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan yerel halk mı? İkinci konut (yazlık konut) olarak kullananlar mı? Bu sorunun yanıtı verilmelidir. Konutların barınma ya da turizm amaçlı kullanıldığı tartışılmalıdır. Yine bu bağlamda mevcut olan kırsal konutların iyileştirilmesi, tekrar kullanımı ya da yeni malzeme ile kırsala özgü koşulları sağlayan nitelikli, uygun maliyetle ve sürdürülebilir konutların nasıl olması gerekli olduğu konularında yasal düzenlemeler yapılmaktadır.

Avrupa Birliği (AB) ülkeleri kırsal alan politikalarında “yerelliği” ve projelerde “halk katılımını” özellikle vurgulanmaktadır. Kırsal ve bölgesel kalkınma planı politikalarına yön veren sürdürülebilirlik, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, sosyal ve ekonomik dengeler, kültürel çeşitlilik ve fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır.

Türkiye’de Kırsal Konut Politikaları

Türkiye de kırsal alana yönelik konut politikaları ne yazık ki sağlıklı bir şekilde geliştirilememiştir. Çünkü sürekli göç veren, kırsal alanlarda konut sorunu olduğu gerçeği doğru olarak tespit edilememiştir. Kırsal alanın temel yerleşme birimi olan köylerde, geçmişten gelen “yerel ev mimarisi” mevcuttur. Bu mimari yerin kendi ihtiyaçları ile şekillenmiştir, son derece ekolojik ve doğal çevre ile uyumlu özellikler göstermektedir. Hem yerleşme hem de tekil ev ve eklentileri bağlamında, yeni yapı malzemeleri ve yapım tekniklerinin kontrol edilemez bir hızla kırsal alanlara giriş yapması, beraberinde pek çok sorunu getirmiştir. Sorunun biri, yerele ait olan bu yapı kültürünün dış etkenlerle erozyona uğramasından kaynaklanmaktadır. Bir diğer konu ise; mevcut olan geleneksel yapı stokunun terk edilmesi ve bakımsızlık sonucu niteliksiz hale gelmesidir. Plansız köy yerleşmelerinin gelişimi de bu sürece eklenince bozulmuş köy dokuları ve mimarisi karşımıza çıkmaktadır.

Son yıllarda ise bakanlıklar ve valilikler düzeyinde kırsal alanların planlaması, gelişmesi, mevcut olan doğal ve kültürel mirasın korunması ve de yapılaşma sorunlarının konusunda çalışmalar hız kazanmıştır. Ancak yapılan çalışmalarla sağlanan yeni yapılaşma ve mekânsal gelişmeler henüz istenilen düzeyde değildir. Sorun, köylerin doğal ve sosyal yapısına uygun yerleşme ve yapılaşma koşullarının tanımlanmamış olması, kırsal konut ve planlama politikalarının oluşturulamayışı, yaptırımlar ve sürecin denetlenemeyişidir.

Sürdürülebilirlik ve Kırsal Mimari Miras

Sürdürülebilir mimarlık kavramı, “insan ve doğa ilişkisini gözeterek, iklimsel ve topografik verileri vazgeçilmez bir ön veri paketi olarak kabul eden ve kaynakları tutumlu kullanmaya gayret gösteren” bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, yapıları ekolojinin bir parçası ve yasayan bir habitat olarak ele alır. Sürdürülebilir mimarlık “çevresindeki doğaya, iklim koşullarına, topluma ve kültüre uyum gösteren, tarihsel süreklilik sağlayan, üretiminde ve kullanımında minimum enerji tüketen, yerel olarak elde edilip kullanım sonrasında geri dönüşebilen malzemeler kullanan ve ekosistem içinde bir döngüyü önerebilen mimarlık yaklaşımı” şeklinde tanımlanabilir. Sürdürülebilir mimarlığın amacı, 1993 yılındaki Dünya Mimarlık Birliği genel kurulunda alınan sürdürülebilir bir gelecek için bağımlılık kararları bildirisinde yer aldığı üzere, “Sürdürülebilir yapı tasarımı ve üretiminde kaynak ve enerjinin daha etkin kullanımının gözetilmesi, sağlıklı, işlevsel ve dayanıklı yapılar ve yapı malzemelerinin üretimi, ekolojik ve toplumsal kriterlere uygun arazi kullanımı ve esin veren estetik duyarlılık” şeklinde tanımlanabilir (Karslı, 2008).

Bu açıdan doğaya uyumun getirdiği birikimi yansıtan geleneksel mimari örneklerin incelenmesi, günümüz ve gelecekte ekolojik ve sürdürülebilir tasarım anlayışı ile inşa edilecek binalarda kullanım potansiyeli bulunan denenmiş ve bir çok önlem hakkında vereceği fikirler açısından önemlidir. Türkiye için ekolojik tasarım kriterleri söz konusu olduğunda ise Anadolu’daki geleneksel yerleşme ve yapıların kültürel topoğrafik ve iklimsel koşullar altında nasıl tasarlanmış olduğunu incelemek ve günümüz koşullarına uyarlamak doğru bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Manioğlu, 2008).

Kırsal alanların oransal olarak büyük çoğunluğu, ormanlar, tarım arazileri, özelliklerini koruyan bozulmamış doğal alanlar, köyler ve bölgesel üretim alanlarından oluşmaktadır. Politik ve ulusal sınırların değişmekte olduğu günümüzde, kırsal mimari geleneklerin yarattığı kültürün devamının sağlanması ve sağlıklı bir biçimde gelecek nesillere aktarılması son derece önemlidir (Koman, 2010). Kırsal alanlar, özel yasal statülerle olmasa da, çevre ve koruma konularında duyarlılık gösteren yasalar kapsamında ele alınmakta ve dolaylı olarak korunmaktadırlar. Ancak kırsal alanlara özel koruma yasalarının olmaması sebebiyle kimi zaman yasal boşluklar oluşmakta ya da birkaç kanun kapsamına giren yerleşimlerde yetki karmaşaları ortaya çıkmaktadır.

Dünya’da Kırsal Mimari Mirasın Korunması Kavramı

Kırsal mimarinin miras olarak kabul edilmesinden sonra, bu mirasın korunmasına yönelik çalışmalar ve düzenlemeler yapılmıştır. Koruma kavramının, kırsal alanlar özelinde, dünyada nasıl bir değişim göstererek geliştiği incelenmiş, bu süreç içerisinde ülkeler arasında dünya mirasını korumaya yönelik olarak yapılan uluslararası konferans ve antlaşmalara değinilecektir. Venedik Tüzüğü (1964), Amsterdam Bildirgesi (1975), Granada Sempozyumu (1977), Ferrara Sempozyumu (1978), Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi (1985), Kırsal Mimari Mirasın Korunması ve Değerinin Arttırılması Hakkında Tavsiye sözleşmesi (COE, 1989), Koruma Alanlarında Sürdürülebilir Turizm için Avrupa Beyannamesi (1999) bunları başında gelmektedir (Gürer, 2003).

Ayrıca mimari mirasın korunmasının dünya genelinde sorumluluk alanı olarak kabul etmiş kurum ve kuruluşlar mevcuttur. Bunların başında Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) , Avrupa Konseyi (COE) ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Mekansal / Bölgesel Planlamadan Sorumlu Bakanlar Konferansı Avrupa Konseyi (CAMET) gelmektedir. ICOMOS tarafından uluslararası düzeyde kabul edilen Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (1999) ve CEMAT tarafından 2003 hazırlanan Avrupa Kırsal Miras Gözlemler Rehberi başlıca tüzük ve deklarasyonlardandır. Ayrıca Avrupa Konseyi'nin Naturope dergisi Avrupa Kırsal Mirası sorunları ve korunması üzerine yayınlanır. Dünyanın pek çok ülkesinde yapılan bu çalışmaların önceliği “kırsal mimari ve çevresinin” korunması gereken bir değer olduğunu vurgulamaktır.

Türkiye’de Kırsal Mimari Mirasın Korunması Kavramı

Türkiye’de kırsal alanların korunması konusunda etkin olan yasal zorunluluklar, kanun ve yönetmelikler ele alınmış, tarihsel süreç içerisinde, dünyadaki gelişmelere paralel olarak, kırsal alanların korunması konusunda yaşanan olumlu ve olumsuz değişiklikler irdelenmeye çalışılmıştır.

Yasal süreç içerisinde, ilk koruma yasası 1973 tarihinde "Eski Eserler Kanunu" adı ile çıkarılmış, daha sonra 1982 Anayasası'nda koruma kavramına değinilmiş, 1983 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Milli Parklar Kanunu ve Çevre Kanunları çıkarılmış, bu yasalar ile farklı statülerdeki koruma alanları tanımlanmış, alanlara ilişkin uygulama kararları ve müdahale biçimleri belirlenmiştir. Günümüzde kanunlar ile koruma kapsamına alınan alanlar, doğal alanlar (milli parklar, doğa koruma alanları, tabiat parkları,

özel çevre koruma bölgeleri vb.), arkeolojik alanlar, kentsel ve kırsal alanlar olarak sıralanabilir.

Sonuç olarak denilebilir ki, doğal değerleri, tarihi ve kültürel mirası koruma ve sonraki nesillere aktarabilme kaygısıyla ortaya çıkan koruma kavramı, farklı ülkelerde farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. Ancak tüm ülkelerde, koruma yasalarının temel oluşturduğu bir koruma eyleminin varlığından söz etmek mümkündür. Ortak dünya mirasının korunarak gelecek nesillere aktarılmasının amaç olduğu bir koruma yaklaşımı, ülkelerin bireysel olarak değil birarada hareket etmesi gerekliliği getirmiş, bunun sonucu olarak da ülkelerin ortak kararlar alarak oluşturduğu ve imzaladığı koruma antlaşmaları gündeme gelmiştir.

Kırsal Ev Tasarım Rehberi

Kırsal mimarlık, öncelikle, toprakla dolaysız ilişki üzerine kurulmuş bir yaşamı temsil eder. “Kırsal mimarlık repertuarı, arazi, iklim, ekonomi ve teknoloji ile çok açık ilişkili, soyut formlar ve yaratıcı ifadeler sunan çok etkili ve zengin bir ansiklopedi” olarak tanımlanır (Sabatino, 2010). Kırsal mimarlığın özgün formlarında, zorunluluklar daha belirleyici görünse de, estetik kaygılar da ihmal edilmemiştir. Temel modeller zamanla, teknik ve topraktan sağlanan ekonomik refah ile bağlantılı olarak geliştirilmişse bile, esas olan, binaların estetik rekabet ya da ekonomik refahı gösterme kaygısından çok, gerekliliklere göre inşa edilmesidir. Doğal olarak, en belirgin gereklilik, kırsal yerleşmelerdeki kamusal binalar dışındaki temel birim olan “ev”lerin, temel ekonomik ve gündelik pratiklere imkân sağlayacak şekilde yapılmasıdır. Çünkü aynı zamanda ev, en temel toplumsal ilişki olan akrabalık bağları ve temel ekonomik faaliyetlerle, tarım ve hayvancılıkla ilgili birçok işlerin bütünleştiği bir mekândır. Üretim araçlarının saklanması, ürünlerin depolanması ve pazara hazırlamak üzere işlenmesi, hayvanların barındırılması, beslenme ve bireysel temizlik gibi temel ihtiyaçların karşılanması, bütün ailenin ortak yaşamları, hepsi “ev”de gerçekleşir. Kırsal yerleşmeler, özellikle günümüzde ekonomik ve teknolojik gelişmeler ve yoğun, hızlı kentleşme ile ortaya çıkan ve bütün bunlarla ilişkili doğal, toplumsal, kültürel, mimari problemler karşısında sıkça referans olabilecek doğayla, kültürel, tarihsel ve toplumsal pratiklerle uyumlu, sürdürülebilir yerleşme ve mimari örnekler sunar. Ancak kırsal planlama ve tasarımın üst ölçeklerde yapılması, yerel, kültürel ve tarihsel özgünlüklerin göz ardı edilmesine neden olabilir. Yerleşmeler, buldukları topografik yapı, kültürel ve fiziksel çevre koşulları ile biçimlenirler. Kültürel pratikler ve tecrübelerle dayalı yerleşme ilkeleri ve yapım teknikleri, çoğu zaman “doğru sonuçlar” getirmekte; bunun da ötesinde, “yüksek kalitede peyzaj ve mimari ürünler” ortaya çıkmaktadır. İşte bu yüzden, kırsal yerleşme ve mimarlık envanterleri ve bunlara dayanarak hazırlanacak tasarım rehberleri kırsal yerleşmeler ve doğal çevreleri, kültürel karakteristiklerinin nasıl korunacağı ve yeni yapılara nasıl aktarılacağını göstermeleri açısından çok önemlidir (Eminağaoğlu ve Çevik, 2007).

Kırsal yerleşmelerde, yerel coğrafi koşullarında etkisinde ve yerel sosyo-kültürel yapının ortaya koyduğu kırsal mimari tarzı mevcuttur. Bu tarzın kendi özgü bir dili ve yapı yapma şekli söz konusudur. Uzun yıllar süren deneyimler sonucu ortaya konulan bu mimari tarzın, günümüz yaşam koşulları ve teknolojisine uyarlanarak ve aynı zamanda var olana saygılı yapılaşma koşullarının oluşturulması kaçınılmaz bir hal durum almıştır. Yerel ustaların bilgi ve becerisiyle üretilen mimari çözümler, kullandığı (yerel) yapı malzemeleri ve içinde

bulunduğu yere saygılı duruşu, korunmaya miras olmasını sağlamaktadır. İşte bu mevcut kırsal mimari dokunun korunması, onlardan öğrenilecek değerlerin ortaya konması ve yeni yapılacak olanlara ışık tutması amacıyla, belirli tanımlamaları bilimsel verilere dayanan bilgi takviyesine ihtiyaç doğurmuştur.

Dünyadan Örnekler

Dünyada kırsal alanlara yönelik rehber kitap çalışmaları, mevcut durumun korunması ve yeniden yapılacak olan yapılar için “yer ve mevcuda” uygun koşulları içeriğinde bulunduran niteliklerde üretilmektedir. Kırsal alan tasarım rehber kitapları, yerel yapılaşmanın ölçütlerini tanımlayan tasarım politikası aracı yerel yönetimler tarafından hazırlanmaktadır. Halen Almanya, İngiltere gibi birçok Avrupa ülkesinde ve Amerika Birleşik Devletlerinde kullanılmaktadır.

Türkiye’den Örnekler

Türkiye’de kırsal mimari rehberi oluşturma çalışmaları Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (Şehircilik ve Çevre Bakanlığı), Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından başlatılmıştır. Bu süreçte öncelikli kentler saptanarak ihale yöntemiyle kırsal alan rehberlerinin elde edilmesi amacıyla başlatılmıştır.

İlk kırsal rehber kitap Kayseri kenti için, Çorapçioğlu ve ekibi tarafından 2008’de hazırlanmıştır. Kapsamlı bir çalışma olan bu örnekte, Kayseri kenti kırsal mimari mirası her yönüyle araştırılmış, seçilen örnek köylerde rölöveler çıkartılarak, doğal-çevresel koşullar ve yerel kültüre uygun uygulanabilir yeni konut tipolojileri geliştirilmiştir. Bu tipolojiler yerleşme, yapı malzemesi ve yapım tekniği aynı zamanda yerel yaşam koşullarına uygun olarak, alternatifli tasarımlar olarak üretilmiştir. Burada önemli olan bu projelerin kâğıt üzerinde kalmaması ve alanda uygulama olanağı bulabilmesidir.

Daha sonra aynı ekip tarafından Balıkesir kenti kırsal alanı için benzer bir çalışma 2010 yılında tamamlamıştır (Çorapçioğlu ve diğerleri, 2010). Bakanlık benzer uygulamaları Türkiye genelinde yaygınlaştırmak amacıyla, İzmir, Malatya ve Hatay ve Trabzon kentleri içinde ihale yöntemi ile kırsal rehber kitap elde etme yoluna gitmiştir.

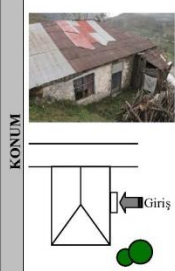
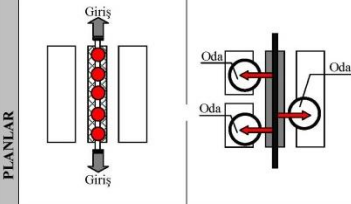
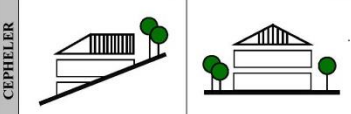

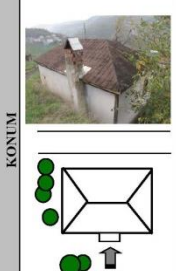
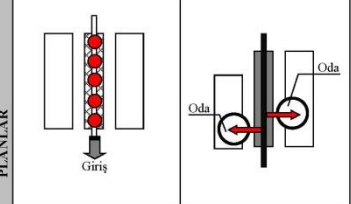
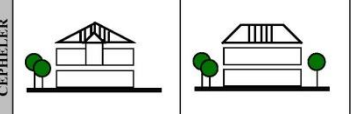

4.8.3. Alan Çalışması

Mevcut Durum Tespiti

KOKAP kapsamında belirlen çalışma alanı Trabzon ili Akçaabat, Maçka ve Çaykara ilçelerine ve Samsun ili Çarşamba ve Havza, Konya ili Beyşehir ve Cihanbeyli ve Mersin ili Erdemli ilçelerinin kırsal alanlarında yerleşme ve mimari açısından mevcut durum tespiti yapılmıştır (Tablo 23). Alanda yerleşme dokusu, kırsal mimari, yaşama dair ve kırsalda yeni yapılaşma ve sorunlar başlıklarında araştırmalar yürütülmüştür. Çalışmada yöntem olarak literatür taramasıyla topografya, sosyo-ekonomik yapı ve yerleşme ve yapı kültüre dair kapsamlı bir çalışma yapılmış, alanda fotoğraflama, ölçüm (rölöve) ve görüşme teknikleri

(anket) kullanılarak mevcut duruma dair ve sorunlar hakkında bilgi derlenmiş ve katılımcı tasarım çalışması yürütülmüştür.

Tablo 23. Geleneksel Köy Evlerinin Mekan Kurgusu ve Cephe Analizlerine

MAÇKA-HAMSİKÖY		AKÇAABAT-ÇİLEKLİDÜZ KÖY	
BAHRİYE ALKUT EVİ		AHMET BALTACI EVİ	
KONUM		PLANLAR	
ÇATI	☐ Sundurma..... ☐ Beşik..... ☒ Kırma..... ☐ Mansard..... ☐ Kule..... ☐ Fenerli.....	CEPHELER	
YAPIM SİSTEMİ	☒ Yığıma ☒ •Taş..... ☒ •Ahşap..... ☐ •Kerpiç..... ☐ Karkas ☐ •Betonarme..... ☐ •Ahşap..... ☐ Karma.....	MALZEMELER	☒ Döşeme ☒ •Ahşap..... ☐ •Taş..... ☐ •Beton..... ☐ Duvar ☒ •Ahşap..... ☐ •Taş..... ☐ •Kaplamalı Sıva..... ☐ •Kaplamalı Çamur..... ☐ Tavan Örtü ☐ •Kiremit..... ☒ •Saç.....
			
KONUM		PLANLAR	
ÇATI	☐ Sundurma..... ☐ Beşik..... ☒ Kırma..... ☐ Mansard..... ☐ Kule..... ☐ Fenerli.....	CEPHELER	
YAPIM SİSTEMİ	☒ Yığıma ☒ •Taş..... ☒ •Ahşap..... ☐ •Kerpiç..... ☐ Karkas ☐ •Betonarme..... ☐ •Ahşap..... ☐ Karma.....	MALZEMELER	☒ Döşeme ☒ •Ahşap..... ☐ •Taş..... ☐ •Beton..... ☐ Duvar ☒ •Ahşap..... ☐ •Taş..... ☐ •Kaplamalı Sıva..... ☐ •Kaplamalı Çamur..... ☐ Tavan Örtü ☒ •Kiremit..... ☐ •Saç.....
			

Rölöveler ve analizler, mevcut durumu anlayabilmek ve ileriye yönelik yorumlar çıkarabilmek için önemli çalışma adımlarıdır. Mevcut durumu doğru yorumlamanın yanı sıra, beklentileri de anlamak ve yerel halkın dile getirebilmesine yardımcı olacak metotları denemek önemlidir. Bu iş paketinin önemli bir çıktısı da bunu katılımcı tasarım çalışmasını önermesi ve uygulamasıdır.

4.8.4. Katılımcı Tasarım

Rapoport (2004), mimarlığın “özgür, artistik bir eylem olmadığı, aksine sorun çözmekle ilgilenen bilim-temelli bir meslek olduğunu ve tasarımcı tarafından bu sorunların keşfedilmeleri ve tanımlanmaları gerektiğini vurgulamakta, bu anlamda tasarımın, kullanıcıya hitap eden, onların isteklerini, eylemlerini vb. destekleyen sonuçta kültüre özgü olması gerektiğini belirtmektedir.

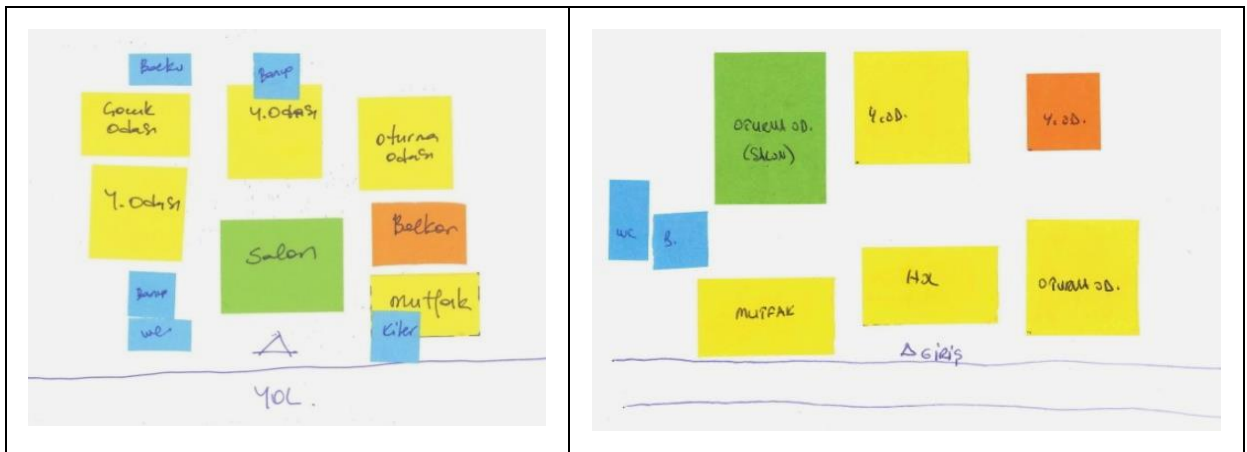
Bugün katılımcı tasarım süreçleri, kentsel tasarım ve planlamaya olduğu kadar, endüstri ve bilişim teknolojisi alanlarına da uygulanmaktadır. Katılımcı çalışmalar, toplumsal sermayenin zenginleşmesi ve topluluk duygusu paylaşımının artırılması gibi yararlar ortaya koymaktadır. Katılımcı tasarım, insan için çevreler yaratılması ve işletilmesinde kullanılan dönüştürücü güçle ilgili bir tutumdur (Sanoff, 2000).

Katılımcı Tasarım Metotları

Tasarım metotları literatürde tartışıldığı üzere iki başlık halinde incelenebilir. İlk-nesil tasarım metotları; tasarımın amaçlarının tasarım süreci sırasında bilim adamları ve tasarımcılar tarafından ortaya konulur. Ancak zamanla, tasarım kararlarında katılığı ve beklenmeyen hatalara neden olmaları nedeniyle eleştirildiler. İkinci-nesil metotlar, Horst Rittel tarafından yeni tartışmalara dayanan metotlar olarak öne sürülmüştür. Rittel'in tartışmalı metodu (*argumentative method*) ve IBIS (*Issue Based Information System*) metodu Karl Popper'in epistemolojik yaklaşımından esinlenen problem belirleme metotlarıdır. Tasarım kararlarında kullanıcıların yer alması ve onların amaçlarının belirlenmesi ikinci-nesil tasarlama metotlarının temel özelliğini oluşturmaktadır (Bayazıt, 2004).

İkinci nesil tasarım metotları arasında yer alan Friedman'ın, "Mobil Mimarlık" deneyimi, katılımcı tasarım açısından bir dönüm noktası niteliindedir. Friedman, her ne kadar ütopyk algılansa bile, bu modellerin gerçekleşebileceğini kanıtlayan çalışmalar yapmıştır. Özellikle 1980'lerde UNESCO için üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan barınma sorununa çözüm getirmeyi amaçlayan Madras/Hindistan'da "Basit Teknoloji Müzesi'nin" yapımını ilk defa el klavuzları hazırlayarak bölge sakinlerinin bu yapıyı kendi istekleri doğrultusunda inşa etmelerini sağlamıştır. Böylelikle, Friedman, "dil ve bilginin iletişim yolu ile üretimi ve tüm bu kavramların kent ve mimarlık düzeyindeki açılımları ile ilgilenmiştir (Tan, 2003).

Friedman gibi, Christopher Alexander'da tasarım metotlarına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. "Notes on the Synthesis of Form" başlıklı doktora tezi (Alexander, 1964) mimarlığa yeni bir bakış getirmiştir. Alexander, "örüntü dili" ile tasarım problemlerini enformasyon kuramını kullanarak çözülebilir küçük parçalara bölmeye çalışmıştır. Kullanıcı gereksinimlerini birbirleri ile ilişkili olma durumlarına göre sıralamış, uyma ya da uymama durumunda olanların birbirleriyle etkileşimlerini örüntüler içinde ya da bileşenler arasında çözümlenen bir diyagram çizerek, her grubun alt problemlerini çözmüştür. Alexander'ın örüntü dili yaklaşımı, mimari ve başka çeşitli tasarım problemlerine ve de tasarlama katılım yaklaşımını dünyanın çeşitli yerlerinde uygulamaya devam etmiştir (Bayazıt, 2004). Bu bakış açısıyla birlikte, yürütülen alan çalışmasında kullanıcılar ile anket çalışması yapılmış ve akabinde kullanıcılar tarafından oluşturulan plan kurguları, teknik bir yorumlama ile tasarım rehberi için temel girdi oluşturmuştur (Şekil 17).

Şekil 17. Geleneksel köy evinde yaşayan kullanıcılar tarafından oluşturulan plan şemalarına örnekler

4.8.5. Tasarım Rehberi

Giriş

Günümüzde kırsal yerleşmede önlenemeyen bir yapılaşma süreci devam etmektedir. Bu duruma çözüm oluşturmak için farklı kamu kurum ve kuruluşları tarafından alternatif projeler üretilme yoluna gidilmiştir. Ancak bugüne kadar üretilen projelerin uygulanmasında sorunlar olduğu ve belirli bir başarı elde edilemediği gözlenmiştir. Projeler, yerel koşullar ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurulmadan ve yerel halkın görüşü alınmadan üretilmiştir. Dolayısıyla üretilen bu “tip projeler” yerel halk tarafından kabul görmemiş ve uygulamada yaygınlaşmamıştır.

Çünkü tipoloji ve aynılaştırma, nitelikli ve kimlikli mimari geleneği ve doğası olan kırsal yerleşmelerde doğru olmayan bir ev üretme şeklidir. Kırsal topografya ve iklim özelliklerini değerlendiren, kırdaki geleneksel yaşam ve üretim şeklini günümüz teknik, teknoloji ve konfor koşullarıyla birleştiren bir yapılaşma ve yerleşme planına gidilmesi artık kaçınılmaz bir gerçektir.

Yapılan araştırmalar, pek çok ülkede, kırsal alan yerleşme dokusu ve ev üretim biçiminin yerel verilere dayalı geliştirilen “tasarım el kitabı” ya da “tasarım rehber kitapları” yardımıyla yapıldığını göstermektedir. Kullanıcı odaklı, yerel verileri kapsayan ve aynı zamanda çağın yapı malzemeleri ve teknolojilerinin kullanımına olanak verecek şekilde hazırlanan bu rehber kitaplar, kırsal mimari açısından son derece önemlidir. Bu nedenle kırsal mimariye belirli standart ve düzenlemeler getiren ve fakat bu standart ve düzenlemeler ile birlikte kırsal mimarinin korunarak çeşitlenmesi ve zenginleşmesini sağlayan tasarım rehberleri (tasarım el kitapları) kırsal bölgeler için özenle oluşturulmalı ve uygulamaya konulmalıdır.

Bu çalışmada yurt içi ve yurt dışı benzer çalışmalardaki yaklaşımlardan yola çıkılarak çalışma kapsamındaki bölgelerde kullanılabilecek “kırsal ev tasarım rehber kitabı” oluşturulmuş ve bu kitabın verileri kullanılarak üretilebilecek olan farklı boyutlarda ve özellikte örnek kırsal ev projeleri için çeşitli öneriler sunulmuştur. Böylece çalışma kapsamındaki kırsalda yapılacak evler için tasarım rehber kitabının kullanımı gösterilmiştir. Çalışmada ayrıca kırsal ev yerleşim ve tasarımlarında dikkate alınması gereken konular, bir kontrol listesi şekline dönüştürülerek Türkiye’nin farklı kırsal bölgelerinde yapılacak tasarım rehberleri kitapları için bir veri oluşturması istenmiştir.

Çalışma kapsamında geliştirilen kırsal ev tasarım modeli kapsamı:

- Her bir yerleşme için geleneksel ev mimarisi ve yerleşmesinin özelliklerinin saptanması ve analiz edilmesi (Tasarım Matrisine veri oluşturmak),
- Anket çalışmalarıyla kullanıcı taleplerinin tespit edilmesi,
- Kullanıcıların katılımıyla proje üretim çalışmasının yürütülmesi,
- Kentsel alanlarda uygulanan tip imar yönetmeliklerinin kullanımı yerine yerle özgü “**Kırsal Ev Tasarım Rehber Kitabı’nın**” hazırlanması,
- Kamu kurum ve kuruluşları tarafından mali ve teknik destek sağlanması, uygun fonlarla desteklenilmesi,

- Yeni proje üretimlerinde rehber kitabın esas alınmasının zorunluluk haline getirilmesi,
- İlgili ya da yetkili kamu kurumları tarafından uygulamaların yerinde denetlenmesi,

Başlıklarından oluşmaktadır.

Amaç ve Hedef

Çalışmada oluşturulan tasarım el kitabının amacı;

- Kırsal alanda yapılacak evler için yerleşim ve tasarım ilke ve ölçütlerini içeren verileri ortaya koymak,
- Evlerin, yörenin topografya, iklime, kullanıcının istek ve ihtiyaçları, yaşam ve üretim şekilleriyle uyumlu tasarımların yapılmasına katkı sağlamaktır.

Hedefler;

- Kırsalda tip projelerin oluşmasının önüne geçmek,
- Mevcut mimari mirası koruyarak mimari zenginlik, çeşitlilik ve sürdürülebilir yapılaşmanın önünü açmak.
- Kırsal ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının yönetmeliklerine girdi oluşturmaktır.

Tasarım Rehber El Kitabı Genel Çerçevesi

Tasarım rehber kitabı, tamamı yer ve yere uygun yapılaşmanın önünü açacak ve aynı zamanda kullanıcıyı da tasarım sürecine katabilecek veriler içerecektir. Planlamada ve uygulamada “esneklik” ise tasarım rehberinin en önemli kriterlerden birini oluşturacaktır.

Çalışmada öncelikle evin tasarlanacağı kırsal alanda yaşam ve üretim şeklini, kullanıcı istek ve ihtiyaçlarını, yerleşme koşullarını, yerleşme düzenini, yönlenme ve peyzaj elemanlarını, mevcut olan geleneksel kırsal ev ölçü ve biçimlerini, mekan örgütlenmesini, malzeme ve yapım tekniklerini, mimari detaylarını, içeren bilgiler çalışmanın daha önceki bölümlerinde anlatıldığı gibi alanda yapılan gözlem, mülakat, anket ve rölöve çalışmalarıyla edinilmiştir.

Elde edilen bilgiler ışığında tasarım rehber kitabı, **Aile** (aile büyüklüğü ve yapısı), **Çevresel Veriler** (yerleşme formu, evin çevresine dair veriler ve sınırlamalar), **Yapı** (eve ait veriler, kat sayısı, büyüklük vs) ve **Yapım Tekniği ve Malzeme** (yeni yapılacak evin yapım tekniği ve malzemesine dair veriler) olmak üzere toplam 4 ana başlık üzerinden ele alınarak detaylandırılmıştır.

Bu paketin en önemli çıktısı Rehber kitabın içeriğinde olması önerilen ve projelendirmede kontrol edilmesi gereken başlıkların adımları:

- 1. ADIM : Aile Yapısı;**
  - Aile büyüklüğü, ekonomik yapı, geçim kaynağı
- 2. ADIM: Çevresel Veriler (Evin arazi ya da tarla içinde yer seçimi);**
  - Konum, yönlenme, eğim ve yakın çevresi (peyzaj öğeleri)

3. **ADIM: Yapı (Evin boyutlandırılması);**

Taban alanı, kat sayısı, kat yüksekliği, çatı formu, cephe boşlukları ve oranları (kapı ve pencere), çıkmalar (açık ve kapalı)

4. **ADIM: Yapım Sistemi;**

- **Yapım Sistemi (Yapı malzemesi ve sistemi);**

Geleneksel (taş, ahşap ve kerpiç), çağdaş (betonarme, tuğla vb), endüstrileşmiş (prefabrik)

- **Yakın Çevreye İlişkin diğer detaylar;**

Diğer yapılar (depolama, ıslak hacim ve peyzaj elemanları vb).

5. **ADIM: Alt Yapı Elemanları;**

- Yaya ve taşıt yolu
- Temiz su bağlantısı
- Atık su (kanalizasyon)
- Katı atık depolama şekli

6. **Geleneksel Mimari Miras ve Çevresinin Korunması;**

- Yerel mimari kimlik, doğal miras ve yerel kültür

Rehber kitabın içeriğini oluşturan temel başlıklar, kırsal ev üretim modelini tanımlamakta, kuramsal ve alansal verileri içermektedir. Üretilen örnek ev projeleri, çeşitlilik sunan, kullanıcı talepleri ile uyumlu, elde edilebilir olma özelliklerini taşımaktadır. Bu bağlamda, rehber içerisinde oluşturulan “kontrol listeleri” de tasarım ve uygulama için doğru bir yönlendirmeyi amaçlamaktadır.

4.8.6. Sonuç

Günümüzde, kırsal yerleşmelerde ev tasarımı ve uygulamaları başlı başına hassasiyet gerektiren bir konu haline gelmiştir. Boş kalan köyler ve evler bir dönem kendi kaderlerine terk edilmiş olmakla birlikte, son dönemlerde hızla artan bir ikinci ev talebiyle tekrar gündeme gelmiştir. Kırsal sürekli yaşayan ailelerin yanı sıra, tatillerinde memleketlerine gelen insanlar kendilerine yeni evler yapma ihtiyacı duymaktadırlar. Bunun başlıca nedenleri ise mevcut olan evin eskimiş olması, mekânlarının yetersiz (özellikle mutfak ve diğer ıslak hacimler) olmasından dolayı hızlı ve önlenemeyen bir yapılaşma söz konusudur. Ancak yapılan yeni yapıların proje ve yapım süreci gerektiği gibi denetlenemediği içindir ki niteliksiz yapılaşmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bunun sonucu olarak da mevcut doku ve mimari geleneğe uyumsuz, aynı zamanda sürdürülebilirlikten uzak, yere yabancı kırsal yerleşmelerle karşı karşıya kalmış durumdayız.

Kırsal alanlarda süre gelen niteliksiz ve bir o kadarda hızlı yapılaşma sürecinin denetim altına alınabilmesi için öneriler:

- Öncelikle kırsal alanlarda mevcut olan doğal ve kültür varlıklarına ilişkin ulusal envanter çalışmasının bir an evvel tamamlanması ve bunun bir digital **veri tabanına** dönüştürülmesi,
- Bu tespitler sonucunda koruma altına alınacak taşınmaz kültür varlıkları ve yerleşmelerinin tespitinin yapılması ve tescil sürecinin başlatılması,

- Tescil süreci tamamlanan alanlar için **koruma amaçlı imar planları yapılarak yapılaşma koşullarının belirlenmesi**,
  - Taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen yapıların mimari analizlerinin yapılarak tipolojilerinin çıkarılması (yerleşme, plan, cephe ve detaylar, malzeme ve yapım sistemi gibi başlıklarda), Yeni yapılacak binalar için her bölgenin yerel özelliklerini kapsayacak **tasarım rehber kitabının** oluşturulması,
  - Tip proje uygulamalarından vazgeçilmesi,
  - Çeşitlik ve yerelin özgün dokusunu yansıtan proje üretimlerinin desteklenip, uygulanmasına yardımcı olunması,
  - İnsan ve çevre dostu projelerin üretilmesi,
  - Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi,
  - Doğaya, topografyaya, yerleşmenin düzenine ve sosyal yapısına uygun, işlevsel ve bağlam odaklı tasarımların uygulanmasının yasal düzenlemelerle garanti altına alınması,
  - Kırsalda yaşayan insanlara mimari, çevre ve benzeri başlıklarda eğitimleri verilmesi,
  - Her kırsalda yapı yapma konusunda farkındalık yaratılması için katılımcı yaklaşımları anlatan eğitimlerin uzmanlara ve kurumlara verilmesi,
  - Kırsal alanların kendine özgü dinamiklerinin her bir yerleşmenin verilerine dayalı olarak ortaya konulması,
  - İnsan odaklı, doğaya saygılı ve yere uygun mimari kültürün yeniden canlandırılması,
  - Ve mimarisi dışında yapılacak kamu ve dini yapıların mimarilerinde sınırlamalar ve denetlemelerin getirilmesi,
- Dikkate alınmalıdır.

Sonuç olarak, kırsal yerleşmelerde mevcut olan yapı kültürünü ve yerleşmelerde dokusunun belirleyici faktörleri **doğa** ve **insan**'dır. Yeni yapılaşma koşullarında doğayı ve insanı merkeze alan, sürdürülebilir yerleşmelerin ve yapıların üretilmesinin yolu açılmalıdır.

4.9. İDA 5.1 Yasal Yönetmelik Değişiklik Önermeleri

4.9.1. İş Paketinin Amacı ve İlişkili Olduğu İş Paketleri

Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi adlı projenin müşteri kurumu olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ihtiyacına yönelik saptamada, kırsal alanların/ yerleşmelerin gelişme eğilimleri, denetlenmesi, korunması ve planlanması çalışmaları açısından mevcut mevzuat hükümlerinin yetersiz olduğunun vurgulanmış olması; bunun yanı sıra mevcut durumda kentler için üretilmiş planlama esasları ve standartlarının kırsal alanlar için de kullanılmasının kırsal alanların karakterinin/ özelliklerinin bozulmasına neden olduğunun belirtilmesi, proje kapsamında yapılacak yasal-yönetmelik değişiklik önermelerinin gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur. Burada, müşteri kurumun ülkenin planlama mevzuatını yöneten/ yönlendiren kurum durumunda olmasının, proje ile getirilen yasal-yönetmelik değişiklik önerilerinin yaşama geçirilmesi adına önemli bir fırsat yarattığını vurgulamakta yarar vardır.

İDA 5.1 Yasal-Yönetmelik Değişiklik Önermeleri iş paketi kapsamında, projeyi oluşturan;

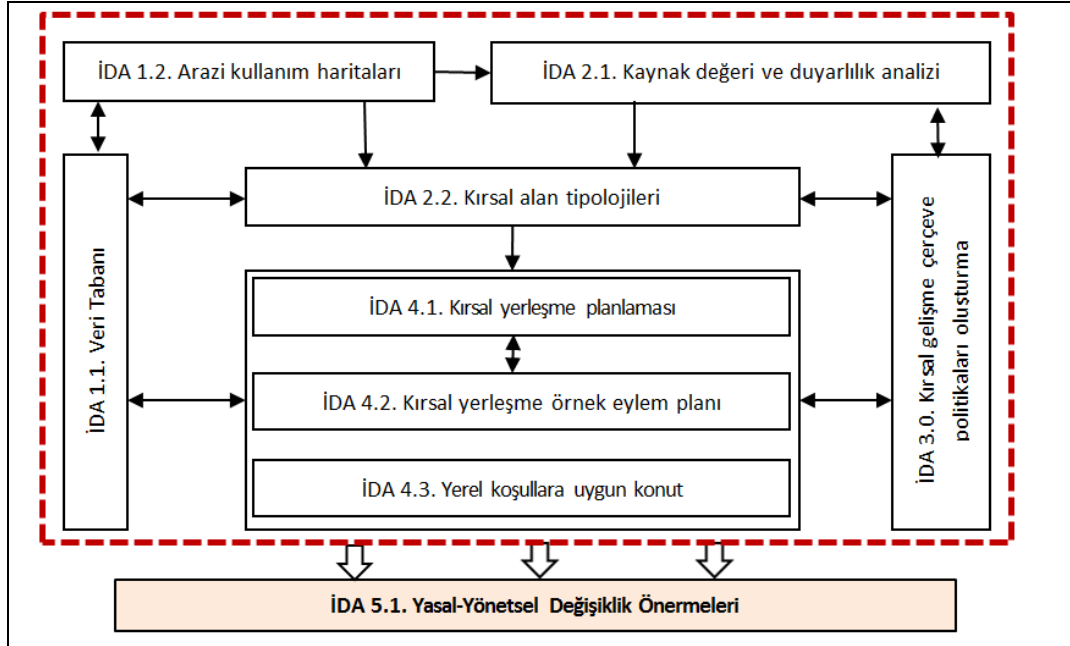
- * Kırsal veri tabanı tasarımı (İDA 1.1),
- * Arazi kullanım haritalarının hazırlanması (İDA 1.2),
- * Doğal kaynak değeri ve baskıya duyarlılık bilgilerinin üretilmesi (İDA 2.1),
- * Kırsal alan tipolojilerinin geliştirilmesi (İDA 2.2),
- * Ulusal/ bölgesel/ yerel ölçekte çok yönlü çerçeve kırsal gelişme çerçeve politikaları/ stratejileri üretilmesi ve yönteminin ortaya konması (İDA 3.0),
- * Özelde kırsal alanların ve yerleşmelerin; genelde tüm planlama birimlerinin planlanmasına yönelik ilke ve esasları, planlama yaklaşımı, planlama araçları, plan uygulama araçları üretilmesi ve kurumsal yapısının tanımlanması (İDA 4'ler).

amacını taşıyan iş paketlerinde elde edilen bulgular ve deneyimler çerçevesinde, planlama mevzuatından kaynaklanan fırsatlar ve kısıtlar değerlendirilmiş, bu kısıtların aşılmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir. Şekil 18 den izlenebileceği üzere, İDA 5.1, projedeki diğer tüm iş paketlerinin girdi sağladığı bir iş paketidir.

4.9.2. İş Paketi Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar

Türkiye'de planlamayı yönlendiren temel ilkenin, "ülke fiziksel mekanında, her ölçekte, işlevlerin/ faaliyetlerin ekonomik, ekolojik ve sosyal açılardan sürdürülebilir dağılımını sağlamak/ yönlendirmek" olması gerektiği KAMAG-KOKAP projesi araştırma ekibince kabul edilmiştir. Bu çerçevede, KAMAG-KOKAP projesinin temel amacını ve önerilen planlama sisteminin genel anlayışını destekleyen yeni plan uygulama araçları önerilmiştir. Mevcut plan uygulama araçlarına ek olarak geliştirilen bu araçlar; a) arazi kullanımında doğal ve kültürel değerlerin korunması ve geliştirilmesinin teşvik edilmesi; b) geliştirmenin çevre ve altyapı

üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması; c) imar hareketlerinden kaynaklanan taşınmaz değer artışının kamuya geri döndürülmesi ilkeleri çerçevesinde oluşturulmuştur.

Şekil 18. KAMAG-KOKAP projesinde yasal- yönetsel değişiklikler iş paketinin konumu

Doğal kaynaklar ve değerler başta olmak üzere ülke sosyal ve kültürel kaynaklarının/ değerlerinin korunması, geliştirilerek yararlanılması, kısaca sürdürülebilir olması için doğrudan ve dolaylı olarak mekân boyutu olan tüm planlama ve eylemleri kapsayacak, onları yönlendirecek planlama ile ilgili yasal mevzuatın üzerinde bir yasaya gereksinim vardır. Çünkü 3194 sayılı İmar Yasası'nın işlevi hem kimi ayrıcalıklı yasalarla zayıflatılmış, hem de demokratiklik, bütünlük içinde esneklik, verimlilik vb. gelişen/ değişen toplumsal taleplerin gerisinde kalmıştır. Bu saptamadan hareketle, KAMAG-KOKAP projesi, İDA 4.1 Kırsal Planlama iş paketinde somutlaştırılan biçimiyle, genel planlama sistemine yönelik bütüncül, kırsal alanların planlamasını da içine alan yerleşik düşünce yapısını farklılaştıracak, mevcut planlama sisteminde köklü değişikliklere yön verecek önermeleri içermektedir. Bu nedenle KAMAG-KOKAP Proje ekibi mekânsal stratejik planlamayı yönlendirecek bir çerçeve "Mekânsal Planlama Yasası"nın gerekliliği hakkında görüş birliği içindedir. Ayrıca, her kademede, seçilmiş ve atanmış karar vericilerin en temel planlama değerleri, ilke ve esasları hakkında bilgi ve etik sahibi olmaları, ancak ondan sonra yetki ve sorumluluk almaları gerektiği inancındadır.

Bu anlayış içerisinde geliştirilen çerçeve niteliğindeki Mekânsal Planlama Yasası; mekânsal stratejik planlamanın ilke ve esaslarını, kademelerini, kademeler arasındaki birlikteliği, plan araçlarını, planlama sürecini, kurumlarını ve her kurumun oluşumunu, yetki ve sorumluluklarını, diğer yasalarla arasındaki önceliklilik ilişkisini ortaya koymuştur. Bu yasanın değerleri, ilke ve esasları;

- Yönetimsel yapıda; demokratik, yönetim ve bununla bağlantılı liderlik, yaratıcılığın desteklenmesi, hesap verebilirlik, şeffaflık, verimlilik ve yerinden planlama,

- Planlama sürecinde; sürdürülebilirlik, toplum yararı, hakçalık, kurumsal ve yasal yetkililik/sorumluluk, çok boyutluluk ve disiplinlilik, ortak gelecek kurma, süreç tasarımı, bütünleşik kademelenme, verimlilik ve etkililik, bilimsel bilgi temelli olma, yerel kimlik ve planlama normlarında yerel özelliklere göre esneklik şeklinde belirlenmiştir.

Şunu da vurgulamak gerekir ki KAMAG-KOKAP proje ekibine göre öngörülen planlama sisteminin pratikteki işlerliğinin ülke coğrafyasında çeşitli yerlerde ve plan kademelerinde pilot uygulamalarla test edilmesi, sonuçlarının geniş katılımı, planlama aktörlerince değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylece hangi çalışmaların/ konuların/ tekniklerin/ sürecin, ülke/bölge düzeyinde standartlaştırılabileceği, hangilerinin yerele ve yerleşmelere bırakılabileceği vb. daha açık olarak ortaya çıkacaktır.

Bu durumda benimsenebilecek iki yaklaşım olabilir:

1. Yaklaşım; önce çerçeve Mekânsal Planlama Yasası, ulusal düzeyde çeşitli aktörlerin de katılımıyla hazırlanır, sonra pilot planlama çalışmaları yapılarak edinilen tüm deneyimler/ gözlemler ışığında planlama sisteminde gerekli revizyonlar yapılır ve Yasa bu çerçevede yeniden gözden geçirilir.
2. Yaklaşım; önce öneri planlama sistemi ülke çapında yaygın pilot planlama çalışmaları ile sınanır, varsa öneri planlama sisteminde gerek görülen düzeltmeler yapılır. Sonra çerçeve Mekânsal Planlama Yasası yine katılımcı biçimde hazırlanarak yürürlüğe konur. Bu koşulda kırsal planlamayı geçici olarak da olsa yönlendirecek bazı düzenlemelerin (geçiş dönemi) yapılması gerekir.

4.9.3. Elde Edilen Çıktılar

KAMAG-KOKAP proje ekibince kısa vadede sürecin, yukarıda ifade edilen yaklaşımlardan ikinci yaklaşımdaki gibi işleminin daha uygun olacağı düşünülmüş, bu doğrultuda mevcut mevzuatta yapılabilecek düzenlemelerin neler olabileceği belirlenmiştir. Ancak bu yaklaşımın kısa vadeli olduğunu, uzun vadede kalıcı ve sağlıklı bir çözüm için çerçeve Mekânsal Planlama Yasası çalışmalarının ivedilikle başlatılması gerektiğini tekrardan vurgulamakta yarar vardır.

İDA 5.1’de ortaya konan yasal-yönetmelik değişiklik önermeleri, her biri kendi içerisinde önemli deneyim ve birikimleri içeren iş paketlerinden elde edilen ve kısa-orta dönemde hayata geçirilebilecek değişikliklere yönelik düzenlemelerden oluşmuştur. Bu çerçevede, projeyi oluşturan 8 iş paketine yönelik geliştirilen 42 önerme, İDA 5.1 kapsamında elde edilen temel çıktılardır.

5. SONUÇ

KOKAP projesi yukarıda kısaca açıklaması yapılan iş paketleri ve bu yönetici özeti kitabı ile birlikte toplam 17 cilt çıktıdan oluşmaktadır. Bu çıktılar tamamlanarak 01.08.2014 tarihinde müşteri kurum olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığına teslim edilmiş, Bakanlık incelemesinden sonra proje değerlendirilmek üzere TÜBİTAK'a iletilmiştir. Ardından müşteri kurum incelemesi ve izleyici sunumu yapılmış ve yapılan eleştiriler çerçevesinde tüm dokümanlar yeniden gözden geçirilerek düzeltilmiş ve son şekli 25 Mart 2015 tarihinde TÜBİTAK'a tekrar teslim edilmiştir.

Bu aşama ile birlikte, Ülkemizdeki kırsal planlama pratiğine önemli katkılar yapacağı düşünülen ve yaklaşık 3,5 yıl özverili bir şekilde, Trabzon, Samsun, Konya ve Mersin illerindeki toplam 8 ilçede sürdürülen, yöneticiliği KTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ tarafından yapılan ve Karadeniz Teknik Üniversitesi ile Selçuk Üniversitesinden toplam 68 araştırmacının görev aldığı bu proje sonuçlanmış olmaktadır.

KAYNAKLAR

İDA 1.1

Chan, S. (1997) The development of planning support systems by integrating urban models and Geographic Information Systems, Doktora Tezi, The University of Pennsylvania, Pennsylvania.

Dökmeci, V. (2005) Planlamada Sayısal Yöntemler. İstanbul: İTÜ Vakfı Yayınevi

İDA 1.2

Reis, S. (2003) Çevresel planlamalara altlık bir coğrafi bilgi sistemi tasarımı ve uygulaması: Trabzon İl Bilgi Sistemi (TİBİS) modeli, Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

İDA 2.1

Altunkasa M.F., 1998. Peyzaj Mühendisliği, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No:123, Ders Kitapları Yayın No:A-36, Adana (s:22-23).

Arriaza, M., Canas-Ortega, J.F., Canas-Madueno, J.A. ve Ruiz-Aviles, P., 2004. Assessing the visual quality of rural landscapes. Landscape and Urban Planning, 69, 115-125.

Başlıgil, H., 2005. The Fuzzy Analytic Hierarchy Process For Software Selection Problems, Yıldız Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi, C.3, İstanbul.

Bulut Z. and Yılmaz H., 2007. Determination of landscape beauties through visual quality assessment method: a case study for Kemaliye (Erzincan/Turkey). Environmental Monitoring and Assessment 141:1-3, 121-129.

Cloquell-Ballester, V.A., Torres-Sibille, A.C., Cloquell-Ballester, V.A., Santamarina-Siurana, M.C., 2012. Human alteration of the rural landscape: Variations in visual perception. Environmental Impact Assessment Review 32, 50-60.

Çepel N., 1988. Peyzaj Ekolojisi, Ders Kitabı, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:3510/391, İstanbul, (s:88-89).

Daniel, T.C., 2001. Whither scenic beauty? Visual landscape quality assessment in the 21st century. Landscape and Urban Planning, Volume 54, Issues 1-4, 267-281.

Daniel T.C., Boster R., 1976. Measuring Landscape Aesthetics: the SBE method. Res. Psp. RM-167. Fort Collins, CO: U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Rocky Mountain and Range Experiment Station.

- Erdem, S. ve Kavrukkoca, G., Sürekli İyileştirme Projelerinin Seçiminde Analitik Hiyerarşi Süreci'nin Kullanımı, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi, Arastirma Raporu, Izmir.
- Fry, G., Tveit, M.S., Ode, A., Velarde, M.D., 2009. The ecology of visual landscapes: Exploring the conceptual common ground of visual and ecological landscape indicators. *Ecological Indicators*, 9, 933-947.
- Fry, G., Tveit, M.S., Ode, A., 2010. Advantages of Using Different Data Sources in Assessment of Landscape Change and its Effects on Visual Scale. *Ecological Indicators* 10 (2010) 24-31.
- Lokocz, E., Ryan, R. L., Sadler, A.J., 2011. Motivations for land protection and stewardship: Exploring place attachment and rural landscape character in Massachusetts. *Landscape and Urban Planning* 99, 65-76.
- Lothian, A., 2000. Landscape Quality Assessment of South Australia. Dissertation for Doktorate of Philosophy. Department of Geographical & Environmental Studies. University of Adelaide.
- Macaulay Land Use Research Institute, 2009. Review of Existing Methods of Landscape Assessment and Evaluation, <http://www.Macaulay.ac.uk/ccw/task-two/evaluate.html>
- Rogge, E., Nevens F., Gulinck, H., 2007. Perception of rural landscapes in Flanders: Looking beyond aesthetics. *Landscape and Urban Planning* 82, 159-174.
- Roper-Lowe, G.C. ve Sharp, J.A., 1990. The Analytic Hierarchy Process and Its Application to an Information Technology Decision, *Journal of the Operational Research Society*, 41 (1), 49-59.
- Saaty, Thomas L. (1994), How to Make a Decision: The Analytic Hierarchy Proses, *Interfaces*, 24:6, Nov.Dec. pp. 19-43.
- Scholl A., 2005. Solving Multiattribute Design Problems with Analytic Hierarchy Process and Conjoint Analysis: An Empirical Comparison, *European Journal of Operational Research*, 164.
- Türk, Y.A., 2006. Bütünleşik kent planlama ve tasarımına yönelik bir yöntem. KTÜ Fen bil. Enst., Doktora Tezi.
- URL-1, www.cesnet.co.za,_Volume 2: EIA Specialist Report-Ecological Impact Assessment, Coastal and Environmental Service, Laguna Bay Resort and Visitor Centre, page 45-46.
- Wissen, U., Schroth, O., Lange, E., Schmid W.A., 2008. Approaches to Integrating into 3D Landscape Visualisations and their Benefits for Participative Planning Situations. *Journal of Environmental Management* 89 (2008) 184-196.

Yilmaz, E., 1999. Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanılarak Çok Kriterli Karar Verme Problemlerinin Çözümü, DOA Dergisi, Doğu Akdeniz Ormanlık Enstitüsü Yayınları, No.5, s. 95-122.

İDA 2.2

Copus A., Psaltopoulos, D., Skuras, D., Terluin, I., Weingarten, P., 2008, Approaches to Rural Typology in the European Union: JRC Scientific and Technical Reports. www.eurosfair.pr.fr/7pc/doc/1241423679_rural_typology_jrc_48464.pdf

Bengs, C., Schmidt-Thomé, K. (Eds), 2005, ESPON Project 1.1.2 Urban-Rural Relations in Europe (2002-04) (final report -revised), Centre for Urban and Regional Studies, Helsinki University of Technology, European Commission Pub.

Ballas, D., Kalogerisis, T., Labrianidis, L., 2003, "A Comparative Study of Typologies for Rural Areas in Europe", 43rd European Congress of Regional Science Ass., 27-30 August 2003, Finland.

Raupelienė, A., Jazepčikas, D., 2009, "Typologies of Rural Areas in EU-27 for Spatial Analysis: Rural Labour Market Approach", Proceedings of the International Scientific Conference: Rural Development, 2009, Vol. 4 Issue 1, s. 127-134.

İDA 4.1

Albrechts, L. (2004) Strategic (spatial) planning re-examined, Environment and Planning B: Planning and Design, 34, pp. 743–758.

Amber, B., Betke, D., Eger, H., Ehrich, C., Kohler, A., Kutter, A., von Lossau, A., Müller, U., Seidemann, S., Steurer, R., Zimmermann, W., 1999, Land Use Planning- Methods, Strategies and Tools, Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, Eschborn.

Bülbül, Ş., 2012, Katılımcı Kırsal Planlamada Karar Vermeye Yönelik Bir Yöntem Denemesi, Doktora Tez İzleme Raporu Haziran 2012, KTÜ FBE, Trabzon.

Canpolat, H., 2010, İl Düzeyinde Stratejik Planlama ve Sivas İli Uygulamalarının Değerlendirilmesi, Maliye Dergisi, Sayı 159, Temmuz-Aralık 2010, s. 1-20.

Çamur, K.C., 2002, Köy Yönetimi ve Mekânsal Planlama: Köy Yapısının Sürdürülebilirliği, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 35, No. 4, s. 83-102.

Çukurçayır, A.M., 2002, "Kentler ve Tutunamayanlar: Konya Örneğinde Kentsel Yoksulluk", Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, ŞPO, Ankara, s. 405-413.

ÇŞB, 2010, Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı 2010-2023, Ankara, www.kentges.gov.tr/_dosyalar/kentges_tr.pdf

Dalal-Clayton, B., Dent, D., Dubois, O., 2003, Rural Planning in Developing Countries- Supporting Natural Resorce Management and Sustainable Livelihoods, International Institute for Environment and Development, Earthscan Pub., London.

DPT, 2000a, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara

Duyguluer, F., 2014, "İmar (Sürecinin Yeni) Araçları", Mimarlık, Sayı 375, www.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=389&RecID=3295

Newman, P., Thornley, A. (1996) Urban Planning in Europe, Routledge, London.

Öğdül, H., 2002, Kırsal Alanlara Yeni Yaklaşımlar, Planlama, No.1: 45-50.

Özdemir, S. vd., 2009, Mekânsal Planlama Sistemi ve Kurumsal Yapılanma Komisyon Raporu, Kentleşme Şurası, Cilt 1, 1-116. BİB, Ankara. KENTGES (2009: 37)

PlanAfric (2000) Rural planning in Zimbabwe: A case study. A report prepared by PlanAfric, Bulawayo. Environmental Planning Issues No. 23, International Institute for Environment and Development, London.

RTPI (2001) A New Vision for Planning: Delivering Sustainable Communities, Settlements and Places: 'Mediating Space – Creating Place' London.

Strauss, A & Corbin, J. (1990). Basic of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques. Newbury Park, CA: Sage.

Şengül, T., 2007, "Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", M.Ersoy (der.) Kentsel Planlama Kuramları, İmge Kitabevi, Ankara, s.59-114.

İDA 4.2

Country Agency (CA), 2004. Parish Plans: Guidance for Parish and Town Councils, Countryside Agency Publications, pp:33-35, West Yorkshire.

Özkaya T., Karaturhan, B., ve Boyacı M., 1998. Kırsal Kalkınmada Çiftçi Katılımının Önemi Üzerine Bir Araştırma: Halilbeyli Köyü Örneği, Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayını, ISBN: 975-94500-4-6, syf:1, İzmir.

Özlü, S., 2014. Kırsal Yerleşme Eylem Planı Yaratım Süreci: Trabzon/Salacık Köyü Deneyimi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

TÜBİTAK, 2014. Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi Projesi Final Raporu, Proje No: 108G173, Karadeniz Teknik Üniversitesi Grubu-Trabzon.

URL-1, http://toolkit.ineesite.org/toolkit/INEEcms/uploads/1033/Participatory_Development_Tools_EN.pdf. Tools for Assesment Planning and Participatory Development. 23.02.2014.

Voluntary Services Overseas (VSO), 2004. Participatory Approaches: A Facilitator's Guide, VSO, pp:7-65, London.

İDA 4.3

Aran, K., 2000, Barınak'dan Öte: Anadolu Kır Yapıları, Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, İstanbul.

Bowyer, J. (1980). Vernacular Building Conservation. The Architectural Press, London.

Bayazit, N., 2004. Tasarımı Keşfetme: Tasarım Araştırmalarının Kırk Yılı, İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım, Cilt:3, Sayı:1, s.3-15.

Chandel , A. S., 2013, "A Geographical Study of Rural Settlement Types and Factors Affecting The Rural Settlements in Bilaspur District (Himachal Pradesh)", International Indexed and Refereed Research Journal, March, 2013, VOL IV/ 42, www.ssmrae.com/admin/images/0e8fbabf945e6158b8b3104e9e18b082.pdf (Erişim 15.10.2013).

Çorapçioğlu, K., & diğerleri, 2008, Kayseri Kırsalında Yöresel Mimari Özelliklerin Belirlenmesi,TC Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü Kırsal Alanlar Daire Başkanlığı, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü, İstanbul.

Çorapçioğlu, K., & diğerleri, 2010, Balıkesir Kırsalında Yöresel Doku ve Mimari Özelliklere Uygun Yapılaşmanın Yaygınlaştırılması, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı mekansal Planlama Genel Müdürlüğü, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü, Ankara.

Eminağaoğlu Z., & Çevik, S., 2007, Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım Politikaları ve Araçlar, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 22, No 1, 157-162.

Gürer, N.,2003, Kırsal Geleneksel Konut Dokusunun Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi, Cumalıkızık Örneği, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Heath, K. Wm., 2009, Vernacular Architecture and Regional Design: Cultural Process and Environmental Response, Architecture Press, Oxford.

Karslı, H. U. T., 2008, Sürdürülebilir Mimarlık Çerçevesinde Ofis Yapılarının

Değerlendirilmesi ve Çevresel Performans Analiz İçin Bir Model Önerisi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul

Koman, İ., 2010, Kayseri Kırsalında Yeni Yapılacak Konutlara Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Manioğlu G., 2008, Geleneksel Konutlarda Sürdürülebilir Yaklaşımlar, Tasarım Dergisi, Sayı:181, sayfa: 121-125, İstanbul.

Oliver, P., 2003, Dwellings: The Vernacular House World Wide, Phaidon Press Limited, London.

Özgüner, O., 1970, Köyde Mimari: Doğu Karadeniz, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayınları, Yayın no: 13, Ankara.

Rapaport, A., 1969, House, Form and Culture, Prentice-Hall, Inc., London.

Rapoport, A., 2004. Kültür Mimarlık Tasarım, Çev. S. Batur, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul, s:8.

Sabatino, M. (2010). Pride in Modesty: Modernist Architecture and the Vernacular Tradition in Italy, Toronto: University of Toronto Press.

Sander, A., 2005. Mimarlık Eğitiminde Katılımcı Tasarım Denemesi, Stüdyo- Tasarım Kuram Eleştiri Dergisi, Sayı:2, İstanbul, s:78.

Sanoff, H., 2000. Community Participation Methods in Design and Planning, Wiley, New York.

Sümerkan, M.R., 1990, Biçimlendiren Etkenler Açısından Doğu Karadeniz Kırsal Kesiminde Geleneksel Evlerin Yapı Özellikleri, (yayınlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Tan, P., 2003. Kentsel Mekanda Bireysel Özgürlüğün Arayışında Bir Ütopya: Yona Friedman, Yapı Dergisi, 2003/4, s:56

Urry, J., 1999, Mekanları Tüketmek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Ekler:

Ek Tablo 1. Trabzon ve Samsun İllerinde Örnek Alan Çalışması İçin Seçilen Yerleşmeler

İL	İLÇE	BUCAK	KÖY/BELDE	HASSASLIK	SINIF	KÜME	NÜFUS	TOPLAM İÇİNDEKİ ORANI	YAPILACAK ANKET SAYISI	İLKÖĞRETİM	DİNİ TESİS	SAĞLIK OAAĞI	
TRABZON	AKÇAABAT	Merkez	Akçakale(B)	1	Kentsel	20	2625	7.95	19.47	19			
		Merkez	Akören	1	Kırsal	6	325	0.98	2.41	2	Yok	Var/Faal	Yok
		Merkez	Çamlidere	1	Kırsal Derin Kırsal	15	206	0.62	1.53	2			
		Merkez	Çamlıca	1	Kentsel Kırsal	11	517	1.56	3.83	4	Var/Faal	Var/Faal	Yok
		Merkez	Çilekli	12	Kırsal Derin Kırsal	15	134	0.41	0.99	1	Var/Faal Değil	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Koçlu	1	Kırsal	16	177	0.54	1.31	1	Var/Faal Değil	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Salacık	1	Kentsel Kırsal	14	967	2.93	7.17	7	Var/Faal	Var/Faal	Sağlık evi/Aile Hekimliği
		Merkez	Yıldızlı(B)	1	Kentsel	8	7193	21.77	53.34	53			
	ÇAYKARA	Merkez			2	Kentsel Kırsal	18	2469	7.47	18.31	18		
		Merkez	Maraşlı	123	Derin Kırsal	3	200	0.61	1.48	1			
		Merkez	Soğanlı	2	Derin Kırsal	10	176	0.53	1.31	1	Yok	Var/Faal	Yok
		Merkez	Taşlıgedik	3	Derin Kırsal	7	208	0.63	1.54	2	Yok	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Uzungöl	Demirkapı	3	Derin Kırsal	5	153	0.46	1.13	1	Var/Faal Değil	Var/Faal	Aile Hekimliği
	Uzungöl	Derindere	3	Derin Kırsal	9	58	0.18	0.43	0	Yok	Var/Faal	Yok	
	MAÇKA	Merkez			12	Kentsel	1	5750	17.40	42.64	43		
		Merkez	Akarsu	3	Kırsal	19	428	1.30	3.17	3	Var/Faal	Var/Faal	Yok
		Merkez	Çoşandere	2	Kırsal	17	439	1.33	3.26	3	Yok	Var/Faal	Sağlıkocağı/ Sağlıkkevi/ Ailehekimliği
		Merkez	Çayırlar	23	Kırsal	2	212	0.64	1.57	2			
		Merkez	Çıralı	2	Kırsal	12	107	0.32	0.79	1	Yok	Var/Faal	Yok
		Merkez	Hamsiköy	2	Kentsel Kırsal	4	344	1.04	2.55	3	Var/Faal Değil	Var/Faal	Sağlık Evi
Merkez		Kapuköy	12	Kırsal	15	158	0.48	1.17	1	Var/Faal Değil	Var/Faal		
Esiroğlu		Temelli	12	Kırsal	13	405	1.23	3.00	3	Var/Faal	Var/Faal	Aile Hekimliği	
SAMSUN	ÇARŞAMBA	Merkez	Aşağımusalla	3	Kırsal	14	610	1.85	4.52	5			
		Merkez	Boyacılı	1	Kırsal	4	264	0.80	1.96	2			
		Merkez	Dalbahçe	1	Kentsel Kırsal	19	534	1.62	3.96	4	Var/Faal	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Karacalı	1	Kırsal	5	333	1.01	2.47	2			
		Merkez	Koldere	3	Kırsal	2	317	0.96	2.35	2	Var/Faaldeğil	Var/Faal	Yok
		Merkez	Muşçalı	1	Kırsal	16	587	1.78	4.35	4			
		Merkez	Zümrüt	1	Derin Kırsal	17	156	0.47	1.16	1	Var/Faal Değil	Var/Faal	Sağlık Ocağı/ Aile Hekimliği
		Merkez	Sefalı	1	Kırsal	8	547	1.66	4.06	4	Yok	Var/Faal	Yok
		Merkez	Yamanlı	1	Kentsel Kırsal	9	527	1.60	3.91	4			
		Merkez	Alibeyli	1	Kentsel Kırsal	8	1169	3.54	8.67	9	Var/Faal	Var/Faal	Yok
	HAVZA	Dikbiyık	Dikbiyık(B)	1	Kentsel	11	2313	7.00	17.15	17			
		Dikbiyık	Tilkili	1	Kırsal	15	120	0.36	0.89	1	Var/Faal Değil	Var/Faal	Yok
		Merkez	Başpelit	1	Kırsal	12	177	0.54	1.31	1			
		Merkez	Dereköy	1	Kırsal	1	411	1.24	3.05	3	Var/Faal	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Güvercinlik	3	Derin Kırsal	3	195	0.59	1.45	1	Var/Faal Değil	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Karageçmiş	1	Kırsal Derin Kırsal	18	115	0.35	0.85	1	Var/Faal Değil	Var/Faal	Yok
		Merkez	Şeyhkoyun	1	Kırsal	7	255	0.77	1.89	2	Var/Faal Değil	Var/Faal	Yok
		Merkez	Gelincik	3	Kırsal Derin Kırsal	13	28	0.08	0.21	0	Yok	Var/Faal	Yok
		Çakıralan	Çakıralan(B)	3	Derin Kırsal	3	507	1.53	3.76	4	Var/ Faal	Var/Faal	Sağlık Evi/AileHekimliği
		Çakıralan	Şeyhler	3	Derin Kırsal	20	622	1.88	4.61	5	Var / Faal	Var / Faal	Sağlık Evi
TOPLAM							33038	100.00	245.00	245			

Ek Tablo 2. Konya ve Mersin İllerinde Örnek Alan Çalışması İçin Seçilen Yerleşmeler

İL	İLÇE	BUCAK	KÖY/BELDE	HASSASLIK	SINIF	KÜME	NÜFUS	TOPLAM İÇİNDEKİ ORANI	YAPILACAK ANKET SAYISI	İLKÖĞRETİM	DİNİ TESİS	SAĞLIK OCAĞI	
KONYA	CİHANBEYLİ	Merkez	İnsuyu (B)	1	Kırsal - Derin Kırsal	2	1854	3,97	9,53	10	Var/Faal	Sağlık Ocağı / Aile Hekimliği	
		Merkez	Kayı	2	Derin Kırsal	6	170	0,36	0,87	1	Var/Faal Değil	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Kuşça (B)	2	Kentsel	9	2388	5,12	12,28	12	Var/Faal	Var/Faal	Sağlık Ocağı / Aile Hekimliği
		Merkez	Yünlükuyu	3	Derin Kırsal	18	110	0,24	0,57	1	Yok	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Yeşildere			19	192	0,41	0,99	1	Var/Faal Değil	Var/Faal	Yok
		Merkez	Kelhasan (B)	3	Kırsal - Derin Kırsal	17	1928	4,13	9,91	10			
	BEYŞEHİR	Merkez	Bayındır	2	Kırsal - Derin Kırsal	1	469	1,00	2,41	2	Var/Faal	Var/Faal	Sağlık Evi/ Sağlık Ocağı
		Merkez	Yazyurdu	3	Kırsal - Derin Kırsal	3	304	0,65	1,56	2	Var/Faal	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Doğanbey (B)			4	1987	4,26	10,22	10	Var/Faal	Var/Faal	Sağlık Ocağı / Aile Hekimliği
		Merkez	Yeşildağ (B)	23	Derin Kırsal	5	1968	4,22	10,12	10			
		Merkez	Bademli	23	Kırsal	7	289	0,62	1,49	1			
		Merkez	Üstünler (B)	2	Kırsal - Derin Kırsal	8	751	1,61	3,86	4			
		Merkez	Emen	2	Derin Kırsal	10	679	1,45	3,49	3			
		Merkez	Karahisar	123	Kırsal	11	297	0,64	1,53	2	Var/Faal	Var/Faal	Sağlık Ocağı / Aile Hekimliği
		Merkez	Çukurağıl	2	Kırsal - Derin Kırsal	12	214	0,46	1,10	1			
		Merkez	İsaköy	2	Kırsal	13	194	0,42	1,00	1			
		Merkez	Huğlu (B)	2	Kırsal	14	3000	6,43	15,42	15			
		Merkez	Doğancık	2	Derin Kırsal	15	124	0,27	0,64	1	Yok	Var/Faal	Aile Hekimliği
Merkez	Bayat	2	Kırsal - Derin Kırsal	16	56	0,12	0,29	0					
Merkez	Kaaali (B)	2	Derin Kırsal	20	2500	5,36	12,85	13	Var/Faal Değil	Var/Faal	Sağlık Evi		
MERSİN	ERDEMLİ	Merkez	Karakeşli			1	835	1,79	4,29	4	Var/Faal	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Kızkalesi			2	1850	3,96	9,51	10	Var/Faal	Var/Faal	Sağlık Ocağı / Sağlık Evi / Aile Hekimliği
		Merkez	Sorgun	123	Kırsal - Derin Kırsal	3	925	1,98	4,76	5			
		Merkez	Tozlu			4	60	0,13	0,31	0	Yok	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Gücüş	3	Kentsel Kırsal	5	249	0,53	1,28	1			
		Merkez	Evdilek			6	161	0,34	0,83	1	Yok	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Akpınar			7	40	0,09	0,21	0	Yok	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Yeniyurt	12	Kırsal - Derin Kırsal	8	252	0,54	1,30	1			
		Merkez	Kargıpınarı	3	Kentsel	10	11865	25,42	61	61	Var/Faal	Var/Faal	Sağlık Ocağı / Aile Hekimliği
		Merkez	Koramşalı	3	Kırsal - Derin Kırsal	11	583	1,25	3,00	3	Var/Faal	Var/Faal	Sağlık Evi / Sağlık Ocağı / Aile Hekimliği
		Merkez	Çeşmeli			12	4275	9,16	21,98	22			
		Merkez	Kızılın	1	Kırsal - Derin Kırsal	13	290	0,62	1,49	1	Yok	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Üzümlü	2	Kırsal - Derin Kırsal	14	271	0,58	1,39	1	Yok	Var/Faal	Aile Hekimliği
		Merkez	Sıraç	3	Kentsel Kırsal	15	675	1,45	3,47	3	Yok	Var/Faal	Sağlık Evi / Aile Hekimliği
		Merkez	Hacıalanı			16	23	0,05	0,12	0	Yok	Var/Faal	Yok
		Merkez	Ayaş	3	Kentsel	17	2391	5,12	12,29	12	Var/Faal	Var/Faal	Sağlık Ocağı / Aile Hekimliği
		Merkez	Tömük	1	Kentsel	18	1887	4,04	9,70	10	Var/Faal	Var/Faal	Sağlık Ocağı / Aile Hekimliği
		Merkez	Aydınlar	1	Kırsal	19	247	0,53	1,27	1			
		Merkez	Güneyli	1	Kırsal - Derin Kırsal	20	327	0,70	1,68	2			
		TOPLAM						46680	100	240	240		

Ek Tablo 3 Yerleşmelerin Gerekseim Duyulan Kolaylıklara ve Hizmetlere İlişkin Soru Matrisi

Genel sorular

* Kaç yıldır burada oturuyorsunuz? .... ; (Oralı değilse devam edin) Buraya ne zaman geldiniz?..... ; Buraya nereden geldiniz?....

* Hanenizde kaç kişi yaşıyor?

* Ne ile uğraşırsınız? a) Temel geçim kaynağınız nedir? .... ; b) Bunun yanı sıra başka işlerle uğraşır mısınız?.... c) Başka işlere neden gerek duyuyorsunuz?..

d) Asıl olarak ne yapmak isterdiniz?.... ; e) Doğrudan maddi destek alır mısınız? [Burada dışardaki (yurtiçi ya da yurt dışı olabilir) aile bireylerinden gelen düzenli destek kastediliyor]

Gerekseim duyulan kolaylıklara, hizmetlere ilişkin soru matrisi

Temel sorular	Gerekseim duyulan kolaylıklar, hizmetler	Gerekseimlere ilişkin hedeflenen bilgi ve yan sorular			
		Kullanım sıklığı/ Yoğunluk	Büyükölük/Yeterlilik	Konfor	
I. Köyde gününüz nasıl geçiyor? Bir gününüzü bize anlatır mısınız?					
Amaç: Sosyal kolaylıkları/ olanakları, İş ve Devlet hizmetlerini kullanım sıklığı, alansal ve kalite yeterliliği, hizmeti alma konforu konularında bilgi almak.					
I-a) Komşularınızla, köy/ kasaba halkıyla birlikte gerçekleştirdiğiniz ortak faaliyetleriniz var mı? Bu faaliyetler nerelerde yapılır? Bunun için uygun alanlarınız var mı?	Sosyal kolaylıklar/ olanaklar	A	B	C	D
		1.Köy konağı/ köy odası (KO)	* KO'na gider misiniz? Ne amaçla? Ne sıklıkta?	* Sizce KO'nın yeterli büyüklükte mi? Halkın ihtiyacını karşılıyor mu?	* Sizce KO kullanışlı mı? Nasıl olmasını isterdiniz? * (Kadınlar için) KO'sındaki toplantılara çağrılır mı? (1-B' nin yanıtı bunu da kapsayabilir)
		2.Konut ve yakın yaşam çevresi	* Evinizde ve çevrenizde komşularla birlikte yapmaktan hoşlandığınız şeyler var mıdır?	* Evinizde ve çevrenizde komşularla birlikte yapmaktan hoşlandığınız şeyler için nereleri kullanırsınız?	* Evinizden, evinizin yakın çevresinden ve köyün ortak alanlarından memnun musunuz?
		3.Boş zaman etkinlik alanları	* Bunları ne sıklıkta yaparsınız?	* Sizce bu alanlar ihtiyacınızı karşılıyor mu? Hangileri yetersiz?	En çok hangilerinden memnunsunuz? Sizi en çok sıkıntıya sokanlar hangileridir?
		4.Kamusal alanlar	* Bunları ne sıklıkta yapmak istersiniz?	* Herkes sizin gibi mi düşünüyor?	
5.Sosyalleşme alanları					
I-b) Tarımda ve hayvancılıkta (ve tür diğer üretimlerinizde) ürünü üretirken, pazarlarken en çok ihtiyaç duyduğunuz hizmetler/ tesisler nelerdir?	İş hizmetleri/ örgütleri	A	B	C	D
		6.Banka	* Bu hizmetleri/ tesisleri ne sıklıkta kullanırsınız?	* Sizce bu hizmetlerin/ tesislerin büyüklükleri, nitelikleri yeterli midir?	* Tarım ve hayvancılıkta ürünü üretirken, pazarlarken, pazara giderken sizi en çok memnun eden husus nedir? Bu süreçte en çok zevk aldığınız/ hoşlandığınız yönler nelerdir?
		7.Kooperatif	* Bu hizmetleri/ tesisleri ne sıklıkta kullanmak istersiniz?	* Sizce bu hizmetlerin/ tesislerin büyüklükleri, nitelikleri nasıl (ne kadar) olmalıdır?	Bu süreçte problem olan yönler nelerdir?
		8.Ticaret			
		9.Pazar			
		10.Semt pazarı			
		11.Bakım onarım hizmet.			
		12.Ürün depolama			
13.Ortak üretim alanları					

Ek tablo 3 ün devamı

I-c) Sizce bu yörede devlet hizmetleri ne durumda?	Devlet hizmetleri (DH)	A	B	C	D
		Eğitim		Hangi kademe;	* Bu hizmetlerin sizi en çok memnun eden yönleri (erişim, kullanılabilirlik, kalite vb.) nelerdir? Hangileri ne yönden sizi daha çok sıkıntıya sokuyor?
		Sağlık	* Hangi kademe sağlık hizmetini ne sıklıkta kullanırsınız? Ne sıklıkta kullanmak istersiniz?	* Bu hizmetlerin (tesislerin) kalitesi, büyüklüğü ve çeşitliliği sizce yeterli midir? İhtiyaçlarınızı karşılıyorlar mı? * Başkaları da sizin gibi mi düşünüyor? * Sizce nasıl olmalılar?	
		Haberleşme (Tel., GSM, PTT)	* Hangi hizmeti ne sıklıkta kullanırsınız? Ne sıklıkta kullanmak istersiniz?		
		Kültür	* Hangi hizmeti ne sıklıkta kullanırsınız? Ne sıklıkta kullanmak istersiniz?		
		Din ve inanç hizmetleri			
		İletişim (İnternet)	* Ne sıklıkta kullanırsınız? Ne sıklıkta kullanmak istersiniz?		
		Güvenlik	Ne sıklıkta ihtiyaç duyuluyor?		
		Teknik altyapı (su, kanal, katı atık,...)			
		Tarım hizmetleri	* Hangi hizmeti ne sıklıkta kullanırsınız? Ne sıklıkta kullanmak istersiniz?		
		Sulama	* Ne sıklıkta kullanırsınız? Ne sıklıkta kullanmak istersiniz?		
		Hayvan sağlığı	* Hangi hizmeti ne sıklıkta kullanırsınız? Ne sıklıkta kullanmak istersiniz?		
Diğer kamu hizmetleri	* Hangi hizmeti ne sıklıkta kullanırsınız? Ne sıklıkta kullanmak istersiniz?				
II) Bir daha dünyaya gelip seçme hakkınız olsa nasıl bir hayat yaşamak isterdiniz? Bir gününüzü hayal edip, bize anlatır mısınız? (Burası görüşmeci tarafından manipüle edilmeksizin açılacaktır).					
III) Buranın sizce en sıkıntılı konusu, en büyük ihtiyacı nedir? Sizin dışındaki insanlar sıkıntı olarak ne belirtiyorlar?					
IV) Bir genç olarak en çok neden mahrum kaldığınızı düşünüyorsunuz? (Genç) Bir kadın olarak en çok neden mahrum kaldığınızı düşünüyorsunuz? (Kadın)					
V) Sizce bu köyün (kasabanın)/köylünün (kasabalının) ortak sorunu nedir? (Genç ve kadına sorulacak)					
VI) Geçmişte en büyük sıkıntı ne idi? Şimdi nedir? (Genç ve kadına sorulacak)					